

KONGL.
VITTERHETS
HISTORIE
OCH
ANTIQUITETS
ACADEMIENS
HANDLINGAR.

TOLFTE DELEN.

STOCKHOLM,
TRYCKTE HOS DIRECT. HENR. A. NORDSTRÖM,
MDCCCXXVI.

INNEHÅLL:

H istorisk och Geographisk Afhandling om Skandinaviens bebyggande, efter Orientali- ska och Vesterländska källor; af J. H. WALLMAN Sid.	1
Inträdes-Tal af Friherre A. F. SKJÖLDE- BRAND	211
Svar af Academiens President, Landshöf- dingen N. VON ROSENSTEIN . . .	250
Inträdes-Tal af P. THYSELIOUS . . .	254
Inträdes-Tal af O. SUNDEL	277
Secreterarens Svar	335
Minne af Öfver-Intend. m. m. Friherre CARL FREDRIC ADELCRANTZ; af Grefve A. F. SKJÖLDEBRAND . . .	337
Minne af Öfver-Intend. m. m. P. THAM; af P. A. WALLMARK	364
Förslag till Inskrifter och Minnes-pennin- gar, hvilka Kongl. Akademien uppgif- vit, eller gillat åren 1822 — 1825 . .	387

Rättelser.

Sid. 12, rad. 9, står: forndikter, läs: forndialecter.

— 160, — 1, — omnämner, — omnämna.

— 194, Not. *t*, — Æstrorum, — Æstyorum.

*Historisk och Geographisk Afhandling om
Skandinaviens bebyggande, efter Orientaliska
och Vesterländska källor;*

författad af

JOHAN H. WALLMAN,

och

Af Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-
Academien med stora Priset belönt år 1822 *).

Veteris famæ lata vestigia manent.
TACITUS.

Inledning.

Följer man folkslagens öden och minnen tillbaka till deras upphof, så finner man, att de, nästan utan undantag, stanna vid en Naturens och slägtets gullålder; och denna tröstande tafla, sammansatt af betydelsefulla men mörka sinnebilder, möter oss så allmänt i Historiens förgrund, att man icke länge kan tvifla, det äfven de vildaste folkslags tillstånd är lemnningen af en förgången cultur, hvilken, medförd från högre hemvist, begynte med människan sjelf på den fläck af jorden, som, efter Planetens oroliga växlingar och första bildningstid, tidigast lyfte sig öfver vattnen. *Högasiens* är detta land, Naturens Paradis, omkring hvars fasta, af höga berg och fjällar begränsade borg

XII Del.

A

den

*) Med Academiens tillstånd har Författaren, sedan skriften blifvit belönad, dervid gjort en och annan tilläggnings.

den samlat sin rikedom, ädla stenar och metaller, och i hvars inre länder ännu, liksom i jordens ungdom, de skönaste blommor och fruktträn, dem menniskan under andra himmelsstreck antingen aldrig eller åtminstone med möda och omsorg får uppdraga, såsom outhärliga villkor för hennes kultur, utan vård och skötsel växa och mogna, äfvensom en stor del af de tama djuren ännu finnas vilda i trakterne af Imaus-fjället och dess sköna dalar. Europeer och Österländningar, som besöka dessa länder, sammanstämman i förtjusande målningar af deras rikedom och skönhet; och likväl äro de milda och lyckliga luftstreck nu betydligt förändrade, hvilka i jordens första tider hvilade öfver Högasien, som då en blomstrande Ö, smyckad med de skönaste invånare, sedan hafven sänkt sig, höjt sina tinnar öfver skyarne, omgifna af vintrens stränghet. — Den höga bergsrygg, som innefattar snöfjällarne *Mustag*, *Beloro*, *Hindokosch* och *Himalaja* och med ett gemensamt uråldrigt namn benämnes *Imaus*, Asiens hjessa och, enligt nyare undersökningar, sannolikt en af jordens högsta trakter, från hvilken åt alla väderstreck källor och floder nedströmma, att omsider söka sig väg åt världshafvet, denna fjällrygg, vid hvilken forntidens äldsta mythologiska och historiska Riken voro grundade, — och den orubbliga medelpunkt, till hvilken nästan alla urgamla

bil-

bildade folkslags mythologiska traditioner slutligen hänvisa, — är människoslägtets första hemvist, hvarifrån alla jordens folkslag, liksom telningar från ett stort och rikt stamträd, äro utgrenade och åt fjerran skilda länder i olika tider spridda. — En del hafva stannat närmare ursprungshemmet i de milda och tempererade, människolifvets harmoniska utbildning mera gynnande himmelsstrecken; andra hafva blifvit undanträngda åt aflägsna trakter och under oblida climater, tryckta af behof och öfverväldigade af Naturens stränga makt, tidigt glömt sitt ursprung, efterhand nedsjunkit till fullkomligt barbari, och knapt i anletsdrag, seder och tro bibehållit några vanställda drag af urbildens fordna skönhet. Men dessa drag äro icke aldeles utplånade, de påminna om en förlorad slägtets adel, och äro forskarens, ofta enda, vägledare, när han vid Ishafvets kuster, på Tartariets kala hedar eller i Afrikas förbrända öknar söker bandet emellan folkslagen. För dessa folk allena gäller den teori åtskillige Lärde uppgifvit för bildningens ringa början och utveckling. Menniskan uppfostras endast af sina likar, och nomaden böjer sig mot jorden såsom ett ensamt träd på heden; dessa kringirrande och vanlottade folkslag visa, att borgerliga samhällsbildningar och de höga dygder, de fostra och upprätthålla, äro det enda värnet emot den dunkla och för-

störande kraft, som allestädes framträder, der form och ordning upphöra och förvirring begynner; och att själens låghet och barbari och sjelfva organismens förfall åtfölja hvarannan. Sedan bildningens första stråle slocknat, hafva dessa irrande stammar stannat vid ett djupt mörker och förfall, hvarutur behof och umgänge med andra folk tvungit dem att ånyo upparbeta sig. Med de högre ideerna försvunno äfven deras benämningar, språket bortglömdes och förlorades efterhand; det måste af egen kraft i följande tider, liksom åter bildas och med folkets nya ideer tillväxa. Häraf äro alla dessa språk uppkomna, som, utan inre lefvande samband sinsemellan eller med de betecknade ideer, sakna både grammatisk och filosofisk öfverensstämmelse. De äro att betrakta såsom aldeles nya, ur jordens sköte uppkomna, och äro ofta utan namn för öfversinnliga föremål. Men aldrig är menniskans fordna bildning så utslocknad, att icke några drag i språk, seder och tro äro öfrige; och derifrån allenast kan man förklara den enskilda likhet emellan fjerran åtskilda folkslags språk och ideer, som oftast inträffar med de högsta andeliga och physiska ämnen, såsom Religion, Tideräkning och himlakropparnes förhållanden, samt lifvets närmaste angelägenheter, — och hvilken merendels slutar sig intill de äldsta oss bekanta former af Asiens bild.

bildning, och är det säkraste intyg om folkens släktskap och gemensamma ursprung a).

Vi känna icke urspråket eller de äldsta religiösa och borgerliga inrättningar, men vi kunna med visshet sluta, att af fornverldens bildning och språk märkvärdiga och ofta oförändrade drag bibehållit sig hos invånarne på Indiska halfön emellan floderna Indus och Ganges, hvilka närmare släktets första hem, så långt historiska underrättelser hinna, bevarat sitt gamla språk, åtminstone såsom lithurgiskt vid religionsculten och lärdt tungomål ibland Brahminerne eller Prästkasten, och aldrig blandat sig med främmande folk, hvarföre också flera bildade, ofta vida skilda språk i Sanskrit, såsom ett gemensamt föreningsband, fin-

na

- a) Så benämnde Irokeserne i Amerika före Europeernes ankomst Björnens Constellation *Okavari* eller Björn. Samma stjernbild har en annan för de flesta Europeiska, Asiatiska och Egyptiska folk gemensam benämning: *vagnen*, *stora vagnen* (*Melanderhjelm*, om de Himmelska Constellationernes ursprung och namn, i K. Vitterhets-, Hist. och Ant. Academiens Handl., Femte Delen.); hvarvid är att märka, att i Skandinaviska språket björn och vagn uttryckas med samma namn, i det en art tunga lastvagnar kallas stenbjörnar. I Norden heter Björnens Constellation *Kallevagnen* och *Karlvagnen*. — Då Astronomin utan tvifvel är en urgammal vetenskap, och vid folkens vandringar i synnerhet tjänade dem till en ledning, bör det icke förundra, om äfven de vildaste folkslag längst bibehållit sin kunskap om stjernehalvvet och dess regelbundna förändringar. }

na sin till en del i andra stammar förlorade rot; äfvensom Indiska philosophien och mytologien äro en medelpunkt, kring hvilken de fleste mythologiska systemer ursprungligen samla sig. Brahminernes djupa kunskap i Astronomien, som af fysiska vetenskaper allmänt erkännes såsom den äldsta, har ofta varit ett ämne för Europeiska Lärdes förvåning; visserligen består denna till större delen i egna genom tradition bibehållna formler, om hvilkas grund Brahminerne sjelfve äro okunnige, men torde kanske just derigenom bevisa sin aflägsna ålderdom *b*). De gamle ansågo Chaldeer och Egyptier såsom uppfinnare af denna vetenskapen, men nyare forskningar hafva visat, att Indiernes astronomi så väl i ålder, som fullkomlighet så vida öfverträffar Egyptiernes, att de förre omöjligen kunnat låna sin kunskap af de senare *c*). — Äfven för Skandina-

b) Vidare handlar om detta ämne *Görres Mythengeschichte*; *Fr. Schlegel*, Ueber die Sprache und Weisheit der Indier; samt *Palmblad*, i Tidskriften *Svea* II häftet.

c) Jfr *Melanderhjelm*s anförda Afhandling, der Författaren särskildt med bindande skäl bevisar, att Indiernes djurkrets är vida äldre än Egyptiernes, och stiger omkring 4600 år tillbaka före vår tideräkning, hvilken tidpunkt den bekante *Bailly* af helt andra grunder och utan afseende på den Indiska Zodiaken, i *Hist. de l'Astron. Anc.*, Liv. 3:me, § 10, utsätter till Djurkretsens formerande.

dinavernes språk och mythologi, hvilken senare i ålder och rikedom öfvergår andra Europeiska nationers, Grekernes allena undantagen, är Hindostan af största märkvärdighet, och man skall förgäfvets söka att förklara Eddornas myther, så länge icke Brahminernes egna blifvit utredda; äfvensom Sanskrit och dess dialekter icke sällan lemna upplysningar öfver Skandinaviska fornspråket, der Isländskan är otillräcklig; till hvilken senare Eddiska sångernes språk nästan förhåller sig, som Grekiskan till Nygrekiskan.

1. Cap.

De fleste Lärde antaga, att menniskoslägtet är från Asien utgånet, men äro icke ense om, hvilken trakt af denna verldsdel bör anses för släktets första hem, hvilket somlige förlägga i Armeniska bergstrakterne, men de fleste i Kaschmir. Enligt Brahminernes i Puranas och dess Commentarier d) utförda Cosmogoni, ”uppsteg först ur hafvet jordens medelpunkt gyllene berget *Meru*, i *Madhyama* eller medlersta landet. Dess spets är en krets-rund plan af ofantlig vidd, omgifven med en krans af berg, *Ilavratta* eller Ilas-krets kallad. Meru benämnes ock *Sverga* eller det heliga, hvit-

d) William Jones i Asiat. Res. T. I, p. 498, 238. —
 Paull. a St. Bartholom. Syst. Brahm. p. 130, 135. —

hvitglänsande Riket och är säte för Indra , Hindostanernes Jupiter Olympius. Fyra stora strömmar flyta ned från Meru, söderut Ganga, öster Sita, åt nordnorden Bhadra och mot vestern Chacschu e). — I Madhyama står emellan fyra klippor Odödlighetens träd, med kostelig frukt. På andra sidan om Meru ligger jordens nordland: *Uttara-curu* kalladt." — Meru, norr om Indien, är, så vidt det äger geographisk betydelse, enligt sammanställande underrättelser, *Höglandet* omkring snöfjällen *Hindokosch*, *Belur* eller *Beloro*, *Mustag* (Imustag) och *Himalaja* f). På ömse sidor om denna bergstrakt sträcka sig i Ö. — V. paralella bergskedjor, och landet sänker sig småningom åt Sibirien, China, Indien och Caspiska hafvet. Söder om Himalaja ligger Bharata eller Hindostan, som har namn af Bharat eller *Bhorot*, en af jordens första Konungar; denne var son af *Bhært* (Uranus),

Puranas är, efter Indiska Traditioner, författad omkring 1600 år före vår Tideräkning. Jfr *Görres* l. c. I: 189.

e) Öfre delen af Amu kallas ännu Cocscha', *Wilford*, i *Asiat. Res.* T. 8, p. 308.

f) *Meru* betecknar ursprungligen jordens högsta topp, och i inskränkt geographisk mening höjddlandet omkring Beloro, Imustag, Hindokosch och Himalaja, norr om Kaschmir och Kabul, 35° — 40° polh., 85° — 90° long. från Ferrö. — Efter en Tamulisk, af *Bayer* och *Kleuker* citerad bok, *Puwara saccaram*, ligger Meru i vester om *Imeia* eller det egentliga *Imaus* (Himalaja och Imustag).

(Uranus), i forntiden hela jordens beherrskare *g*).

Med Puranas har Eddornes mythologi en träffande likhet, som både bevisar deras höga ålder och bekräftar sammanhanget emellan Hindostanarnes och Skandinavernes mythologiska ideer *h*). ”*Buri* (Uranus, Bhärt) ägde en son *Bör* (Saturnus, Boreas, Bharat), han fick *Beyzla*, *BölThorn* jotuns *i*) dotter, och hade med henne 3 söner: *Odhinn*, *Vili* och *Ve*. Dessa bildade af jotunen Ymirs kropp *jorden*, och af blodet, som strömmade utur hans banesår, *hafvet*, som i en ring omslöt jorden. Vid hafsstranden lemnade de jotunerne plats, men innanföre på jorden gjorde de af Ymirs ögonbryn en borgmur omkring verlden, och kallade den *Midhgard*. Der efter byggde de en borg *k*) midt i verlden (i mid-

g) *Asiat. Res.* I, p. 500. — *Ritters Erdkunde*, I: 432. Jfr *Iduna* 10 H.

h) *Prosaiska Eddan*, Isländska Edit. Stockholm 1818, p. 7, 8.

i) *Böl-thorn* kan helt otvunget härledas från berget *Beloro* eller *Belur*, som ligger vid S. Kaschgar. — *Thorn*, *taurus* berg, *Bel*, *Böl* hög, reslig, sublim. — På samma sätt symbolisera i andra språk jättar de högsta fjällarna. *Arrianus*, Ed. Blancardi, p. 510, vittnar att det egentliga Indien, öster om Indus ”i norr begränsas af berget Tauros (ταυρος ὄρος), som ännu i denna trakt (ἐτι ἐν τη γῇ) behåller namnet Taurus.”

k) Gamla Skandinaviska språket har samma uttryck för *borg* och *muren* som befästar och omgifver den.

(i midhium heimi), som kallades *Asgard*.” — Häre öfverensstämma Völuspa och Vafthrudnismal med Gylfa-ginning i den Prosaiska Eddan, och man kan ej tvifla, att dessa halft begripliga drag tillhöra en urgammal Cosmogoni, samtida och besläktad med Hindostanarnes, och att båda dessa mythologier hafva sin första upprinnelse just i de trakter af Högasien, som genom sina namn påminna om den anförda naturallegorien. Ymir, som i Vafthrudnismal (str. 21) kallas frostkall jätte (hrimkold Jotun), är en sinnebild af jordens fasta urberg och, geographiskt betraktad, af den högsta fjällryggen *Imaus*, hvilket ord äfven i Sanskrit betyder Snöberg *l*). Med *Midhgard* hafva någre *m*) trott Medien förstås, men denna mening vinner mindre bifall då man vet, att *midlungard* hos Uphilas (Luc. II. i.) har samma betydelse som i Edda och utmärker ett medel-land (*media orbis l. terrae*), eller sjelfva jorden *n*). I Völuspa, som kallar *Midgard Moeran* eller det klara,

ra,

l) *Hyma, Hima, Ima* i Indiska Dialekter Snö, vinter. — "Imaus incolarum lingua nivosum." *Plin. Hist. Nat. L. VI. c. 17.* — *Im, Im, Rim* äfvenledes i Skandinaviska fornspråket *Snö, frost, vinter*, hvarföre också i Edda snö och regn kallas *Timers* tårar.

m) *Bayer, Acta Petrop.* — Troligare är att Medien har sitt eget namn från samma ord.

n) I Frankiska öfversättningen af *Tatianus XVI. 1.* betyder sunta mittiligates: peccata mundi.

ra, gyllene o), är likheten mellan den Indiska och Skandinaviska mythen ännu mera träffande. — Det yttersta landet i Norden, hvilket Indiska Mythologien kallar *Uttara-curu*, heter i Eddan *Utgard*, hvilka ord hafva samma härledning och betydelse p).

Skandinavernes mythologi öfverensstämmer således med Hinduernes i de första Cosmogoniska ideer om jordens daning ur vattnet q),
och

o) Af *moeri* glans, jämnhet, förmodligen samma ord som Puranas's *meru*, hvarmed äfven Latinernes *merus* är beslägtadt.

p) *Ut*: ut, *uttara* yttre; *curu*, *car*, *gaur*: gård, egendom, land i Sanskrit. *Uttara-curu* är således aldeles samma ord, som *Utgard*. Ännu benämnas så de stora öde Nordlanden ofvan Indien och Tibet, och i urkunder hela Norden, Mongoliet och Sibirien. *Saxo*, p. 165, 166 nämner yttersta landet vid Ishafvet på andra sidan Bjarmaland *Ugarth*, och dess Konung, som i Edda kallas *Utgardaloke*, *Ugarthilocus*. — *Utgard* i Ö. G. Lagen, det yttersta hägnets kring ett område.

q) Hindostanska urkunder äro icke okunnige om syndafloden, men förlägga den bergstrakt, der Arken stannade, i Högasien vid berget *Nobandha* eller *Nava-bandha*, norr om Kaschmir, i Imaus-fjällen. "När hafsvattnet var undansjunket, heter det i en gammal på Sanskrit skrifven Historiskt-mythisk Konungabok *Raj-Turungee*, förde Gubben *Kuschup* (Noach), som för sin fromhet prisas, Brahminerne i Kaschmirs dal. — Arken är äfvenledes, under namn af *Argha*, i Indiska Tempel ett föremål för Hindostanarnes dyrkan. — Bibeln synes också försätta Ararat i Högasien, då menniskorne derifrån tågade vesterut till Ba-

och människoslägtets äldsta hemvist, sedan flodernes tid var förbi. Och dermed inträffa äfven Brahminernes egna berättelser, att de härstamma ifrån ett nu obekant folk, norr om Indien fordom boende. William Jones *r)* tror, att Hindostanarne invandrat från det egentliga Persien, och grundar sin mening på öfverensstämmelsen emellan Sanskrit och Persiska och Mediska forndikter (Zend och Pehlvi), samt på gamla traditioner hos Perserne om forntida stamförvandtskap emellan dem och Hindostanarna; — men då vi af Arrianus känna, att Brahminerne och andra Präststater, vid Alexanders härtåg, bodde öster om Indus-floden vid dess öfre del, och Kaschmirs invånare efter gamla underrättelser *s)* påstå, att de första invandrarne i deras dal voro Brahminer, så synes

bylon, hvarföre också Luther antagit berget *Imaus* för det, hvarest Arken stannade. Vest-asiatiska folk hafva deremot, såsom bekant är, isynnerhet i sednare tider, sökt Ararat i Armeniska bergstrakterna. — Gylfaginning, i Eddan, Cap. 7, har en dunkel och tilläfventyrs af ensidiga nationella idéer vanställd tradition om samma flod.

r) *Asiat. Res.* I: 400. *W. Jones's* mening har blifvit antagen af senare författare, som skrifvit öfver Hindostan, såsom *Görres* i *Mythen-Gesch.*, och *Palmblad* i *Tidskriften Svea*, II.

s) Jfr *Ritter*, I. c. I: 807. — Invånarne i Kaschmir tala äfven, enligt Hindostanarnes egna berättelser, ett språk, som af alla Indiens lefvande munnarter kommer Sanskrit närmast.

nes det med den mythiska historiens syftning och verkliga förhållandet mera förenligt kunna antagas, att Persiska folken och Hindostanarne, hvilkas gemensamma härkomst och nära släkt-förbindelse ligga i öppen dag för hvar och en, som med Zend och Parsi samt de öfriga Persiska munn-arterna jämnfört de Sanskritska, — utgjort ett folk, hvars hemvist bör sökas i höjdländerna omkring Imaus och Paropamisaderna. Härtill kommer att Sanscrit, såsom ett lärdt språk, förstås och äfven vid religionsculden begagnas ifrån Norra Kaschgar till Cap Comorin; och då Brahminernes egna urkunder omtala en invandring i Kaschmir, som således icke varit det tidigast bebodda landet, då Hindostanarnes urgamla Cosmogoniska system, i likhet med *Völuspå* och *Eddan t)*, försätter människosläktets första hemvist vid *Imaus*, och en mängd fysiska omständigheter bevisa, att den trakt af Högasiens fjällrygg, der Beloro, Hindokosch och Himalaja-bergen mötas, är verldsdelens högsta hessa *u)*, och således den punkt, som först höjt sig

t) De båda Eddorna innehålla hvar för sig Urkunder från vida skilda tider och till en del särskildta Mythologiska systemer, och äro således vid historiska undersökningar af olika värde; hvarföre här den Samling af Skandinaviska urkunder, som orätt tillskrifves *Sturleson*, under namn af Edda, och de gamla sångerna, under sina egna namn citeras.

u) Beloro, Mustag, Hindokosch och Himalaja utgöra

sig öfver hafvet, så tvekar jag icke att här i sjelfva detta höga gränsland, emellan Lilla och Stora Buchariet, Hindostan, Tibet och Nordöstra Persien, söka menniskostammens ursprungliga jordiska hem, och Mythologiernes Olymp. Detta höjdlands medlersta och högsta del, som i söder gränsar till Kaschmir och Kabul, i norr och vester till Stora Buchariet, samt i öster till Yerkend och Norra Kaschgar i Lilla Buchariet *v*), och der floderne Indus och Amu upprinna, är redan af Ptolomæus känd *x*), men har, sedan den uppmärksamme Venetianaren Marco Polo's *y*) tid (omkring 1280) varit nästan obekant för Europeerne, som först de senare åren, genom Engelsmännens

re-

ett gemensamt system af fjällsträckningar, som af både äldre och nyare Geographer benämnas med ett enda namn *Imaus* eller *Tmaus*, och i gamla tider var en skiljemur mellan folken, hvadan *Scythien*, eller den stora, af Barbariska folk bebodda och till en del för Greker och Romare okända, trakt af verlden, som låg i öster och nordn, delades i *Scythien inom* och *utom Imaus*.

v) Torde kunna antagas såsom hela jordens högsta topp.

x) *Ptolom.* Geograph. Mercators edition in Folio, p. 161.

— På Mercators landkort är just samma trakt utmärkt, såsom den högsta i Asien.

y) Enligt *Marco Polo* (Forsters sammandrag, p. 162) var kölden i fjälltrakten Pamer så stark, att elden förlorade sin kraft, och icke förmådde bringa vatten till kokning, en omständighet, som den berömda Physicus de Luc i mindre grad anmärkt på de högsta Sveitziska Alperna.

resor från Indien, derom erhållit närmare kunskap. Här, emellan Mindre Tibet och Kaschmir, är Purana's *Paraasa* z) eller "Gudaboning," der berget Nobandha eller Navaband, hvarest Arken efter Orientaliska traditioner stannade, och i samma trakter der Hindokosch förenar sig med Pyræiska bergen, Zoroasters gamla Eldens tempel, och från denna medelpunkt utgå äfven Östasiatiska folks, Chinesers, Mongolers, Tibetanares och andra nationers äldsta traditioner.

z) Högst märkvärdigt är följande ställe i Callimachi Hymn till Jupiter, v. 6 sq.

Jupiter, te quidem alii Idæis in montibus ajunt
genitum,

Jupiter te vero alii in Arcadia: utri Pater menti
titi sunt.

Cretenses semper mendaces. Etenim sepulchrum,
o Rex, tuum

Cretenses fabricarunt. Tu autem non periisti. Es
enim semper.

In *Parrhasia* autem te Rhea peperit, ubi maxime
Erat mons nemoribus obtectus; inde locus ille est sacer.

Nonnus, v. 165, nämner äfven *Parrhasia*, der Gudarnes första krig begynte, och beskriver dess belägenhet under nordiska himmelstecknen; jfr *Martialis* Epigr. L. VI: 58. — *Statius* Theb. kallar berget *Parrhasis* och Mavors hemvist; på samma sätt som Meru är Mahadevas (den store Gudens) säte. — Att *Parrhasia* uttrycker samma idé, som Puranas's *Paraasa*, bör icke kunna betvivlas, då nästan alla folkslags traditioner på samma ställe försätta menniskornas första hemvist och Olympen. Det är oss för öfrigt icke obekant, att ett berg af detta namn verkligen fanns i Arkadien.

ner. Här, sannolikt i *Södra Kaschgar a)*, i hjer-
tat af Orientens fabelland, är Skandinavernes
”Fordna *Asgard*,” efter hvilket, såsom en ty-
pus, denna folkstams mythologiska och hi-
storiska hufvudsäten i följande tider blifvit
nämnda. Om, enligt flere Författares mening,
benämningen *Asgard* står i förbindelse med
Caukasens, så bibehåller sig den förstnämnda
ännu såsom en tillhörighet för den höga berg-
sträckning, vi omtalat, hvars östliga del (I-
maus), liksom den vestra (Caukasen), i Ale-
xanders tid äfven var känd under namnet Cau-
casus *b)*. — Nedanföre eller vid sidan af den-
na bergstrakt grundades flera af en aflägsnare
fortids bildade och mäktiga stater: *Kaschmir*,
Hindostan, *Kaschgar*, *Sogdiana*, *Aria*, *Bactria*,
Persien, *Medien* m. fl. Det äldsta historiska folk
man känner i sjelfva höglandet och vid dess sidor
tillhörde en gemensam folkstam, i naturanlag,
bildning och seder på ett fördelaktigt sätt ut-
märkt ifrån det lägre landets flesta Invånare.

2. Cap.

För en undersökning öfver de gamla fol-
kens släktskaps-förbindelse, erbjuder *Språket*
den

- a)* Bör väl skiljas från *Norra Kaschgar* vid Beloro-
bergets östrasida, en fordom ryktbar och lysande huf-
vudstad i mindre Bucharjet.
- b)* Oxus och Jaxartes ägde båda sina källor i Caucasus,
enligt Arrianus.

den enda tillförlitliga ledningen; då deremot utslaget, när man stannar vid öfverensstämmelser i physiska anlag, Mythiska idéer, samhällsförfattning o. s. v., alltid blifver osäkert och tvifvel underkastadt. Man skulle åtminstone, efter yttre kroppsbildning intet ögonblick tveka att till en enda stam hänföra Turkar och Perser, och likväl jäfvas en sådan frändskap af språken. Folk af gemensam härkomst skilja sig ofta i sina religiösa idéer, och tvärtom företer historien icke sällan exemplet af för hvarandra aldeles främmande nationer, hvilka, af en gemensam öfvermakt besegrade, efterhand antagit sina beherrskares religion och statsform. Sednaste språkforskningar lemna rum för en i mer eller mindre grad till visshet gränsande förmodan, att ett enda folk ifrån uråldriga tider innehaft större delen af medlersta och vestliga Asien, ända till Europas gräns. Ett gynnande öde synes ifrån sjelfva folkens barndomstid förberedt denna folkstam till en högre cultur. Lyckliga själs-anlag, och moralisk kraft, följer af deras samhälls-rigtning och oupphörliga sträfvande till odling, samt en till idealisk skönhet och fullkomlighet närmad kroppsbildning, kanske lika mycket frukten af lefnadssätt och själskrafternas harmoni, som af climatets gynnande beskaflenhet, äro caracteristiska kännetecken för denna folkstam, hvilken vi innefatta under det gemensamma

namnet *Caukasier*, utan att, i likhet med andra författare, under samma benämning inbegripa åtskilliga Semitiska nationer, Turkar, Tscherkesser, Georgiska stammar m. fl., hvilka, ehuru i yttre utseende fullkomligt med de förra öfverensstämmande, i sitt språk föråda en skild härkomst.

Vi urskilja *tvänne hufvudgrenar* af Kaukasiska stammen, hvaraf den ena tidigt spridt sig åt Vesterländerna, och, i mer eller mindre grad blandad med dessa länders Semitiska urinvånare, bildat ett genom öfverensstämmande religions-begrepp och samhälls-inrättningar sammanhängande cultur-folk, för hvilket den äldsta föreningspunkt synes hafva varit det fordna Assyriska väldet, hvars område, om man lemna Diodor och andra af forntidens författare vitsord, sträckt sig ifrån Indien till Aegeiska hafvet. I Occidenten igenfinner man denna folkstam i *Grekland, Illyricum, Thrakien, Italien* och öfver hela *Norra delen af Europa*, ifrån Rhen till Weixeln, då den å en annan sida åt Orienten, synes hafva utspridt sig ända till *Indiska halfön* och åt Södern utsändt colonier till *Nildalen*.

Den andra hufvudgrenen, som man företrädesvis kunde nämna *Indo-Perser*, upptager de Persiska folken (Iranierna), Chaldeer, Meder, Armenier, Indiens nordliga gränsfolk, in-
vå-

vånarne i det fordna *Turan* eller Grekernas *Transoxiana* (*Mavarannahr*). Ifrån denna folkstam härleda vi ibland Europas sednare invandrade bebyggare: *Germaniska folken* (*Svever* och *Gother*) samt *Nordens Asianiska Invånare* (*Svear*, *Sachsare* m. fl.). Vid början af vår tideräkning förekomma i Östra Europa och Asiatiska gränstrakterna enskilda Indo-Persiska stammar under namn af *Sarmater*, en benämning, som, någon gång utsträckt till Turkar och blandade Kaukasiska folk, icke är fri ifrån all tvetydighet.

Ifrån den förra af dessa hufvudgrenar leder forntidens ännu i Brahmaismen bibehållna Cosmogoniska Naturmythik sin upprinnelse, hvilken är grunden för dessa folkens hela bildning; då deremot en mera Monotheistisk syftning röjer sig i de Indo-Persiska Nationernas religion, såsom Ljusdyrkan i Iran, såsom Budhaism i Turan, utur hvilken sednare, hvaraf Odinsdyrkan är en föråldrad form, den reformerta Budha-Läran eller Lamaismen slutligen utvecklade sig, och hos *Saker*, *Alaner* och andra tiil Indo-Persiska stammen hörande Sarmatiska folk blef herrskande religion.

3. Cap.

Innan bildningens ljus ännu var tändt öfver Archipelagens öar eller Medelhafvets kuster, hade redan strödda telningar löst sig ifrån människoslägtets stora stamträd, och i vidt åtskilda samhällen spridt sig till Asiens och Europas ouppodlade trakter. Dessa äro vår Verldsdels Aborigines (ursprungs-folk), hvilka under många namn, förrän historien tecknade folkslagens öden, innehade en stor del af denna verldsdel, och i en sednare tid, då de rätta folkvandringarnas stora floder nedstörtade ifrån Asiatiska högländerna, af manligare och kraftigare stammar underkufvade, antingen med dessa sammansmälte till nya folkslag, eller undanträngdes till aflägsna obebodda trakter. Samma åtskilnad, som ibland Asiens och Europas yngre culturfolk inträffar i bildning och kraft, såsom en följd af olika öden, climat och natur, som på ett ställe befordrar odlingen, men på ett annat förqväfver densamma och hindrar dess tillväxt, röjer sig äfven hos de äldsta folkslagen. Vid Medelhafvets och Atlantiska Oceanens kuster, gynnade af natur och läge, och förmodligen tidigt besökta af bildade folk och med dem förenade, erhöilo dessa Aborigines en högre odlingsgrad, under det samma folk vid Ishafvets kuster i Europas nordöstra trakter sågo efterhand hvarje gryende strimma af
cul-

cultur slockna och omsider blefvo främlingar för sig sjelfva och de öfriga folken. Bland Europas äldsta bebyggare räkna vi *Iherer*, *Celter d)*, *Tschuder* m. fl. Under den sednare benämningen föra vi, med stöd af kroppsorganisation, språk och samhällsbildning, af Europas nu kända folk: *Ungrare* eller *Madgyrarer*, *Finnar*, *Lappar*, *Woguler*, *Tscheremisser*, *Morduaner* och öfverhufvud de flesta polarfolken.

Man har ännu icke i erforderlig mån förmått afsöndra lemningarna af Europas äldsta språk ifrån de sednare, som upptagit dem, eller anställt tillräckliga jemförande undersökningar, för att med någon visshet kunna bedömma dessa ursprungs-folks härkomst och förbindelsen dem emellan. Likväl, då utmärkta språkkännare upptäckt en märkvärdig och i språkens struktur ingripande öfverensstämmelse, å ena sidan emellan Tschudiska Dialecter och Semitiska språken, och å den andra emellan båda och Italiens urspråk *e)*, synes
man

d) *Celternes* namn är, liksom *Scythernes*, af en förvilande mångtydighet och ofta utsträckt till Galler och Germaner. Vi kalla i denna undersökning Nordvestra Europas Aborigines *Celter*, och afsöndra ifrån dem, med stöd af Diodors åldriga underrättelser (Lib. V: 31.), *Gallerna*, ett Hyperboreiskt folk af Kaukasiska stammen.

e) Jfr *Nordins* Bref till Doct. Fant i Acta Lit. Upsal., samt *Diss. de Originibus Linguae Latinae Orientalibus*. Upsal. 1824.

man äga någon anledning att förmoda en aldrig stamförbindelse emellan dessa ursprungliga inbyggare och Semitiska folk.

Skandinavien, hvars nordliga områden Nomader af samma härkomst ännu innehafva, har utan tvifvel fordom varit till en betydlig del af dessa folk genomströfvadt och periodiskt bebodt. Ihres försök att af Lappska språket härleda ortbenämningar äfven i nedra delen af landet, ehuru icke alltid träffande, lemna likväl obestriddliga bevis för denna af honom försvarade mening. Härtill kommer, att emellan Lappska och Skandinaviska språken, hvilka till conformation och art hafva ingen gemenskap, inträffa talrika öfverensstämmelser i stamord och derivationer *f*), som ovillkorligt förutsätta ett i fordna tider närmare geografiskt samband emellan folken och deraf uppkomna förbindelser. Också är det tydligt, att de Lappska Nomaderna, först sedan de sydligare, för lifvets behof mera gynnande, trakterna blifvit af nya och mäktigare folk intagna, begifvit sig åt det ödsliga, kalla och ofruktbara landet i polens grannskap.

Jemte de äldsta Celtiska och Tschudiska folk, nämner historien redan tidigt i Europas nord-

f) Att denna är af en äldre tid, än Svenskarnas och Lappars sednare politiska förbindelser, derom har Författaren genom jemförelse emellan Nordens äldsta urkund Völuspa och Lappska språket, öfvertygat sig.

nordliga trakter culturfolk af en yngre och kraftigare stam, om hvilkas vandringar icke några underrättelser hunnit till vår tid. Dessa ifrån den Vestliga Kaukasiska stammen utgångna nationer, med hvilka Pelasgerne, Grekerna och Romares ättfäder, stodo i den närmaste släktskaps-förbindelse, utgjorde, före de Barbariska öfversvämningar af Nomadfolk, Herodot (i Melpomene) omtalar, en sammanhängande kedja af culturfolk med samma språk, bildning och inrättningar, ifrån Svarta hafvet, Norra Grekland och Italien till Östersjön och Nordhafvet. I Grekernes och Romarnes äldsta Sånger och fragmenter besjungas de ofta, under namn af Thraker, Hyperboreer &c., såsom den Grekiska culturens äldsta fostrare, ehuru bandet emellan Grekerna och deras nordiska stamförvandter redan var upplöst och de föras uppmärksamhet i allmänhet rigtad åt Ægypten och de närmaste Asiatiska kusterna, med hvilka deras förbindelser blefvo större och varaktigare. De viktigaste af dessa folk voro *Thrakerna g)*, *Kimmerier*, *Galler*, *Kimbrer*, *Teutoner*, och Östersjö-kusternas invånare. Thrakien var en allmän benämning för ett obestämdt

g) Flera af Thrakiska stammarna berättas ifrån Phrygien och andra trakter af Mindre Asien hafva invandrat. — Pelasgerne, af Thrakisk härkomst, bildade, sannolikt genom förening med Semitiska culturfolk, Grekernes och Romarnes nationer.

stämdt land, norr och nordost om Grekland, enligt Euripides, utsträckt till jordens gräns. Till *Thrakerna*, efter Herodots (L. V: 3) försäkras, "näst Inderna det största folk på jorden," hörde, utom flera mera obekanta nationer, *Pelasger* och *Geter*. De sistnämnde bodde norr om Donau i Moldau, Wallachiet, Siebenbürgen och en del af Ungarn, hvilken landsträcka sednare erhöll namnet *Dacien*. *Geterna* talade samma språk, som *Myserna* *h*), hvilka bebodde Servien och Bulgariet, och i allmänhet synes det, som munnarterna uti Thrakien skulle varit föga skilda. Af detta språk äga vi, utom de *Daciska* örtnamn *i*) *Dioscorides* eller hans *Scholiast* förvarat, få lemnningar; men då *Myser*, *Dacer* och *Geter* voro språkförvandter och det är bekant af äldre författares uppgifter, att de *Asiatiska Myserna* varit närmaste stamförvandter med de *Eu-*

ro-

h) *Strabo*, 7:e Boken.

i) Bland de *Daciska* örtnamn, som hos *Dioscorides* anföras, äro många *Grekiska*, men flera med *Skandinaviska* beslägtade: *Laks*: *Sedum Telephium*; *Skand. Tak-lök* (i fornspråket *Lauk*) *Skiare*: en tistelart; *Sk. Äng-Skära*, *Skärgräs*. — *Gonoleta*: *Lithospermum arvense*; *Sk. Hor-letta*; i båda språken af rotsens användande till smink; af *Gona* (i forngrekiskan och Sanskrit *Tava*, *gana*) qvinna, och *lit*, *let*: anlete, *ansigtsky*. Ibland ändelser förekomma *La*, *bid*, *ida*. I *Skand. fornspråket* har *la* betydelse af *gräs*, *idiar*: *grönska*, *gräs*, och *Vide* (i *Pers. bid*) är benämningen för små buskar (*Salix &c.*).

ropeiska, och de förras språk öfverensstämmande med Phrygers, Carers och Lyders, är det utom all tvifvel, att Geternas språk tillhörde den Hyperboreiska (Caukasiska) språkstammen, ifrån hvilkens mera kända dialecter man otvunget kan härleda de Phrygiska språklemningar gamla Författare förvarat. Då Geterne, enligt Herodot, de rättrådigaste och tappraste af Thrakiens inbyggare, under sin Anförare och Konung Boerebista upphunno en så hög grad af makt, att Strabo beräknar deras vapenstyrka till 200,000 man, och deras namn kort efter dessa tider nästan aldeles ur historien försvinner, men tvänne sekler sednare ett nytt folk under collectiv-namnet *Gother* uppträder i samma land, så är det troligt, att Geterna, underkufvade af Germaniska folk, med hvilka de ägde en urgammal släktförbindelse, med dem sammansmält till ett folk, hvilken förening endast kan förklara en hos dessa tiders historieskrifvare vanlig förväxling af *Get* och *Gother* k).

Kimmerierne innehade en del af Svarta hafvets kust 1), halfön Crim och den närmast Asiatiska stranden på andra sidan Cimmeriska Bos-

k) Då Licinius Crassus besegrade Geterna, voro de under gemensam styrelse med *Bastarnerne*, ett Germaniskt (Gothiskt) folk.

1) "De länder, som nu af Scytherna bebos (emellan Dniester och Don) innehades fordom af *Kimmerierna*." *Herodot.*

Bosporen, ifrån hvilka trakter större delen af detta folk, enligt Herodot, förjagades af Scytherna; då en del af Kimmerierna, efter äldre i Plutarchs Marius upprepade underrättelser, som likväl sakna trovärdighet, begifvit sig till norra Europa och der blifvit under namnet *Kimbrer* bekanta.

Galler och *Kimbrer* (Κιμῆροι, Cimbri) voro ganska nära förenade och deras namn förekomma ofta växelvis *m*). *Gallien*, som af äldre skribenter bestämdt skiljes ifrån Celtien, utsträcktes, efter Plutarchs intyg, ”i äldsta tider ifrån Oceanens yttersta gränсор i Norden, mot Östern ända till Mæotis och Scythien vid Pontus.” Detta *Gallien* var således sjelfva Europeiska Nordlandet, och innefattade äfven Hyperboreernas och de öfriga Nordiska folkens hemvist; hvarföre också Heraclides Ponticus, samtidig med Gallernas infall i Rom, berättar, ”att man hade förnummit genom ett rygte ifrån Vesterländerna (till Grekland), att staden Rom blifvit intagen af en främmande krigshär, ifrån Hyperboreerna.” Märkvärdigt är det också, att Brennus, som anförde Gallerna, enligt Strabos berättelse, kallades *Prausus*, af ett folk, hvars hemvist är Skribenten obekant.

Man

m) Sallustius kallar de Kimbrer, emot hvilka Romarne under Consulerna L. Cæpio och M. Manlius olyckligt stridde, *Galler*, och Cicero Marii krig emot Kimbrer och Tevtoner: bellum Gallicum.

Man skulle kunna förmoda, att höfdingen härstammat ifrån ett Hyperboreiskt folk, hvars ättlingar de gamle Preussarne voro. Diodorus uppgifver bestämdt, "att de Galler, som intogo Rom och sköflade Delphos, bodde under Nordstjernan, närmast Scythien," och Appianus kallar de sistnämnda Kimbrer. Något öfver 500 år sedan Rom var eröfradt af Gallerna blefvo *Kimbrerne* under sitt egentliga namn bekante hos Romarna. "Tyrrhenerne, yttrar sig Plutarchus, kände icke, hvarifrån dessa eröfrare kommo, hvilka såsom en molnsky *ifrån de aflägsnaste länder* utbredde sig i Gallien, Germanien och Italien; men Romarne hade sig bekant, att de voro ett Germaniskt folk af dem, som hafva sina hemvist *mot Nordost* omkring Oceanen." — Att Kimbrerne voro Germaner dömde Romarne, "af deras ljusa hår, blåa ögon och resliga växt." — Deras äldsta historiskt kända fädernesland var *Bremen* och *Vest-Jutland*. Med dem följde, såsom vapenbröder och bundsförvandter, *Tevtonerne*, ett folk, af samma stam, hvilka bodde i Östersjöns grannskap, som det tyckes, i Södra delen af Hollstein och långt in i Saxen. De fragmenter af Kimbrers, Gallers och Tevtoners språk, som återstå, intyga deras stamförvandtskap med de öfriga nordiska folken af Kaukasiska stammen *n*).

Det

n) Neikter (Diss. de Chersoneso Cimbrica.) försvarar

Det märkvärdigaste folk i Norden, hvilket Grekerne sällan utan en helig vördnad nämna, såsom de halfglömda Anherrar, ifrån hvilka de härleda en del af sin Mythologi och religionscult, — voro *Hyperboreerne*. Namnet är i högre grad, än någon annan vid Norden fästad benämning, underkastadt tvetydighet, och torde i de flesta fall endast medgifva en mythologisk tydning. Men liksom de öfriga Nordens benämningar, synes äfven denna erhållit en bestämd geographisk tillämpning till något af Östersjöländerna. Herodots märkvärdiga berättelse om den väg de till Cereris tjänst hörande Offersymboler ifrån Hyperboreerna fördes till Delos, nemligen ”först genom Scythernas länder långt bortåt Vestern, och sedan i söder till Euboea, och derifrån vidare till Tenos och slutligen till Delos,” lemnar intet tvifvel, att Grekerna tänkt sig detta folk ofvan Svarta hafvet långt bort i Nordost; hvartill kommer Damiastes uppgift, ”att Nordan till Grekland blåser ifrån Riphæerna, ofvanföre hvilka berg Hyperboreerne bo, ända till andra hafvet o),” samt Plinii efter äldre uppgifter gjorda astronomiska beräkning, enligt hvilken

den gamla, emot historien stridande meningen om Kimbrernas härkomst ifrån det egentliga Gallien.

- o) Att Östersjön, enligt de gamla författares föreställning, ansågs för Norra verldshafvet, der Skandinavien låg såsom en ö, är för allmänt känt, för att behöfva bevisas.

ken "en paralell cirkel sträckte sig igenom trakterna vid Donfloden, Mæotis, Dniepern, Dacien, en del af Germanien och Gallien till Oceanen, under hvilken längsta dagen var 16 timmar," och näst denna en annan "genom Hyperboreernas land och Britannien, der högsta dagen var 17 timmar." Man måste förundra sig öfver den geographiska noggrannheten i denna beräkning. Den första af dessa Latituds-cirklar infaller vid 49° polhöjd och går således genom Donflodens utlopp i Mæotis, öfver Dniepern, genom Ungarn (Dacien), en del af Tyskland och Frankrike; och den sednare måste, efter uppgiften af längsta dagen, inträffa vid 54° polhöjd, under hvilken Preussiska kustländerna och medlersta delen af England, gränsen för Romarnas tydliga kunskap om Britannien, äro belägna. Då länderna i Plinii uppgift om parallellcirklarna nämnas i ordning ifrån öster till vester, och de flesta af forntidens uppgifter om Hyperboreerna anvisa dem plats längst i Norden *p)* vid Europeiska kusten af Nordhafvet *q)*, så lär man närmast träffa forntidens mening, om man anser detta namn, så vidt det äger geographisk och historisk

p) "Hyperboreer kallas, såsom man säger, de som af alla bo längst emot Norden." *Strabo*, I Boken.

q) "Hyperboreerne hafva några förlagt i Asien, men de flesta i Europa." *Plin.* — "Fördenskull bo Hyperboreerne i Europa." *Solinus*.

risk betydelse, såsom en collectiv-benämning för de Kaukasiska folk, som bebodde Östersjöns och en del af Nordhafvets kuster och öar (Kimbrer, Tevtoner, Gauter, och Veneder) *r*). — Diodor ifrån Sicilien inskränker, ”efter Hecataeus Milesius och andra af forntidens Scribenter,” detta folk till en Ö i Norden, hvilken i storlek jemföres med Sicilien, och säges ligga ”i Nordiska Oceanen (Östersjön?) midtför Gallien *s*).” — Invånarne på ”*Hyperboreernas* Ö,” som framför andra Gudar dyrkade *Apollo t*), ”hade ifrån fordna tider stor välvilja för Grekerna, isynnerhet Atheniensare och Delier.” — I den korta, men märkvärdiga teckningen af invånarna, röjer man minnet af ett i forntidens bildning djupt invigdt culturfolk, hvars mythiska idéer synas stått i den närmaste förbindelse med Pelasgers, Inders och Persers *u*). — Belägenheten af denna ö är okänd, eh-

r) En nyare Tysk författare (Herrmanns Mythol. Berl. 1801, T. II, p. 562.) vill äfven finna Hyperboreerna i grannskapet af Atlantiska hafvet; en mening, som synes uppkommen genom missförstånd af Apollodors berättelse om Atlas.

s) Gallien utsträcktes före och ända till Diodors tid, lika långt, som det ännu okända Germanien i en sednare tid, eller till Weixeln.

t) Apollo Hyperboreus, som ofta nämnes i Grekiska traditioner, är Nordens *Odin*, såsom Solens Gudomlighet. Bevisen äro många.

u) Jfr Författarens Afhandling om *Budha* och *Wodan* i 10 Häftet af *Iduna*.

churu flera omständigheter synas intyga, att man haft afseende på *Samland* vid Preussiska kusten. — Invånarne i Preussen tyckas ifrån äldre tider varit kända under namn af *Veneder*, *Pruser* och *Lygier*, hvilken sednare benämning äfven inbegripit Polens och Schlesiens inbyggare. Theophrast nämner landet, der Bernstein ur jorden uppgräfvades, *Lyngiste* eller *Lygiste v)*; af sin hemort kallades sjelfva stenen: *Lyncurion* och *Langurium x)*, hvilken förändring synes bevisa, att landets namn äfven blifvit utfördt *Langiste y)*, och då ingen ting är vanligare, än att *n* i de gamla Nordiska språken framför *g* och *k*, ömsom absorberas och uttalas, så tror jag mig återfinna folkets namn i Æthici: *Langiones*, som bodde i Polen z) och de nuvarande *Polackars*, hvilkas gamla och egentliga namn *Lecher* och ännu mer den hos Lithuanerne öfliga benämningen för samma folk, *Lynker a)*, träffande öfverensstämmar med Bernstenslandets gamla namn. Att Slaverna, ett Caukasiskt folk, ifrån uråldriga tider, tvärtemot några nyare Scribenters orig-

tiga

v) Plinius öfversätter detta namn aldeles origtigt: *Liguria*.

x) Plin. Hist. Nat., 37 Boken, 2 Cap. Plinius omtalar flera af denna benämning uppkomna orimliga berättelser om Bernsteinens production.

y) Har likhet med Preussiska district-namnet *Lankau*.

z) Närmast Burgundionerna.

a) *Lynkas* i Sing. Polack. *Bayer*.

tiga mening, bebott Preussen och Polen, låter sig utan möda bevisa; att de sednare öfvergifvit kusten och lemnat rum för Göthiska folk, är troligt. Sannolikt är det samma stora folkstam Tacitus nämner *Lygier* (*Lygiorum gentes*), hvilka sträckt sig öfver Schlesien och Polen. — Vid bedömandet af de gamla Nordiska folkens frändskaps-förbindelser, lemnar språket återigen den förnämsta, om ej enda tillförlitliga upplysningen. Den berömde Språkforskaren Prof. Rask, genom hvilken Nordiska Philologien först upphunnit en vetenskaplig och critisk ståndpunkt, antager såsom döttrar af den *Trakiska Språkstammen*, hvars nära förbindelse med de Indiska och Persiska språken han erkänner, *Grekiskan*, *Latinen*, *MæsoGothiskan*, *Lettiskan*, *Slaviska Dialecterna*, *Isländskan* (Skandinaviska Fornspråket) och *Anglosachsiskan*, *Germaniska munnarterna*, och *Cambriskan* m. fl. — Till nästan samma utslag hafva *Adelungs* forskningar (i 2:dra Delen af *Mithridat*) ledt honom; och mina långvariga comparativa undersökningar öfver förhållandet emellan de Nordiska och Classiska språken, och bådas ursprung, hafva fullkomligt stadfäst öfvertygelsen om en sådan frändskap, hvilken så djupt ingår i språkens första elementer, att ganska få stamord kunna upptes i Grekiska fornspråket, i synnerhet Doriska och Æoliska dialecterna, som icke i någon Nordisk munnart af denna språk-

stam

stam återfinnas. Hvad Slaviska språken beträffar, har deras öfverensstämmelse med de Nordiska länge varit bestridd, och likväl lär äfven den flygtigaste bekantskap, att de utgöra en förmedlande länk emellan de classiska och Nordiska språken *b*). De sistnämnde hafva deremot, efter Germanernas och sednare Asiatiske folks ankomst till Europa, undergått större förändringar, ifrån hvilka den olikhet, som röjes emellan Nordens och de classiska folkens språk, isynnerhet bör härledas. Ty det är tydligt, att Indo-Persernas språk, till hvilket Germanernas, Svearnas, Sachsarnas m. fl. höra, ehuru i sin första upprinnelse och form nära beslägtadt med den vestliga utgrenningen af Kaukasiernas språkstam, likväl efter en längd af år måste i betydlig mån förändras, hvarigenom det erhöill ett främmande utseende.

Man har trott, att de Nordiska folken sent upphunnit någon grad af odling; man har föreställt sig deras länder såsom vilda ödemarker, och dem sjelfva, såsom Barbariska Nomader, nästan i saknad af all menskelig cultur.

XII Del.

C

Men

b) En utmärkt Philolog (Jennisch) och fullkomligt kunnare af både Germaniska och Slaviska språken, yttrar, att svårligen något stamord (radikal) finnes i Slaviska språken, som ej förekommer i de Germaniska; och Schlözer medgifver icke, att skillnaden emellan de äldsta Slaviska språkprof och samtida Germaniska är större, än emellan särskilda Dialecter af det sednare.

Men huru vill man förlika en sådan mening med äldre författares teckningar, som ovedersägligt bevisa, att Nordens och Germaniens invånare redan ifrån äldsta tider idkat *åkerbruk*, culturens vissa hjälpmedel och följeslagare *c)*. Hillevionerne i Skandinavien, och Tysklands invånare bodde i ordentliga byar, och landet var, liksom i sednare tider, indeladt i ordentliga *härader*. På Hyperboreernas ö fanns en *Stad*, tempelbyggnad, och en stadgad regeringsform; och Ptolomæus nämner i Germaniens östra trakter en mängd städer, hvaraf förmodligen större delen voro gamla. Kimbrernas krigshär, som af Plutarch beräknas till 500,000 man, var, i likhet med sednare tidens reguliera armeer, väl beväpnad med harnesk och stridsvapen. — Och i sanning, huru vore det tänkbart, att ett folk, med ett språk, sådant som det Hyperboreiska, med denna rikedom i uttryck för de finaste nuan- cer af tanke och känsla, grammatisk fullkom- lighet i structur och sammanställning, och i hän- seende till sina religiösa idéer i nära förbindel- se med forntidens berömdaste nationer, skulle

kun-

c) I den korta teckning Pytheas från Marseille redan 300 år före vår tideräkning lemna af *Thule*, förmodligen Skandinaviens Vestliga kust, finner man bevis derför. Man producerade der honung, som användes till dryck, och odlade hirs och andra sädesslag, hvil- ka uttröskades, såsom det ännu sker, i stora hus el- ler lador (Logar).

kunnat sakna cultur och bildning? Om också de egentliga och närmast Romerska gränsorna boende Germanerne, hvilka Tacitus skildrar, någon tid saknat åtskilliga lifvets bekvämligheter och inrättningar, som pläga åtfölja Europeiska culturen, och i detta afseende befunnit sig på en lägre odlings-grad, än det östliga Tysklands äldre invånare *d)*, så torde denna omständighet blott lemna ett nytt bevis, att de förra voro i en sednare och närmare vår tideräkning liggande tidpunkt, ifrån sitt Asia-tiska stamland, hvarest flera under Europas himmel oungängliga behof äro alldeles okända, — utvandrade och i Germanien bosatta.

Hvad som i dessa afseenden inträffar med Germanien, gäller äfven om Skandinavien. Landets natur och belägenhet låta oss icke förmoda, att det länge förblifvit öde. Bördiga flöts-trakter i dess södra del och på öarna, vidsträckta och för åkerbruk tjenliga ler-slätter, en rik omväxling af fiskrika sjöar och strömdrag, skogar och gräsrika dalar, med fruktbärande svartmylla, erbjuda här den dubbla fördelen af en säker trefnad och ett hemvist, som naturen sjelf i en ädel och intagande stil förskönat. Det är derföre troligt, att Hyperboreiska folk, som tidigt ifrån hjertat af Europa

C 2 och

d) Denna är äfven Fr. Schlegels mening. — Om de egentliga Germanerna försäkras Tacitus, att de inga städer ägde.

och dess nordliga kuster synas hafva undanträngt de äldsta Aborigines, — ifrån Continen-
ten snart spridt sig till öarna och Skandina-
vien, der de utgöra den gamla hufvudstam-
men af landets invånare. Enligt Pomponius
Mela beboddes det sednare landet ännu i hans
tid af *Teutoner* *e)* och det är ganska sannolikt,
att *Götherne* tidigt ifrån sitt hemland på Con-
tinenten begifvit sig till Skandinavien. Det är
till och med ännu oafgjordt, om icke de *Gut-
toner*, Pytheas nämner, innehaft alldeles samma
länder, som Nordens *Göther*, enligt Isländska
och Skandinaviska författare, i en sednare tid-
punkt, nemligen *Göthaland*, södra och kanske
större delen af *Jütland*, *Hollstein*, *Meklenburg*
och *Pommern*.

4. Cap.

Man har ofta tvekande frågat, om och
under hvilka namn *Skandinavien* varit den clas-
siska forntiden bekant, samt om anledningen
till dess benämningar. Under det i Nordiska
häfdeforskningens barndoms-ålder nästan hela
fortidens Mythiska Geographi fjättrades inom
detta landets gränсор, bestridde man å en an-
nan

e) "Af dessa öar är Scandinavia, hvilken Teutonerne ännu innehafva, så i anseende till storlek, som bördighet, den förnämsta." Ed. Lugd. Bat. 1696. 3 Boken, 6 Capitlet.

nan sida med lika liten grund den Nordiska halfön rättigheten till de åldriga namn *f*), som alla sednare tiders språkbruk sanctionerat, Svaret på den första af dessa frågor är, om man har afseende på Plinii och Taciti tidehvarf, snart gifvet; ty hvem tviflar väl, att den *Scandinavia*, hvars omfång var så vidsträckt, att invånarne kallade densamma den andra verlden, är vårt, ännu under samma namn berömda, fädernesland; eller att den sednares *Sviones* äro Svearne (i Anglosachsiska språket: *Sueon*)? — Men det kan icke nekas, att forntidens kunskap om detta land är ganska ofullkomlig och i de flesta fall snarare att betrakta såsom en dunkel idé om Nordlandet i allmänhet, än någon viss trakt deraf. Så uttrycker sig i de flesta teckningar af *Thule*, *Hyperboreernas land*, *Gallien*, och sjelfva *Kimmeriernas* mörka trakter, minnet af en uråldrig, till mythologien öfvergången, föreställning om *Polén*, som ännu är i Brahminernas mythiska system och i sjelfva Budhaismen bibehållen.

Jorden anses i Brahminernas symbolik under bilden af en flytande Lotus-blomma, som efter hand framgår ur hafvets sköte och, såsom ett högt berg, med trappvis uppstigande lager eller afdelningar, reser sig emot himlen.

Dessa

- f*) Flera författare hafva påstått att under Skandinavien namn Jutland borde förstås, och Prætorius trodde sig i Preussen hafva funnit Svionernas fädernesland.

Dessa lager, som hvila på Wischnus orm (æquatorn), och, liksom delarne i en utdragen tub, småningom blifva smalare, kallas hvar för sig *Thal* eller *Thol*, och äro, i ordning från Æquatorn, följande: *Maha-thal*, *Talathal*, *Resathal*, *Suthal*, *Bathal*, *Athal* och *Thal* eller *Thol*. Det sista lagret, eller *Thal*, är jordens *topp*, *polen* i dess axel, och motsvarar *Norden*. Högst på spetsen sitter dödsguden Mahadeva eller Schiva g), omgifven af förskräckelsens attributer, med ett pärlband af dödskallar. — Med denna föreställning har en annan, i Budhaismen förekommande och i Cingalesernes skrifter utförd, likhet. Den sednare betraktar jorden, såsom en ofantlig plan, omgifven af en mur; i Norden är en rymlig gyllene pelare, hvars rot går ned i afgrunden, och på hvars spets Gudarnes hemvist är, som dit begifva sig, sedan de efter hvarandra haft jordens styrelse. Den sednare bilden öfverensstämmer i hufvud dragen med Skandinavernas i Völuspa och Gylfaginning framställda Lära, enligt hvilken ifrån jorden eller midgård h), som är omgifven af en mur, asken Ygg-drasill, med trenne rötter, hvaraf en går ned i afgrunden, uppstiger. I

Vö.

g) Det bör icke glömmas, att Budhaistiska sekten anser Schiva och Budha såsom samma Gudomlighet.

h) Midgard har i Völuspa epithetet *moeran* eller *gyllene*. Meru är en annan benämning för Nordpols-berget.

Völuspa nämnes detta träd *Thollur i*), och bär, efter namnet *Ygg-drasill*, DödsGuden eller Odin *k*). På samma sätt liknas *Albordj*, jordens grundfäste, i Zend-avesta, vid ett träd med utgrenade rötter. — I denna, som det synes, för hela Kaukasiska stammen gemensamma myth, upptäcker man grunden så väl till de flesta Nordens benämningar, som till den classiska forntidens föreställningar om dess länder. Nordpolsberget har i Indiska språket flera benämningar, som alla hafva afseende på *pol*, *spets*, *topp*, *Nord* och derifrån härledda begrepp, hvilka betydelser äfven öfvergått till de öfriga Kaukasiska samhälls-språken. — *Thule* är äfven i Grekernes och Romarnes traditioner Nordpolen, som uppstiger i höjden *l*), och beskrifves såsom "det yttersta af alla länder, der solen halfva året icke nedgår, och den andra hälften aldrig lyser." I Ersiska språket betyder ännu *Tual*: Norden, och i det Kaukasiska språkslägtet har samma stamord liknande bemärkelser *m*). — Ett af Polens namn i Indiska

i) *Thollr* har i Skandinaviska fornspråket betydelsen af *träd*, *stång*, *pelare*. I *Hrafná Galdr* 25 heter asken *Adal-Thollr*.

k) *Yggr*, ett af Odins eller Döds gudens namn, af *Yggr*: förskräckelse, *Drasill*: häst.

l) "Inveniet vasto surgentem vertice *Thylen*." *Festus Avienus*. Med denna åsigt öfverensstämmer *Manili* (*Astronomicon*, I. Boken). "Den del af verlden, som ligger emot Norden, höjer sig öfver den öfriga."

m) Ibland mängden af hithörande ord, må vi anföra några: *τοξος*: Spindeln (axeln) i ett mekaniskt

diska mytologien är *Calaya* eller *Cayl-asa*, med hvilket *Galliens* benämning torde äga sammanhang, hvarunder man i äldre tider synes velat beteckna Nordlandet och sjelfva Polen, der ljus och mörker i långa skiften växlade. Sådan är den idé Plutarch har om Gallernas fädernesland. *Galli*: det yttersta, mål; och *Galla*: tin-
nar, topp i Lettiskan, samt *Gal*: mål, gräns, i Cambriskan, uttrycka beslägtade begrepp *n*). — Benämningen *Scandinavia* härleder sig äfven, enligt hvad en Svensk författare *o*) ådagalagt, ifrån en gammal i Indiska mytologien bibehållen Myth om Nordpolslandet och Pol-Guden.

Forntidens beskrifningar öfver *Thule*, *Gallien*, *Hyperboreers* och *Kimmeriers* land öfverensstämma med idéen om *Meru* eller *Calaya*, om hvilket det i Indiska skrifter heter, att dess topp i sex månader är höljd i mörker, och åter i sex andra oupphörligt af solen bestrå-

verk, sprint, hvad som uppstiger eller framstår; *τυλλω* &c. tollo, jag höjer; *τελος*: slut, gräns m. m. *Θαλος*: telning, skott, o. s. v. *Tholus* i Lat. takås, knappen på ett kupigt hvalf; i Cambriskan *Tal*: panna, hög; *Tylath*: bjelke. I Engelskan *Tall*: hög, lång; *Tally*: en staf med tvärstreck; i Isländskan *Thollr*, &c.

n) I Sanskrit: *Gala*: Skeppets framstäf, spets; i Polskan: *Galka*: klot; *galaska*: telning; i Isländskan *Galti*: höstack; *Kaldyr*: den yttersta dörren, o. s. v.

o) Bref ifrån London, i Iduna, 6:te Häftet.

strålad. Till följe af denna växling af långvarigt ljus och mörker vid Polens grannskap, föreställde man sig densamma såsom både ett hemvist för Gudarna och de lycksaliga, och tillika för Underjordens mörka makter. Denna föreställning röjer sig i teckningen af Hyperboreernas land, af Kimmerierna hos Grekiska och Romerska författare, samt i Hervara Sagans beskrifning öfver Gläsisvall *p*), och förekommer äfven i de Indiska Veda-böckernes dogm, "att Paradiset sex månader om året under hela den långa natten Fereschthehha var tillslutit, men Afgrunden den öfriga hälften." — En annan aldrig Indisk urkund *q*) upplyser, att det är ifrån Solens ingång i Stenbockens tecken till dess hon går utur Tvillingarne, eller då solen oafbrutet lyser i Polartrakterna, *Sverga* eller Paradiset är öppet. Derföre tillägger samma

ur-

p) Man behöfver endast jemföra Hervara-Sagans beskrifning öfver det Nordiska fabellandet Gläsisvall med Grekers och Romares beskrifningar (hos Onomacritus, Plinius, Mela, Martianus Capella, Solinus m. fl.) öfver Hyperboreerna, och man skall inse, att dessa urkunder afhandla samma ämne. Liksom man, enligt den Nordiska Sagan, i forntiden trodde, att i Gläsisvall "Odödlighetens land var beläget, der sjukdom och ålder försvunno, så at ingen der dog," så trodde man om den classiska forntidens redan nämnda fabelfolk "att döden och sjukdomar hos dem voro alldeles okända."

q) Upnekhath Bedharang. L. X. Görres MythenGeschichte.

urkund, att den som dör i de sex månaderna, då solen är nordvärts, är lyckligare än den, hvars död tid infaller i de andra sex månaderna *r*). Skälet är tydligt: emedan solen under den sednare tiden är alldeles borta ifrån Polen, Paradisets portar, efter denna föreställning, tillslutna af en mörk natt, och afgrunden öppens). — Norden förenades således i Caukasiska folkstammens åldriga myther med de hemlighetsfulla och osynliga landen, eller rättare blef deras sinnebild. Kimmeriernas land är i Grekernas sagor på en gång de mörka Nordländerna och Underjorden; *Sverga* i Brahminernas system *himmelen*, i Geographisk mening nordligaste delen af den då bebodda och odlade verlden; Hyperboreernas land *Norden* och det *heliga* Elyseiska landet. Men då dessa benämningar sålunda uttrycka en i fornålderns mythiska cosmogoni inhemsk idé om Nordpolen, behöfva vi icke påminna, att de med Geographisk betydelse äro föränderliga och till särskildta, för hvarje folkstam tillgängliga, trakter af Norden tillämpade. *Thule* är derföre hos

Pytheas

r) Under Panduernas krig blef Biskum, efter Indianernas sagor, dödligt sårad den 18 December, men erhöi, såsom en nåd, att han icke dog förr, än den 21, då Svergas portar öppnades.

s) Detta upplyser fullkomligt huru samma land, i Polens grannskap, blifvit sinnebild både för Elysium och Tartaren.

Pytheas och Procopius Skandnaviens vestra kust, hos Plinius och Ptolomæus Island eller någon annan af Nordsjöns öar. På samma sätt förekommer, såsom vi redan anmärkt, Kimmeriernas land än i ren mythologisk mening, än såsom en allmän benämning för Norden och pollartrakterna *t*), hos Homer, Onomacritus m. fl., och slutligen (hos Herodot, Æschylus) såsom enskildt tillhörande Svarta hafvets norra kustinvånare. Förhållandet är icke annorlunda med *Riphæerna* (Ripæerna) eller den höga, med evig snö höljda, fjällsträckning som, efter ursprungliga Occidentaliska föreställningar, i Norden troddes begränsa den bebodda delen af jorden. Liksom horisonten, flyttades den, alltsom folken sjelfva eller deras kännedom om länderna framskredo, längre emot Norden. Än tänkte man sig denna obestämda bergsrygg vid Europas Nordöstra gräns, än närmare Grekland i Thrakiens okända trakter. I det sednare landet fann Pelasgiska stammen en närmare afbild af sin mythologiska Nordpol, och liksom Schiva eller Maha-deva (Dionysos, Ares) högst på berget Meru eller Nordpolen troddes hafva sin thron, så ansågs Ares född i Thrakien

t) — — — — — "οἱ γὰρ τε μὲνοι
αἰγλῆς ἀμμοροὶ εἰσι Πυριβοροῖο ἡλίοιο."
Onomacritus.

Jfr Homers Beskrifning i Odysséu.

kien och Hæmus *u*), såsom hans hemvist. På högsta bergsträckningen af Hæmus, i Bessernas land fanns, i Herodots tid, ett orakel, invigdt åt Dionysos *v*), hvilken, efter Macrobiï försäkran, var densamme, som Mars. Naranet härleder sig förmodligen ifrån en gammal, äfven i Asiens dialecter af samma stam bibehållen, geographisk benämning för Nordpolen eller de berg, som representera densamma, hvilka i Indien, efter särskilda författare och munnarter, kallas *Tmaüs*, *Imaus*, *Em-odus*, *Imustag*, *Himāla*, *Himālaya*, *Himovan* *x*), *Himachala* *y*), o. s. v. I sjelfva Skandinavien förekommer det, sannolikt ursprungligen med samma mythiska betydelse, såsom benämning ej mindre för den åt högsta Norden sträckta bergsrygg,

u) "Ἡμενος ὑψηλῆς κορυφῆς ἐπὶ Θρηκίος Αἰμῶ
Θεῶς Ἀ'ρης." *Callimachus.*

v) Det var en gammal sägen ibland Grekerna, att Orakeltjensten ledde sitt upphof ifrån Hyperboreerna, ifrån hvilka Apollon (Apollo Hyperboreus) sades kommit till Delphi, Cicero de n. Deorum, 3 Boken, Mela m. fl.). Hos Budhaistiska Sekterna, som anse Schiva och Budha såsom samma Gudomlighet, motsvarades Apollon af Odin-Baldur (Krischna-Budha).

x) I den bekanta Indiska Epopeén Ramajana nämnes *Himovan* såsom Schivas hemvist.

y) Några af dessa namn äro mera enskildt fästade vid vissa delar af den bergsträckning norr om Indien, som af forntidens författare med ett enda namn kallades *Tmaüs*.

rygg, som åtskiljer Sverige och Norrige z), än för flera andra bergstrakter vid nordiska gränsen af Skandinaviens först bebodda districter.

Då större delen af de redan anförda benämningar nästan endast i Mythologien äga någon betydelse, så vore det i de flesta fall en fruktlös möda, att, med bestämd hänsigt till ett enda land, söka förlika Grekiska och Romerska författares stridiga uppgifter rörande Norden och dess, före Augusti tidehvarf, endast högst ofullkomligt kända, länder. Likväl röjer man, ibland dessa dunkla teckningar af det okända Norden, redan i en högre ålderdom, några underrättelser af verklig Geographisk halt, men hvilka nästan endast angå *Bernstenslandet* vid Preussiska kusten. Bernstenen, som i dessa trakter i största mängd förekommer, dels med vågor och nordliga vindar drifven i land, dels såsom ett fossil långt inne i landet i jorden, synes, redan i en långt aflägsen forntid, blifvit ett föremål för Söderländernas luxe och anledningen till handelsförbindelser emellan dessa och Norden. Man torde med så mycket större visshet kunna sluta dertill, då den hemlighetsfulla alstringen af denna naturproduct, öfver hvilken naturvetenskapernas sednare upptäckter icke förmått sprida tillräckligt ljus, redan i de äldsta mythiska

z) Kölen, i synnerhet dess nordliga del, kallades af allmogen i båda riken *Tma*. Jfr Peder Clausen m. fl.

thiska traditioner blifvit bragt i förbindelse med de Caukasiska culturfolkens Cosmogoni. Vi förbigå här forntidens hos Euripides, Diodor, Strabo, Pausanias, Apollonius Rhodius, Lucianus, Hyginus m. fl. i mångfaldiga och varierande digter om Phaëtons fall, Ægeriernas eller Heliadernas tårar &c. allegoriskt utförda myther om solens bortgång och naturens sorg. Vi påminna endast, att, efter Nordboernas egna traditioner, var det *a)* *allmodren* (magna mater, Freya) som sörjde sin sons Helios förlust; och att, enligt Apollonius, en saga hade kommit ifrån Gallerna, att Bernstein danades af de tårar Allmodren, sörjande öfver Apollos bortgång "till Hyperboreernas heliga folk," utgjöt. I Eddan berättas i likhet härmed, att *Odr* (Solen) for ofta lång väg bort och hans hustru *b)* begråter honom, och af hennes tårar blef rödt guld eller, efter andra urkunder, Bernstein *c)*. Denna berättelse har afseende på den vackra, i Egyptiska, Pelasgiska, Nordiska och Indiska Systemerna inhemska, mythen om Solens död eller bortgång, hvilken i mångfaldiga dramatiska framställ-

a) Så berättar Diodor ifrån Sicilien.

b) Freya är, såsom Freys (Wischnus) gemål, på en gång Odins moder och maka, hvarföre också Skalda yttrar sig: "Jorden är Odins maka och moder." Jfr Afhandlingen om Odin och Budha i Iduna, 10 Häft.

c) I någon Variant finnes: "Glys är Freyas gråt." Glys är det gamla, ifrån Romarnas tider bekanta

ställningar hos Egyptier, Greker, Inder och Nordiska folk utbildades *d*).

Diodor omtalar ön *Basilia*, belägen ”i Oceanen, ofvanföre Gallien,” vid hvilken ö bernsten samlades och af invånarne öfverfördes till den midtföre liggande Continenten.” Man har trott sig i Skandinavien igenfinna denna ö, men, ehuru vi medgifva, att vårt fädernesland icke saknar alla anspråk på denna benämning, synes Scribenten likväl snarare haft afseende på *Samland*, vid Preussiska kusten, det enda ställe, der Bernsten till någon mängd förekommer, helst Allmodrens dyrkan ifrån åldriga tider *e*) i denna trakt företrädesvis synes hafva varit inhemsk, och öns benämning förmodligen bör härledas ifrån Gudinnans eget namn *Basilia f*).

— Sam-

inhemska namnet för bernsten, lånadt ifrån dess gyl-lene glans.

d) Enligt en gammal Grekisk tradition, anställdes af nordiska folken sorgfester för Solens bortgång ”vid samma tid, som bernsten i de orterna framalstrades.” Samma myth utgjorde ämnet i flera Samothrakiska framställningar, och ännu för de fester, som i Indien firas till åminnelse af Krischnas död.

e) ”Ergo jam dextro Svevici maris litore Aestiorum gentes alluuntur, quibus ritus habitusque Svevorum, lingua Britannicæ propior. Matrem Deum venerantur. Sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi Glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt.” *Cornelius Tacitus de moribus Germanorum.*

f) Diodorus ifrån Sicilien. — Kanske torde man här ifrån äfven få härleda ett annat af öns namn: *Banno*.

— Samma halfö förekommer under namn af *Abalus*, om hvilken ö Pytheas berättar, ”att den låg en dagsresa ifrån Guttonernas strand *g*), och att bernsten dit fördes af vågorna.” Timæus, som bestyrker denna uppgift, kallar ön *Balthia h*). Nicæas, en annan, liksom de föregående, af Plinius åberopad, författare berättar, att bernsten ”af vågorna uppkastades på Germaniens kuster,” hvilka sträckte sig till Weixelns östliga utlopp.

Om ingen af de föregående benämningarna egentligen tillhör Skandinavien, så lär dock Mithridats underrättelse (hos Plinius) om ön *Osericta*, som var beväxt med barrskogar, ifrån hvilka bernsten fanns nedflyta på klipporna och sedan i hafvet, snarast afse vårt fädernesland; och ingen med något sken af sannolik-

manna (Plin.). *Bana* i flera Kaukasiska språk (t. ex. Sanskrit, Bæotiernas dialect m. fl.) *quinna*; *Bendis* benämningen för en kvinnlig Gudomlighet hos Trakierna, som man ansåg för Diana. — *Manna* igenkänner man i flera nordiska öars namn, såsom t. ex. *Möen*, *Man*, m. fl.

g) Förmodligen räknas afståndet ifrån någon af den tidens sjöfarare besökt hamn, i Guttonernas land, på Östersjö-kusten, t. ex. i trakten af Dantzig.

h) Samlands kust kallas af sina hvita stränder (*Bayer*) *Baltikkei*, ett namn, som i medeltiden af Skandinaverna öfversattes *Wittland* (Hvitt-land). Kusten heter i Skandinaviska urkunder *Balagards sida*. Stamordet *Bal*, *Biel*, &c., i Slaviska dialekten *hvit*, synes äfven ligga till grund för benämningen *Abalus*.

nolikhet kunna bestrida detsamma rättigheten till det, årtusenden i samma helgd bibehållna, namnet *Scandinavia*, hvilket, i sin första upprinnelse, synes tillhöra den Epoque af forntiden, hvars kännedom af Norden vi afhandlat. Plinius nämner den, såsom den förnämsta och mest berömda af öarna i Codaniska viken, och berättar, att endast en del af den samma var bekant, hvilken beboddes af *Hillevionerna*, tilläfventyrs samma folk, som Ptolomæus sedan kallar *Levoner* (Hlevoner?). Orsaken, hvarföre Skandinavien tecknas såsom en ö, och i allmänhet, hvarföre forntidens underrättelser om länderna så ofta finnas stridande emot deras närvarande tillstånd, torde i synnerhet böra sökas i de gamles ofullständiga kunskap om långt aflägsna trakter, men dervid icke förbises de förändringar, verldshafvets långsamma men säkra aftagande åstadkommit i).

XII Del.

D

5. Cap.

i) Att Oceanen någon tid hvälfv sina vågor öfver de högsta bergstrakter, bevisas af derstädes bibehållna lemningar af hafsdjur, och i allmänhet af ländernas hela geognostiska beskaffenhet. Att de långsamt och i bestämda successioner sänkt sig, hoppas jag i en särskild afhandling på ett obestriddligt sätt ådagalägga. Den måttstock, som blifvit antagen, är likväl alldeles öfverdrifven. En lång följd af afvägningar öfver vid hafvet belägna fornlemningar, både ifrån hedendomen och medeltiden, af Författaren anställda, bevisa, att vattnet i Östersjön, sedan 9:de århundradet, icke fallit mer än 10 fot, hvilket nedsätter minskningen till 1 fot för hvarje århundrade, utan att vi

5. Cap.

Utom Kimbrer, Tevtoner och Veneder kände forntiden vid Östersjöns kuster, såsom vi redan nämnt, Götherna, ett folk, hvars namn i verldshistorien intager ett så utmärkt rum, och för Skandinavien Historia i synnerhet har den största vikt. Den äldsta historiska underrättelse om Götherna förekommer i ett fragment af Pytheas från Marseille *k*), som nämner dem *Guttoner*, och berättar, att de ”bodde vid en invik af Oceanen, hvilken ägde en sträckning af 6,000 stadier eller omkring 125 Svenska mil. Ifrån stranden af denna vik låg på en dagsresas afstånd ön *Abalus l*) (Samland), dit vågorna förde Bernstein, hvilken af inväsnarne såldes till de närmast boende Tevtoner.” Pytheas’s uppgift, ehuru den saknar en tillförlitlig noggrannhet, låter oss likväl förmoda, att Guttonerne bott vid Östersjön i Hollstein, Mechlenburg, Pommern och en del af Preussen vid sjelfva kusten. Plinius räknar till den femte Germaniska stammen, som han benämner *Vindiler* (Vandaler): *Variner*, som efter Tacitus och Ptolomæus bodde i Norra delen af Mechlenburg, förmodligen omkring staden *Warin*;

Ca-

vilja påstå, att den ens bestiger sig så högt, eller att den, under olika århundraden, varit lika.

k) Plin. Lib. 37. cap. 2.

l) Se sid. 48, not. *h*).

Cariner, kanske benämnda efter *Alt - Carin* emellan Wismar och Rostock, och *Guttoner*, som således i hans tid efter all sannolikhet bodde emellan floderna Oder och Weixel. Enligt Tacitus bodde *Gothonerne* närmast Rugierne (emellan Odern och Weixeln) och norr om *Lygierne*, som innehade Schlesien, Polen, samt en del af Preussen, hvilken uppgift öfverensstämmer med Plinii. Efter Ptolomæi *Geographi* låg *Gythonernes* land på östra sidan om Weixeln, under Venederna, som innehade landet närmast kusten *m*). I grannskapet af Östersjön finna vi ett i Skandinavien urkunder ofta omtaladt välde, *Ridgöthaland*, som ända intill åttonde århundradet oafhängigt beherrskades af Göthiska folk, hvilkas stamförvandtskap med de i Skandinavien boende är af nämnda urkunders berättelser satt utom tvifvel. Den äldsta, ehuru, i anseende till den my-

D 2

tho-

m) Plin. Lib. IV. cap. 13. — Tacitus, de moribus Germanorum, cap. 43. — Ptolom. Geogr. Lib. III, cap. 5. "παρα μὲν τὸν οὐισουλὰν ποταμὸν ὑπὸ τῆς οὐνεδάς Γυθῶνες." De bodde i Sarmatien, som i vester begränsades af Weixel-floden. Ptolomæi uppgift är den enda i hela forntidens *Geographi*, som anvisar Gotherna plats på östra sidan om floden Weixel. Tilläfventyrs är detta ett missförstånd, härledande sig ifrån felaktiga longituds-beräkningar; så vida man icke får fästa afseende vid den omständigheten, att landthöjder och icke strömdrag i äldre tider bestämde gränssorna emellan länderna.

thologiska syftning den synes innebära, något tvetydiga, inhemska underrättelsen om ett sådant folks tillvarelse förekommer i den urgamla *Wafthrudnismal*, 12 str.

I Ynglinga-Sagan berättas, att Konung *Dag* blef ihjelslagen i *Ridgothaland*, hvarvid i den gamla sången tillägges, att hans fall blef kunnigt i Österväg, hvilket, jemte en uppgift i en gammal *Chrönika n)*, att Konung *Dag* blef slagen i krig mot Danskarna, bevisar, att orten *Vörva*, som i Ynglinga-sagans berättelse nämnes, icke kan hafva varit belägen i Estland *o)*, utan snarare i *Voor* härad på Jutland, som äfven benämndes *Gothland* af Anglosachsiske *Scribenter p)*, eller kanske vid *Odern*, der i grannskapet af *Ridgötha-häradet Arhem* och staden *Stettin Ptolomei Avarper* bodde. I Sago-brottet om *Bråvalla* slag förlägges *Ridgöthaland* söder om *Seland q)*, hvilket väl passar med detta Rikes vestliga områden i *Hollstein*, *Mechlenburg* och *FörPommern*, men icke med *Jutland*, som enligt yngre *Isländska Författare r)* fordom skulle blifvit nämnt *"Reidgotaland."* *Hervara-Sagan* lemnar de fullständiga-

ste

n) Benzeli Monum. pag. 68.

o) Möllers Beskrifning öfver Estland och Liffland p. 54.

p) Oithers och Wulfstans Resa, Forsters Ed. pag. 96.

q) l. c. pag. 8. "If från Seland for Ivar söder till Ridgöthaland."

r) Företaket till Prosaiska Eddan, pag. 14.

ste underrättelser om Ridgöthaland, hvaraf de viktigaste äro, att landet gränsade intill Danskarnes välde, samt (på en annan sida) till *Vindland s*), äfven som det i söder skiljdes ifrån Hunaland genom skogen Enekund.

Under Ridgöthaland räknades Häradet *Arhem*, der staden hette *Dapstad*. Af berättelsen är det klart, att Arhem låg norr om Hunaland. Vester om Arhem föll Grips-å t) uti hafvet; invånarne kallas i Sagan *Arir*. Tacitus nämner ett tappert och mäktigt folk *Arii*, som bodde ungefär vid Staden *Dam*, på östra Oderstranden, hvilken stad kanske är *Dapstad*, som i några manuscripter skrives *Dampstad*. Icke långt härifrån låg den namnkunniga staden *Vineta*, som af Ptolomæus är känd under namn af *Vunition u*) (*Βουνιτιον*), på ön Uesedom, der,
vid

s) Jfr Hervara-Sagan, cap. 13. Heidreks Thattur, Manuscr. cap. 13. *Vindland*, som der nämnes, hvilket lydde under Gardarike, men gränsade intill Ridgöthaland, kan icke vara något annat än det äldsta af detta namn emellan Weixeln och Niemen, det samma som i Harald Hårdrådes Saga, hos Sturleson, cap. 2 omtalas.

t) Förmodligen än vid Gripswald.

u) Utom *Vineta* nämner Ptolomæus i Mecklenburg och Pommern flera andra städer, såsom *Virition* (*Βιριτιον*), *Vrietzen*; *Virunion* (*Βιρουνιον*); *Rhugion* (*Ῥηγιον*), *Rügenwalde* m. fl., ett bevis, att Germanerna icke saknade städer.

vid bondbyn Damernun, ännu i 16:de århundradet, tydliga ruiner syntes vid stranden efter den förstörda staden. Man kan icke tvifla att *Arii* hos Tacitus äro Hervara Sagans *Arice*, helst man finner bådas belägenhet fullkomligt sammanstämma. Ridgöthals gränsor synas varit föränderlige och af krigslyckan beroende; och benämningen *Gother*, hvarunder dess invånare äfven utan tillägg förekomma, ofta utsträckt till deras grannar, bundsförvänder eller vasaller. I sången om Angantyr's strid med Hlaudur *v*) skiljes emellan *Gother* (Ridgöther) och *Gauther*, som utan tvifvel voro ifrån Göthaland i Skandinavien, och denna skillnad iakttages i alla med granskning författade urkunder, hvarföre man aldrig hos Sturleson finner *Jotland*: Jutland, *Reid-Gothland*, *Gotaland*: Ridgöthland och *Gauthland*: Svenska Göthland med hvarandra förväxlade, lika litet som i de Eddiska sångerna.

En allmän sägen från forntiden omtalar Gothernas utvandring ifrån Skandinavien i höga ålderdomen, och Biskopen Jornandes ifrån Ravenna, som var af Gothisk härkomst, och i medlet af 5:te århundradet författade en Historia öfver Götherna, hvilken är sammandragen

v) Heidreks þattur. Ar quado Humla
 Hunom rada;
 Gizor Gautom,
 Gotom Angantyr.

gen ur ett större arbete af Canzleren Cassiodorus vid Konung Thidriks hof, berättar, att *Götherna* ifrån ön Scanza (Göthaland i Skandinavien) med trenne fartyg utgångne, först landade vid en onämnd ort (Skåne), hvilken de efter sig benämnde *Gothi-Scanzia*. Derifrån uppbröto de snart och fortsatte sitt tåg till *Ulme-Rugierna* (Rugierna emellan Odør och Weixeln,) "hvilka då bebodde Oceanens stränder." Vandalerne, Rugiernas grannar, underkufvades genast och förenades under Göthernas fanor. Göthernas vidare öden och härtåg till det södra Europa tillhöra icke vår undersökning, men vi vilja blott nämna, det deras namn, under dessa krigsrörelser, efterhand blef ett collectiv-namn α) för alla mot Romerska rikets provinser framströmmande Nordiska folk, ibland hvilka så väl Nordiske Gauther, som Ridgöther utan tvifvel samlat sig. För öfrigt synes Jornandis berättelse, som, enligt hans egen försäkran, stöder sig på Göthiska folksånger, bekräftas af Procopius, som kallar Rugierna "socius Gotthis populus."

Jornandis beskrifning har många drag af trovärdighet, förräder en tydlig kunskap om Skandinavien, och strider icke emot andra till-

α) Johannes Philoponus, en Grekisk Skribent ifrån begynnelsen af 6:te Seklet, vittnar, att alla emot Norden boende Barbarer kallades med ett allmänt namn *Gother*.

tillförlitliga historiska urkunder. Jag inser derföre icke något skäl att alldeles förkasta en så gammal Skribents vittnesbörd öfver händelser, som lågo så nära hans tid och rörde hans egna landsmän; ehuru det å en annan sida icke kan bestridas, att åldriga stamsagor af mythiskt innehåll blifvit med historiska berättelser sammanväfda. Inhemska Traditioner om Konung *Erik*, Gautalands förste Konung, som utsände colonier till "Söderland *y*), samt om den Kimbriska Försten *Guthi*, som uttågade med sina undersåtare för att upptäcka nya och obekanta länder *z*); om Thialvar, som upptäckte Gothland" m. fl. afhandla samma ämne i en mera mythisk mening *a*), hvilket synes varit föremål för urgamla Nordiska fornsånger, som tilläfventyrs sjungits vid Konung Thidriks Hof. Då man redan 500 år före vår tideräkning finner *Göther* vid samma kust, återstår att antingen förkasta Jornandis vitsord eller antaga att detta folk redan före Alexander den stores tid utsändt colonier till den närmaste Östersjö-kusten. Frågar man, hvarifrån Götherne kommit

y) Jfr det gamla Qvädet i Verelii Noter till Hervara Sagan, pag. 113.

z) Härmed tyckes följande ställe i Skalda, Ed. Rask., pag. 195, äga nära samband: "Gotnar eru kallapir af heiti Konungs þess, er Goti er nefndr, er Gotland er vidkennt."

a) Jfr Idunas 10:de Häfte.

mit till Norden, så synes svaret blifva, att de sjelfve ifrån samma kustländer fordom under särskilda tider och många namn invandrat, i Skandinavien förenat sig under en styrelse och tilläfventyrs blifvit nämnda efter någon enskild stam eller hela folket gemensamt tillhörande idé. Språket är alltid den förnämsta ledaren vid uppdagandet af folkslagens ursprung och släktskap. Göthernas språk, som väl utgör en hufvudsaklig beståndsdel i det nuvarande och fordna Skandinaviska, men icke är dermed enahanda, igenfinnes, om man ifrån det sednare afskiljer den andel, som tillkommer de sednare invandrade Asiatiska folkens samt Nordländernas äldsta invånare. Hvad som då återstår, tillhör den Hyperboreiska språkstammen, som, härledd ifrån den Indo-Persiska, ligger till grund för Grekiska Pelasgers, Romares, för Phrygiers, Thrakers, Germaners, Slavers *b)* och Veneders språk, emellan hvilka öfverensstämmelsen är så stor, att t. ex. få Grekiska
 stam-

- b)* En stor språk-kännare, *Jemisch: Vergleichung* 14 ältern und neuern Sprachen Europens; Preisschrift, Berlin 1796, pag. 105, yttrar sig om Slavernas språk: "Ich habe mich völlig überzeugt, dass die ursprünglichen Wurzelwörtern der Slawonischen und der Germanischen, besonders aber der Deutschen Sprache, dieselben sind: so kühn und befremdend dies auch jedem Nichtkenner scheinen mag." — pag. 449: "Die Deutsche, Polnische, Russische Sprache haben alle drei an den alten Gothischen eine Mutter." — Hadrianus Junius deremot, i Dedicationen af sin *Ulphilas*, anser

stamord finnas, som ej förekomma i någon Nordisk Dialect. Samma öfverensstämmelse inträffar emellan Göthernas mythologi och den Grekiska, i synnerhet den Cretensiska och framför allt den Phrygiska ifrån mindre Asien, att om man icke i de herrliga Nordiska mytherna upptäckte nya och egna drag, som öfver Grekernas sprida klarare ljus, och ofta sammanbinda de sednares mythik med Asiens, så skulle man med några nyare Skribenter vara böjd, att anse Eddornas mythologi för en gammal variant af Grekernas. Af de Hyperboreiska folken äro oss inga närmare bekanta än Hyperboreerna vid Preussiska kusten, och emellan deras och Göthernas mythologi och religion råder den närmaste släktskap. Ifrån dessa kustinvånare härleda vi i synnerhet Gotherne och Svenska kustens bebyggare, då deremot Norrige till en del ifrån Nordsjöstranden och kanske äfven Britannien torde blifvit med invånare försedt. Dessa inflyttningar hafva förmodligen tillgått på samma sätt, som det ännu sker t. ex. på Öland, der folk ifrån fasta landet öfver hafvet bosätta sig på ön och, när det nya landet icke är gynnsamt, ofta återvända. Genom sådana af- och tillflyttningar underhålles gemen-

Gothiska språket (Mæso-göthiskan) såsom en Dialect af Grekiskan. En lika öfverensstämmelse har Mæso-göthiskan med Latinen, då deremot Venedernas gamla språk tyckes företrädesvis närma sig intill Grekiskan.

gemenskapen emellan colonien och moderlandet. De Hyperboreiska folken, som ifrån Preussiska kusten inflyttade i Skandinavien, hafva, som det synes, framträngt ända till innersta viken af Östersjön. Derföre finner man både i Preussen och Helsingeland minnen af den gamla, vid det förstnämnda landet med historisk betydelse, fästade mythen om Konung Gudmund och Gläsisvall; *Hel*, såsom en benämning för de yttersta gränssorna af jorden (*Helices ultima unda*), i *Hela* framför Preussiska kusten, och i Helsingelands benämning. I allmänhet förekomma i Norrland ofta namn, hvilka vittna om den högsta ålderdom genom öfverensstämmelsen med den äldsta verldsåsig, som ansåg det bortgömda Norden såsom själarnas hemvist, och tillika såsom den mörka Tartarens jordiska afbild. Utom många andra, påminner Helsingelands eget namn om den sednare idéen, och förekommer derföre, åtminstone i Göthalands Dialecter, såsom en benämning för afgrunden *c*). Jemte sådana benämningar, som hänvisa till en urgammal tid, finnes i denna provins en så stor mängd Offerlundar, förstörda borgar, grafhögar m. m., att man icke kan betvifla, att ett mäktigt och tilläfventyrs både af Svenskt och Norrskt öfverherrskap oafhängigt folk fordom innehaft Norrlands vid hafskusten eller de inre stora vattendragen beläg-

c) "Fara åt Helsingeland" betyder det samma, som att fara till Odin eller till Niflheim.

lägna dalar. Hvad i detta hänseende är sagdt om Norrland gäller äfven om Dalarna, i synnerhet den intill Helsingeland gränsande delen eller Österdalarna, der folket, som det tyckes, renare, än vid sjökusten, bevarat sitt gamla stamlynne. Det är egentligen i *Orsa*, *Mora* och *Elfdalens* socknar, det gamla språket bibehållit sig, ehuru redan förändradt, ty det nya språk (*Asamal*), som af Göthiska Dialecternas blandning med de sednare invandrade invånarnes Idiom uppstod, blef öfver större delen af halfön och vid Östersjöns södra kuster och Nord-sjöstranden, ifrån Rhen till Niemen, det herrskande. Derföre öfverensstämmer Dialecten i ÖsterDalarna, mer än andra Nordiska, med de gamla Högtyska och den Moesogothiska. En characteristisk skillnad emellan Öster- och Vesterländska språken, som ligger i bokstäfvernas antal och dermed förenade grundljud, röjer sig redan i olikheten emellan de Indiska och Pelagiskt-Phoeniciska alfabeterna och språkformerne. Till de Brahminiskt-Indiska språken räkna vi äfven *Zend*, som är grunden för en del af de Caukasiska och syskonspråk med de gamla Ariers, Meders, Sogdianers, Bactriers och derigenom i den närmaste frändskap med de Sakiska folkens, såsom vi i en afhandling om Skandinaviska språket vilje fullkomligt ådagalägga. Den Indo-Persiska språkstammen, som den kanske med mera rätt kunde kallas,

äger

äger den högsta utbildning, i afseende på bokstafsljud, då deremot den Pelasgiskt-Phoeniciska är inskränkt till ett mindre antal, hvarföre också så väl Zend, som de Indiska Alphabeterne äga icke blott bokstafstecken för alla möjliga medljud, utan äfven för alla vocal-förändringar, då deremot de vesterländska, hvarunder vi räkna de äldsta Hebræiska skriftformer, såsom Judiska myntskriften, Samaritanska, Phoeniciska och Egyptiska på mumie-bindlar, fornGrekiska Alphabeter och Runorna, äro inskränkta till ett ganska ringa antal consonant-tecken och för vocalerna ursprungligen blott ägt 3 eller 4 tecken, hvilka till en del äfven brukats såsom consonanter. Runorna voro, såsom vi med fullkomlig visshet veta, ursprungligen endast 14 till antalet; sednare tillades A af en annan språkstams alfabet såsom r. Samma bokstaf förekommer äfven såsom sjelfljud och synes då vara en förändring af A 1 (†) eller kanske en fördubbling deraf (aa). För det Skandinaviska språket, sådant det nu finnes, äro de 14 Runorna aldeles otillräckliga, då detta språk, i sina egentliga och utbildade Dialecter, äger 29 särskildta och bestämda språkljud, eller ungefär lika många som de Österländska, när i de sednare språken de enkla ljuden skiljas ifrån de sammansatta. Men deremot upptäcker en uppmärksam och granskande kännare, som utur den blandade

art,

art, hvilken igenkännes i Dalska munnarterna, äfven der de äro mera rena, urskiljer deras eget stamlynne, i dessa gamla språkformer, och i synnerhet i Elfdals, Mora och Orsa socknar, spår af ett fordom ännu mera inskränkt och fåordigt språk, hvars omfång nästan kan uppfattas af de 14 Runorna.

Ibland de Skandinaviska folken har ett framför andra uteslutande erhållit namnet Göther. Anledningen till denna benämning kunne vi icke med visshet bestämma, men man kunde gissa, att dessa, i likhet med de sednare *Svearne*, egentligen vårdat sig om Gudsdyrkan och offertjensten och derföre blifvit benämnda Göther, hvilket namn då ungefärligen skulle äga samma betydelse, som epithetet *heliga*, hvarmed Hyperboreerne i den gamla Phrygiskt-Grekiska mythen om Athys - Odins (Solens) färd till Hyperboreerna (*Hyperboreorum sacra gens*) äro benämnda, hvilken härledning bestyrkes af Herodot, som nämner *Geterna*, hvilkas stamförvandtskap med de öfriga Hyperboreiska folken är obestriddig, ”de tappreste och rättfärdigaste af alla Thraker” *d*), och berättar, att de ansågo sig sjelfve för odödliga. *Geter*, *Göther* och *Göther* äro aldeles samma ord, efter Grekisk, Romersk och Skandinavisk art förän-

d) Lib. IV. cap. 96. ”Θρηικων ἀνδρείοτατοι καὶ δίκαιοτατοι.”

ändradt *e*); och då stamorden *Goþ: Deus* och *gottr: bellator*, som det synes, hafva samma härledning, på en gång betecknande den högsta godhet och kraft, så vinner den anförda meningen ett nytt stöd. *Götherne*, hvilkas namn var före den stora vandringen i Norden inhemskt, bebodde det ännu efter dem benämnda *Göthaland*, hvars gränsor emot Svenska och Norrska sidan varit föränderliga och således äro svåra att bestämma. Emellan Sverige och Göthaland har gränslinien, som det synes, följt den stora skogiga bergsträckningen emellan Bråviken och Wenerns norra strand, samt vidare Clarelfven uppföre emot Norrska fjällen. Åt Norrska sidan har *Göthaland* i äldsta tider sträckt sig ända till Glommen, hvilket kan slutas af Thiodolfers sång i Ynglinga sagan *f*), om Konung Östen, som drunknade i Opslo-fjärden vid Jarlsö, och blef satt i hög på *Borrö* (Onsö) vid Glommens utlopp.

Nu Konungen (Jofur) ligger
under strandens stenar
utan rike,
på *Rada-näset*,
der *Vadla-strömmen*

hos

e) Göthernes inhemska namn skrives *Gautar*. *Au* eller *ö*, *o*, samt *e* växla ofta i samma stamord, t. ex. *Φερρειν*, *ferre*, *föra*; *ἐλαιον*, *oleum*, *öl*, *olja*; *νε-ος*, *no-vus*, *ny*; *κερχυρα*, *Corcyra*, o. s. v.

f) Cap. 51.

hos Götherna (*hia Gauzcom*) iskall *g*)
faller i hafvet.

Konung Östen var Olof Träteljas sonson och släkten således kommen ifrån Wermland. Han regerade öfver Westfolden och Römeriket, hvilket sednare låg intill Glommen, som i äldre tider kallades *Raum-elfven* *h*). Borrö var en allmän begravningsplats, hvilket Ynglinga-Sagan (cap. 52) bevittnar, som berättar, att Konung Östens son, Halfdan Milde, blef på samma ö begrafven. Sådana ställen nämndes ofta efter *Oden*, såsom högarnes Drott och de dödas Herre *i*). Vid Glommens utlopp ligger utmed elfven den, medelst ett smalt näs, landfasta ön *Onsöe*, och der Glommen går intill ön, gården *Raada* *k*). Genom denna upptäckt vinnes för Historien, utom den bestämde belägenheten af tvänne orter i Ynglinga-talen och den underrättelsen, att Wermlands, Römerikets och Westfoldens Konungar af den Svenska Ynglinga-ätten, efter all sannolikhet, här ägde en gemensam begravningsplats, — en
säker

g) Det är förunderligt, att desse versar i trenne Editioner af Ynglinga-sagan blifvit missförstådda. Ingenting är tydligare än, att *Jofur* är subject, och *hia*: hos, utmed, tillhörer Dativen *Gauzcom*.

h) Hervara sagan, cap. 1. "Alfheimar (Bohuslän) hietu þa millum Gautelfar oc Raumelfar."

IIärmed öfverensstämmer Ynglinga-sagan, cap. 53.

i) Jfr Iduna, 9 H. sid. 89.

k) Jfr Hällströms Charta öfver Skandinavien.

säker gränsskilnad emellan *Göthaland* och *Norrige*, hvilken, antingen man anser den jemn-åldrig med Östens egen tid i början af 8:de århundradet eller med Thiodolfers i det näst-följande, är den äldsta vi äga. Då Thiodolfer sjelf var infödd Norrman och vistades vid *Harald Hårfagers* hof, kan ingen invändning göras emot hans trovärdighet. I Erik Emundssons tid kallades, äfven efter Sturleson *l)*, landet *Vestergöthland* ända till Svinsund; gränsen var således redan sydligare, och det tyckes som Thiodolfers underrättelse hänförde sig till en äldre tid än hans egen. Det är bekant, att Harald Hårfager sedan lade *Viken* under Norrska väldet ända till Gaut-elfven, som af denna gräns tilläfventyrs erhållit sin benämning. Rane Jarl, som af Erik Emundsson sattes till styresman öfver Bohuslän, erhöll tillnamnet den *Götske* (*Gautzci*) *m)*, ett nytt bevis att landet äfven nordan om Viken i äldre tider kallades Gauthland.

Då det synes utom allt tvifvel, att Götherne redan i Pytheas tid bebodde Östersjöns kustländer, kan deraf slutas, att *Göthaland* ifrån urgamla tider burit samma namn. Också nämner Ptolomæus *n)*, hvars uppgifter,

XII Del. E såsom

l) Harald Hårfagers saga, 14 cap. *m)* l. c.

n) Lib. 2. cap. II. Mercators Ed. pag. 55.

”καλεῖται δὲ ἰδίως καὶ αὕτη, Σκανδεια, καὶ κατεχουσιν αὐτῆς τὰ μὲν δούτικα, χαιδεῖνοι.

såsom redan ofta blifvit anmärkt, äro hämtade ifrån äldre källor, och hvilken Författare ännu icke känner *Svearna* i Skandinavien, ett bevis, att de landkort han följt, äro äldre än Tacitus, — på södra delen af Skandien under *Levonerne*, som innehade medlersta delen af ön, *Guter* och *Daukioner*. De sednare äro förmodligen Danskarne, hvilkas äldsta hemvist, enligt Suhms påstående, varit i Skåne, men namnet synes, liksom många andra nordiska, vanstäldt, hvilket Roderik ifrån Toledo (1450) bestyrker, som, förmodligen efter andra Handskrifter, berättar, att Ptolomæus ibland Skandiens folk nämner Danskarna, hvilkas namn Daunskir *) icke mycket afviker ifrån Dauciones. Dessutom försäkrar Jorandes o), att Danerne härstammade ifrån *Kongnerne* (Cogeni), ett Skanziskt folk, hvilka man kunde söka i *Kōnga* härad i Cronobergs län, på gränsen åt det fordna Danska väldet. *Levon*i, förmodligen Plinii *Hil-leviones* p), det enda folk, sistnämnde Skribent på Skandinavien känner, hafva nyare Författare, emot Ptolomæi och Plinii uppgift, sökt utom Skandinavien i Liffland, som under detta namn icke är

i Hi-

τα δ'ανατολικά φανωναι, καὶ φιραιοι.
τα δὲ μεσημβρινα, Γετται καὶ δαυκιωνες.
τα δὲ μεσα, λευωνοι.”

*) Sturleson I: 96.

o) Jorandes cap. 2. ”Cogeni in hac gente reliquis corpore eminentiores, quamvis & Dani ex eorum stirpe progressi.”

p) Plin. Lib. 4. cap. 13.

i Historien bekant förrän vid år 1152, då Tyska köpmän ifrån Bremen och Lübeck der nedsatte sig. Med mera skäl hafva någre, endast i anledning af Ptolomæi landkort, anvist dem plats i Östergöthland, hvilken förmodan tyckes vinna en hög grad af sannolikhet. *Leu* i Cambriska och Slaviska Dialecten, det tyska *Löwe*, betyder *Lejon*, som på Isländska heter *Lion* och äfven, liksom i Latinen, *Leo*. *Linköping*, som i den gamla Isländska eller forn-Skandinaviska berättelsen om Gothlands uppsinning *q)* kallas *Leon-coping* eller Lejon-köping, synes af ordet *Lion*, *Leon*: Lejon benämnd, hvilket märkvärdigt bestyrkes deraf, att staden i sitt enskildta vapen förer ett lejonhufvud, och östra delen af provinsen, det så kallade Östanstång, ett *Lejon* till vapenmärke. Det torde äfven få anmärkas, att emellan Linköping och Norrköping ligger ett gammalt *Frälsegods*, som skrifves *Löfstad*, men af Allmogen allmänt benämnes *Levstad*. Ortens lyckliga belägenhet och många forntids-minnesmärken, samt den höga åldern af Linköping, som af flera öfver hvarandra liggande gat-hvarf bevittnas, stadfästar ännu ytterligare den anförda meningen. Utom Göthaland förekommer det Göthiska namnet icke någonstädes på fasta landet af Skandinavien *r)* såsom inhemskt, hvar-

E 2

före

q) Vid Gothlands-Lagen, Hadorphs Ed. pag. 51.

r) Det förnämsta skäl Suhm och Schöning anført, för att bevisa, det namnet äfven varit utsträckt till de

före också Konung Christophers lag yttrar sig, att icke annorstädes finnes Götha-namnet såsom varaktigt och beständande.

Till det egentliga Svealand synes Gothernas namn, lika litet som till Norrige, varit utsträckt, ehuru det icke kan betvivlas, att invånarne i denna del af landet före Svearnes ankomst, tillhört samma stam, som Götherna. Äfven denna omständighet bevisar, att Asarne icke voro Göther, om det behöfdes flera skäl för att kullkasta en mening, som icke stöder sig på någon historisk uppgift.

Svear och Göther blefvo först under Erik Emundsson fullkomligt till ett folk förenade; förut finner man intet säkert bevis, att Svearne Sunnanskog eller söder om Kolmorden ägt något stadgadt välde. Tvärtom bevisas motsatsen af Ynglinga-sagan, der det ofta berättas om Svea-Konungarna att de "emottogo väldet öfver Sviþiod" eller "regerade öfver Upsala öde," men Göthaland aldrig med minsta ord nämnes, såsom under Sverige lydande. Om Aune heter det uttryckligen, att han "flydde andra gången *ur sitt rike och for till Westergöthland s)*, och af de *Sju* högsäten i Konung Ingjald Illrådes sal, hvaraf blott ett enda var tomt, nämligen Konung Granmars, ifrån Södermanland, hvil-

Norrske, af Thiodolfers sång, hafva vi redan genom en språkenlig tydning af detta ställe vederlagt. De, som återstå, äro icke på något sätt bindande.

s) Ynglinga Sagan, cap. 29.

hvilken uteblef, synes det, att Östergöthland, öfver hvilket på samma tid *Hjorvard Ylfing* regerade, var af Ingjalds välde oafhängigt. I enlighet med hvad redan är bevist säger också Konung Christophers Lag *t)*: ”*Sveriges rike är af hedna verld sammankommit af Svea land och Götha. Svea kallades Nordan skog och Götha Sunnan skog.*” — Skåne synes från äldre tider skildt ifrån Göthaland, åtminstone finner man, att det vid Sturlesons tid icke kom under Göthals be-nämning *u)*.

Någon gång har Göthals gräns, som det tyckes, sträckt sig, på sidan om Svealand, till en del af Westerdalarna, hvilket också al-lena kan förklara *Njala Sagans* berättelse om Arnvid Jarls son Atle, som, af fruktan för Konung Håkan Adalstens fostre, flydde ”ur Jämtland till Gautland” (”till Gautalandz or Jamtalandi”) och derifrån genom Mälaren och Stocksund till Östersjön. Denna mot Norden högt sträckta gräns bestyrkes äfven deraf, att en del Dalekarlar kallade sig fordom sjellva *Gioter v)*, och Gautland någon gång nämnes ”öster om Trondhem.”

Göthernas namn skrives hos utländska Skri-benter *Gothi, Goti*, af några *Golthi, Kotti* (κοττοι) och

t) Cap. I.

u) Olof Tryggvasons Saga. — Håkan Adalstens Fo-stres Saga, cap. 8, &c.

v) Holenii Diss. de Dalekarlia, P. 2.

och hos Ptolomæus *Gutæ* (Γῦται). Procopius är den ende, som efter nordiska uttalet kallar dem *Gauter* (Γαυτοί). Hos nordiska Skriftstäl-
lare heter landet nästan alltid *Gautland*, af fol-
ket *Gautar*; i senare medeltidens skrifter, så-
som Uplands-Lagen m. fl. *x*), *Giötar*. Till
Gautland hörde öarne *Öland* och *Gottland*, bå-
da under det gemensamma namnet *Ö-göthaland*
(*Ey-gotaland*) *y*). *Gottland* kallas *Gutland* i
den redan nämnda berättelsen om öns ursprung,
och benämningen *Guter* utsträcker der, som det
tyckes, till ättfäderna i *Gautland*.

Frågar man nu i hvad förbindelse Göther-
ne i Skandinavien stodo till de verldsbekanta
stammar af samma namn, hvilka störtade Ro-
merska väldet, så blir svaret icke lätt. Att Jor-
nandis berättelse till större delen är en gam-
mal

x) Der tyckes det, som lagen skiljde emellan *Giötar*,
Östgöther och *Guter*, Westgöther. I I Fl. 2. näm-
nas provinserne: "Uplanda, Sudermanna, Östgiöta,
Tiuhärad (Småland), Wästgiöta, Nürikia och Wüst-
manna" Lagsagor. I II Fl. 9. deremot folken: "Up-
svear, Sudhermänner, Giöter, och Guter, och alla
Smälänningar."

y) I Sagobrottet om Bråvalla slag berättas, att Drott-
ning *Öda*, då hon flydde för sin fader till Gardarike,
först skickade sina kostbarheter till Ögöthaland. På
Ölands sydöstra sida ligger byn *Ödesby*, der forn-
sagen berättar, att en Drottning *Öda* bott. På stäl-
let förekomma en mängd grundstenar och tomtnin-
gar efter en liten köping eller ett Konunga-hof,

mal stamsaga till en del af mythisk syftning, är otvifvelaktigt; men redan ifrån denna äfven i Norden inhemska tradition torde man kunna sluta till ett gemensamt ursprung för dessa folk och varaktiga förbindelser emellan dem. Att Westgöther (Visigother, Thervinger &c.) och Ostrogother (Greuthunger &c.) ifrån början utgjort ett folk, kan icke bevisas; tvärtom upptäcker man i bådas statsförfattning och seder märkvärdiga skiljaktigheter. De förstnämnde härstammade ifrån Östersjökusten, och den som följer deras äldre historia och vandringar, kan icke tvifla, att de voro samma folk, som Tacitus under namn af Gothoner omtalar, hvilka under en tidpunkt, då de flesta af Europas Nordliga och Östliga stammar samlade sig till gemensamma öden i stora krigareförbund, uppbröto och med sig förenade icke blott andra Nordiska folk, utan äfven de gamla invånarna i de länder, de genomtågade. Då Greuthungerna först begynte i historien blifva bekanta, var deras hemvist emellan Dniepern och Carpatherna, i Gallizien, Volhynien och Podolien &c.; och det lär knappt med visshet kunna afgöras, om denna landsträcka af ålder varit deras fädernesland, eller om detta folk utgjorde den

sista

jenste talrika minnesmärken af annan art. För få år sedan fanns i samma by ett i Antiquitets-Archivet förvaradt, af Herr CanzliRådet Hallenberg beskrifvit, dyrbart guldsmycke,

sista nyss ifrån Asien öfvergångna eftertroppen af de yngre Germanernas (Svevernas) folkvandring. Huru härmed än må vara, finner man dem snart i mångfaldig förbindelse ej mindre med de Westgöthiska stammarna, än de ifrån Skandinavien uttågade Götherna. Namnet Göther synes icke egentligen tillhört Greuthungerna och, endast såsom collectiv-namn *z*), betecknande alla Nordiska krigare-folk af gemensam härkomst och lagar, Visigotherna *a*).

6. C a p.

Gallien var, såsom redan är anmärkt, namnet för nästan hela det Nordliga Europa, och först vid Julius Cæsars tid blef den del af det stora Nordlandet, som låg öster om Rhen-strömmen, känd under namn af *Germanien*. Detta sednare land ägde en obestämd utsträckning i öster; dock ansåg man vanligen Preussiska Höglandet på andra sidan Weixeln *b*) och i söder Carpatherna, såsom gränsen. Då Germaniens inre och Nordligare trakter blefvo för Romarne

kän-

z) Se pag. 55, Noten *x*.

a) Författaren har åt förbindelsen emellan de SydEuropeiska Götherna och Skandinavien invånare egnat en serskild undersökning, af vidsträcktare omfång, hvilken snart torde komma att lemnas i Allmänhetens händer, och får till den samma hänvisa sina Läsare.

b) Det är orätt att föreställa sig Weixeln såsom Germaniens gräns, då flera af Tacitus, Plinius och an-

kända, beboddes detta land af flera af hvarannan oberoende folk, utan andra politiska förbindelser, än de krigiska förbund, som under längre eller kortare tid ingingos till gemensamt försvar emot öfverlägsna stammar, eller emot Romare och Galler. Större delen af dessa Germaniens gamla invånare tillhörde, såsom redan är anmärkt, den Vestliga Kaukasiska befolkningen, hvilken i en aflägsen forntid synes hafva varit bosatt i samma länder, och derifrån, såsom man med visshet känner af Julius Cæsar och Tacitus, spridt sig till Gallien och Britannien. Men ibland Tysklands förda invånare förekomma andra stammar, hvilkas språk, mytologi och borgerliga inrättningar förråda *sednare* förbindelser med hög-Asiatiska landet, och hvilka sannolikt få århundraden, förr än de blefvo af Romarne kända, framtågat till Europa. Dessa yngre Germaniska folk utgjorde en stor i flera stammar indelad nation c),
hvars

dra Skribenter till Germanerna räknade nationer, såsom Æster, Gothe m. fl. äfven bodde öster om denna flod. Utom dess bestämdes gränssorna hos de Germaniska folken merändels efter landthöjderna, sannolikt för att aflägsna de tvistämnen, som gemensamma floder måst lemna emellan sjövanda stammar. — Det är oss emedlertid väl bekant, att Weixeln, efter Ptolomæi landkort utgjorde gränsen för Germanien.

c) "Svevorum non una, ut Cattorum Tencterorumve gens; majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in

hvars egentliga namn var *Svever*. Sednast ankomne, innehade de också Germaniens östliga trakter, till hvilka de synas hafva banat sig väg genom Slavernas områden. Om man lemna vitsord åt Cornelius Tacitus, så innefattade *Suevien* hela östra delen af det nuvarande Tyskland ifrån *Elben* till *Niemen* (ungefärligen emellan 29° och 40° longitud) samt Skandinaviska öarna, hvarföre också Östersjön kallades *Sueviska hafvet* (mare Szevicum). Det är likväl, vid jemförelse med Strabo, Ptolomæus och andra författare tydligt, att åtskilliga af de folk, Tacitus under collectiv-namnet *Svever* inbegriper, ägt en skild härkomst, ehuru de bebodde det land, denne kallar *Suevien*, och må hända voro bragta under Svevernas lydnad. Så var åtminstone förhållandet med *Æsterna*, *Lygierna* och till äfventyrs *Suearna*, hvilket Romaren sjelf synes medgifva, då han för enhvar af dessa tillägger ordet: "nationer" (*Æstyorum gentes*, *Lygiorum civitates*, *Svionum c. &c.*). *Æsterne* tillhörde, liksom *Lygierne*, förmodligen den äldre Kaukasiska stammen eller *Hyperboereerna d)*. *Æsternas* språk är sannolikt öfrigt i *Lettiskan*, med hvilket det forn-Preussiska nä-

ra

commune Svevi vocentur." *Tacitus de moribus Germanorum.*

- d) Tacitus yttrar sig sjelf om detta folk, "att deras seder och utseende liknade Svevernas, men språket var närmare *Britannernas*."

ra öfverensstämde, och som af alla Nordiska språk i synnerhet närmar sig den Pelasgiska dialecten eller forn-Grekiskan. *Lygierne* voro utan tvifvel Polens äldsta invånare, och deras språk en *Slavisk* dialect *e*). — Namnet *Germaner*, som efterhand blef en collectiv-benämning för alla nationer i det nuvarande Tyskland, synes först hafva tillhört de egentliga *Sveverna*, hvilket tappra och krigvanda folk ifrån sina östliga hemvist *f*) drogo i härnad till Galliens gränсор, och der med vapnen i hand gjorde Romarnas bekantskap. Det är icke osannolikt, att detta namn följt *Sveverna* ifrån Asien och ifrån början ägt en mythisk betydelse. De åldriga anhängarne af Budhas Lära, som hos Grekerna voro kända under en vanligare benämning: *Samanæer*, kallas, enligt Megasthenes, hos Strabo (15 Boken), *Germaner*, och hos Perserna sjelfva *Dschermaner* *g*). Under den sednare benämningen förekommer hos Mirkhond, ett särskildt Persiskt folk *h*), som i förening med Afgha-

e) Slaverne äro ett uråldrigt Europeiskt folk af Kaukasiska stammen, och, såsom redan blifvit anmärkt, fullkomligt skilda ifrån *Sarmaterna*, ett kort före vår tideräkning till Europa anländt, med Turkiska nationen &c. blandadt, *Mediskt folk*.

f) Ariovist berättade för Cæsar, att han på 14 år icke hvilat i något hus.

g) Clemens Alexandrinus benämner dem både *Samanæer* och *Sarmaner*.

h) Herodotus nämner redan ett Persiskt folk, som idkade åkerbruk, *Germaner*. — De Europeiska Germa-

Afghanerna, äfvenledes ett Persiskt bergsfolk på Indiska gränsen, gjorde krigiska infall i Persiska väldet. Denna likhet i namnen är i sig sjelf af föga betydelse, men, understödd af språkforskningen och historien, erhåller den en ny vikt, som förtjenar afseende. Redan den berömda Leibnitz fann en så träffande likhet emellan *Tyska* språket och *ny-Persiskan*, att han påstod hela verser kunna författas, som af båda folken utan möda skulle förstås. Öfverensstämmelsen, som genom sednare språkforskningar blifvit satt utom all tvifvel i), utesluter icke sällan de äldre Kaukasiska språken och är till den grad ingripande i språkens enskildta art samt i nationernas bildning, att man fåfängt söker härleda den ensamt ifrån den uråldriga förbindelsen emellan den Kaukasiska språkstammens alla dialecter. Då det dessutom är bekant, att de östliga Germanerne (Sveverne) företrädesvis dyrkade Wodan eller Budha, inser man icke någon tillräcklig anledning att förkasta denna, redan af von Hammer angifna, Persiska härledning af Germanernas namn och folk.

Tiden

nerne voro äfven åkerbrukare. Under det hälften af Sveverna skiftevis drogo i fält, satt den andra hälften hemma och odlade jorden. Se *Cæsars berättelse*.

- i) Jfr Otmar Frank, Vater, Adelung, von Hammer, Klaproth m. fl. En af Författaren anställd jemförelse, emellan Zend, Pehlvi och Ny-Persiskan å ena och Germaniska dialecterna å andra sidan, har ledt till samma visshet.

Tiden och de närmare omständigheterna vid Germanernes vandring äro icke kända; men det förtjenar anmärkas, att den äldre *Budhatjensten* egentligen och ursprungligen var inhemsk i Norra delen af Persiska väldet, samt vid Indiska gränsorna, i Caukasiska bergländerna, i Bactrien, Sogdiana &c. De fiendtliga förhållanden, som af stridiga religions-idéer uppstodo emellan Högasiatiska folken, och hvar af politiska revolutioner och söndringar af varaktig art blefvo en följd, aflägsnade Budhaismens anhängare ifrån den gamla Naturdyrkans, och föranledde emellan dem långvariga krig, hvilka äro ämnet för flera Indiska framställningar. Då Brahminerna i dessa Epopéer alltid äro de segrande, så lærer valet endast blifvit de besegrade lemnadt emellan flygt och träl-dom. Den reform, som i det egentliga Persiska väldet eller Iran, under namn af Ljusdyrkan, gjorde sig herrskande, hvars representant är Zoroaster, ehuru i sina grunddrag och hela syftning fullkomligt öfverensstämmande med den reformerta Budhaismen, synes likväl stått i ett fiendtligt förhållande till den äldre formen af sistnämnde religion, sannolikt mera såsom en följd af politiska stridigheter än verkliga söndringar, i hänseende till religiösa begrepp; hvarföre invånarne i Turan, eller Persiens nordiska gränsländer, i Zend-böckerna skildras såsom fiender till Zoroaster och hans

anhängare; och då de sednare med segrande vapen utspridde sin lära och underkufvade eller undanträngde nationer, som gjorde motstånd, så torde man i dessa religiösa och politiska förhållanden emellan invånarne i Indien och Persien, och deras i Norden boende gränsfolk, böra söka anledningen till de seduare Germaniska folkens vandringar åt Europa.

Att Budha, densamma som Wodan *k*), hos dessa nordiska Perser företrädesvis dyrkades, kan man af flera forntidens underrättelser sluta. Augustus erhöll, enligt Strabo, en Mercurius-bild ifrån ett folk på gränsen emellan Indien och Persien, hvilken bild utan tvifvel var en Budha-idol *l*). Budha (Βυττα) dyrkades, enligt Clemens Alexandrinus, af Samanæerna i Bactrien &c.; — och då Nearchus, hos Strabo (15 Boken) berättar, att Perserne, af alla Gudomligheter, endast dyrkade Ares, åt hvilken hästar offrades *m*), så är det ingen tvif.

k) Jfr Iduna, 10:de H.

l) Greker och Romare, som merändels bedömde främmande folks mythiska idéer efter sina egna, jemförde Budha, äfvensom Wodan, än med Mercurius, än med Mars. Den förra af dessa analogier ägde sin grund i en uråldrig öfverensstämmelse och synonymik i den äldsta mythologien; den sednare troligen i den krigiska role, Budha och Wodan hos Persiska och Germaniska folk erhållit.

m) I Skandinavien och Germanien egnade man sådana offer åt Wodan.

tvifvel att han äsyftar Budha eller Wodan. Under namn af *Dschemsjid* anses samma Gudomlighet såsom Aderbidjans (Mediens) och hela Persiens förste (mythiske) Konung *n*) i urkunder på Zend, Pehlvi och Parsi, och tillika såsom Parseernas Anherre *o*). Denna benämning är en förändring af Budhas Indiska namn *Shama* (Sama) eller, enligt Birmanernas Budhaistiska Lära, *Maha-Samata p*), ifrån hvilken sednare Furstliga slägterna, liksom ifrån Wodan i Norden, anses härstamma. Namnet är icke aldeles obekant i Norden. *Sem* synes hafva varit ett af Odins namn, hvarföre en af hans föregifna söner, som troddes grundat dynastien i nordliga delen af Norrige, benämnes *Sem-ing* eller *Sems-son q*). Budha, som i den äldre Vestasiatiska och Europeiska mythologien icke är okänd, innehar der endast en underordnad plats, och förekommer sällan under detta namn. Såsom solens Gudomlighet dyrkas han ofta under namn af *Apollon r*), och motsvaras, efter

sin

n) Wodan ansågs, i enlighet dermed, såsom Sachsarnas och Odin såsom Skandinaviens förste Konung.

o) Odin troddes vara Skandinavernes.

p) Af *Maha*: Stor; ordagrant den *Store Samata*.

q) *Ing* betyder i gamla Dialecten af Germaniska språket: *Son*, *ättling*. Odin eller Wodan kallas derföre i Anglo-Sachsernas mythiska Genealogier: *Frithowulf-ing* eller *Frithowulfs* (Fridulfs) son.

r) Jfr Afhandlingen om Budha och Wodan i 10 Häftet af Tidskriften *Iduna*.

sin i Indiska systemet bestämda betydelse, af Hermes eller Mercurius. Det är först, sedan de yngre Germanerna och Svearna blifvit i Europa kända, han uppträder under namn af *Wodan*, såsom Krigets och Segerns Gudomlighet och den mythiska medelpunkten och representanten för ett hjeltefolk, hvars ankomst till Europa för denna verldsdel medförde de viktigaste händelser, hvaraf följden blef den gamla culturens fullkomliga ombildning och en förändrad sakernas ordning. Det är under samma betydelse Budha hos Perserna dyrkades *s*), ehuru Nearchus, hvilken endast kände Ares, såsom krigets Gudomlighet, jämförde honom med denne.

Svearne räknades af Tacitus till Sveviens invånare, men ehuru båda, såsom Persiskt-Mediska folk, i visst afseende ägde gemensam härkomst, så äro tillräckliga anledningar för handen till förmodan, att de förra tillhörde en ännu sednare vandring, och att de folk, som deltog i densamma, omedelbart anländt ifrån Stora Buchariet och Norra delen af Kaukasiska berglandet. I dessa trakter, t. ex. hos Albanerne i Daghestan *t*), liksom hos Svearne, dyrkades trenne Gudomligheter, nämligen Solen, Zevs och Månen

s) Nearchus berättar (l. c.) äfven att Carmaniterna eller invånarne i provinsen Kerman (Persernas Dschermaner?) voro stridbara och offrade, i brist af hästar, åsnor åt Ares.

t) Daghestan utgör, såsom man i följden af denna afhandling finner, ett af öfvergångs-länderna för denna Persiskt-Mediska folkvandring.

nen *u*). Om man iakttaget, att Månen hos Indiskt-Persiska folk, äfvensom hos Germaner och Skandinaver, troddes vara af manlig släkt, och att han, såsom Natur-Gudomlighet, står i ett nära och synonymt förhållande till Wischnu eller Frej *v*), hvilka föreställdes såsom Androgynier, så lærer man utan möda kunna hänföra de tre Caukasiska Gudomligheterna till de i Upsala Tempel dyrkade, med hvilka de kanske burit samma namn *x*). — I grannskapet af Persiskt-Mediska folk bodde andra nationer, till större delen af Turkisk härkomst, i norra delen af Kaukasen och närgränsande länder, hvilka synas hafva i någon mån deltagit i den sista folkvandringen ifrån dessa trakter, och i Skandinavien och Norra Tysklands språk qvarlemnade spår efter sitt inflytande. Den olikhet som röjes emellan Tyska språket och Skandinavien, kan till en stor del derifrån härledas. Vi lemna undersökningen öfver Svearnas härkomst, för att i följden af afhandlingen återtaga densamma.

Huruvida de egentliga Sveverne gått öfver till Skandinavien, kan svårligen afgöras,

XII Del. F men

u) Strabo.

v) Jfr Iduna 10 Häftet.

x) Den i Svenska Runskriften upptagna Runan Aur eller slut-R, som saknas ibland öfriga länders Runor, och företer en fullkomlig likhet med samma bokstaf i Georgiska och Armeniska alphabeten, lemnar ett märkvärdigt bevis för Svearnas förbindelser med Kaukasiska folken. Jfr 9 Häftet af Tidskriften Iduna.

men otvifvelaktigt är, att de innehaft en del af Hollstein och Schleswig och tilläfventyrs ägt under sitt välde Danska öarna. Sju af de nordligaste Sveviska folken dyrkade på Se-land *y)* i en helgad lund Gudinnan Hertha, nästan med samma festliga bruk, som ännu i Indien äro öfliga vid Gudinnan Bhavanis dyrkan, och af Konung Aelfreds öfversättning från Orosius, är det bekant, att *Anglerna*, enligt Tacitus och Ptolomæus en Svevisk nation, utom Schleswig äfven innehaft en del af Danska öarna. — Ifrån Sveverna härstammade Frankerne och flera HögTyska folk, i synnerhet Schwabens invånare; och i förbindelse med sednare, samtidigt med Svearne, ankomna Mediskt-Persiska folk, bildade de Sachsarnes nation. Till samma stam hörde sannolikt åtskilliga af de Öst-Europeiska folk, som under collectiv-namnet Gother gjorde sig kända, t. ex. Greuthungerna, hvilka, då de först uppträdde på den historiska skådeplatsen, ännu icke hade långt aflägsnat sig ifrån Asiens gräns.

7. Cap.

y) Kallas i äldre Nordiska handlingar *Se-lund*. Är hos Plinius känt under namn af ön *Latris*, förmodligen benämnd af Konungarnes åldriga residens *Hledre* (Lejre; hos Saxo *Lethra*), hvarest ifrån ålderdomen fanns ett allmänt offerställe.

7. Cap.

Omkring 640 år före nya tideräkningen inträffade en folkvandring, som förstörde Kimmeriernas välde, söndersplittrade det Hyperboreiska folkförbundet, och upphäfde gemenskapen emellan Europas nordostliga länder och Grekland. *Scytherne*, ett nomadfolk *z*), sannolikt af den Turkiska hufvudstammen, med hvilken Tartariska folk förenat sig, hvilkas äldsta hemvist voro länderne öster om Uralbergen omkring Altai-Dag och sjön Saissan, ryckte fram öfver Wolga *a*), och öfersvämmade länderne norr om Svarta hafvet, ifrån Don till Karpatherna. Kimmerierne förjagades, och flydde öfver Kimmeriska Bosporen jemte Asiatiska stranden af Svarta hafvet till Gallatien, der de grundade

F 2

Sino-

z) Jag inskränker här Scythiska namnet till Herodoti Scyther, men är icke okunnig om den på en gång vidsträckta och tvetydiga bemärkelse denna benämning af Grekernes och Romarnes senare Författare erhållit. — Scytherne synas icke saknat kultur, fastän af en från den classiska forntidens skild art. Sedan denna talrika folkstam kort före vår tideräkning blifvit af Geter och Sarmater från särskilda sidor anfallen och förskingrad, försvinner den på dess fornda ställen under några århundraden, till dess den åter i historien under flera benämningar, hvaraf den berömdaste var Chazarer, uppträdde i trakten af floderna Wolga och Don och derifrån å nyo satte sig i besittning af det östra Europa.

a) Bayer har i A. Petrop. T. I. med fasta skäl bevisat att Araxes, i Herodoti berättelse om Scythernes invandring, är Wolga, eller, som den äfven kallas, *Rha*.

Sinope. Om man får sätta tro till äldre af Plutarchus anförda meningar, skall vid detta tillfälle den största och stridbaraste delen af Kimmerierna tågat åt Europas vestliga länder, och sedan blifvit under namn af Galler och Kimbrer bekant, hvilken uppgift vi hvarken kunna vederlägga eller bestyrka; så mycket är åtminstone visst, att Gallerne, och ännu mera Kimbrerne, först efter dessa tider i historien uppträda, och att bådas stamförvandtskap med Kimmerierna kan fullkomligen bevisas. — Den förvirring, som nu uppkom bland folken, sträckte sig till dessa tiders hela historia; Scythiska namnet, först och egentligen tillhörigt ett enskildt folk, blef en allmän benämning för alla okända, barbariska och krigiska folkslag, och stora härtåg till Europa och Asien i de närmast följande tiderna tillskrifvas af särskilda Författare än Kimmerier, än Scyther, Saker, Massageter och andra stridbara nationer. Forskaren är härigenom införd i en labyrinth af stridiga berättelser, som svårligen kunna förlikas, och hvarutur endast en närmare bekantskap med de Asiatiska folkens hittills föga kända historiska urkunder kan leda honom. Äfven Grekelands historiska och geographiska systemer hafva erfarit dessa händelsers störande inflytande. Genom Scythernas grannskap *b)* upp-

b) Strabo berättar att Nomaderne hindrade all segelfart på Tanais och vissa trakter af Svarta hafvet och Maxotis, hvaruti äfven andra Författare instämna.

upphäfdes eller försvårades gemenskapen emellan Greker och aflägsna, ofvan Scythien boende, folkslag; Nordländerne försvunno i ett fabelaktigt dunkel, och nya underrättelser från de vestra delarne af Europa, som nu mera för Grekelands och Italiens inbyggare utgjorde världens gräns, blandade sig med deras äldre, på en sann erfarenhet och viss kunskap om den yttre Oceanen och dess länder grundade ideer. Det vore icke svårt att med historiska, fysiska och astronomiska grunder bevisa, att urgamla och från äldsta tider vid jordens norra trakter fästade myther efter Homeri och Hesiodi tid blifvit localiserade i vestra delen af Europa, i grannskapet af Afrikas nordvestra kust, om icke närvarande afhandling redan växt till en betydligare vidd.

Efter Kimmeriernes flygt qvarstannade enskilda till samma stora stam hörande folk *c)*, ofvanföre Svarta hafvet, i synnerhet på *Crim*,
der

c) *Herodotus* omtalar en tvist emellan Kimmeriska folket och Konungastammen (*βασιλῆες*), vid Scythernes infall, antingen man borde fly eller försvara sig. Båda partierne voro till antalet lika. Folket flydde; men Konungarne (förmodligen en egen stor stam) qvarblefvo i sitt gamla land. Man skulle nästan tro, att dessa *βασιλῆες* voro de samma, som *Herodotus* sedan kallar *Βασιλῆοι Σκυθῶν, ἀριστοὶ τε καὶ πλεῖστοι, καὶ τοὺς ἄλλους νομιζόντες Σκυθῶν δούλους σφετέρους εἶναι*. I. IV. c. 20., och andia författare *Basilii Sarmatæ*, &c.

der Taurerne, en krigisk nation, intill sednare tider bibehöllo sig och (sannolikt genom förenig med Alanerne) under ett nytt namn, Roxolaner *d)* hos Grekiska och Romerska Skribenter och under ett annat namn *Rhos* (οἱ Ρως) hos Byzantinske författare från medeltiden förekomma *e)*. — Några århundraden efter Scythernes infall uppkom Bosporanska väldet, som redan 438 år före vår tideräkning är bekant, och innefattade landet på båda sidor om Kimmeriska Bosporen, samt styrdes af en Konung med titel af Tyrannus *f)*. Författare, som lefvat närmare dessa tider, äro okunniga, antingen detta rike ifrån början var af Barbariska folk eller Greker grundadt, och ehuru nyare tiders Historici antagit det sednare, finner jag likväl flera skäl att bifalla den motsatta me.

d) Af Ros (Ρως) och Alan. Annars torde ordet enklare härledas af Ros och Tartariska ordet *Al*, i Plur. *Alan*: Släkter, folk, ehuru Roxolanernes grannskap med Alanerna tyckes bekräfta den förstnämnda härledningen. Alanernes eget namn var, liksom de flesta folkslags, i början endast ett appellativ.

e) *Tzetzes* Chil. II. histor. 390.

ταυροι τὸ γένος τῶν βοῶν οἱ ἄρρενες καλοῦνται.
Ἔστι καὶ γένος Σκυθικόν, ἔπει δ' ἀδελὸν τῆτο
Σαφεστερον ἐδήλωσα Ταυροῖς τοῖς Ρως κα-
λεισθαι.

f) Etymologer anse ordet och Titeln *τυραννος*, förmedelst en Dialect-förändring uppkommit af *κοιραννος*, och detta af *κυρος*: caput, cardo; men vida bättre

meningen, som äfven deraf synes bestyrkas, att Grekiska colonierne *g*), som vid halföns södra och vestra kuster funnos allestädes anlagda, icke voro med samma välde förenade, ehuru det å andra sidan icke torde kunna bestridas, att grannskapet af det bildade Greklands colonier gifvit Bosporanernes bildning likhet med sina fordna aflägsna stamförvandters Grekernes. *Phanagoria* var Bosporanska Rikets hufvudstad på Asiatiska sidan. Namnet har utan tvifvel Barbarisk upprinnelse, och är aldeles

härledes denna benämning ifrån Skandinaviska språket af *Tyr*; Herre, Konung, mäktig anförare, hvar af krigs-Gudens namn *Tyr*, och Odens tillnamn *Gauta Tyr* eller Gudarnes Herre, hvilket ord i sammansättningar ökar bemärkelsen och svarar emot Grekernes *εὐ*, såsom i *Tyr-spakur*: högeligen vis, &c. — samt *an*: Konung, hvilken otvungna härledning fullkomligt svarar emot *Tyrannens* med oinskränkt envælde förenade idé.

g) Den gamla staden *Tanais*, i grannskapet af det nuvarande *Asow*, innehades i äldsta tider af Grekerna, som före Plinii tid blefvo genom Svithernes och några andra barbariska folks infall utrotade (*viritum deleti*). Utom denna vid Dons utlopp belägna stad, innehades halföns södra och vestra kuster af Grekiska colonister. — Bosporanska Rikets och de angränsande trakternes äldre öden äro nästan obekanta; dock synes det, som flera dynastier af skild upprinnelse, sedan Kimmeriernes välde af Scytherne blifvit upphäfdt, efter hvarandra uppkommit och försvunnit, hvadan

deles likbetydande med *Asgård h*) eller *Asburg*, hvaraf *Asburgitani* (*Ἀσπυργιτάνοι*) sannolikt hade namn, och då dessa, efter Strabos tydliga och uttryckliga uppgift, bodde emellan Phanagoria och Gorgiptia, som låg närmare Kaukasen, så skulle man kunna föreställa sig, att Phanagoria och Asburg vore en och samma urgamla stad.

3. Cap.

också den Europeiska delen af Bosporanska väldet, hvars förnämsta stad Panticapæum var af Milesierne grundad, än erkände Grekisk, än Barbarisk öfvermakt. *Plinius* berättar, att dessa trakter tid efter annan varit intagna af *Carer* (ett Hyperboreiskt folk från mindre Asien), *Clazomenier*, en Ionisk coloni, *Moconer* (Lyder, äfvenledes af Hyperboreernes stam) och Greker från *Panticapæum*.

- h*) Förra delen af ordet är lika okänd i Grekiska, som vanlig i de Hyperboreiska språken, der stamordet *Fau* har ungefär samma betydelse, som *As*; *goria* är det i sistnämnda språk ganska vanliga ordet gård, (Slaviskt: gorod), en instängd boningsplats, stad eller borg.

2. Cap.

Några århundraden före nya tideräkningen hade främmande folkstammar uppträdt i trakterne mellan Wolga, Caukasen och Dnieper, och efterhand intagit större delen af det Europeiska Scythien, hvarifrån de gamle invånarne blifvit undanträngda, eller, med de nya eröfrarne förenade i), under sina egna namn försvunnit. Redan vid Herodoti tid hade Asiatiska Sarmater bosatt sig ikring Mæotis och Caukasen, och deras namn blef framdeles, liksom Scythernes, utsträckt till många skilda stammar, af hvilka de förnämsta och för Nordens historia viktigaste voro *Alaner* och *Turkar*, hvilka, ifrån äldsta tider i samma trakter af Högasien bosatte, som det synes, delat gemensamma öden, och ofta varit under ett namn inbegripne. Under Alanernes namn hörde i fordna tider tvänne i Nordens annaler förevisade folk, *Asar* och *Svear*, om hvilkas äldre historia sednare Häfdatecknare ansett alla forskningar fruktlösa, i den förmodan, att före Första Seklets början, då åtminstone Svearnas namn hos en af Roms trovärdigaste Historieskrifvare k) förekommer, ett ogenomträngligt mörker

höl.

i) "Scytharum nomen usque quaque in Sauromatarum transiit." *Plin.* l. c.

k) *Tacitus* de morib. German., c. 44, pag. 96. "Svionum hinc civitates, ipso in oceano, præter viros ar-

höljer detta folks öden, hvarföre också utländska Historici, som icke erkänna Nordiska urkunders trovärdighet, lemna deras berättelser om Asiatiska invandringar i Skandinavien utan allt afseende, eller hänföra dem till enskilda stammars inflyttningar från Östersjöns närmaste kuster 1); under det å andra sidan Nordens egna forskare genom ett grundfel i sjelfva primitiva undersökningen förväxlat *Götherne*, ett gammalt Europeiskt folk af den stora hufvudstam, vi i det föregående, i brist af tjenligare benämning, under namn af Hyperboreer betecknat, med Skandinavians sednare invandrade *Asiatiska* invånare, och derigenom endast bragt förvirring i Nordens äldsta historia, hvilken, åtminstone så vidt den rör Sverige och de, med dess inbyggare i forna tider i förbindelse stående, kustländer vid Östersjön, ända till Ivar Vidfamnes tider, blott är en lös samling af missförstådda eller vanställda Traditioner, utan eget samband, eller förbindelse med verldshistorien, hvilken sednare endast förlämnar enskilda annaler trovärdighet och interesse. Vi hafva därför ansett det mö-

maque classibus valent." &c. *Müller*, Allgem. Gesch. I., tvekar om Jorrandis *Svethoner* på ön Scanzia höra till Svearne, och likväl hade vid Jorrandis tid Svearnes välde i Norden redan i fem Sekler varit stadgadt.

1) Det är bekant, att denna mening ägt *Eccard* och *Leibnitz* till försvarare.

mödan värdt, att å nyo genomgå och med Nordens egna urgamla Traditioner jemföra de enskilda uppgifter hos Grekiska och Romerska Författare, som upplysa den Asiatiska folkstammens vandring till Skandinavien, om hvars verklighet ej mindre Nordens historiska urkunder, än språk och monumenter, samt oräkneliga drag i statsförfattning, seder och tänkesätt lemna säkra och ojäfaktiga vittnesbörd, — öfvertygade, att en undersökning af denna art kan föranleda märkvärdiga och för de Nordiska ländernes historia och fornkännedom vigtiga utslag, och derigenom, att Nordens hufvudfolk återföras till sina ursprungliga stammar, uppgifva en sammanliknings- och föreningspunkt emellan Nordens och andra Europeiska eller Asiatiska länders *traditioner* och *monumenter*.

Högasien, som vi i det föregående, följande naturens egen anvisning och folkslagens urgamla traditioner, antagit såsom slägtets vagga och första hemvist, har också i de följande tider varit en plantskola, hvarifrån ädla och manliga folkstammar, ännu, liksom dessa länders natur, unga och blomstrande, med enklare seder och högre *anlag*, än de nedre ländernes svagare och åldrade nationer, redan ifrån de äldsta tider, lockade af de kringliggande trakters rikedom och bekvämligare inrättningar, eller af en tillväxande folkmängd tvungne,

ne, i många stora vandringar utspridt sig och öfversvämmat China, Indien, Persien, främre Asiens och Europas länder. Af forntidens bildade folkslag kallas de barbarer (*warwaras*, βαρβαροι, barbari), hvilken benämning i äldsta tider synes utmärkt gamla från människoslägtets urstam afsöndrade nationer, som öfvergåfvo sina fäders hemvist och afveko från deras religion och seder. I denna mening förekomma i Sanskritska urkunder *Warwaras*, hvarunder flera af forntidens berömda och cultiverade folk förstås, såsom *Tavaner* (sannolikt Hyperboreiska folkstammen i alla sina utgreningar i främre Asien och Europa *m*), *Pahlavas*: Meder eller Pehlver, *Chinas* Östasiatiska folk, *Sakas* (Sakerne, Σακαί, Sacæ). Först hos Grekerna erhöll ordet den dubbla bemärkelsen af *främling* och *obildad*, likmätigt deras stolta föreställningssätt, som förenade dessa tvänne åtskil-

m) *Tavaner* anses för Greker, men den stora kännaren af Indiska Litteraturen *Fr. Schlegel* har yttrat och med sannolika grunder understödt den meningen, att under detta namn alla Vestliga folk, som uteslutande voro tillgifna naturdyrkan, förstås. Han antager namnets släktskap med den Indiska *Bhavani*, som, efter samma Författares mening, motsvarar *Cybele*, *Artemis* och *Hertha*, och Armeniens *Anaitis* &c.; således äfven *Rhea* (Dea Phrygia), *Freja*, *Vana-dis*, &c. Samma Gudomlighet, som af Tacitus kallas *Mater Deum*, i Hverara Sagan Frigga o. s. v., dyrkades allmänt, under oräkneliga namn, af Hyperboreiska folkstammarna i Mindre Asien och Europa.

skilda ideer. Bland dessa så kallade Barbariska folk äro för Nordens Historia och förevarande undersökning *Sakerne* de viktigaste, hvilka ifrån äldsta tider tillhört Asiatiska Höglandets *n*) invånare. *Ptolomæus*, hvars landkort till en del äro sammandragne af urgamla underrättelser *o*), ut-sätter Sakernas hemvist i det höjdland, som in-nefattar Vestra delen af Lilla Buchariet, Södra Kaschgar och Mindre Tibet &c. De utgjordes af flera mindre nationer, hvaribland *Massageter*, *Komedes* och *Komarer*. Landet gränsade i vester till Sogdiana, i norr och nordvest till Schythien, i öster till det yttre Schytien utom I-maus, i söder till Imaus. Nordvestligt, i södra delen af stora Turkestan omkring Cogend &c. (vid pass 41° polh. 84° long.) bodde *Massageterne*; och söder om dem Komarerne; Belorobergets trakter (*ὄρεινη κομηδων*) *p*) innehade *Komederne*, igenom hvilkas bergland förbi det gamla bekanta stentornet (*λιθινος πύργος*) den all-

n) Sakerne voro sannolikt Bucharernas förfäder och deras språk således en Persisk dialect.

o) *Ptolomæus* skref, som bekant är, i Alexandria, samlingspunkten för forntidens största litterära skatter. Sakernas hemvist äro otvifvelaktigt bestämda efter äldre underrättelser, då vi redan i Herodoti tid finna deras bostäder något vestligare flyttade, och intet en-å historiskt spår förekommer, efter detta folks vandrings mot Östern, sedan Herodoti tid.

p) *Ptolom.*, p. 161. *Komedernes berg* är ovedersägligt Beloro eller Beloot-Tag, icke Mustag, såsom Geographen Ritter menar.

allmänna karavanvägen emellan länderna omkring Caspiska hafvet och Serernes land (det vestliga China) gick fram. Öster om Komederne och norr om Indiens gränsområden (Kabul, Kaschmir o. s. v.), således just i Södra Kaschgar och Mindre Tibet och i Norden ända upp i Turkestan bodde de egentliga *Sakerne*. — *Sakerne* voro från uråldriga tider berömda för tapperhet, och krigiska bedrifter; sådant är det vittnesbörd historien, ifrån Indiens urgamla Epopeer till Grekelands och Italiens Annalister, om dem lemna, och man igenkänner i de förras beskrifningar och teckningar af *Sakerne* *q)*, de ungdomliga hjeltar, som i fornda dagar ikring Östersjöns och Nordhafvets kuster, såsom vikingar eller härförare gjorde sina namn älskade eller fruktade, men alltid berömda. Samma namnkunnighet följde i historiens äldre tider *Sakerne*, efter hvilka Perserne, deras grannar och till en del ättlingar, slutligen benämnde alla krigiska folk *r)*. Historien har förvarat flera minnen af denna folkstams tidiga infall i främre Asien,

q) *Curtius*, L. VII c. 14, låter Bessus säga, att bland Chorasmier, Daher, Saker, Inder och Scyther var ingen så låg, att icke hans skuldror voro lika höga, som en Macedoniers hjässa. Man finner redan här af, att *Sakerne* icke, såsom någre Författare förmordat, voro af Mongolisk stam.

r) "Scythas Persæ in universum Sacas appellavere a proxima gente." *Plin.*, l. c. L. VI, c. 17.

Asien, men i synnerhet af deras krig med *Perserne*, *Scytherne*, och *Macedonierne*. Huru långt åt Norden de i äldre tider utvidgade sina eröfringar och gränсор, är obekant, men det är sannolikt och till en del af gamla Historie-skrifvare bestyrkt, att de innehaft större delen af Lilla Buchariet och södra trakterna af Turkestan, och någon gång sträckt sitt välde ofvan Aralsjön till Kirgisernas land. Det sednare bevises af Herodots berättelse, att Nomad-Scytherne, som efter alla anledningar bodde vid Aralbergens vestliga grenar och innehade Kalmuckernes och Kirgisernes land, bekrigades af Massageterna, och öfver Wolga s) flydde till Europa. — Cyri olyckliga krig med Massageternes Drottning Tomyris är af Herodotus bekant. De bodde då på andra sidan floden Oxus, som af Herodot kallas Araxes, med tillägg att samma flod af särskilda Skribenter beskrifves större och mindre än Ister, hvilket, jemte Författarens öfriga anmärkningar bevisar, att han förväxlat Oxus och Aras t). Nyare Författare hafva deraf låtit förvilla

s) Jfr *Bayers Geographia Scythiæ*; Act. Petrop. I.

t) *Herodot.*, L. I. c. 202. "Ο δὲ Ἀραξὺς λεγεται καὶ μεζῶν καὶ ἐλασσὼν εἶναι τοῦ Ἰστροῦ." Det förra inträffar med Oxus, det sednare med Aras. Herodotus, och efter honom Eustathius, säger, att Massageternes Araxes utgjuter sig med 40 mynningar, hvar af blott en faller i Caspiska hafvet, de öfriga i stillastående vatten, insjöar (Aralsjön &c.) och kärr. —

villa sig, och emot alla gamla Skribenters vitsord anvisat Massageterne plats vid Kaukasus, icke besinnande att Araxes, liksom Don, Tanais, Duna, Albis &c., är en för flera floder gemensam appellativ benämning *u*). Då Herodot derjemte berättar, att Massageterne bodde öster om Caspiska hafvet *v*), och det af Arrianus är bekant, att de något öfver ett sekel sednare under Alexanders fälttåg innehade närmaste trakterne Öster om Sogdiana *x*), hvarmed Strabo *y*), Plinius och andra äldre Författare fullkomligt öfverensstämna, och Dionysius uttryck-

I enlighet härmed yttrar sig Strabo, L. XI. p. 124: *Aragum dicunt in multas partes divisum regionem hanc alluere, quam Massagetæ habitant, aliis ostiis in aliud mare (Aralsjön) exeuntem Boream versus.*"

u) Eustathius in Dionys. Perieg. p. 238, Ed. Oxoniæ, 1698, vittnar, att flera floder, och bland dem Peneus i Thessalien, kallades Araxes.

v) Herodot., L. I. c. 204. "Τα μὲν πρὸς ἑσπερην τῆς Κασπίης Θάλασσης ὁ Καυκάσος ἀπεργεῖ. τα δὲ πρὸς ἡῶ τε καὶ ἥλιον ἀνατελλόντα πεδῖον ἐκδέκεται πλῆθος ἀπειρον ἐς ἀποψιν. Τοῦ αὖν δὴ πεδίου τοῦ μεγάλου οὐκ ἐλαχιστὴν μοῖρην μετεχουσι οἱ Μασσαγεται."

x) Att Massageter och Sogdianer gränsade intill hvarandra, bevisar följande ställe, l. c. p. 278. "Γαβας χωρίον τῆς Σοχδιανῆς ὀχυρὸν ἐν μεθόριῳ τῆς τε Σογδιανῶν γῆς καὶ τῆς Μασσαγεταιῶν Σκυθῶν ὠκισμένον."

y) L. XI. p. 121. "Montes omnes, qui post Arios sequuntur Macedones Caucasum vocaverunt. Ad lævam

tryckligen säger, "att Massageterne bodde längre bort i öster än Bactrianerne på andra sidan om den brusande Araxes z)," så är det utom all tvifvel, att Herodots Araxes är floden Oxus, eller någon af dess nordliga hufvudgrenar, såsom Sogd eller Vasch, och att Massageterne i Cyri tid bebodde samma länder, som under Alexanders fälttåg. *Sakerne a)*, (hvilkas namn antages såsom en collectiv-benämning för en stor folkstam, hvaraf Massageterne utgjorde en del, ehuru det icke är oss obekant, att i en inskräntare mening, en enskild nation af samma stam någon gång, i synnerhet hos sednare Grekiska och Romerska Skriben-

XII Del.

G

ter,

sunt Scytharum ac Nomadum gentes. Scythæ a Caspio mari incipientes magna ex parte *Dacæ* appellantur, qui *orientaliores* sunt *Massagetæ* dicuntur & *Sacæ*, universi frequentius Nomades. Ex his maxime innotuere *Asii*, *Pasiani*, *Tachari*, & qui ex ulteriore Jaxartis regione profecti sunt, quæ apud Sacas & Sogdianos est, & quam Sacæ ipsi obtinebant."

z) Arrianus vittnar, att Oxus är en af Asiens största floder, hvars bredd ofta stiger till 6 stadier, och så häftig i sitt lopp, att Alexanders krigshär förgäfvets sökte att bygga broar öfver, emedan strömmen genast bortförde dem. Till denna passar derföre Dionysii *μελαδων* bättre än till Wolga, som flyter stilla och på de flesta ställen är segelbar. — *Sogd*, en hufvudgren af Oxus, kallas också *Sarassu*.

a) Massageternes stamförvandtskap med Sakerna är afäldre Författare enhälligt bevitnad, hvarföre bådas namn ofta växelvis brukas. *Ctesias* kallar de Transoxianska folk, med hvilka Cyrus förde krig, *Saker*, *Herodo-*

ter, under detta namn uteslutande förstås), innehade således det sköna höglandet omkring Imaus-fjällets hufvudgrenar, samt de närmaste trakter i vestern och nordvest; och bodde i sjelfva medelpunkten af gamla världens länder, begränsade af fjällryggens höga murar, såsom en fast borg, och sjelfva genom belägenheten af sina hemvist och sitt, af klimat och lefnads-art härdade, krigarmod, beherrskande de nedanföre liggande länder. I söder gränsade *Sakernas område* till *Indien*, hvarifrån det skiljdes genom Hindokosch. — Vester om *Sakernas område* voro *Sogdiana* och *Bactria* belägna. *Sogdiana*, ofvanföre Oxus, sträckte sig i norr till Jaxartes, i vester till Margiana, en del af nuvarande Chovaresm, och innefattade större delen af stora Buchariet. Hufvudstaden var *Maracanda* eller Samarkand *b*). — Söder om Oxus och Sogdiana, i det nuvarande Balk, Tokarestan &c. var *Bactria* beläget, och gränsade till Margiana, Aria och en del af Indien. I *Bactria* bodde flera mindre folk, hvaribland Ptolomæus nämner *Tokarerne*,
en

tus Massageter. Derföre säger också *Strabo* L. XI: "Ex Massagetarum & Sacarum gente Attasii sunt et Chorasmii." — Någre hafva trott Massageternes namn blott vara en förändring af *Sakernes*, uppkommit af *Ma:trans* och *Saker* (*Ma-saketer*), och utmärkande *Saker* på andra sidan floden (Oxus).

b) "Μαρακανδα βασιλεια της Σογδιανης χωρας."
Arrian, l. c. p. 236.

en talrik nation, af hvilka landet sannolikt är kalladt Tokarestan, *Varner* (*ὠάρης*), *Svadier* c) med flera.

Alla dessa folkslag synas ursprungligen tillhört en gemensam stam, hvaraf en del bi-behöll de gamla hemvisten bergländerne, andra intogo de nedanföre belägna trakter i det nuvarande Stora Buchariet och der, gynnade af läget och de tillfällen till närmare förening detsamma erböd, bildade sig mera statsmässigt; men hvilka alla d), ända till Alexanders tider, stodo i de förbindelser till hvarandra, som stam-förvandtskap och gemensamma religiösa och borgerliga inrättningar alltid mellan folkslagen underhålla. Således hade *Bactrier* och *Saker* i Xerxis armé en anförare (Herod. L. VII); *Bessus*, en Persisk Satrap under Alexanders och Darii tid, var höfdinge öfver *Bactrier*, *Sogdianer*, *Saker* och de *Inder*, som gränsade till *Bactria* e). *Sogdianer* och *Massageter* förenade sig under *Spitamenes* f) emot Alexander o. s. v. — Ifrån denna stora folkstam, som i fordna tider, enligt Sanskritska urkunder, hörde till samma släkt, som *Hindostanarne* och i synnerhet

G 2

Brah-

c) I några editioner *Avadier*. — Araben *Edrisi* kallar Sverige *Zuada*.

d) *Strabo* L. XI. "Olim Sogdiani ac Bactriani vita & moribus non multum a Nomadibus differebant."

e) *Arrian*. I. c. p. 170. *Bessus* synes vara en värdighets-benämning, svarande emot Turkarnes *Bassa*.

f) *Arrian*. I. c. p. 276.

Brahminerne, hafva sannolikt Parther och andra Persiska folk i en sednare tidsålder afsöndrat sig *g*), under det Sakerne åt andra sidan bibehöllo förbindelsen emellan de gamla Högasiatiska folken och Chinas inbyggare.

Då *Buddha*, mythologiska hufvudet för en bekant i Indien, Högasien, Chinesiska länderna och ända till Sibirien vida utspridd, i äldsta tider från Brahminernes system afsöndrad religionssekt, äfven kallas *Sakka*, då han, enligt de flesta urkunder, hörde till Adelsmännen eller krigarkasten, och var född i Kaschmir, samt derjemte genom sin likhet med *Wodan* eller *Odin*, Asarnes och deras stamförvänders högsta Gudomlighet, står i ett närmare förhållande till Saker och Massageter, Alaners (Asars) stamfäder, så är det ganska sannolikt, att *Saker* ursprungligen varit det gemensamma namnet för *Buddhas anhängare* och dyrkare *h*),
hvil-

g) Genom den berömda Klaproths' sednaste undersökningar är det upplyst, att invånarne i Lilla och Stora Buchariet af ålder tillhört Persiska stammen. Bucharierne, sannolikt afkomlingar af Sakerna, tala ännu en obetydligt förändrad Persisk dialect.

h) Författaren till en berömd Sanskritsk ordbok (*Amara-coscha*), som sjelf var en af Buddha-lärans bekännare och lefde ett sekel före nya tideräkningen, försäkrar, att *Buddha* var af *Sakja* ätt. — *Sakka* är ett af hans vanliga namn. — Efter Puranas var han stamfader för en militairisk stam Tschandravansa eller Månen's barn, *William Jones* Ed. Kleuker., I. p. 368 &c.

hvilka till större delen hört till Kschatrijas eller krigarkasten, i motsats mot Brahminerne eller det egentligen lärda och andeliga ståndet i Urstaten. Det är bekant, att de sedan med största intolerans förfölja Buddhas anhängare, oaktadt äfven de strängaste orthodoxer bland dem erkänna *Buddha* såsom en incarnation eller uppenbarelse af *Wischnu*. Denna oförsonliga bitterhet förklaras lättast, om man söker anledningen i Prästklassens missnöje öfver Kschatrijas (Adeln, Militairen), som inträngt i religionens hemligheter och genom utspridande deraf, offentliggjort dem. Förhållandet emellan Brahminer och Buddhaister är, med få olikheter, det emellan Catholiker och Protestanter.

Bland de bevis, som äldre Skriftställare erbjuda, för ofvanberörde mening om Sakerna, såsom anhängare af den reformerta Buddhaismen, förtjena några i synnerhet uppmärksamhet. Enligt Diodor upprättade detta folk öfver sin Drottning Sköldmön *Zarina*, på hennes graf, en tresidigt pyramidformig minnesvård, i en stil, som ofta förekommer i Buddhaistiska graf- och offerculten. Om Sarmaterna i), hvilkas namn hos äldre Skriftställare merändels är likbetydande med Sakers och Alans,

i) Till följe af en allmän förvillelse, ansågo flera arhundradets Historieskrifvare Sarmaterna såsom Slaver: en mening, som saknar all grund,

ners, berättas hos Aul. Gellius (Noct. Att.) att de fastade regelmässigt hvarje onsdag *k*). — Också är det af Clemens Alex. och Cyrillus bekant, att Buddha i Bactrien, Sakernas gränsland, dyrkades. I Indiska Brahminernas urkunder, som i många variationer framställa denna Prästkasts strider med Buddhas anhängare och i allmänhet en stor och förödande kamp emellan de sednare och de gamla naturdyrkarne, omtalas *Sakers* infall ifrån Iran (Persien på södra sidan om Gihon-floden), i Indien, der de med väpnad hand framträngde till Ganges-floden. Derföre räknas också detta folk i *Monus* Lagar (X: 43 — 45), jemte flera andra af Indiens gränsfolk, ibland affallna (Indiska) nationer, som öfvergifvit sina fäders religion och seder.

Buddha l), äfvensom *Wodan m*), och hos
Per-

k) Har äfven i Buddhaisternas Calendrar namn af Buddha.

l) *Budhi* betyder ursprungligen *förstånd, ande, vett*, och är således samma stamord som *Veda*, hvilket ock skrives *Beda, Bhade, Beid*, (*Kleuk. Brahman. Religions-System* p. 16 &c.), och bemärker *Guds uppenbarade Ord, vishet*, hvaraf Indiernes heliga urkunder kallas *Vedas*. *Budha* anses derföre af Författaren till *Amaracoscha* (*Kleuker* I. 368.) både såsom allmänna benämningen för en *Vis*, och för en af Gudomens incarnationer.

m) *Wodan*, som af Friserne kallades *Weda*, har utan tvifvel sin benämning af samma stamord, hvaraf i Isländskan *vit*, i Svenskan *vett*, hvilket ord ursprungligen icke blott betyder *vetande, kunskap*, utan äfven

Perserna *Guodan n*), är ursprungligen den Ende Gudens, eller, som han i Edda kallas, All-Faders, benämning, uttryckande någon af hans attributer eller fullkomligheter, och har derifrån öfvergått till en enskild folkstams Gudomlighet och mythiska stamfader. Monotheismen föregår, såsom den första och ursprungliga religionen, alla polytheistiska religionsformer, hvilka först derigenom uppkommit, att folkens föreställning såsom egna personligheter åtskiljde och under sinnliga bilder åskådade Gudomens särskilda egenskaper (*modi existendi*). Samma eviga Gudom blef derföre än kallad Brahma, Wischnu, Schiva, Buddha o. s. v., efter de attributer eller uppenbarelseformer, under hvilka han blifvit föreställd. Då folken sedan utspridde sig, medförde hvar för sig enskilda delar af sina fäders religion, hvilka efterhand, söndrade från det hela, oafhängigt utbildades. Härifrån måste man härleda
lik-

medvetande (*ovett*: svimning i gamla Skand. spr.), *sans*, *ande*, *förstånd* (hvaraf en, som är till förståndet rubbad, kallas *vanvettig*, *vansinnig*). — Gudomlighetens namn *Buddha*, *Weda* och *Wodan* utmärker således ifrån början dess *vishet*, *rättfärdighet*, (*Weda* i Sanskrit betyder äfven uppenbarad Lag); hvaremot Persiska ordet *Guodan*, Skandinaviska och Germaniska benämningen *God*, *Gott*, *Gud*, *Gut* be-tecknar hans *helighet*, *godhet*, af stamordet *Guth*: *helighet*, *godhet*.

n) *Bartholin de nomine Daniæ*, p. 15.

likheten emellan folkens mythologiska Gudomligheter, hvilka äro från samma stam utgångne och i fornverldens, hos Indiens Brahminer, i sina yttre former, ännu bibehållna religionssystem, såsom Mythologiernas rika källa, finna sin föreningspunkt. Men då utvandrande folkslag alltid vid sina nya bopålar fästade gamla minnen, och de sjelfve efter en längd af år, sedan deras fordna hemvist var bortglömdt, betraktade sig i sitt nya land såsom Avtochter eller urinvånare, så är det icke underligt, om slutligen, liksom bland Grekiska städerna om Homer, stridiga meningar uppkommo om Gudarnes fädernesland. Det är bekant, att jemte de gamla mytherna äfven med dessa förenade ortnamn o) flyttades från det äldsta hemlandet, och dessa hafva i synnerhet gifvit anledning till täflan emellan nationerna om den lyckan att hafva varit Gudarnes fostrare. Sådant är äfven förhållandet med *Buddha*, som vi utan tvekan anse för densamma som Skandinavernes *Wodan* p), och hvilken,

o) Så har *Eden*, ursprungliga benämningen på menniskornes äldsta hemvist (i Ebreiska språket en *lustgård*), hvilket i Skandinaviska sångerna kallas *Idavallur*: den grönskande vallen (af *Idia* gräs, blommor och *val-lur*: vall), blifvit öfverflyttadt till *Ida* vid Troja, på Creta, i Ætolien, vid Chalcis &c., samt äfven till några berg i Skandinavien.

p) Författaren har sednare i en särskild Afhandling (i Tidskriften *Iduna*, 10 Häft.) utvecklat detta ämne, och hänvisar Läsaren till denna skrift.

ken, enligt orientaliska traditioner, rest vida omkring världen och meddelat sin lära åt 61 af jordens folkslag. Han målas ofta med kullrigt hår, enligt Brahminernes egna förklaringar, för att beteckna hans symboliska betydelse i Gudomens utvecklings-historia, hvilket synes gifvit första anledningen till den villfarelsen, att han är Æthiopiska stammens mythiska hufvud och från Egypten i Indien invandrad. De fleste så väl Indiske, som Chinesiske urkunder antaga Högasien norr om Indien, och några bestämdt Kaschmir, såsom hans ursprungliga fädernesland. Efter Brahminernes system är han en incarnation af *Wischnu*, uppenbarad i ändan på tredje och början af fjärde verldsåldern, och kallas under denna föreställning *Hari q)*; han ägtade *Ila r)*, hvars fader *Satyavrata* räddades undan en allmän vattenflod *s)*. Hans ansigtsfärg skildras ofta *röd och hvit t)*, genom hvilka characteristiska kännetecken han äfvenledes tillhör Högländet. Hans namn skrives *Buddha, Baudha, Butta, But, Budhen*; på samma sätt som *Odin* hos särskilda

Ty-

q) *Kleuker*, l. c. III, p. 201, 202. Odens namn *Hav* eller den *Höge* förekommer i *Grímnismál 4*, i *Gylfaginning* och flerstädes.

r) Påminner om *Ila-vratta*, Imaus-fjällens benämning, se sid. 7. s) *Kleuk.* l. c.

t) "Die Gesichtsfarbe des Buddha soll den Hindus zufolge, zwischen *Weiss und Roth* gewesen seyn." *William Jones, Kleuk.* Ed. I, p. 71.

Tyska, Engelska och Skandinaviska Skribenter heter *Bodo* *u*), *Wuothen* *v*), *Wodan* *x*), *Othin*, *Oden* och *Oda*; och om den förre, såsom det påstås, äfven är i Arabien under namn af *Woody*) dyrkad, så kommer detta sednare ännu närmare *Woden* eller *Oden*. — *Buddha* kallas ock *Goudama* och *Gautama* *z*), äfvensom *Oden*, efter Pauli Diaconi berättelse, blifvit kallad *Godan* *a*) och i Edda samt de Skandinaviska sångerna heter *Gautr* *b*). Af Chineserna kallas *Buddha* *Svi*, *Oden* i *Grimnismal* (50 &c.) *Svi-thurr* eller den helige Fursten. För öfrigt benämnes *Buddha* äfven *Dherma* (Hermes),
Schaka,

u) *Albini* *Progymnasmata* *Saxon*.

v) *Ethelwerd* &c.

x) *Wodan*, som efter den bekanta förväxlingen af *b* och *v* kommer helt nära *Baudha*, är *Odins* allmännaste benämning, och synes äfven varit för hela Nordiska folkstammen gemensam, helst *Adamus Bremensis* (Edit. *Lindenbrog*, p. 61) kallar den i *Upsala* tempel dyrkade och afbildade Gudomligheten *Wodan*. På samma sätt är *w* i flera andra Asiatiska ord af Skandinaverna bortkastadt, men af Saxare och Tyskar bibehållet, t. ex. *Wucherer* i Tyskan heter i Sassiskan *Wokera*, i Svenskan *Ockrare* o. s. v.

y) *Will. Jon.* l. c. II. p. II. I. p. 37. Han kallas ock *Wudd*.

z) *Ritters Erdkunde*, I. p. 578. *Will. Jon.* Är Superlativ form af *Gaut*.

a) *Ed. Grotii*, p. 750. "Wodan, quem adjecta litera *Godan* dixerunt, ipse est, qui apud Romanos *Mercurius* dicitur."

b) *Grimnismal*, 54. *Edda* flerstädes. &c.

Schaka, Schigemuni *c*), Samonokodom, och med en mängd andra namn. — Ibland Planeterna svarar Buddha emot Mercurius, med hvilken också Grekiske och Romerske Skribenter jämförde Odin *d*), i dagräkningen äfvenledes mot Mercurius och Odin. För en noggrannare och åt detta ämne enskildt egnad undersökning skola utan tvifvel flera anledningar erbjuda sig till jämförelser emellan *Buddha* och *Wodan*, hvars namn blifvit af den Asiatiska folkstammen såsom appellativ tillagdt en enskild Konung, som af yngre Historieskrifvare, sällan i folkets föreställning, med den mythologiske Wodan eller Buddha förblandades.

Saker-

- c*) Påminner om Frankiska Konungen *Sigmund*, om Böhmiska och Polska namnen *Šigismund* m. fl.
- d*) Indiska Dagarne följa på hvarandra, efter sina benämningar, i samma ordning som de Skandinaviska och Romerska, och äro kallade efter samma mythologiska Gudomligheter. *Ravi*: Sol; Söndag, Dies Solis. — *Soma*: Måne; Måndag, Dies Lunæ. — *Mangala*: Mars; Tisdag, Dies Martis. — *Buddha*: Mercurius, Odensdag, Dies Mercurii. — *Wrihaspati*: Jupiter, Thorsdag, Dies Jovis. — *Sucra*: Venus; Fredag, Dies Veneris. — *Sani*: Saturnus; Lördag, Dies Saturni. — Indiska Planeterne öfverensstämma äfvenledes i ordning och namn med de Romerska. Romarne begynte först under Kejsarne att indela året i veckor och dessa i sju dagar, och lånte då denna sed ifrån Egyptiska folk. — *Soma* är liksom *Månen* masculin. *Mangala* svarar emot *Tyr*: Krigs-Guden; *Buddha* mot *Oden*, liksom Mercurius, Vishetens Gud (hvarföre han ock kallas *fjölnir*, *Runhöfdi* o. s. v.); *Wrihaspati* mot *Thor*; *Sucra* mot *Frigg*.

Sakerne och deras stamförvandter äro, i anledning af deras krigiska bedrifter, ofta af gamla Författare omtalade, men angående deras religion och samhälls-inrättning hafva de fleste iakttagit en fullkomlig tystnad, och af de få underrättelser Herodotus och några andra forntidens Författare lemnat, kunna vi icke derom göra oss några tydliga föreställningar. I en del af Herodots, Arrians, Strabos och Plinii teckningar igenkänna vi våra Skandinaviska förfäder, och om andra dessa folk egna seder äro oss främmande, så bör denna skiljaktighet icke kunna försvaga de många intyg historien lemnar om *Sakers* och *Skandinavers* stamförvandtskap, helst vi om de förres religiösa och borgerliga lif veta allt för litet, och Skandinaverne äro ett af flera nationer sammansmält folk, hvaribland de förnämsta, *Svear* och *Göther*, som af Historieskrifvare orätt förblandas, först med Erik Emundsson i Sverige till ett folk fullkomligen förenades, fastän minnet af deras skilda ursprung, interessen och rättigheter länge följde dem, och i landets annaler och särskilda provinsers seder och inrättningar lemnade märkvärdiga spår. Sakerne berömmas af forntidens Skriftställare för sin resliga växt, sköna bildning, tapperhet och oförskräckthet, trofasthet, redlighet och enkla seder. En del af de till denna stam hörande folk, i synnerhet de med Sakerna beslägtade

Sog-

Sogdianas och Bactriens invånare, saknade icke en finare bildning, och vi känna äfven, att vid Alexanders fälttåg åtskilliga af de Sakiska stammarna bebodde ordentliga städer, med jordvallar omgifna, ett befästningssätt, hvaraf Nordens gamla minnesmärken lemna talrika vedermälen, — men de fleste, i synnerhet de som innehade bergsländerne, synas antingen saknat *e)* eller i mindre grad åtnjutit dessa bekvämligheter. Massageterne stridde lika lyckligt till häst och fot. Deras vapen voro båge och pil, lansar och korta svärd (Sagarer), allt af koppar *f)*, emedan jernet *g)* var dem obekant; men hjälm och axel-ornamenter, gördel och betsel-prydnader af guld, hvaraf i deras land fanns en stor rikedom *h)*.

He.

e) Ett bevis på "byggnadskonstens barndom" hos denna folkstam lemnar *Volsunga-sagan*, c. 5, 6, i beskrifningen på Konung Volsungs sal, der eldstäder på flera ställen voro anbragte, och midt i salen en reslig Appel växte, som sträckte sina lummiga grenar utom huset.

f) I gamla ätthögar i Sverige äro de allmännast förekommande fynd af koppar (någon gång af guld), deremot mera sällan af jern, hvilket icke lär kunna förklaras ensamt af denna metallens mindre varaktighet, då jag sjelf ofta funnit rostade men för öfrigt bibehållne jernsaker, knifvar och spjutspetsar o. s. v. i Göthalsands ätthögar från Bränne-åldern.

g) Sjelfva *jernets* namn i Skandinaviska språket är lånat från Celtiskan; i Gaeliska Dialecten heter det *iarrum*.

h) Herodot. L. 1. c. 215: "οὐδὲ γὰρ οὐδὲ σιδηρὸς ἐστὶ ἐν τῇ χώρῃ ὅ δὲ χαλκὸς καὶ ὁ χρυσοῦς

Herodotus berättar, att Massageterne offrade Solen hästar, hvilken sed påminner om *Buddhas* religionssekt, som det var förbudet att offra hornboskap *i)*, äfvensom vid de Nordiska offerfesterna hästar voro de vanligaste offerdjuren *k)*. De *Sakiska folken* voro hos Grekerne beryktade för sina grymma mennisko-offer, äfven som deras grannar och tilläfventyrs stamförvandter *Issedonerne*, om hvilka Herodotus förtäljer, att de offrade menniskor och infattade deras hufvudskålar *l)* i guld till dryckeskä-

ἀπλετος.” — Sannolikt har Skandinavien till en del ifrån sina Asiatiska invandrare bekommit den rikedom af guld, som alla gamla historier omtala, och hvilken annars måste förundra, då landets egna guldgrufvor icke äro af betydighet och sednare byten under härtåg och vikingsfärder icke ensamt kunnat inbringa en så ömnig tillgång.

i) Kleuker, l. c.

k) *Ditmarus Merseb. Chron. L. I.*: ”Est unus in septentrionalibus partibus locus, caput regni, Lederum (Hledre) nomine, ubi post novem annos mense Januario omnes conveniunt & ibi diis suismet LXXXX & novem homines & totidem equos cum canibus & gallis pro accipitribus oblatis immolant.”

l) I Svenska ättehögar förekomma någon gång obrända lemningar, der hufvudskålen saknas. En sådan grafhög har Författaren sjelf vid *Ottenby* på *Öland* undersökt. — Märkvärdigt och i enlighet härmed är, att *skål* (dryckeskärl) har samma härledning som *skalle*, *hufvudskål*; hvilket sednare ord, som i Tyskan heter *Schädel*, synes vara bland de af Asianerne i språket införda.

käril *m*). Att samma barbariska seder äfven hos de Skandinaviska folken i äldre tider varit öfliga, bevittna våra gamla urkunder, fastän gemenskapen med *Götherne* och andra mera bildade folkslag, samt ett mildare lefnadssätt efterhand utplånat dessa spår af barbari *n*). Det bör icke heller glömmas, att *Asarne* af Skandaviens äldre inbyggare ansågos på en gång såsom hjeltar, hvilkas segrande makt ingen förmådde motstå *o*), och såsom grymma barbarer.

m) Om denna sed påminner *Vaulundarqvida* 23, der det berättas huru Vaulund mördade Konung Nidads söner,

”och de skålar
under håret sutto
i silfver fattade.”

n) Vi hafva hos gamla Historieskrifvare oräkneliga bevis härföre. Af *Inglinga-Sagan* är det bekant, att Konungen Domalder blef af sina egna undersåtare Svearne, under en långvarig missväxt offerad åt Gudarna. Se Sturl., c. 18. p. 18. — *Adam från Bremen* (De situ Daniæ, Ed. Lindenbrog. p. 62): Ad Upsalam in sacro luco canes cum hominibus suspenduntur. — ”quorum corpora mixtim suspensa naravit mihi quidam Christianorum se LXXII vidisse.” &c. — En af *Messenius* utgifven gammal Chronika berättar, att vid Upsala skulle hvart 9:de år ett stort offer ske, dit Konung och menige man från alla rikets landskap kommo tillsammans; och då offerades 9 människohufvuden, men kropparna hängdes i Lunden, hvarest man märkt på en gång 77 upphängda.

o) Jfr *Gylfaginning* 2 &c., der det berättas om Konung Gylfe, att ”han undradir at allir lutir gengu at vilia Asirnir.”

barer med vildare seder; hvarföre också i Kronobergs län, i en trakt af Småland, der dessa Asiatiska vandrare under sitt tåg åt det öfre Sverige sannolikt längre tid uppehållit sig och kanske till en del nedsatt sig, och der ända intill våra dagar oräkneliga minnen bibehållit sig efter deras vistelse, en gammal tradition ännu är gängse ”om en hård och oböjlig folkstam vid namn Asar” *p*). Detta bestyrkes på ett märkvärdigt sätt af *Saxos* berättelse, ”att *Frö*, Gudarnas Satrap, nedsatte sig nära Upsala, hvar est han förbytte den gamla, i så lång tid och bland så många folk öfliga, sed, att blidka Gudarna, uti grymma och skändliga offer; all denstund han begynte att genom människoblod bringa Gudarna en vanärande försoning” *q*). *Frö* var samtidig med *Odin*, och alla omständigheter bevisa, att dermed ingen annan menas, än *Svearnes* första Skandinaviska Konung *Tngve*, som för sin lyckliga regering blef kallad

p) I Asa Socken och närbelägna trakter skall denna folkstam i synnerhet stannat, och folket vara utmärkt för sin hårda sinnesart. I denna trakt af Kronobergs län får man ofta höra om personer af en sträf character anmärkas: ”Det är en af de gamla Asarna.”

q) L. III. p. 42, *Ed. Stephani*: *Frö* quoque Deorum Satrapa sedem haud procul Upsala cepit, ubi veterem litationis morem tot gentibus ac seculis usurpatum, tristi infandoque piaculo mutavit. Siquidem humani generis hostias mactare aggressus, fœda superis libamenta persolvit.”

lad *Frej*, efter den gamla Hyperboreiska Gudomligheten *Frej* r).

När Sakiska folkstammen först begynt sina vandringar åt Vestern, kan icke afgöras, så mycket mindre, som, ifrån urgamla tider, en öppen gemenskap ägt rum emellan länderna öster om Caspiska hafvet (Transoxiana, Bactria &c.), och de vester om samma haf belägna, samt Svarta hafvets och Mæotis's östliga trakter, hvilken i synnerhet norr om Caspiska hafvet lätt kunde underhållas, der inga stora fjällsträckningar och bevakade bergspass, eller mäktiga stater, såsom åt Persiska sidan, uppehöllo eller aldeles hindrade enskilda horders eller hela härars framtågande. Caspiska hafvets obetydliga bredd, som icke öfverstiger Östersjöns vanliga, synes också, äfven i denna seglingskonstens ungdom, och oaktadt de stormar, som på detta haf nästan oafbrutet rasa och försvåra sjöfarten, medgifvit vikings- och hårtåg. Man finner derföre redan i äldsta tider Östasiatiska folk i trakterna kring Mæotis, Svarta hafvet och Caukasen. Om *Sakerna* berättar Strabo s), att de, liksom fordom Kim-

XII Del.

H

me.

r) *Frej*, *Frö*, och *Frode* äro synonymmer. Derföre berättar Ynglinga-Sagan, att i Frejs tid var *Froda* *frid* eller den lyckliga gullåldern, hvarvid märkes, att Sturleson, såsom i hela Odins och hans samtidas historia, förblandat mythologiska och historiska berättelser.

s) L. XI. p. 522: "Sacæ tales invasiones faciebant, quales olim Cimmerii, interdum longinquas, interdum

merierne, med infall och härjningar oroadе både närbelägna och aflägsna länder; samt att de under sådana härtåg intogo en del af Armenien, som de efter sig kallade *Sakasena*. Armeniens nordliga gräns var floden *Kur* (Cyrus); det innefattade således i äldre tider äfven en del af Georgien *t*). Plinius nämner *Sacassani*, hvilka, som det synes, bott i södra delen af Georgien, omkring *Gori*, som af Ptolomæus kallas *Ascura* (*ἀσκούρα*), hvilket namn, efter den redan anförda bemärkelsen af *curu*: gård, betyder *u*) offerstad, konungsgård, eller berggård, bergstad, och åtminstone bevisar, att med Skandinaverna befryndade folk i dessa trakter fordom bott eller uppehållit sig. *Eustatius v*) underrättar oss också om Sakernes makt, ”som fordom var ganska stor, så att de innehade länder ända till Svarta hafvet.” Af R. Abraham Perit-

propinquas. Nam & Bactrianam occupavere & optimam Armeniæ regionem adepti, quæ ab ipsis postea *Sacasena* est appellata.

t) Ptolom. L. V. c. 13. p. 133: ”Ἡ μεγάλη ἀρμενία περιορίζεται, ἀπο μὲν ἀρκτων, τῷ τῆς κολχιδος μερὲι καὶ ἰβηρίας, καὶ ἀλβανίας, κατὰ τὸν Κὺρρον τὸν ποταμὸν.”

u) *As*, som i Hyperboreiska Dialecter betyder egentligen *Gud*, *Halfgud*, o. s. v.; i Turkiska Dialecter deremot i synnerhet *hjelte*, *Furste*, *ansförare*, är ett för dessa tvänne folkstammar gemensamt ord.

v) Παρεκβολαι. ad v. Dion. 749, p. 239.

Peritsol α) nämnas *Sakernes riken* i östra delen af Kaukasen, hvaräst Sakernes namn åter synes begagnadt såsom ett collectivnamn för flera nationer af dels Persisk dels Turkisk härkomst, som innehade en del af Kaukasiska bergstrakterna, i synnerhet *Lesgjistan* vid Caspiska hafvet.

9. Cap.

Efter Alexanders fälttåg hafva sannolikt i de Asiatiska trakterne omkring floden Oxus stora förändringar föregått, och då *Alaner* och *Turkar* och andra med dem beslägtade folk, förut bosatte i länderna på andra sidan om Caspiska hafvet, kort tid derefter förekomma vid Europas gränsområden omkring Wolga, Don och Kaukasen, så synes det som dessa folk efter Alexanders Persiska krig begynt sina stora vandringsståg åt Vest-Asien och Europa.

Ptolomæus omtalar Alanerne såsom en allmän benämning på de folk, som bebodde Nordiska trakterne af det inre Scythien, vester om det högland, som nordliga sträckningen af Imaus bildar (intra Imaum), emot de obekanta länderna. Efter denne Författares angifna gränсор för detta Scythien och longituderne för dess bergsryggar, skulle man söka Alanernes land i Permien, om icke ändå längre åt Östern;

H 2

men

men då han i deras grannskap nämner flera bekanta folk, såsom *Agathyrsi*, som, efter Herodotus, bodde vid Carpatherne, *Suever* (συνεβοι), *Joter* (ιωται), och i grannskapet af Alaniska bergen *Sassoner* (σασσωνες); då det är bekant, att Ptolomæus författade sina Geographiska Tabeller omgifven af det rikaste bokförråd, som på den tiden fanns, och således begagnade skrifter och chartor *y*) från olika tider och af särskilda Författare, och då man derjemte känner, huru osäkra och felaktiga de gamles Longituder äro, så blir det ganska sannolikt, att Ptolomæi Alaner och Alaniska berg i Asiatiska Scythien inom Imaus äro aldeles de samma som denna Författares Alauner och Alauniska berg i Europeiska Sarmatien. Alanerne bodde i Augusti tid, då Dionysius skref, vid Dniepern; och efter Ptolomæus, (så vida man antager, hvad som icke kan bestridas, att hans Alauner äro Alaner), och Marcianus Heracleota, vid samma flod i grannskapet af dess källor *z*). Enligt

y) Apollonius Rhodius berättar i 4:de Sången, att Egyptierne, redan före Argonautiska tåget verkställt en expedition åt Svarta hafvet och Norden, och ägde chartor öfver dessa trakter. Jfr *Chevalier's* Resa till Propontiden och Svarta Hafvet, öfvers. af Bergstedt, II. p. 253.

z) *Marc. Heracl.* E. Hudson, p. 55: "Παροικει δε το ὄρος Ἀλανον και την χωραν ταυτην ἐπι πολυ διηκον το των Ἀλανων Σαρματων ἔθνος, παρ' οἷς τε Βορυσθενες ποταμος τε εἰς

ligt Ammianus Marcellinus voro Alanerne samma folk som Massageterne, och hade genom krigiska bragder förenat under sitt namn flera nationer, och då denne sribent sjelf härstammade från en Alanisk släkt, förtjena hans underrättelser så mycket större vitsord. Han beskriver Alanerne såsom ett resligt och vackert folk med gula hår *a)*, fria och glada i sin lifnad, oförskräckta krigsmän och förträffliga rytare. Alla voro fria och bland dem fanns intet slafveri *b)*. Tapperheten ansågs för den högsta dygden, och döden endast på valplatsen ärorik, men ålderdom utan bedrifter neslig, och ett långsamt aftynande på sjuksängen såsom det svåraste af allt ondt. — Med Ammian öfverensstämmer äfvenledes Tzetzes om Alanernes härkomst från Massageterna, och förklarar Abasgerne för Alanernes stamförvänder *c)*. De hafva sannolikt i andra Seklet före

τον ποντον ἐξίοντος αἱ πηγαὶ τυγχάνουσιν. τὴν δὲ περὶ τὸν Βορυσθένην χώραν παροικῶσι μετατὸς Ἀλανῶν οἱ καλούμενοι χροανοί." &c.

a) *Amm. Marcell.* L. XXXI. Ed. Lugd. 1600. "Proceri Alani pene sunt omnes & pulchri, crinibus mediocriter flavis, oculorum temperata torvitate terribiles." p. 530.

b) *l. c.* "Servitus quid sit ignorabant, omnes generoso semine procreati."

c) Tzetzes har, äfvensom Ammianus, genom släktskapsförbindelser större vitsord. Den förtes moder följde Kejsar Michaëls Gemål till Constantinopel, hvilken sed-

re Christna tideräkningen öfver Wolga framträngt till Europa, och förenade med andra till en del skilda och i dessa trakter redan förut inhemska folk, efterhand utbredd sig emellan Wolga, Don och Kaukasiska bergen, ifrån hvilka länder en del, i sällskap med Svither, Ingil-lioner, Chuner eller Hunogarer (τάρχοι hos Byzantinska Författarne), hvilka sednare i Nordiska urkunder nämnas *Tirkier*, begifvit sig närmare Norden åt Sarmatiens öfre trakter, under någon obekant härförarens befäl *d*). Före detta tåg hafva sannolikt flera Alaniska folk skiljt sig ifrån hufvudstammen; och af dessa förenade sig en del med Gotherna, andra bragtes af Attilla under de Mongoliska eller Sibiriska Hunernes öfverherrskap och följde dessa till Gallien *e*). Men de fleste synas bibehållit sina hemvist vid Don, Mæotis, Svarta hafvet och Kaukasen, der, ända till Mongolernas infall i 13:de Seklet, enskilda stammar af detta folk bodde, hvilka då drogo sig upp till Kaukasiska bergen, der man ännu finner lemningar af dem uti små, bortglömda horder, på hvilka Taciti uttryck om Kimbrerne kan lämpas: Parva nunc natio, sed gloria ingens.

Ala-

nare var af Alanisk härkomst, enligt Byzantinska skribenter, men efter Tzetzes's egen berättelse, äfven som hans moder, af Avchassisk ätt.

d) Tuglinga-Sagan c. 2: "Odinn var Hernadur mikill, oc mioe vidhförull, oc eignadhir mörg Rike."

e) Sidonius Apollinaris, Carm. 7.

Alanernes makt i de första århundraden har utan tvifvel varit ganska betydlig och namnet vida utsträckt, hvarföre man också finner hela landet vester om floden Wolga ända till Romerska området, af Chinesiska Historieskrifvare *f*) benämnas *Olanna*. Men under detta allmänna namn räknades icke ensamt de särskildt och i inskränkt mening så kallade Alaner, hvilka redan långt tillföre och efter all anledning under Sakernas infall i Armenien, nedsatt sig i Kaukasens vestra trakter. — Alanerne erkände, så vidt man kan finna, samma ursprung som de gamle Arierne, och talade ett språk, som i grunden var öfverensstämmande med *Zend*, men genom Sakernas (Alanernas) grannskap och förhållanden till egentliga Tatariska folk, med många främmande tillsatser blandadt. Ännu bibehålla de Alaniska Osseterna i Kaukasen denna *Zend-character* i sitt språk, ehuru på alla sidor omgifna af främmande folk. — Turkiska stammarne, genom politiska band i de första århundraden af vår tideräkning med Alanerna nära förenade, voro äfvenledes bördiga ifrån länderne omkring Oxus och Jaxartes, men genom belägenheten närmare Tatarer och Mongoler *g*), blandades de ofta med dem, antogo myc-

f) *De Guignes*, I. c.

g) I Mandschu-Chinesarnes, den nu herrskande Tatariska stammens språk, förekomma flera likheter med Skandinavien och Germanien, som bäst förklaras genom Mandschuernas forna gemenskap med de Turki-

mycket af deras seder och språk och förlorade sin egen stamcharacter. Ofta förväxlades också benämningarna och Turkarnes namn utsträcktes till Tatarerne. Men går man till de äldsta tider, så finner man *Turans* invånare genom släktskapens band förenade med Ariernas vidt utpridda folk (Meder, Perser, Brahminer?), och ett enda folk med gemensamma seder, statsförfattning och språk (hvilket sednare, äfven sedan Religions-krig och politiska tvister åtskilde folken, länge bibehöll sig, och ännu icke förlorat sitt ursprungliga lynne), i länderna emellan Imaus och Caspiska hafvet. Sjelfva mythiska hufvudet för Turkiska stammarna, Zendböckernas *Tur*, i andra Caukasiska traditioner och äfven i Tatarernas fornminnen *Turk*, *Thargamoss* o. s. v., var en son af Feridun, som emellan sina trenne söner delade det vidsträckta Persiska riket, och är utan tvifvel Mosaiska Urkundens Thogarma *h*), och Assyriernas *Thuras* (som ock kallades Ares: *ἀρης*), hvilken intog de nordiska länderna. Då *Thur* i Zendböckerna är en sonson af *Djemschid* (Shamo-Buddha, Semo), och *Thuras* likaledes en ännu närmare ättling af samma mythiska Gudomlighet, ty han kallas *Zames* son (på samma

ma
ska och Sakiska folken, helst dessa öfverensstämmelser äfven af de senare delas; t. ex. *morin*, häst; *heren*, här, hjord; *hife*, hafre; *tchop*, topp; *furdan*, Pass., Tyska *Furth*, o. s. v.

h) Thogarma skrifves äfven *Thorgama* (Θοργαμα).

ma sätt som *Thor* är en son af *Wodan* eller Shamo-Buddha), och Targamoss hemvist Nachtschivan hänvisar till Assyrien och dess gränsländer, så inser man, att Turkarnas eller Tokarernas namn redan från äldsta tider är bragt i förbindelse med de mäktiga culturfolken omkring Taurus, och att man helt orätt, med anledning af några Skriftställare ifrån medeltiden, anser denna benämning såsom ursprunglig hos *Tatarer* och *Uigurer* i).

Då Sakernas namn i den Europeiska historien icke i sin vidsträckta mening förekommer, och blott hos ett enda af de, under denna stam, hörande folk eller Sachsarna blifvit bibehållet, och ett för hela stammen gemensamt namn behöfves för att undvika den tvetydighet, som åtföljer andra här användbara benämningar, så vilja vi antaga såsom en hufvudbenämning för alla till den stora nordiska vandrigen hörande folk, namnet *Asianer* k), både

i) De i Chinesarnes Annaler nämnda *Chiunnu* och *Tukiue*, som omkring medlet af 5:te århundradet begynt blifva Chinesarne bekanta, voro sannolikt, redan Mongoliserade, stamförvandter med nordiska Huner (Hunogarer) och Turkar. Dessa kallades äfven *Chuner*, och *Tukiue* namn är aldeles Turkarnas, med utelämnande af *r*, som Chinesarne svårligen kunna uttala.

k) Med Sarmaternas namn har Sakernas oftast, efter sin historiska betydelse, öfverensstämmelse; men då de förra vanligen förväxlas med ett annat ifrån dem långt skildt folk af forn-Europeisk härkomst, och benämningen dessutom är utsträckt till främmande stammar, är

de för att beteckna deras senare härkomst i från Asiens Högländer, och efter deras egen art bilda en gemensam, deras höga härkomst och hjeltmod uttryckande släktbenämning, likväl utan att vilja göra denna längre än för närvarande undersökning gällande. Under denna stam, hvars äldre nationer i språk, seder och statsförfattning nära öfverensstämde med Partherna och Turans Persiska invånare, räkna vi *Svear, Asar, Sachsare* m. fl.

Den yppersta stammen bland Asianerne voro de i Nordens häfder berömda *Asarne*, hvilkas namn härledes från ett urgammalt för Hyperboreer och Asianer gemensamt stamord *l) As*, som i de sednares språk fått en inskränktare bemärkelse af *hjelte, krigshöfding m)*, och återfinnes hos flera till samma släkt hörande stammar. Bland Asiatiska folk ifrån trakterna omkring Indiska Kaukasen *n)*, och således af Asia-

det otjenligt. Om Sarmaterna vid Don berätta gamla Författare enhälligt, att de voro komna från Medien, förmodligen emedan Sakernes Kaukasiska fädernesland Sakasena hörde till Stora Medien.

- l)* Ordet, som i senare HögTurkiska Dialecter heter *Asch, Asam, Asem*, förekommer i Lydiska och Phrygiska Dialecterne &c. under en mythisk bemärkelse, hvarom vidare på annat ställe. Ifrån samma ord torde Turkiska höfdingetiteln *Bassa* kunna härledas. — Parthiska Konungar kallades i början *Askan*.
- m)* *Strahlenberg*. l. c. pag. 46.

- n)* Att Indiska Kaukasien innefattade hela Imaus; bevisas af *Strabo* och *Arrian*. Den sednare berättar, att både

sianisk ätt, som i synnerhet blifvit berömda och rygtbara, nämner *Strabo*: Tacharer, Asier och Pasianer *o*). Man kan icke bestämdt uppgifva att namnet Asii hör till Asarne, men grannskapet med *Tacharer p*) och *Pasiani's* träffande likhet med en Kaukasisk stam *Basiani*, som ännu af sina grannar och stamförvandter Osseterne kallas *Ass q*) gör det åtminstone sannolikt. Mera otvifvelaktigt synes det, att *Plinii Asæi r*), som enligt denne Författare bodde i Asiatiska Scythien på andra sidan Caspiska hafvet och Jaxartes bland Saker och Massageter *s*), äro samma folk som *Strabos* Asier. Samma författare nämner äfven bland Sarmatiska folk ofvan Mæotis på östra sidan om Don *Evazer*, som tilläfsventyrs äro de sedermera så kallade *Abasser* (*Abcasser*, *Abasci*, *Abasger*), hvilka ännu bebo nordvestliga delen af Kaukasen och Svarta hafvets kust *t*). Enligt *Ptolomæus* bodde *Asæi* (*Ασαι*)

Oxus och Jaxartes nedfölla från denna Kaukasus. L. III. p. 232, 236.

o) Se sidd. 96, 97, Noten *y*.

p) Turkarne kallas af Mongoler och andra Orientaliska folk, som gerna utelemna *r*, *Tugur*, *Tukins* &c. Deras land i Bactrien Tocharestan, o. s. v.

q) *Basiani* bo i Ossetien. *r*) L. VI. c. 17.

s) *Plinii* underrättelse bekräftar den redan utförda meningen om Asars och Alaners första grannskap och stamförvandtskap med Sakiska folken.

t) *Klaproth* kallar deras land *Abasia*, och efter *Procopius* *Avasgia*, hvilket kommer *Evazernas* namn nära. *Kaukas. Reise*. Anhang p. 249, 250.

(*Ἀσαιοι*) vid Donets öfre trakter på östra sidan, och vid samma flods utlopp i Don på Europeiska sidan *Osili*, hvilka, efter den betydelse ändelsen *ili* i andra namn har, skulle kunna betyda öfverblifna *Asar* eller Alaner, hvilket äfven bestyrkes af Claudianus, som ännu senare i fjerde seklet nämner Alaner (*Asar*) vid Asiatiska sidan af Mæotis *u*). Dessa Ossilier, som ända till Mongolernas infall troligen bott nedanföre Kaukasen, hafva sannolikt, sedan den gamla staden Tanais kort före nya tideräkningen blifvit ödelagd af deras bundsförvandter Svitherna *v*) &c., uppbyggt i samma grannskap *Asow* *x*), och återfinnas nu i Kaukasiska bergslandet *Ossetien* eller *Taulistan* under namn af *Osseter*, hvilka, enligt den kunskapsrike och utmärkte resanden Klaproth *y*), sjelfve berätta sig kommit ifrån Dons trakter, hafva en nordisk kroppsbildning, och kallas af Tatarerna *Oss*, af Georgierna *Ossi*, *Owsi*, o.

s. v.

u) L. I. v. 312.

v) *Plin.* L. VI. c. 7.

x) Skulle efter *Bayers* obestyrkta förmodan vara namngifven efter Poloëvziska fursten Asup, som föll i en slagtning 1103, men den skarpsinnige forskaren *Klaproth* antager, att staden, som af Turkarne kallas *Asack*, är mycket äldre och har namn af Osseterne (*Ossi*, *Assi*), hvilket är ganska troligt, helst Tanaiterne voro af Ossernes stamförvandter Svitherne fördrifna och Ossilierna sedan innehade samma trakter vid Donens utlopp.

y) *Reise in Kaukasus und Georgien*, I. p. 66. II. p. 577. *Kaukasische Sprache*, p. 176.

s. v. — För öfrigt vittna äldre resande enhälligt , att Alanerne, som bodde näst intill Abasserne (emellan dessa och Osseterna) i Nord-Vestra Kaukasen, kallade sig sjelfva *As*, *Acias*, *Akas* o. s. v., och att de längst af alla folk i dessa trakter emotstodo Mongolerne, med hvilka de omkring 1250, när Munken Ruysbroeck från Brabant genomreste trakterna omkring Wolga, förde ständiga krig. — Ibland Nogayska Tatarerne i grannskapet af Kaukasus fanns en släkt, som kallades *As* *z*); *Basiani*, en annan stam i Ossetien, heter hos sina grannar, såsom redan är nämdt, *Ass*, och förmodligen är det någon af dessa folkstammar, som Strahlenbergs ofullständiga uppgift om en nation emellan Svarta och Caspiska hafven vid namn *As*, åsyftar. Om *Basiani* berättar Klaproth *a*), att de tillföre, efter sitt eget påstående, bebott Kumanska flacklandet (Steppe) ända till Don, och tillägger, efter en Georgisk Skribent, att de äro benämnde efter den förnämsta stammen bland dem, ”som är af Ossetiskt ursprung.” — I Abassien är ännu ett landskap, som af Georgierne kallas *Alaethi* (Alanernes land), och i samma trakter, icke långt från Svarta hafvet, bor en stam vid namn *As-ge*, som ock kallas *Alaner* *b*) och bruka hatt, liksom Europeerne. *Alaner* och *Asar* äro hos Medeltidens Skribenter tvän-

ne

z) *De Guignes Hist. des Huns.*

a) *Kauk. Reise*, I. p. 504.

b) I. c. I. 85.

ne särskilda benämningar för samma folk, hvilket, efter Josepho Barbaro's *c)* berättelse, af andra kallades *Alaner*, men på sitt eget språk *As*. Deras första vesterländska hemvist voro trakterne omkring Don, Mæotis och Svarta hafvet, hvarest de, efter Mithridatis eröfringar och derpå följande täta krigsoroligheter i Bosporiska länderna, skiljde sig i tvänne stora stammar, hvaraf den ena tågade åt nordn, men den öfriga delen någon tid innehade sitt gamla hemvist, hvarifrån de efterhand drogo sig uppåt Kaukasiska bergstrakterna i stora och lilla Kabardah (Tscherkessien) och Kaukasiska förbergen. Här bodde de redan i medlet af 6:te seklet, vid Procopii tid, öster om Abassien, norr om Svanerna, och vester om nuvarande Ossetien, hvaraf de förmodligen redan då underlagt sig någon del. Deras välde synes sträckt sig vida öfver Kaukasens trakter, eller, efter Procopius *d)* och Me-

c) Forsters Sammandrag, p. 204. — Jos. Barbaro berättar, att i länderne omkring Don fanns en stor mängd grafhögar, hvilka han tillskrifver Alanerne, men då hans egen beskrifning öfver en, på hans befallning öppnad, visar att dessa ättehögar innehöllo brända lemnningar, så hafva de utan tvifvel tillhört Ryssarne eller någon Slavisk stam.

d) Procop. H. Goth. p. 415, 417. Norr om Phasis bodde *Apsili* (i Mingrelien), näst dem vid hafvet *Abasgi* (i Abchassien). "Pone Abasgorum fines ad montem Bruchi (Burakerne, en Furstelig släkt bland Asarna. Hist. de Timur-Bec, T. II. 368), Abasgis Alanisque medii.

Menander *e*), ända till Caspiska portarna. I början af 6:te århundradet underlade sig den tappre Georgiske Konungen Wachtang Gurgasslan nästan hela Kaukasen *f*), och då Alanernes hemvist straxt derefter af Procopius utsträcktes till Caspiska hafvets trakter, så är det troligt, att detta tappra folk, som älskade friheten, vid samma tid dragit sig undan till norren och nedsatt sig i länderna emellan Don och Wolga, och derifrån vidare utspridt sig i Dagestan vid Caspiska hafvet, der andra folk af samma stam redan voro bosatte. Huru härmed än må vara, så är det likväl visst, att de i medlet af nionde seklet bodde norr om Schirvan eller det gamla Medien *g*), och stodo under sin egen Konung, samt ett århundrade sedan, under Byzantinska Kejsaren Constantin den purpurbornes tid, innehade hela landet emellan Don, Kaukasen, Caspiska hafvet och Wolga, hvilket bevises af Constantins under rättelse, att "Alanerne gränsade intill Patzinakiterna," som bodde ofvanföre Svarta hafvet och

Ad oram maritimam sedes sunt Zichorum" (Tscherkessernes. Jfr Klaproth, l. c. I. 558 &c.). — "Quicquid terrarum a Caucaso ad portas Caspiae extenditur *Alani* tenent, gens libera &c." —

e) In Corp. Byzant. T. I. p. 90. Med Caspiska portarne förstås icke de gamla, som åtskilde Medien och Parthien, utan Derbentska passen.

f) Se Konung Wachtangs Georgiska Historia i Tysk öfversättning hos Klaproth, I. p. 164.

g) Herbelot Bibl. Orient. p. 471. Art. Jagiounge.

och sträckte sig till Don *h*). Samma område innehade Alanerne i 11:te, 12:te och ända till 13:de seklet, då de omkring 1280 af Mongolerna fullkomligt underkufvades. I början af samma århundrade (omkr. 1223) förenade de sig med invånarne i Kaptschak (landsträckan norr om Caspiska hafvet och Mæotis) emot Mongolerna *i*); vid medlet af detta sekel stridde de ännu tappert mot Mongolerna ("Tatarerne"), och en del af Alanerna bebodde då jemte Ryssar och Chazarer *Orna*, en stor stad vid Dons utlopp (Asow?) *k*); De innehade således
vid

h) *Constant. Porphyrog. de admin. Imp. Ed. Meursii.*
C. X. "Intill Alanien gränsa Chazariens nio districter (κλιματα)." — C. XI. "Alaniens Konung kan göra Chazarerne stor skada, om han anfaller dem vid Sarkel (de sednares gränsfästning vid Don) &c." — C. XXXVII. "Fyra af Patzinakiternas stammar bo vid Dnieperns nordliga och östliga trakter och gränsa till *Uxien, Chazarien, Alanien.*" Constantins underättelser äro för kännaren ganska tydliga, och då ingen främmande ägde säkrare kunskap om Alanerna, än Byzantinska Kejsaren, hvars angelägnaste politik var, att genom förbund med detta mäktiga folk värja sitt svaga välde mot Chazarernes infall, liksom Patzinakiterne från en annan sida skyddade detsamma mot Ryssarna (οἱ Ρως) och Turkarna (se anf. Skrib. flerstädes), så förfaller fullkomligt Herr Klaproths ogrundade mening, som inskränker medeltidens *Alanien* till Ossetien, inom högsta midten af Kaukasen.

i) *De Guignes Hist. d. Huns, t. III. p. 60.*

k) *Jean du Plan Carpin Voyage au Nord, t. 7, an-
förd i Suhms Crit. Hist. II. p. 55.*

vid Isländske Historieskrifvaren Snorro Sturle-
sons tid (omkring år 1200), ännu grannskapet af
floden Tanais, och då emellan de Kaukasiska
Alanerna och deras fränder, Asar och Svear,
gemenskap var ända till nionde seklet *l)* un-
derhållen, och Alanernes namn dessutom icke
kunde vara den bereste och i tidens litteratur
väl kunnige Skribenten okänt, så hafva vi
här att söka anledningen till hans berättelse
om *Asgard* och *Asaheimur*, såsom belägna i Don-
flodens östra grannskap.

Alanerne bodde sedan i främre delen af Cau-
kasen till slutet af fjortonde seklet, och voro i
besittning af samma land, som Tscherkesserne nu
bebo, eller lilla och stora Kabardah. Vid den-
na tiden inföll Timur i Kaukasiska bergstrak-
terna *m)*, och Alanerne flydde upp i de hög-
sta bergen i Taulistan, som efter dem är kal-
ladt Ossetien, Ossetinzi, Assetinzi o. s. v., der
de ännu hafva sina hemvist.

Osseterne dela sig i tvänne stora hufvud-
stammar: *Ossi* (Owsi) och *Dvali* (Dvalethi),
hvilka likväl i seder och språk obetydligt skil-
ja sig från hvarandra. *Ossi* äro efter sin egen
berättelse komne från Don; deremot hafva *Dva-*

XII Del.

I

li

l) Runstenen N. 684 i Bautil, som efter ristningens art,
runornes figur och språk att dömma, är bland de äld-
sta, har denna inskrift: *Igi auk Saksi auk Illr thir*
rista il thinsa at Fasta Fadur sin As-fara.

m) Se *Georgiska Hist.* hos Klaproth, l. c. I: 69.

li från uråldriga tider bott i Caucassus, och, som det synes, i samma trakt af Georgien, som de ännu innehafva. I det föregående hafva vi efter Strabo omtalat *Sakernes* infall i Georgiska Armenien, der de bosatte sig omkring staden *Askuru n*) eller *Gori*, och gifvit districtet efter sig namn af *Sacasena*, och hvarest äfven i Plinii tid ett folk, med namnet *Sacasani*, bodde. Söder om *Gori* är en hög bergsrygg, som kallas *Ssazcheni*, från hvilken en flod Tana nedfaller. Då Ossetiska stammen *Dvali* ännu innehar de i nor- den och western till *Gori* närmast gränsande trakter, och den näst intill nämnde stad i norr om den samma boende *Dvaliska* stam kallas *Sacha o*), och då så väl ortbenämningar, som historiska intyg bevisa, att ifrån äldre tider och innan Georgiernes makt blef utsträckt öfver dessa trakter, ett folk af Ossetisk släkt här bott,

n) Det är redan nämndt, att *gaur*, *gur*, *curu* &c. är en afvikelse från *gard*, *gorod*, *gar* (i Dial. *gål*) och betyder *stad*, *hög kulle* (der städer oftast anlades), *by*, *hemman*. *Curu* skrives ordet mest i Sanskrit. Constantin den Purpurborne berättar, att Ryssarne (hvilka han sorgfälligt skiljer från Slaverne) kallade sina städer *gyra* (*πολυδία, ἃ λεγεται Γυρα* C. IX.). *As-kura* är således obestriddt samma ord som *As-gar*, och vi hafva i sjelfva Caucassen *Asarnes* första historiska *Asgård*, hvilket nu kallas *Gori*.

o) I dalen *Sacha*. — Bland Mingrelierne, som i vester gränsa till *Georgierna*, kallas Adelsmännen *Sfakkur*. Det är icke ovanligt bland Caucassiska folken, att de förnämre härstamma från en annan nation än folket.

bott, så kan man med visshet antaga, att *Duali* äro lemningar efter de i äldsta tider invandrade Saker. Vidare bevisa seder och språk, att *Ossi* och *Duali*, som också af främmande under ett gemensamt namn nämnas, äro närmaste stamförvandter. Georgiernes efter urgamla traditioner och handlingar sammanfattade historia *p)* berättar, att "Kawkassos, en ättling ("son") af Thogarma, Kaukasiska stammens mythiska hufvud, förenade under sitt välde hela landet emellan Lesgjistan och Svarta hafvet, samt flacklandet norr om bergen. Efter en lång tid, då Durdsuk, Tirethis son, herrskade öfver Kawkassos's efterkommande, inföllo *Chazarerne q)* genom *Sghwiss-kari* eller Derbentska

I 2

pas.

Så är Basiani's (under Osseterna hörande) förnämsta släkt af Ossetiskt ursprung och efter den hela stammen kallad Basiani (Ass.). Till äfventyrs är förhållandet samma med *Sfakkur* bland Mingrelierne; hvilket så mycket lättare kunde antagas, som de Kaukasiska nationerne ofta ombytt herrskap, och Sakernes välde i dessa trakter fordom varit vida utsträckt. I allmänhet har all skillnad emellan *Adel* och *menighet* ifrån början uppkommit genom föreningen af tvänne folk: ett eröfrande och segrande, det andra underkufvadt. — *Alanerne* (af Sakisk och Massagetisk ätt) voro eller räknade sig alla för ädlingar; på samma sätt, som *Uzerne* utgjorde en enda stam af (Tscherkessiska) adelsmän, hvilka i Turkiska Dialecter kallas *Usden* (hos Sturleson: Öster).

p) *Klaproth*, l. c. I. p. 81.

q) Chazarer voro af den Turkiska stammen från Bactria och Sogdiana &c. Ännu kallas en del Turkar i Persien Chazarer; äfvensom Perserne sjelfva, af Osseter

passen, i Georgien; plundrade landet och uppbrände städerna. Vid sitt återtåg förde de med sig en coloni af besegrade folk ifrån Khartel Ssomchiti *r*), öfver hvilka Uoboss, Chazariska Konungens son, emottog styrelsen. Denne nedsatte sig i det stora slättlandet vid norra sidan af bergen (stora och lilla Kabardah &c.) och kallade det landet Ossethi. Hans släkt äro invånarne i Ossetien, som benämnas *Owsni*.” Diodorus Siculus berättar äfvenledes, att *Scytherne s*) förde en coloni från Medien till trakterna vid Don, och då dervid iakttages, att Armeniska Georgien (Khartel Ssomchiti) fordom hörde under Medien, och att efter all anledning *Diodorus* och *Konung Wachtang* åsyftat aldeles samma händelse, så är ingenting mera sannolikt än, att denna ifrån Sakasena (i Geor-

och andra nationer, kallas *Chadsar*, *Kosar*. — Bayer har visat, att Chazariska ord hos medeltidens Scribenter utan undantag kunna af nu varande Turkiska språket förklaras.

- r*) *Khartel* är Georgiens inhemska benämning. *Khartel Ssomchiti*: Georgiska Armenien, af *Ssomechi*: Armenier. *Klaproth*, l. c. II: 49; nu egentligen namnet på en liten provins nära Gori: emellan Kurfloden och districtet Akalzike, en del af Sakernes område.
- s*) Scythiska namnets tvetydighet är bekant. På detta ställe (L. II. c. 43) tillkännagifver Diodorus uttryckligen, att han derunder räknar *Saker* och *Massageter*. Under samma namn (*Σκυθαι*) äro i synnerhet tvänne folkstammar, den *Turkiska* och *Finnska* ofta förväxlade; och icke sällan är namnet utsträckt till folk af Persisk härkomst (*Saker*, *Parther* &c.).

orgiska Armenien) förda coloni är *Osseterne* eller Ptolomæi *Ossilier* (Alaner: Asar), som då blifvit skilda från sina bröder Dvali, som qvarstannade i bergstrakterna, och med hvilka de först sednare återförenades *t*). Det är redan nämnt, att Alaner och Turkar ägde uråldriga förbindelser, och tilläfventyrs följde Osseterne just derföre Chazarerne vid deras återtåg. K. Wachtangs Commentator, Georgiska Prinsen David, utsätter tiden för denna händelse i världens 23 hundra år, hvilket efter Samaritanska tidsräkningen skulle svara mot 14:de århundradet före Christi födelse *u*), men denna tidsbestämning läser icke kunna bestyrkas. Närmare torde man träffa sanningen, om man antager, att Chazarernes infall äro samtidiga med Alexanders fälttåg, vid hvilken tid Turkiska och Asianiska stammar egentligen begynt sina stora härtåg åt Vesterländerna. Sedan har deras välde i dessa trakter vida utsträckt sig; de egentliga Alanernes, i synnerhet i de främre trakterne omkring Don, som äfven från deras språk *v*) har sin benämning, och Turkarnes förnämligast i grannskapet af Caspiska hafvet öfver Daghestan och kringliggande districter.

Ef.

t) Jemförelsen emellan Diodor och Georgiska Historien tillhör den berömda Klaproth.

u) Klaproth, l. c. I. p. 83.

v) *Don* betyder i Ossetiskan *flod*. Ordet synes vara allmänt för en stor språkstam, från hvilken Danubius's, Dvina, Duna, Tanais och flera Europeiska floders benämningar härleda sig.

Efter en i Orienten vanlig berättelse har Alexander befästat Derbentska passen och uppbyggt Kaukasiska muren, för att ifrån de södra länderna utestänga Alaner eller Massageter α).

Osseterne, som i allmänhet hafva ett nord-europeiskt utseende, äro tämligen välbildade, starka och kraftfulla, af medelmåttig växt, med runda ansigten, blåa ögon, blonda eller rödbruna, sällan svarta hår. Genom ett långt umgänge med Araber, Tscherkesser, Georgier, Mongoler och andra i Kaukasus bosatta folk, hafva äfven Osseternes seder, språk och bildning antagit mycket af deras, men hafva, det oaktadt, bibehållit många frändskapsdrag, som likna deras fordna anförvandters i Norden, äfvensom Ossetiskan, jemte några andra språkstammar, hvarom längre fram utförligare, ännu företer en öfverraskande öfverensstämmelse med Svenska språket, hvilken är så mycket märkvärdigare och mera för denna teori gynnande, som den i synnerhet träffar sådana Svenska ord, som icke förekomma i de beslägtade Gothiska och Germaniska munnarterna. — Osseterne, som länge saknat en välgörande statsförfattning, hafva efterhand antagit röfvarhorders vilda seder, och finna i ströfverier och jagt sin angenämaste sysselsättning, men man igenkänner ännu en fordom vid mildare yrken vand nation. Deras boningsplatser äro dels
en-

α) *Henr. Brenner*, *Comm. Moys. Aim.* p. 83, 87.

enstaka hemman i bergen, dels flera i bylag förenade gårdar *y*). Byarne, som de kalla *kau* eller *gau*, hafva merendels ett befästadt stentorn, der bylaget vid krigiska öfverraskningar söker sin tillflykt. Hvarje by står under ett eller tvänne öfverhufvud (Byfogde), som de kalla *Eldar* *z*), hvilka bilägga uppkomna tvistigheter och vidmakthålla ordningen. Husen äro dels af sten och dels af träd. Männerna sitta på låga bänkar eller i ländstolar, sällan på marken; qvinnorne deremot merendels med underslagna ben, efter Österländsk sed, på en art Canapéer. Näst åkerbruket, som icke särdeles af lokalen gynnas, är boskapsskötseln deras näringsfång, och förnämsta källan till deras förmögenhet. Osseterne äro snälla smeder och idka äfven andra slöjder. Sin redskap och en del husgeråd förfärdiga de sjelfve, liksom Svenska bonden i skogs- och bergstrakterna. Säden skära de med korta krökta handskäror, såsom det i en del Svenska provinser sker, men höet afslås med en ordentlig lie. Klädedräkten liknar nu mycket Tscherkessernes och är sannolikt från dessa lånad. Vapnen äro: *Gevär*, *svärd* (achsar, ksargard) och en bred tvåeggad *dolk*, som Osseten äfven hem-

y) Klaproth, l. c., lemnar om Osseternas borgerliga lifnad, språk och bildning, de fullständigaste under rättelser.

z) AngloSaxerne kallade höga ämbetsmän *Ealdermen*.

hemma i sitt hus bär. För öfrigt lefver detta folk i beständiga fejder, dels med sina grannar och dels ibland sig sjelfva, stam med stam, liksom de fordna Skottarne.

10. Cap.

Svitherne, ett i nordiska länderne med Asar och Turkar invandradt folk af den stora Indiskt-Persiska stammen, äro till äfventyrs ättlingar af *Svatrerne* i Bactriana, hvilka efter Ptolomæus bodde söder om Oxus, bredevid Tocharer eller Turkar, hvilket Tzetzes a) synes bestyrka, som nämner i denna trakt landet *Svidiada*, hvilket är alldeles samma namn som *Svithiod*, Svealands gamla benämning. Till Svitherne hörde också *Inglingarne*, hvilket synes tydligt deraf, att Svea Konungen Yngves ätt kallas Ynglingar; äfvensom Ptolomæi *Ingiliones* bodde näst Alanerne vid Dniepern, ungefär der Geographus Ravennas utsätter "*patria Svaricum*." Inglingarna nämnas, så vidt jag hittills funnit, af ingen utländsk författare mer än Ptolomæus, som med en obetydlig afvikelse kallar dem *Ingiliones* (Ἰγγυλιῶνες); hvilken benämning, äfven som Ynglingarnes, synes till-

a) Tzetzes, Chil. v. 786, 790, nämner bland Oxianska och östliga Scyther, hvilka bodde på östra sidan om Caspiska hafvet, invånarne i *Svidiada*, hvilkas flod var Oxus, Sacer och Indiens yttersta gränsinvånare.

tillhört en hel konungslig släkt, och kanske varit ett binamn för de egentliga Svearne, helst bland de Kaukasiska folken ännu ofta en hel folkstam utgöres af en enda förnäm släkt, som strängt vakar öfver renheten af sitt oblandade släktblod. I Sverige, uti Kronobergs län, Konga härad, en ort, som intill våra tider bibehållit de flesta minnen af Asarna, hvilka förmodligen under sitt tåg till det öfre Sverige der någon längre tid uppehållit sig, ligger vid Ingelstad, en bekant ättehög af ovanligt omfång och höjd. Den kallas i orten allmänt *Inglinga-hög*, icke Ingels hög, såsom det orätt i några res-journaler och landskaps-beskrifningar uppgifves, och synes snarare vara en allmän lägerstad för någon stor (Inglinga—?) släkt, som der fallit i bardalek, än en enskild mans eller Konungs grafplats, hvilket äfven bekräftas af en nästan oräknelig mängd mindre stenkretsar, högar, bautastenar och andra graf-monument, sådana som på valplatser vanligen förekomma, hvilka ikring den stora högen allestädes äro strödda. Att Svitherne varit förenade under gemensam styrelse med den Turkiska stammen, torde man redan få sluta af Yngves namn Tirkiakong, äfvensom af den trovärdige Henr. Brenners *b)* berättelse, att i Daghestan, vid östra sidan af Kaukasen, ett folk bor, som kalla sig sjelfve *Komock*, och sade sig

b) Comm. Moys. Arm. p. 81, 99.

sig vara” *Svither* eller *Schuit*,” en benämning, hvarunder Svenskarne i Kaukasus voro kända c). Brenners lugna forskning och sannfärdighet, som på hvarje sida af hans skrift framlyser, tillåter icke något tvifvel om sanningen af hans berättelse. Enligt Brenners uppgift liknade dessa *Svither* Europeer i seder och kroppsbildning, och voro bland de få Kaukasiska folk, som blottade hufvudet vid helsningar på Europeiskt vis. *Oden* eller *Auden* var ock ett hos dem ännu brukligt mans-namn. — Brenners berättelse upplyses af *Klaproth*, som förmäler, att *Lesgi* var en allmän benämning för många nationer af skild härkomst, som bebo *Daghestan* eller *Lesgjistan*, och att de hos *Tschetschen*erne, ett närgränsande folk, kallas *Sve-li* *). — Det bör icke förbigås, att omkring år 400 förekommer i Moses’s från *Chorene* Armeniska historia en Konung öfver *Lekerna* (*Daghestan*are: *Kumücker*: *Sveli*) vid namn *Ssergir*, hvilket

c) L. c. p. 99: ”Ultro fatentur, ut ipse ab illis audi-
vi, cum in eorum castris essem, quod genus suum
a nobis ducant, quos vocant Schuit. Hæc vix au-
derem scribere, si non mihi plurimi testes essent, etiam
hodie Svecos in Oriente vocari *Schuit* vel *Svith*.” —
Brenner torde väl icke rätt förstått deras berättelse,
och trott att de ledde sin härkomst ifrån Svenskarne,
då de sade sig vara *Svither* eller ett heligt folk, af
hög ätt; hvilken höga börd äfven antydes i de-
ras rätta benämning *Kom-ock*.

*) *Li*, *lu* är ett äfven i Skandinaviska och Germaniska
språken förekommande, och i flera Turkiska munnar-
ter vanligt stamord, som betyder: folk.

ket namn, oberäknad skillnaden emellan en Svensk och Orientalisk Dialect, har största likhet med *Sverkir*, ett bekant Svenskt Konung-namn, hvilket åter har samma betydelse, som ett annat, *Svegder*, och bemärker, efter ordets öfversättning, *Svea-Konung*, eller en *Könung af den heliga stammen d)*. Svearnes namn förekommer redan hos Plinius *e)*, som nämner, bland eröfrare, hvilka inföllo ifrån öster i landet kring Mæotis och Don-floden, *Switherne*, och berättar, att Grekerne vid Tanais (staden vid Dons utlopp) af dem alldeles utrotades. I Brenners af gamla Georgiska manuscripter utdragna Series Principum Iberiæ & Georgiæ *f)* omtalas bland Kaukasiska bergsboar *Usii*, *Svatii g)*, *Tuscii*, *Dvalii*, *Didii* &c. *h)*. Efter grannskapet med *Usii*, dermed förmodligen Osseterne i Taulistan eller Ossetien menas, hvilka af Tatarer

d) Rikr, Rekr, äfven som *Egdir* (Se Voluspa, 34) Konung.

e) Plinii Sec. Hist. Natur. L. VI, c. 7. Leyden 1669. Tom. 1. p. 319. 8:vo: "Alii tradunt, influxisse eo Svithas, Auchetas, Satarneos, Asam-patas. Ab his Tanaitas & Nephconitas viritum deletos."

f) Comm. Moys. Armenii, p. 40.

g) I likhet härmed kallar Araben Edrisi Sverige Zuada.

h) Didii äro förmodligen *Ptolomæi: Diduri*, som bodde i Östra Kaukasen, samt till äfventyrs Plinii *Tyddii*, som äfven bodde i Kaukasus. — *Dvalii* tyckas, i anseende till rummet bland de uppräknade nationer, snarare vara Ptolomæi *Vali* och den egentliga Ossiska stammen *Valagi*, än den stora Ossetiska hufvudstammen *Dvalethi* eller *Dvall*, som bodde sydvestligt.

tarer och Georgier kallas *Oss*, *Ossi*, samt *Tusci*, som äro *Thuschi*, en Mizdshegisk hufvudstam på gränsen åt Kumückernes område, hvilka af Ptolomæus redan i samma trakter under namn af *Tusci* äro kända, skulle man söka *Svatierne* i östra Kaukasen, och just der Kumückerne eller Brenners Svither bo. Då det dessutom är ganska sannolikt, att benämningen *Sve-li* (Svear), hvarmed Tschetschenserne nämna invånarne i det vidlyftiga Lesgjistan, är hämtad från den intill Tschetschenserne närmast gränsande nation, så felar man förmodligen icke om sanningen, om man antager *Svatrerne* i landet Svidiada vid floden Gihon eller Oxus, för en Sakerna sidoordnad hufvudstam af Persisk härkomst, hvilka i synnerhet vidmakthållit den religiösa culten och offren, hvaraf de erhållit sin benämning, och anser Kumückerne eller *Svitherne*, *Svatierne* och *Sveli* för de förres utvandrade, med Turkiska och Kaukasiska nationer blandade ättlingar och ett enda folk, från hvilket, kort före Plinii tid *Svithæ*, eller Yngve Tirkiakongs egentliga stam *Sviarne* utgingo och med Asar, Sachsare, och Quener eller Huner i trakten omkring Mæotis, Don och Dniepern förenade, företogo ett vandringståg åt Östersjöns kuster och öar, der folks-hären åter söndrade sig och på särskilda orter nedsatte sig, då Svearna intogo Upland vid Östersjöns vestra kust, och efter sitt namn

be-

benämnde först denna provins, och långt sednare, när Upsala-Konungen erhållit stadgadt öfvervälde öfver de öfriga småriken, hela Sverige: Vi hafva således lyckats att uppdaga de ärorika och stolta Svearnes första fädernesland, vid foten af det heliga urland, der menniskoslägtet först upprann, och att följa dem under sin vandring, alltid omgifna af samma bundsförvandter, ända till den höga Norden, der vi tro att deras välde skall vara så länge, som nationen bibehåller sina fäders dygder.

Det är redan nämndt att *Ynglingarne* hörde till Svitherna och att denna benämning förmodligen ifrån början utmärkte en förnäm Konunga- eller Furste-släkt bland dem, från hvilken namnet sedan utsträcktes till hela stammen. Kumückernes eller, som det hos Brenner skrives, Komockernes namn har utan tvifvel samma upprinnelse, och båda äro af Högasiatiskt eller Indiskt ursprung. I Indiska urkunder heter det, att Krigsguden *Skanda*, son af *Siva* eller *Schiva* och *Ama*, intog det höga hvitglänsande Riket norr om Indien, hvilket kallades *Sverga* eller det heliga, ägtade Offergudinnan *Sväha*, och bar äfven, såsom ett bevis af höghet, namn af *Kum-ara*, hvilken benämning har samma betydelse, som ett annat Indiskt ord *Tiuan*, *Tuang*, (Engelsk. Young; Tysk. Jung) och motsvaras af Svenska ordet *Ung*, *Yngling* o. s. v. i). ”Titeln Kumara tillägges sällan andra

i) Härom kan vidare jemföras *Iduna*, 6:te Häftet, p. 35.

dra än Prinsar och ättlingar af konungsliga stammen, i synnerhet dem af Lejonlinien *k*).” På samma sätt var *Yngling* i Nordens äldsta historia endast en Konunga-titel, liksom *Junker* i sednare tider på en gång innebar begreppet om ungdom och ståndshöghet. I samma ädlare mening förekommer ordet *ung* i Regentvärdighetens Asianiska Titel *Kon-ung l*), och i den stolta Frankiska stammen *Folkungarnes slägt-namn &c. m*). Ynglingar, Kum-arer *n*), Kumücker och Komocker äro således likbetydande benämningar. Märkvärdigt är det äfven, att

Sver-

- k*) *Lejonet*, ett i Europa främmande djur, var *Ynglinga-ättens* vapenmärke. Det är redan anmärkt i *Iduna*, att sannolikt större delen af Nordens symbolik, i synnerhet vapenkonsten, är af Österländskt ursprung.
- l*) Sannolikt af Turkiska Konunga-Titeln *Hun*, *Kun* och *ung*. *Kun* är beslägtadt med *Khan*, hvaraf *Hakan*: en hög och mäktig Konung, hvilket sedan, liksom många andra värdighets-namn, förvandlades till *egna namn*. I Sverige brukades Konunga-titeln först af Dyg-ve.
- m*) *Lagerbring* och *Er. Benzeli*us söka utan skäl att vederlägga äldre Historieskrifvares mening om Kon. Johan Sverkerssons tillnamn *Unge*. — I *Niflungarnes*, *Gjukungarnes*, *Sköldungarnes*, &c. benämningar förekommer *unge* äfven för: *ädel släkt*. Om *Ynglinga-titeln* berättar *Ynglinga-Sagan*, cap. 20: ”Yngvi eller Yngvin blef hvar och en af Konungarnes ättmän kallad, men alla tillsammans *Ynglingar*.”
- n*) *Ar*, *er*, *ir* &c., en i Nordiska språken vanlig ändelse, som betyder *man*, *folk*, och hvaremot *ock*, *ack*, i några Caucasiska tyckes svara. Det sednare förekommer i *Ckarabulack*, *Wallach*, &c.

Sverga (Meru: Svergabuhmi), eller Höglandet omkring Beloro &c., eller åtminstone dess vestliga del, kallas af Ptolomæus, utan tvifvel efter gamla underrättelser, ”*Komedernes bergsland*”.

Utom de redan nämnda folk, hafva förmodligen flera nationer af samma stam ifrån Caukasen samt Svarta hafvets och Mæotis's kuster åtföljt det stora vandringståget, men deras namn har sednare bland Germaniska, Skandinaviska och Slaviska folk försvunnit.

11. Cap.

Det öppna och flacka land, som från Dnieper-floden utbreder sig till södra sträckningen af Ural-bergen och Caspiska hafvet, samt vidare norr om samma haf ända till Kirgisernas bergstrakter, beboddes, så långt historien går tillbaka i tidernas natt, af en folkstam, som under namn af *Scyther*, *Chazarer*, *Turkar* m. m. än segrande framträngt mot Vestern, och än, kufvad af de gamla Europeiska folken, under några århundraden dragit sig tillbaka till sina Asiatiska hemvist, bortom Caspiska hafvet, för att med föryngrad kraft åter frambryta. Ansigtbildning, växt och färg tillkännagifva deras frändskap med den Kaukasiska folkstammen, och ehuru språket företer en egen och sjelfständigt afsöndrad character, röjer man dock
spår

spår efter mångfaldiga förbindelser med Persiska nationerna. Å andra sidan hafva flera till detta folk hörande stammar, genom långvarigt grannskap och blandning med *Mongoler* och *Sibiriska* nationer, både i hänseende till fysisk bildning, språk och seder, förlorat sin stam-character. Så är förhållandet med flera Turkiska horder.

Den egentliga Turkiska stammen, med hvilken vi här vilja sysselsätta oss, har i sednare tider ofta blifvit alldeles orätt förblandad med Finnska och Mongoliska folkslag, ifrån hvilka den i språk och kroppsbildning vida skiljer sig. En, bland Österländska författare allmän, af Tatariska Fursten *Abulgasi Bahadur Chan* anförd, tradition låter Turkarne härstamma från *Turk*, en son af Japhet o). Deras namn uttalas af Mongoler *Tugur*, och skrives hos Chinesiska Historici *Tuk-ue* (*Tu-kiue*), hos andra, Grekiska och Österländska, författare *Tocharer* o). Dionysius, Strabo och Ptolomæus omtala Tocharer i länderna vid Oxus; enligt Dionysius och Ptolomæus bodde de söder om denna flod, i Bactrien, der Tocharestan är beläget, och uppräknas af Strabo bland de öster om Caspiska hafvet

o) Denne Turk skall egentligen bött i trakten af sjön *Issekol*. — Armenierne kalla Japhets soneson *Thogarma Turkom*. Från denne Thogarma härleder Georgiska historien flera Kaukasiska folk, bland hvilka *Lesgjistans* invånare.

p) Mongoler, Chineser och åtskilliga andra Österländska folk utelemna ofta r.

vet boende folk, som i synnerhet genom krigiska bedrifter blifvit rygtbara *q*). — Horder af denna stam hafva tidigt utspridt sig åt gränstrakterna emellan Asien och Europa. Redan Herodotus nämner Turkar *r*) ofvanföre Kiof åt östern, ungefär i Districtet Woronez, hvilkas hemvist Plinius och Pomponius Mela på samma ställe utsätta. Under namn af *Chazarer* och *Huner* hade Turkiska stammar, redan före Christna tideräkningen eller straxt efter dess begynnelse, bosatt sig i länderna vester om Caspiska hafvet, och framträngde efterhand till Europa. Desse äro hos samtida eller sednare författare kända under flera namn, antingen härledda från enskilda stammar, eller de afvikande benämningar Turkiska hufvudstammen af särskilda nationer erhållit *s*). Bland dem räkna vi de äldsta *Hunerne*, som redan i första århundradet bodde på vestra sidan om Wolga och

XII Del.

K

Ca-

q) Se sidan 97, noten *y*.

r) I *Herodotus* läses *Tyræ*; men då Plinius och Mela, som på detta ställe noga följt Herodotus, båda skrifva *Turcæ*, och ett folk af den förra benämningen hos ingen författare förekommer, så bör väl icke den rätta läsarten vara mycken tvifvel underkastad.

s) Det är bekant, huru sällan nationers benämningar hos främmande med deras egna öfverensstämma. Ungarne kalla sig sjelfva *Magyar*, men heta hos främlingar *Hungarer* af Hunernes eller Hunogarnes land, som de sednare intagit. De rätta Hungarer äro Turkiska Huner, af hvilka Hungarn (Huno-gar) blifvit namngifvet.

Caspiska hafvet *t*), och i upprinnelse och bildning voro vida skilda från de sednare, i *fjerde seklet* under samma namn verldskunnige eröfrarne. De sistnämnde, hvilkas fädernesland, enligt nyare forskningar *u*), sannolikt var Norra Asien, voro af Sibirisk stam, och antingen nära beslägtade eller blandade med Mongolerna, hvarom deras växt och anletsdrag lemnade ovedersägliga intyg. Deras barbariska seder, mörka ansigtsfärg och ofördelaktiga bildning *v*) bevittnas enhälligt af samna författare; hvaremot de äldste eller Turkiske Hunerna beskrifvas såsom en ljus och väl bildad folkstam *x*), och om de Nordiske Hunerna, som från de sistnämnde härstammade, någon gång,

t) Derom vittnar *Dionysius*, som skref vid Augusti tid, *Perieg.* v. 730.

u) *Klaproth* har hos Avarerne i Kaukasus funnit de i Historien förvarade Attilanske Huners namn, och i Avarernes språk en märkvärdig öfverensstämmelse med Sibiriska dialecter. Jfr *Reise in Kaukasus und Georgien*, Anhang, p. 12.

v) *Jornandes*, p. 644. "Erat iis species pavenda nigredine. . . . Imberbes senescunt & sine venustate ephebi. — Sub hominum figura vivunt belluina scævitia." *Ammian. Marcell.* L. XXXI. "Hunnorum gens omnem modum feritatis excedit; senescunt imberbes, absque ulla venustate; compactis firmisque membris et opimis cervicibus prodigiose deformes," &c.

x) Således beskrifver *Procopius*, de bello Persico, L. I, *Hunni Evthalithæ* (af Turkiska stammen): "ad reliquos Hunnos (nämligen de Sibiriska) nequaquam perti-

gång, i synnerhet i sednare fabelaktiga och mindre tillförlitliga sagor *y*), skildras med Mongoliska kännemärken, så äro dessa endast ett genljud af utländska, för de yngre Nordiska Sagoskrifvarne icke obekanta skriftställares beskrifningar. Till dessa Turkiska Huner, som af Byzantinska Skribenter växelvis nämnas *z*) Huner, Hunogarer och Turkar, hörde Chinesiska Historieskrifvares *Tukiue* och *Hoignu*, östra Asiatiska Höglandets äldsta Herrar, hvilka af De Guignes utan all grund räknas till Mongolerna *a*). En gren af dessa Huner bod-

K 2

de,

nentes, nec ut hi nomades, sed optimam incolentes regionem, sub uno Principe degentes & politicam agentes vitam, & soli Hunnorum Albi.” Efter en så tydlig beskrifning måste man förundra sig öfver De Guignes och andra nyare Skribenter, som för en ytterst ringa och aflägsen likhet i namnen Eleuth eller Ölöth och Evthalith, förväxlat Evthalitherne med Kalmuck-stammen Ölöth.

y) Sådan är *Sturlögs saga* och flera andra af samma class.

z) *Theophylactus Simocatta*: Historiarum L. 3, c. 6:

Hunni habitantes orientem, ubi vicinus est Persis, quos Turcos (τῆρκες) etiam nominari pluribus jam constat. — Hunni in oriente boream versus incolentes, quos Turcos vocare Persis mos est.

Theophanes Chronographia :

Ουννοι οὗς τῆρκες λεγεῖν εἰωθαμεν. Georg Cedrenus och Joannes Zonaras säga, att Hunnerne voro ett ganska talrikt folk, boende vid norra delen af Kaukasus. *Zonaras* berättar, att Turkarne vid Ister kallas äfven Ungri (οἱ καὶ Οὐγγροι καλοῦνται).

a) *Hoignu* skrives ock *Chiunnu*. *Tukiue* och *Hoignu*

de, enligt Ptolomæus, som kallar dem *Chuni b)*, i andra Seklet, vid Dnieperns nedre trakter. Några århundraden sednare nämner Marcianus Heracleota dem *Choaner* (Quaner, Quæner), och berättar *c)*, att de bodde vid Dniepern näst under *Alanerne*, hvilka innehade grannskapet af samma flods källor. Det synes här af, som de småningom flyttat närmare Norden, hvilket dessutom så väl af *Saxo* som *Hervars-Sagan* bevisas, som båda låta dem gränsa till Ridgötaland vid Östersjöns södra kust. En del af dessa, som stannade i grannskapet af Dniepern, blefvo sednare bekanta under namnet Hunogarer, och bebodde länge trakten omkring *Kiov*, som deraf kallades *Hunogard*, *Chonogar &c. d)*. Dessa omtalas hos Byzantinska Skri-

hörde, enligt Chinesiska underrättelser, till *en* stam och talade samma språk, hvaraf Chinesiska skrifter förvarat flera ord, som alla äro Tatariskt-Turkiska. Jfr *Klaproth*, l. c. II. p. 488.

b) *Ptolom.* L. III. c. 5: "vid hela Mæotis vestra redd bo Roxolanerne och Jazygerne. . . . Öfver Dacien (i Podolien) Bastarner . . . — Emellan Bastarner och Roxolaner Chuner (*Χουνοι*)."

c) L. c. p. 53. Ed. Hudson. "Floden Rudon (Russ-floden) faller ned från Alaniska bergstrakten, hvilken, jemte hela kringliggande landet, Alanerne, ett Sarmatiskt folk, bebo; i deras land upprinner Dniepern. Trakten vid denna flod, under Alanerne, bebos af *Chuanerna* (*Χουανοι*).

d) *Helmoldi Chron. Slavorum.* Ed. Lindenbrog. p. 189. "Rutia a Danis Ostrogard vocatur. Dicitur etiam *Chunigard*, eo quod sedes Hunnorum primo ibi fue-

Skribenter under namn af *Turkar*. De blefvo omkring år 890 *e*) fördrifne af Patzinakiterna, och flydde till Pannonien, som efter deras förra land (Hunogard), blef kalladt Hungarn eller Ungarn, och derifrån äfven af nya folkstammar ifrån Uraltrakterna undanträngde, intogo de landet omkring Donau, förenade sig omsider med sina gamla stamförvandter Osmaniska Turkarna, som från Vestasiatiska halfön i 14:de seklet framträngde till Europa, och återfinnas nu under det Ottomaniska eller Osmaniska väldet, hvilket de bidragit att grunda. — En del af de Turkiska Hunerne åtföljde efter all anledning Svearne och Asarne åt Skandinavien vid deras stora vandringståg och äro de

rit. Hujus metropolis *Chue* (Kiof) &c." — Hunerne hafva, sedan Ryssarnes välde i Kiof åter blifvit stadgadt, bott vid Dnieperns nedre trakter, hvarföre också *Eigils* och *Asmunds* saga säger, att Öster-Ryssland låg emellan Gardarike (Norra Ryssland) och Hunaland. — Dermed synes älven Constantin den Purpurborne instämma, som uttryckligen berättar, att Patzinakiterne i hans tid "innehade de trakter, som Turkarne (hvilka, i anledning af deras flygt för Patzinakiterne, af andra Annalister kallas *Οὐννοι*, *Οὐγγροι* &c.) förut besuttit;" och på ett annat ställe, att "Patzinakiternes område vid Dniepern begynte en dagsresa söder om Kioba." — Ravennas låter *Onogoria* gränsa intill *Macotis*, pag. 54.

- e) Härom berättar Constantin och andra Byzantinska författare utförligt. Hungarernes Furste, som då förde dem in i Pannonien, hette *Alin*, ett i Norden icke heller aldeles okänt namn.

de Tirkier, som Hervara-Sagan och andra Nordiska urkunder omtala *j*), öfver hvilka *Ingve* eller *Tngve* var Konung. — Andra hafva ned-satt sig i Kaukasiska bergstrakterne i *Daghestan* eller *Lesgjistan*, der ännu bland *Kumuckerne*, *Akuscherne*, m. fl. lemningar efter den Turkiska stammen återfinnas, samt i *Mizdshegernes* land, der *Tschetschenzer*, *Inguscher* och *Thuscher* kanske äro deras afkomlingar. Östra delen af Kaukasus vid Caspiska hafvet synes varit de Turkiska folkens äldsta och egentliga Vesterländska fädernesland, derifrån de i större och mindre horder utvandrade och dit de ofta, när lyckan icke var dem gunstig, återvände. Derifrån hafva också sannolikt Chazarerne, som bebodde Crim och det gamla Bosporanska riket, samt närmaste trakt af Europeiska continenten ofvanföre Crimska halfön, utgått. I Daghestan fann Brenner, i början af förra århundradet, ett folk, som kallade sig sjelfva *Tirke-lu*, hvarvid är att märka, att ändelsen *lu*, *li* i deras, liksom i hela Turkiska språket *g*), motsvarar *ar*, *er* i Svenskan och betyder *folk*, *männer*, sannolikt af samma stamord, som Skandinaviska ordet *lid*, som har aldeles samma bemär-

f) *Hervara Sagan*, c. 1. — c. 2: "Thessu samtiida komu austan Asie menn oc Tirkier, oc bigdu Nordurland." — Langfedga-Tal: "Odin var Tyrkia Kongur; han flyde fyrer Romverjum nordur hingad."

g) Turkarne kalla på samma sätt Magjarerne eller Ungarne *Magjar-lu*.

märkelse. Dessa Tirke-lu bodde i grannskapet af staden *Tarku*, nära Caspiska hafvet, vid 43° polhöjd *h*), och i samma trakt det redan förut *) omnämnda folket, *Svither*.

12. Cap.

Bosporanska väldet, sannolikt af Hyperboerer från halfön först grundadt, och sedan växelvis af Lyder, Greker och andra folk beherrskadt, låg på båda sidor om Bosporen, som delade det i tvänne riken, hvilka hvardera ägde sin särskilda hufvudstad, hvaraf man redan kunde sluta till Dynastier af skild upprinnelse. Den Asiatiska delen, hvars område var mycket betydligare, än den motsvarande Europeiska, låg omgifven af Sarmatiska folk, och synes ifrån äldre tider med dessa haft närmare förbindelser. Sjelfva hufvudstadens namn *Phanagoria*, som icke kan ur någon Grekisk dialect härledas, vittnar om en Hyperboreisk eller Asianisk upprinnelse, ty för båda dessa språkstammar äro orden *Phan* eller *Van*, och *Gori*, i den mening de här äro använda, gemensamma *i*). I dessa trakter synes den Skandinaviska mythologien till sitt innehåll och grundritning uppkommen, och sedan med nyare ifrån Orienten, med den Reformerta Bud-

hais-

h) *Brenn. Comm. Moys. Arm.* p. 81.

*) Se ofvanföre sid. 136.

i) Se sid. 88, noten *h*.

haismen utspridda idéer sammansmält, i den höga Norden och sist på Island utbildat sig sådan vi ännu äga den, såsom ett ovärderligt monument från en vörtnadsvärd forntid, i de *Gamla Sångerna* och deras *Commentarius*, den så kallade Sturlesons *Edda*, i *Ynglinga*, *Volsunga*, *Hervara* och *Norna Gest*s sagor, samt några få andra Fornskandinaviska urkunder; hvilkas uppkomst till en del föregår den Romaniska Digt-konstens period. *Caukasus* är den medelpunkt, vid hvilken de urgamla mytherne, sedan de med folken löst sig ifrån det äldsta Högländet, å nyo blifvit fästade; och här bör man förr än i Norden söka geographisk betydelse för flera i Skandinavien *äldsta* sånger nämnda orter och länder, ehuru det icke kan bestridas, att folkstammarne, när de flyttade bopålar, medförde icke blott sina från fäderna ärfda läror och traditioner, utan äfven det fordna hemlandets gamla benämningar, hvadan i Skandinavien så många ortnamn påminna icke blott om den gamla mythologien, utan också om folkstammens äldre hemvist i Asien och Europa. I alla fall kan, då de flesta mythernes innehåll är afgjort cosmogoniskt, af sådana ortbenämningar sällan någon slutsats dragas till mythernes historiska förklaring.

En uppmärksam granskning röjer i Skandinavien mytologi, som för öfrigt är sammansatt af flera särskildta systemer, isynnerhet *tvänne*, i sin fram-

framställning ofta stridiga *hufvud-elementer*. Den ena af dessa beståndsdelar, en afvikande och föråldrad, men tilläfventyrs, såsom den ursprungliga, vigtig form af det gamla Europas och Vestasiens mytologi, och öfverhufvud den classiska bildningens första, i höga och manliga men enkla drag utkastade grundritning, står i närmaste samband med Grekernes äldsta mytologiska system; då deremot den andra är en i Europa sednare uppträdd, men ur gammal form af Högasiens idealiska och religiösa ursprungliga bildning, rik på betydelsefulla, men, liksom ideen, växlande och allegoriska sinnebilder. Sannolikt äro motsatserne uppkomna genom folkens söndring från en gemensam föreningspunkt, till hvilken båda lika nära sluta sig, och en sorgfälligare granskning af dithörande bildnings-fragmenter torde det vara förbehållet att redan der uppdaga motsatsen och tillika ett närmare historiskt samband emellan de tvänne folkstammar, vi under namn af *Hyperboreer* och *Asianer* betecknat. — Ifrån denna dubbla Nordmyternes källa måste man härleda den väsendtliga olikhet, en del mythiska väsenden i sin character förete. *Odin* sjelf framträder oftast, i likhet med *Hermes*, *Mercurius* och *Buddha*, såsom en sinnebild af vishet och kunskap, uppfinnare af *Runor*, hvilka här betyda så väl vishet, som tal och bokstäfver, hvadan han

ock-

också heter *Galdur* eller den *Runo-kunnige*, *vis sångare*; *Svithur*, den helige, i hemlig vishet invigde; *Fiölsvidr*, den mångkunnige o. s. v.; en annan gång är han krigets Gud, och således densamme som Tyr, motsvarande *Mars*, hvilken betydelse synes i sednare tider i Norden blifvit den rådande. Han kallas i denna egenskap *Völfadur*, *Heriafadur*, *VeraTyr*, *Hertyr*, *Sigtyr* &c. Men äfven mot *Solen* svarar Odin i några myther, och hit syfta benämningarne *Jölfadur*, *Eiludr*, *Baleigur* &c., och den cosmogoniska berättelsen om Odins ena öga. Denna betydelse har utan tvifvel varit hans äldsta och allmännaste i Hyperboreernes mythologi, och motsvaras fullkomligt af Vestasiatiska föreställningar om Adonis, och Phrygiernes *Attin*. I denna mening ägde han *Freja* eller jorden, som åter är aldeles densamma som *Rhea*, Phrygiernes Gudinna, hvilken ägtade Adonis eller Attin. Odin är här en annan benämning för *Frej* eller Solen, jordens (planetens) syster och Man, och tillhörer sjelf Vanerne. Häraf har Sturleson tagit sig anledning till berättelsen om Frejas dubbla giftermål, och, liksom flerstädes, förblandat historien och Mythologien. — Odens vackraste betydelse af *Allfader*, synes äfven varit den allmännaste, som förenat de öfriga från flera systemer uppkomna stridiga föreställningar; denna torde likväl egentligen böra tillskrifvas Asianerne, som an-
sågo

sågo Buddha såsom en manifestation af Allfader, tänkt i sin vishet och godhet, hvarför också Buddha, liksom Allfader Odin, kallades *Har* eller den Höge *). — Förmodligen skall man nu mera svårligen bestämdt kunna afsöndra de med folken sammansmälta mythiska elementerne, ehuru en närmare kännedom af Indiens särskildta systemer och en strängare granskning af Grekelands och Italiens hithörande mythologiska traditioner öfver dessa för Nordens kulturhistoria vigtiga ämnen kunna sprida klarare ljus. Äfven så svårt är det att i de gamla Skandinaviska sångerna och prosaiska urkunderne urskilja hvad som egentligen tillhör historien eller, såsom cosmogonisk allegori, ligger utom dess område, och då forskaren i Grekernes och Romarnes Annaler sällan finner någon ledtråd, måste han uppgifva hoppet att bringa allt till fullkomlig klarhet. Likväl förekomma i dessa urkunder vissa egna, beständigt återkommande berättelser och ideer, som antingen hafva en afgjord mythologisk betydelse, eller om dervid uråldriga händelsers minnen äro fästade, likväl ligga på andra sidan om Historien. Sådana äro berättelserne om *Asar* och *Jotuner*, hvilka föreställa den bildande ordningens seger öfver det obildade
äm-

*) I afscende på Mytherne om Oden, hänvisar författaren till den trenne år sednare utförda och i 10:de Häftet af Iduna tryckta afhandlingen om Odin och Buddha, der samma ämne är fullständigt framställt.

ämnet, och ingenting annat äro än den åldriga, under förändrade benämningar i alla gamla kulturfolks minnen återkommande, *striden* emellan det *goda* och *onda*, emellan *ljus* och *mörker*, *bildning* och *råhet*, en kamp, som från naturen öfvergått till historien, och uppträder i alla urgamla verldshändelser. Men äfven Vanernes historia är antingen cosmogonisk, eller ett fördunkladt minne af uråldriga strider emellan tvänne beslägtade hufvudstammar, för hvilka skådeplatsen bör sökas i *Vestasien*, sannolikt det gamla Atlantis; af hvilka händelser tilläfventyrs *Homeri* oförgångliga sånger framställa en till sednare förhållanden lämpad och närmare Grekland localiserad erinran. I mythologisk mening äro *Vanerne* likbetydande med *Asar* och Gudomligheternes benämningar. Derför kallas *Heimdaller* på ett ställe: "hvitaste *As*;" på ett ställe heter det om honom, att han var "vis som andra *Vaner*." — I historisk mening har deras benämning troligen, i likhet med Indiernes *Tavaner*, och Bibelns *Javan*, betecknat hela den i äldsta tider genom härkomst, språk, seder och religionscult förenade folkstam, som sednare än de Celtiska folken, efter en lång kedja af mellanliggande år, framvandrade från Högasien till samma verldsdels vestliga delar samt Europas länder. Men då nyare berömde och förtjente forskare sammanbinda dessa dunkla berättelser med sednare hi-

historiska händelser, och anse Vanerne såsom en Grekisk coloni i staden *Tanais* vid Dons utlopp, så strider denna tillämpning fullkomligt mot de gamla urkunder, som beständigt föreställa Vanerne såsom mythologiska väsenden och deras strider, såsom händelser i tidens början, hvarom också *Völuspå*, i Herr Afzelii vackra öfversättning, yttrar sig:

Men upp språng Odin

Och i hären sköt;

Det var den första

härstrid på jorden.

För öfrigt äro Vanerne, som i Sångerna och Eddan uppträda, Hyperboreiska Gudomligheter, som nästan utan undantag återfinnas i Grekiska och i synnerhet Phrygiska och Cretensiska mythologierna, och då Sturleson berättar, att *Frej* ägtade sin syster *Freja*, ”ty så var hos Vanerne sed *k*),” så skulle, om icke allt annat rörde berättelsens mythologiska upprinnelse, denna enda barbariska sed åtminstone öfvertyga hvar och en, som känner Grekernes æsthetiskt bildade lif och finare tänkesätt, att Vanernes historia icke har någon tillämpning till de förras *l*). Tvärtom synes det sannolikt, att Sturleson af yngre förhållanden emellan de Asiatiska invandrarne och Ryssar, och af

k) Ynglinga-Sagan, c. 4 : ”thui at that voru thar Lög.”

l) Danska Historieskrifvare hafva ansett Vanerna för samma folk, som Herodotus nämner *Budiner*, men utan grund. De sednare bodde vid floden *Uda*, som

af gamla myther, genom en förväxling, som i dessa tider var oundviklig och icke kan för-ringa denne trovärdige häfdatecknares ära, sam-manväft den berättelse om Asar och Vaner, som i Ynglinga-Sagans första Capitel är utförd, och hvilken icke, såsom denna dyrbara ur-kunds historiska följd, understödjes och bekräf-tas af Thiodolfs Ynglinga-tal, som först med Fjolner begynna. — En förväxling af samma art har äfven inträffat med sjelfva *Asarne*, som i sångerne och mythologien äro fullkom-ligt skiljda från de *Asianer*, Sturleson, Herva-ra-Sagan och andra tillförlitliga historiska ur-kunder omtala, hvilka omkring nya tideräk-ningens begynnelse invandrade i Skandinavien. I Hyperboreiska språken var ordet *As*, i plur. *Asar*, en benämning för Gudomen, hvarföre också *altare* i de aldra äldsta Romerska språk-fragmenter, förmodligen efter Hetruscerne, kal-lades *Asa*. Lyderne, äfvensom deras stamför-vandter Tyrrhenerne, kallade Gudarne *Asar m*), och hos de förre benämndes en stam eller kan-ske Prästkast *Asiader n*). Af samma stamord har

faller i Borysthenes, och hade förmodligen deraf namn. De återfinnas sannolikt uti *Wotiakerne*, som bo om-kring Kasan, och efter egen berättelse fordom haft syd-ligare hemvist.

m) Αἱσῶι Θεοὶ ὑπὸ Τυρρηνῶν. *Hesych.*

n) *Herodotus*, som berättar detta, nämner äfven att Ly-derne påstodo, att Mindre Asien hade namn af *Asius*, son af *Cotys*, *Manni* son.

har utan tvifvel Mindre Asien och sedan hela verldsdelen erhållit namn, äfvensom oräkneliga städer, offerställen och andra helgade orter. I Skandinaviska språken betyder *As*, *Asar* allestädes *Gud*, *Gudar*, och dervid är ingalunda att tänka på de historiska Asarne, hvilka den minsta delen af Nordens gamla mytologi tillhör, hvars förnämsta element är af forn-europeiskt ursprung. Isländarnes ed på Tingen är bekant: ”Hialpi mer sva Freyr oc Niordr oc hinn almatki As o).” På samma sätt sjunger Sköldmön Hervor på Samsö vid sin faders graf:

”So lati *As* thig

Heilan i haugi.” Hervara-Sagan c. 7.

De historiske *Asarne* härstammade ursprungligen från *Sakernes* ätt, och kallades än *Alaner*, än *Aorser* p), ehuru de sednare namnen ägt en större utsträckning och inbegripit flera stammar, som kort före nya tideräkningen uppträda i trakten af Don, då deremot Asarnes mera utslutande synes tillhört den redan omtalade äldre gren af samma stam, som i urgamla tider nedsatte sig i det nuvarande Georgiska Armenien, och af Chazarerna fördes till trakten omkring Mæotis och Don *). Dessa äro sannolikt de *Aspurgitaner* Strabo och Stephanus från Byzantium

o) *Bartholin*. Ant. Dan. L. 2. c. 7.

p) *Strabo* känner icke Alanerne, men ungefär i samma trakter *Aorsi*, som af *Ptolomæus*, en af de få författare, som nämner dem, kallas *Alanorsi*.

*) Se sid. 132, 133.

tium omnämner, hvilkas plats den förre bestämmer emellan Phanagoria och Gorgiptia, och hvilkas område samme författare på ett annat ställe kallar med en uteslutande benämning och i inskränkt mening det Asiatiska Districtet (*Asiatica regio*) eller Asaland. Plinius nämner ungefär på samma rum *Vali*, ett namn, hvarunder både den ena hufvudgrenen af Osseterne och en mindre stam bland de egentliga Ossi äro kända, hvilket, då det synes fullkomligt afgjordt att Osseterne äro Asarnes afkomlingar, ytterligare bevisar, att de sednare bott i sjelfva Bosporanska området. I grannskapet af Mæotis uppgifver Ptolomæus städerne *Asara* och *Asavitis*, hvilka bägge så mycket säkrare kunna anses uppnämnda efter Asarne, som ingen äldre författare omtalar dem, och Hyperboreernes eller de gamla Bosporanernes välde redan vid Mithridatis tid i detta land upphörde; båda benämningarne härleda sig äfven tydligen från den Skandinaviska språkstammen och till äfventyrs just från dess Asianiska gren. *Ra*, *Rå* betyder *ort*, *egendom*, *fast grund*, och förekommer i denna mening i ortbenämningar i Norrland, ett landskap, der vid sjökusten en talrik del af de Asiatiska invandrarne nedsatte sig *q*). *Vid r*), ett ännu vanligare ord och i samma mening

q) I Ångermanland finnas *Gudmundrå*, *Nordingrå* &c.

r) *βητις* i Grekiskan. *β* svarar i Ny-Grekernes dialect mot *v* i Svenskan, *η* merendels mot *i*. Flere

mening brukadt, igenfinnes i oräkneliga orters namn i Sverige, och är det gamla, kända ordet *Vid, Ved*: skog. — Desse *Asar* äro de i Nordens historiska urkunder omtallda, som, åtföljde af *Tirkjar* eller *Tyrkar*, ifrån Asien och Donflodens trakter, under anförande af *Sigurd Fridulfsson*, berättas invandrat i Skandinavien, och genom namnets likhet med Gudarnes benämning i Hyperboreernes mytologi, gifvit anledning till mångfaldigt missförstånd. *As* *), betyder i Asianiska språk *hjelte, ädling*, och har aldeles samma bemärkelse som *Sakka*: en annan för alla dessa stammar gemensam benämning, betecknande stammens höga härkomst s) och tapperhet; hvarföre också i äldre tider i Georgien en adelsman kallades *Asnauri* eller en af Asa ätt t), på samma sätt som i det närbelägna *Mingrelien* en ädling ännu heter *Sakkur*: af *Sakka* ätt, och i flera forn-Turkiska dialecter u) *Sassan, Saissan* betyder Adelsman, af hvilka ord, som endast äro dialectförändringar, en del af *Asarna*, som stannade i Norra Tyskland,

XII Del.

L

och

nyare Grammatister hafva antagit samma uttal för den gamla Grekiskan. *ἀσαβγίτις* blir således *asavitis*.

*) I Turkiska Dialecter *Æsch, Asem* och *Asam*; Jfr Strahlenbergs N. O. Theil von Europa und Asien, p. 46.

s) "omnes generoso semine procreati." *Amm. Marc.* om Alanerna.

t) Jfr Georgiska Historien. — *Ureæ* betyder: *hörande till*, och är en ändelse, som ungefärligen svarar mot *Ur* i Fornskandinaviska språket.

u) *Strahlenberg*, l. c. p. 65 och 150 &c.

och der blandades med sina stamförvandter Germanerna, benämndes *Sachsare, Sasser &c.* Hela den Asianiska hären, eller åtminstone Asar och Svear, utgjordes endast af ädlingar, eller ansågo sig såsom sådana, på samma sätt, som de i medeltiden genom sina krig med Ryssarne bekanta *Utzerne*, enligt nyaste forskningar voro Tscherkessiska Adelsmän. Männe icke denna verkliga eller förmenta härkomstens höghet, står i förbindelse med det höga värde, Nordboen satte på sina anor och på renheten af sitt stolta släktblod, med hvilket höga dygder troddes gå i arf från ättfädren till deras sednaste efterkommande. Sjelfva Adelsståndet, såsom ett eget och från den fria allmogen skildt stånd, har, åtminstone efter benämningens härledning, sin upprinnelse från Asianerne. I forn-turkiskan heter en ryttare *Athli*, och det är bekant, att en friboren odalman, som tjente vid Konungens Hof eller uppsatte häst och karl i fält, begåfvades med frälse-rättigheter, det vill efter en sednare inrättning i staten säga, att han hörde till ett högre stånd i samhället; på samma sätt, Ryttare och Riddare, Reiter och Ritter i en annan Skandinavisk språk-stam, den Gotho-Germaniska, synbart från gemensam rot härstammande.

Gamla urkunder berätta, att Nordländerne, redan af äldre nationer bebodda, intogos af en vandrande folkstam, i religion, språk, statsförfattning och seder ifrån de ursprungliga

invånarne utmärkt. Historiska hufvudet för dessa folk, som i synnerhet äro kända under namn af *Asar*, *Svear* och *Tyrkar*, och tillförene varit bosatte vid floden Don och angränsande trakter emellan Mæotis och Caspiska hafvet, synes hafva varit en stor härförare, som för sina utmärkta egenskaper kallades efter *Odin* eller *Wodan*, men hvilkens egentliga namn är obekant. Våra föregående undersökningar hafva just i dessa trakter, från hvilka Nordmännens dunkla traditioner förde sina ättfäder, upptäckt forntida folkstammar med samma namn och i mångfaldig beröring med en del Skandinaviska folk, och denna öfverensstämmelse förlämnar redan de Nordiska urkundernes berättelser en hög grad af trovärdighet. Vi skola ännu vidare finna dessa bekräftade och genom nya bevis bragta nästan till historisk visshet; men innan vi utföra detta ämne, måste vi höra *Sturlesons* och *Eddans* berättelser om denna uråldriga invandring *v*), och enskildta minnen der- efter hos andra nordiska skriftställare.

”Nordan om Svarta hafvet ligger det stora *Svithiod x*), hvars norra del för köld och frost är obyggd, liksom södra delen af *Blåland y*), för solens brännande hetta. Nordan ifrån fjäl-

L 2

len

v) Att *Eddan* och *Tinglinga-Sagan* hafva särskilda författare, bevisa deras stridiga berättelser.

x) *Tinglinga Sagan*, c. I och följ.

y) Förmodligen motsvarande *Æthiopien* i *Ephori Geographi*.

len *z*), som äro utom de bebodda orter, faller en å i Svarta hafvet, hvilken heter *Tanaïs*, men fördom kallades *Tanaquisl* eller *Vanaquisl*, och skiljer Asien från Europa. I *Vanaquislarne* var landet kalladt *Wana-land* eller *Vanahem*; öster om *Tanaquisl* i Asien kallades landet *Asaland* eller *Asahem*, men hufvudborgen *Asgård*. I Borgen var en Höfding, benämnd *Odhinn*; der var ock en sådan sed, att tolf *Hofgudar* voro satte öfver domstolen och offren. De kallades *Diar* eller *Drottar*. *Odhinn* var en stor härförare och underlade sig många riken. Han var vida berest, for ofta långt bort och dröjde på sina resor ute i många halfår, hvadan hände, att hans bröder *Vili* och *Ve* en gång skiftade arf efter honom och togo hans hustru *Frigg* till ägta; men när *Odhinn* kom åter, tog han igen sin hustru *a*). *Odhinn* for
med

z) *Sturleson*, som i sin berättelse röjer en närmare kändedom af *Grekens* och *Romares Geographi*, låter, i likhet med dessa, *Tanaïs* upprinna från höga fjällar i Norden. Fjällryggen utom de bebodda orter är otvifvelaktigt *Riphæerne*, som, efter den vanligaste föreställningen, redan begynte vid *Caspiska* hafvet och liksom en amphitheater inneslöto *Scythien*.

a) Berättelsen om *Odins* resor är, äfven som den följande om *Njord*, mythologisk och uttydningen helt enkel. *Odhinn* föreställer här *Solen*, hvarföre det icke säges att han var borta flera år, utan endast halfår (*missati*). *Vili* är *vintern* (*vil*, *ubil*), som under solens frånvaro äger dess hustru *Frigg*, (*Freja*) elter jorden.

med sin här emot Vanerne, som tappert försvarade sitt land. Segern var än på Asarnes och än på Vanernes sida; omsider stadfästades ett förbund dem emellan och gisslan gafs å ömse sidor. Asarne lemnade Håner och Mimer, men Vanerne Niord och hans son Frej, hvilka af Odhinn sattes till offergudar och Diar. Niord hade ägtat sin syster, ty så var sed bland Vanerne, och hade med henne tvänne barn *Frejr* och *Freja*. — En lång fjällrygg går från nordost till sydvest, som skiljer det stora *Svitthiod* ifrån andra riken. Sunnan före fjällen är icke långt till *Tyrkland*, der Odhinn ägde stora besittningar b). I den tiden drogo krigshöf-

b) Ynglinga-Sagens *Tyrkland* har mycket sysselsatt häfteforskare. Enligt beskrifningen på det stora *Svitthiod*, som, bebodt af mångahanda folk och i Norden för kölden öde, fullkomligt svarar emot de gamles Vesterländska *Scythien* och inbegriper Ptolemæi Europeiska och Asiatiska Sarmatien, — så måste den fjällrygg, Sturleson omtalar, antingen vara *Uralbergen*, *Carpatherna* eller *Caucasus*. Hvilket man antager, är nästan likgiltigt, då i grannskapet af alla dessa gränsberg (ifrån Uralen både i Sydost och Sydvest,) *Turkiska* folk af samma hufvudstam bodde, fastän mer eller mindre med Perser, Araber, Mongoler och andra folk blandade; och af Sturlesons berättelse dessutom intet bevis kan dragas för de Nordiska Turkarnes rätta fädernesland, då det tydligen röjes och med många skäl kan bestrykas, att denne skribents ortbestämningar äro till en stor del hämtade utur hans samtids land-kunskap. Emedelbart, då Sturleson i *Sögvers* lefverne sammanfogar *Vanaland*

höfdingar från landet *Rum* vida omkring och tvingade alla folk under si- lydnad, och för den ofriden flydde många Höfdingar ifrån sina länder. Men efter Odhinn var med spådomsförmåga begåfvad, visste han förut, att hans ätt skulle bebo världens norra del. Han satte därför sina bröder öfver *Asgård*, men sjelf med alla sina Diar och mycket annat folk drog han derifrån; och tågade först *vester* i *Gardarrike* c) och så söder i Saxland. — Odhinn hade många söner; han intog stora landskaper i Sax-

(Weixellandet) med *Tyrkland*, såsom åt samma kant belägna länder, så torde man komma sanningen närmast, om man söker denne Skribents Tyrkland i grannskapet af *Svarta hafvet* och *Donau*. I dessa trakter, först i *Pannonien*, och sedan i *Bulgarien*, eller nuvarande Europeiska Turkiet, bodde i medeltiden de *Turkiske Hunerne*, som af Byzantinska Kejsaren Constantin den purpurborne, och flera samtidiga författare, förmodligen efter deras vanliga benämning, kallades *Turkar*. — I den gamla berättelsen om Erik Emundssons härnad i Öster (Olafs Saga, cap. 75, införd i Verelii Noter till Herwara-Sagan, p. 188), nämnes äfven Tyrkland i förbindelse med Estland, och således såsom ett land i sydost. — *Godhem*, som i berättelsen om Svegder nämnes, är sannolikt i de äldsta af Sturleson begagnade traditioner mythologiskt, men genom en, i de första capitlen af Ynglinga-Sagan öfver allt märkbar, förväxling af mytologi och historia, förblandadt med de vidtbekanta Göthernes fädernesland.

- c) I den nya, för öfrigt förträffliga, öfversättningen af Sturleson, *Stockholm* 1816, är *vester*, som i originalet finnes, utelempadt.

* Saxland och satte sina söner *d)* der till landsherrar. Derefter for han *norder* till hafvet och tog sig bostad på en ö, der som nu heter *Odensö*, på *Fyen*. Derifrån skickade han *Gefion norr* ut öfver sundet att uppsöka länder. Hon kom till *Konung Gylfe*, och han gaf henne ett plogland; sedan reste hon till *Jotunheim* och förde med sig derifrån fyra söner i oxehamn, hvilka hon ägde med en jätte; dessa satte hon för plogen och förde ut landet i hafvet *vesterut*, gent emot *Odensö*, och är det landet sedan kalladt *Seland*. Henne feck *Skiöld e)* *Odhins* son till hustru, och de bodde i *Ledro*. Der landet förr var, är nu en insjö, *Lögaren* kallad, och ligga i den sjön sådana vikar, som näs uti *Seland*.”

”När *Odhinn* sporde, att *österut* hos *Gylfe* voro goda länder, så drog han dit, och gjorde förbund med *Gylfe*, som fann sig icke kunna emotstå *Asarne*. *Odhinn* tog sig bostad vid *Lögaren*, der som nu kallas *Forn-Sigtuna*; der uppbyggde han ett mycket stort *Gudahus* och offrade efter *Asarnes* sed. Han gaf *Gudahofvets* föreståndare hvar sin bostad. *Niordr* bodde i *Noatuna*; *Frej* i *Upsala*; *Heimdallr* i *Himinborg*; *Thor* i *Thrudvanger*; *Balder* i *Breidablik*. Ibland *Odhinns* stadgar var äfven den, att alla döda mäns kroppar skulle brännas, och
askan

d) *Odhinns* söner voro sannolikt *Lydkonungar* eller *Krigehöfdingar*, som efter *Österländsk* sed kallades söner af *Guden Odhinn*.

e) Enligt *Saxo* blif *Skiöld* gift med *Arilda*.

askan kastas ut på sjön eller nedgräfvast i jorden, men efter förnåma män skulle man göra högar till åminnelse, och efter alla, som någon manlig gerning uträttat, skulle *Bautastenor* uppresas. — Omkring hela Svithiod uppbar Oden af folket en skattpenning; deremot skulle han värja deras länd för ofrid och offra i deras ställe för en god årsväxt. — Detta Svithiod kallade de *Manhem*, men det stora Svithiod *Gudhem*. Från Gudhem berättade de många tidningar och underliga händelser. — *Odhinn* blef sotdöd i Sverige, och när han skulle dö, lät han rista sig med spjutsudd, och sade sig nu resa till Gudhem och der skola fägnas sina vänner. Nu tänkte de Svenska, att han var kommen i det gamla *Asgård* och skulle der lefva evinnerligen; då begynte man på nytt f) åkalla *Odhinn* och tro på honom.”

Gylfaginning i Prosaiska Eddan förtäljer, att ”Konung *Gylve* eller *Gylver g)*, som rådde öfver det land, som nu kallas *Svithiod*, gaf en vägfarande qvinna ett plogland i sitt rike, så stort, som fyra oxar kunde plöja på ett dygn. Men qvinnan, som hette *Gefjon* och var af *A-*

sa

f) Sålledes voro Gudomligheten *Odhinn* och denna Oden tvänne, äfven efter Sturlesons föreställning, åtskilda personer.

g) I De la Gardieska Codex, som förvaras på Upsala Bibliothek, heter Konungen *Gylver*, hos Sturleson *Gylfe*. Vi skola längre fram se, att den förre läsarten sannolikt är den rättaste.

sa ätt, tog fyra oxar utur *Jotunheim* och satte dessa för plogen, som gick så djupt, att landet lossnade. Oxarne drogo det vesterut i hafvet och togo fäste dermed i ett sund, framför Vin-ön *h*). Gylve var en vis och mångkun-
 nig man. Han undrade mycket, att allt gick efter Asarnes vilja, och att det folket vore så kunnigt. För att utröna, om sådant kom från deras egen art eller de *Gudar*, åt hvilka de offrade, företog han sig, i en gammal mans lik-
 nelse, lönligen en färd till *Asgård*. Dit anländ och tillspord, hvarifrån han kom, sade Gylve sig heta *Gangleri* (vandrare) och komma från fjällstigen, (refilsstigum) *i*).” Huru Konung Gylve här blef undervisad i gamla cosmogoniska och mythologiska läror, omtalas vidlyftigt, och utgör ämnet för *Gylfaginning* och til-
 lika en af de förnämsta källorna för Nordens
 ford.

h) *Viney* öfversattes med vänskaps-ön, men mindre egentligt. Hos Sturleson berättas uttryckligen, att det nya landet stannade framför *Fyen*. Denna heter också hos Adamus Brem., p. 58, *Finnis*.

i) *Rifi* betyder i fornturkiska Dialecten *höj*; *Rif-at*: *höjd*. Beslägtadt dermed är sannolikt *rupes* i Latinen, *raepi* Ostiakernes språk, som båda betyda *klippa*, *berg*, och stamordet till de gamles *Riphæer*. Refilsstigr kan derföre, med hänsigt till de sednare, förklaras såsom ett *proprium*; men det kan äfven öfversättas *krokväg*, af *rafr*: räf. — I Svenska dialecter före-
 kommer ännu ordet *refl*, en långs taket ofvan liggan-
 de sparre.

fordna mytologi, men rörer icke egentligen förevarande ämne. Epilogen till Edda, som otvifvelaktigt tillhör sjelfva berättelsen, men i yngre Codices blifvit med sednare tillsatser utsirad, slutar efter Göranssons handskrift *k*), som, ehuru på åtskilliga ställen felaktig, onekeligen är den äldsta och minst moderniserade, åtminstone af de Svenska Codices, med den märkvärdiga berättelsen: ”När Asarne hörde, hvad som i Asgård berättades för Konung Gylver om Gudarne (Asarne) och deras bedrifter, gåfvo de sig deras namn, på det, när en lång tid var framliden, folk skulle tro, att de *Asar*, om hvilka var taladt, och dessa (*Asianerne*), som nu lefde, voro samma män.”

Hervara-Sagan, som i trovärdighet kommer dessa redan anförda urkunder nära, skiljer emellan *Asar* och *Asianer*; och berättar, att ”innan *Tirkiar* och *Asiamän* kommo in i Nordlanden, bebygdes de Nordiske länderne af *Risar*, och halfrisar.” I följande Capitel heter det: ”Vid denna tiden kommo östan ifrån *Asiamän* och *Tirkiar*, och nedsatte sig i Nordlanden. Odin, deras öfverhufvud, ägde många söner, som alla blefvo ansenliga och rika män.”

Fundinn Noregur (sid. 14): ”Buri hefur kongur heitith, er rede fyrer Tyrcklande, hans
sun

k) Utgifvaren af den Isländska Eddan, Stockholm 1818, Företal p. 8, förmodar, att denna Codex är af de yngre, förmodligen utan tillräcklig grund.

sun var Burs, fathr Othins Asa kongs, fothur Freyers.”

Sturlögs Saga (Cap. 1.): ”Alla män som sannfärdige äro i sina berättelser, veta, att *Gricklands* 1) och *Asiamän* byggde först i den norra delen af verlden; och der begyntes då det tungomål, som sedan spridde sig ikring alla länder.”

Herrauds och Boses Saga (Cap. 1.): ”Hringr rådde öfver Östergöthland; han var son af *Gaut*, son af *Odin*, som var Konung öfver *Svithiod* och kom utan ifrån *Asia*. Från denne *Odin* äro de rygtbaraste Konungaätter i *Nordlanden* komna.”

Langfedga-Tal: ”*Othin* var *Tyrkia kongur*, han flydde för *Romhöfdingar* hit norråt.”

Hognes och Hedins Saga, som likväl synes lånt sin kunskap från *Sturleson*, berättar äfven, ”att landet *Östan* för *Vanaquisl* i *Asia* kallades *Asialand* eller *Asiaheim*, men inbyggarne *Æser* och hufvudstaden *Asgard*.”

Till dessa kunde ännu flera läggas, men då de fleste, som det tyckes, från gemensamma källor hämtat sina underrättelser, kan ett fullständigare upprepande af samma tradition anses öfverflödigt.

13. Cap.

- 1) Är antingen skriffel i Manuscriptet, eller menar författaren med *Grickland* Svarta hafvets nordkust eller ock det gamla *Ryssland*, som någon gång, genom förväxling af *Girka* och *Grikialand*, af sednare utländska författare förblandades med *Grekland*.

13. Cap.

Bosporanska Furstarne hade efterhand bragt under sitt välde närbelägna Sarmatiska folk, på östra sidan om Bosporen, och bland dessa befunno sig sannolikt äfven *Asburgitanerne*, som bodde helt nära Bosporanernes Asiatiska hufvudstad Phanagoria. Strabo berättar, att redan i den första Parisadens tid "hela denna trakt och alla närbelägna folk på båda sidor om Mæotis's utlopp, i många år styrdes af Bosporanska Konungen med konungslig makt, och det ända till den sista Parisaden, som öfverlemnade sitt rike åt Mithridates." Skribenten tillägger, att "dessa Furstar, fastän flera af dem voro utmärkta för rättvisa och mildhet, likväl kallades Tyranner, sedan den äldste Parisaden dermed gjort början." — Under Parisadernes tid innehade Bosporanska Furstarne endast en ringa del af halfön *Crim*; det öfriga hörde till *Taurerne* eller *Rhos*, ett talrikt Hyperboreiskt folk, som var deladt i 30 mindre nationer. — Staden *Tanais* vid Donflodens utlopp i Mæotis, en allmän nederlagsplats för Hyperboreers, Grekiska coloniernes och Sarmaternes handel, der Barbariska nationer strömmade tillsammans, var grundad och beböddes till första århundradet efter Christna tideräkningen af Greker, hvilket äfven bevisar, att det rätta historiska *Algård* icke bör sökas vid *Asow*. — Sådan var ställningen i grannskapet af

Bos.

Bosporen och floden Tanais, när en af forntidens största hjeltar, *Mithridates Eupator*, Konung i Pontiska riket på södra kusten af Svarta hafvet, som hade sitt residens i Sinope, och hvars område i öster begränsades af floden Halys, omkring 110 år före nya tideräkningen, begynte genom eröfringar åt östra sidan utvidga sitt välde. Han intog hela stranden fram till Colchis, och underlade sig en mängd folk ikring Kaukasen; fortsatte sedan sina eröfringar ända till Bosporanska riket och halfön Crim, på hvilka länder hans planer i synnerhet voro rigtade. Efter flera segrar bemäktigade han sig halfön och alla länderne kring Bosporen, sedan han öfvervunnit *Roxoanerne* (Taurerne, se sidan 26), ett tapert och talrikt folk, som med en här af 50,000 stridbara män hade gått honom till mötes, och sedan Bosporanska Konungen, den siste af Parisadernes ätt, frivilligt öfvergifvit sitt rike och dragit sig undan. Det är ovisst huru långt Mithridates sträckt sina inkräktningar; men efter Athenions berättelse hos Athenæus *m)*, underlade han sig alla omkring Svarta hafvet och Mæotis belägna länder i en sträckning af 50,000 (5,000 ?) stadier eller 600 mil, hvilken uppgift, ehuru aldeles öfverdrifven och orimlig, likväl visar huru vidt ryggtet sträckte hans härtåg; hvarföre också ett landstykke emellan

Don

m) Jfr Schöning Nord. folks Oprindelse, p. 281.

Don och Wolga, i grannskapet af Astrachan, på Ptolomæi landkort kallas Mithridatis område (ἡ Μιθριδατῆς χώρα). Mithridatis sednare krig med Romarne och Pompeji segrar, hvarigenom den förres länder, och deribland Bosporanska riket, kommo under Romerskt välde, äro för välkända för att här behöfva omnämnas. — Sturleson berättar, att Odin flydde för *Rum-veriahöfdingiar*, hvarmed, enligt nyare historici, Romerska Fältherrar skulle förstås, hvilket är ganska möjligt *n*); men det förtjenar likväl anmärkas, att Sturleson, som ofta omtalar *Rom*, endast i berättelsen om Odin förändrar benämningen till *Rum*; och då man derjemte finner en del af mindre Asien, vester om Armenien, af gamle med Sturleson nästan samtida eller få århundraden äldre Arabiska författare, kallas *Rum*, hvilket namn Mithridatiska länderne, tilläfventyrs såsom en sednare Romersk possession, bekommit *o*), så kunde man hafva ett slags rätt till den förmodan, att Sturleson verkligen haft kunskap om den Pontiska Furstens eröfringar, och att *Rum-höfdingarne* voro just Mithridates och hans fältherrar. — Efter Ro-

xoa-

n) Likväl finnes intet säkert bevis, att Pompejus framträngt ända till Bosporen.

o) Det är emedlertid anmärkningsvärdt, att i Persiska Religionsskrifter kallas landet vester om stora Medien *Urmj*, *Urmial*, *Arumat*; hos de sednare *Rumi*; och i *Bundeschah*, en urkund, som anses äldre än dessa händelser, landet vester om Euphrat *Rum*.

xoanernes nederlag försvinner Taurernes namn nästan aldeles från halfön, och om det hos författare efter dessa tider någon gång förekommer, så inser man väl, att deras minne är hämtadt från Herodot och andra äldre Skribenter, från hvilka de sednare ofta låna sina beskrifningar öfver aflägsna länder. Taurerne bebodde före Mithridatis fälttåg större delen af Crim, men efter dennes tid, innehades dessa trakter af Romerska Lydkonungarne i Bosporiska landet, hvilkas område deremot på Asia-tiska sidan var mera inskränkt. Straxt efter dessa hvälfningar finner man *Roxoanerne* elier *Rhoxolanerne* boende vid Dniepern i trakten af Kiof och vidare mot Norden; ett folk, som ingen författare före *Strabo* nämner, och som vi redan förut visat tillhöra de gamla Taurerna. — Man torde derföre icke mycket fela om sanningen, då man antager, att Odin med Asarne, hvilkas land, om det icke hörde under Bosporanska riket, som likväl är ganska sannolikt, åtminstone gränsade derintill, och således delade med detta gemensamt öde, efter Roxoanernes flygt, dragit sig undan närmare Norden. När härtill kommer, att *Strabo* kallar Parisades ”*Rex & postmodum Deus*,” så skulle man kunna föreställa sig att denne Parisades p), som genom vishet och lyckliga härtåg under-

p) *Parisada* är i Indiska Mythologien benämningen för *Sivas*, Demare-Gudens följeslagare, och således

derlagt sitt välde kringliggande länders invånare, åtföljd af dessa, dragit sig undan Mithridatis segrande vapen och kanske gifvit första anledningen till berättelsen om Odins vandring till Norden, helst i dessa historiens tider, då ett klarare ljus spridde sig till alla Grekiska och Romerska folk, en gudomlig dyrkan endast hos så kallade Barbariska och i Mythologiens barndoms-tillstånd stadda nationer för en menskelig personlighet stod att erhålla.

Ptolomæus, hvilken författare skref omkring halftannat århundrade efter dessa händelser, nämner vid Dnieper-floden, $50^{\circ} 40'$ polhöjd, staden *Asagariou* q), som är en helt ringa förändring af *Asagard*, och då Scytherne, som förut innehade dessa trakter, icke ägde några städer, så är det sannolikt, att denna stad, som af ingen äldre Scribent omtalas, blifvit

för Domare. Budhaistiska secten ansåg *Budha* och *Siva* såsom sanuna Gudomlighet. Man kunde i anledning deraf förmoda, att *Parisades*, hvilket namn var gemensamt för en följd af Bosporanska Regenter, varit ett värdighets-namn, och häraf draga ett bevis för invånarnes Budhaistiska religions-tjenst.

q) Ptolom. Ed. Mercatoris in Folio, Tab. VII Europæ. "περι τον Βορυσθενην Ἀζαγαριον vs v' γο" (56° long. $50^{\circ} 40'$ polh.). Longituden, som hos Ptolomæus oftast är osäker, bestämmes här af läget vid Borysthenes. Belägenheten af *Asagariou* är således icke ringaste tvifvel underkastad och bekräftas till öfverflöd af stadens sednare, aldeles likbetydande, namn *Bussegrad*, *Vissigrod*.

vit anlagd, sedan Roxolaner och Alaner eller Asar nedsatt sig i trakten. Samma stad, som är belägen helt nära Kiow, nämnes af Constantin den Purpurborne *Bussegrade*; den heter ännu *Wissegrad*, och igenfinnes på landchartor vid den af Ptolomæus utsatta polhöjd ($50^{\circ} 40'$). — Då orternas läge betraktas och med Sturlesons berättelse om Odins vandring jämföres, blifver det mer än sannolikt, att *Asarne* här haft sitt hufvudsäte, sedan de öfvergifvit trakterna omkring Bosporen, och från detta Asgård, åtföljde af sednare uppbrytande, beslägtade, Asiatiska folk, anträdtt sitt stora vandrings-tåg åt Norden. Asarne drogo, efter Sturlesons berättelse, först *vester* i Gardarike, hvilket icke kan lämpas till trakten vid Bosporen eller Dons utlopp, deras fordna hemvist, men fullkomligt till Asgar vid Dniepern, helst när man känner Gardarikes gränсор och utsträckning ända till Niemen i Sturlesons tid. Asarne hafva således, icke som Sturleson tyckes förmoda, på en gång, utan efterhand, dragit sig upp till Lithauen (vester i Gardarike) och följt Niemen och kusten till Samland eller Vitland, samt derifrån utan tvifvel sjöledes utsändt colonier till Sachsen och Skandinavien. Huru väl öfverensstämmer ej Sturlesons berättelse med Alanernes förändrade hemvist efter Grekiska urkunders underrättelser bestämda? Vi måste först påminna, att Alaners och Roxolaners öden ä-

ro uti alla trovärdiga författares underrättelser oskiljaktige. Dionysius *r*) och Strabo *s*), som båda voro ungefär samtida och författade sina skrifter omkring ett århundrade efter Alaners och Roxolaners vandring under Parisades, anvisa: den förre Alanerna och den sednare Roxolanerna (ty Dionysius känner inga Roxolaner och Strabo deremot icke Alaner) plats emellan Dnieper och Don, ungefärligen emellan Kiow och Oskold (eller Askold). Denna deras vistelse bekräftas icke blott af Kiows benämning Asagard (Azagarion Ptolomæi), utan äfven af en annan stad Oskold eller Askold vid Donez (omkring $50^{\circ} 30'$ polh. $55^{\circ} 30'$ longit.), hvilken af Ptolomæus kallas Esopolis *t*), i samma trakt, der denne författares Aser (ἄσαιοι) *u*) bodde. Vi hafva redan anmärkt,

r) Dionys. Perieg. v. 305, 308.

s) ἀρκτικωτατοι μεταξυ τῶν ταναϊδος καὶ τῶν Βορυσθενὸς νεμομενοι πεδια, υπερ δε Ρωξολανων εἰ τινες οικουσιν, ἔκ ισμεν.

t) Kold, af samma stamord som Phœn. kal, gal, Finska kylä och Skandinavernas gård, i Dialecterna gâl, som fordom betydde stad. ξ uttalas ofta utan aspiration såsom S. Εξοπολις kan således vara Asa-stad.

u) Ptolomæus förväxlar Tanais med den mindre och vestligare Donez, som faller i samma flod. Deraf har uppkommit en förvirring i hans landkort öfver Sarmatien, som likväl med insigt i den tidens Geographi, är lätt att utreda. Emedlertid, då detta ämne icke

märkt, att Ptolomæi Geographi är ett sammandrag af de i Alexandrias rika bokförråd befintliga Geographiska arbeten, och således, till en del, utan granskning sammanställer uppgifter ifrån särskilda tider och Geographiska systemer. Samme författare och, efter honom, Marcian nämner Alanerna, i trakten, der Borysthenis *v*) och Rudons (Wilna-flodens) källor uppvinna, eller i trakten emellan städerna Wilna och Novogrodek, der också Gardarikes vestliga gränsområden under Sturlesons tid voro belägna. Härtill komma nu Lithuanarnes och Preussarnes egna, af deras äldsta historieskrifvare antecknade, urgamla traditioner om Wivdevuth eller Waidevuth, en halfgud eller hjälte, som i Lithauen och Preussen invandrade, förändrade religion och samhällsinrättningar och efter döden dyrkades som en Gud. Herr Rask har redan yttrat den ganska sannolika förmodan, att Vide-vuth betyder Viternas (Preussarnas, Sambiernas) Wodan (Buddha, Wudd, Wut), och vi anse det för aldeles otvifvelaktigt, att denna bland Preussare och Letter allmänna fornsägen om Vide-vuth är

M 2

ett

här kan fullföljas, vill jag blott anmärka, att, till följe af denna origtiga gränsskillnad, samma folk förekommer i Europeiska och Asiatiska Sarmatien.

- v*) Af Herodoti uppgift, att Borysthenes uppvinna hos Neurerna, hvilkas hemvist han noggränt bestämmer, synes det, att det var Dnieperns vestliga gren Prypecz, som ifrån sina källor bar namnet Borysthenes.

ett minne af den nya religions-cult och dess mythiska hufvud Buddha, som af de Sakiska Alanerna infördes i Sachsen, Danmark och Skandinavien, hvilket ännu ytterligare af Preussarnas äldsta författare bekräftas, som bestämdt förklara, att Wide-wuth, (Waidewuth) var en Alanisk Furste x). Samma dubbla stamlynne, och förening af särskildta folkslags cultur, som i Skandinavien och de öfriga Nordländerna inträffar, uppenbarar sig äfven i Preussarnes historia och hela bildning. De gamla Hyperboreiska folkens cosmogoniska Mythologi, som beskref sin bana omkring solens (Atys-Odins) och Allmodren Jordens (Aphrodite - Frejas) dyrkan, sammansmälte med nya Orientaliska, mera Theogoniska ideer, hvilka genom Odins-läran med Sakiska folkstammarna i Nordländerna infördes; och af bådas förening uppstod en ny bildning, full af öm och rörande skönhet, sinnrik symbolik och ett till hela lifvet öfvergående hjeltomodigt allvar, hvilken såsom en stjärna lyser genom den kalla Nordens natt öfver Skandinavien, Danmark, Ridgöthaland, Sachsen och Franken och till ett enda i historien berömdt folk sammanknyter dessa länders fordna invånare. I anseende till denna Sakiska folkens förening med de Hyperboreiska, hafva forntidens författare enhälligt härledt Lithuaner och Preussare från Alanerna,

x) Erasmus Stella hos Hartknoch, Origin. Pruss.

na, fastän de tvänne förstnämnde folkslags språk, i det närmaste samband med den Hyperboreiska språkstammens grenar, mindre än Skandinavernas, öfverensstämmer med Alanernes, och deras fordna religiösa och borgerliga bildning aldeles icke, hvilket äfven vittnar, att de Sakska folken, som af en inneboende, högsinnad längtan efter det i ättfädernas (de Indiska Sakernas) vishet prisade heliga Norden fördes till Skandinavien, först i det hvitglänsande Sverga, "dit Söderns brinnande lustar" och veklig låghet icke må intränga, funno sin vandrings mål. Liksom i Norden den gamla Hyperboreernas (Vanernas) Gudomlighet, Frej, Frö eller Frode (Vanaguden) sammanblandades med Ingve, den Asiatiska härföraren, som i spetsen för Svither eller Svear, förmodligen i Skandinavien införde Buddha-dyrkan, utgifves Prutenus (Frude, Frode, Frej) i Preussares och Lithuaners fornsägnar för Waide-Wuths broder. Sigge var benämningen för Wodans Prester, som äfven voro Furstar och anförare, och, efter forntids-bruk, i en person förenade Öfverste-Prestens och Konungens värdighet. I Preussens Annaler är detta Presterliga och Furstliga namn icke okänt. En onämnd författare y) ifrån 10:de århundradet, som beskrifvit den helige Adalberts lefverne, berättar, att denne i ett upplopp blef mördad af Siggo," som, sjelf Afgudarnes Prest och anförare för sammangaddningen, såsom hans pligt var,

y) Hartknoch l. c., pag. 15, 151.

var, gaf första stygnet.” — Waiselii Chrönika, som är utdragen ur den så kallade Preussiska Hohemeister-Chronik, från 1200-talet, kallar de gamla Preussarnes Prester Sigonotæ (Siges följeslagare eller Prester), hvilket påminner om den bekanta afsvärjelse-formeln, som ålades Sachsarna, då de under Carl den stores tid omvändes till Christendomen, enligt hvilken de försakade Wodan och Saksenote, eller Wodan och hans Sachsiska följeslagare, såsom Herr Geijer väl anmärker. Notæ kallades Wodans Prester, på samma sätt, som Schivas Prester eller Domare kallas hans tjenare och följeslagare. Märkvärdigt är, att flera till Schivas och Buddhas dyrkan hörande mythiska benämningar förekomma i de Nordiska slägter, som leda sin härkomst ifrån Wodan och hans följeslagare. Sigge eller Sigurd, hvilket namn, såsom vi anmärkt, betecknade Wodans Prester och redan igenkännes i Buddhas benämning Schigemuni (Sig - mund), tillhörde den härförare, som i Historisk mening bar Wodans namn *), och möter oss ofta i Asa-ättens historia, alltid omgifvet med en hänförande glans. Gunnis kallades Buddhas Prester på Ceylon, och efter den öfverensstämmelse, som företrädesvis finnes emellan Bali-språket och Skandi-

na-

*) Författaren har, såsom en följd af fortsatta undersökningar, sednare funnit anledning att öfver åtskilliga i detta Capitel vidrörda omständigheter, ändra sin mening. Jfr Idunas 10 Häfte.

navernes, skulle man kunna härleda det Indiska ordet, som i en mängd Nordiska namn förekommer, ifrån Gunni: krig, helst Buddha-Wodan just var den som, i egenskap af de dödas Furste, äfven var krigets herre, och hans Prester, såsom vi redan sett, tillika voro härförare, hvilket icke bör förundra, då hela den stam, hvars mythiska hufvud Schakka-Buddha var, tillhörde krigarkasten, och Buddha själf i denna kast var uppenbarad, hvarom både hans eget namn Sakka och stammens namn Saker påminna. Bland de sednare funnos inga andra Prester än de förnämsta Höfdingarna, och ingen ståndsskillnad, ty alla voro ädlingar (*omnes generoso semine procreati. Ammian. Marcell.*), som ifrån den gamla ursprungsstaten lösryckt sig och uttågade på Riddare-äfventyr. Derföre bibehöllo ock deras ättlingar intill medeltiden med största omsorg minnet af sin härkomst, och glömde sällan sina anor. Rudra var ett af de domares namn, som åtföljde Schiva. Ruthr (Ruþr) är en i Nordiska historien ofta förekommande benämning.

I Preussen och Lithauen, synas de strider, emellan Vaner och Asar, som Ynglinga-sagan omtalar, hafva inträffat, om det är möjligt att i denna berättelse ifrån Mythologien afskilja hvad som äger historisk betydelse; åtminstone är det visst, att Vanernes namn, både i Mythisk och historisk mening, äro fästade vid den Hyperboreiska folkstammen, hvars tvänne för-

näm-

nämsta och för forntidens historia och Mythologi viktigaste hemvist voro länderna omkring Kimmeriska Bosporen och vid Preussiska kusten, och då det redan är ådagalagdt, att de gamle Venederna, hvilkas namn har samma härledning som Vanernas, framför andra Nordiska folkslag varit i forntidens mythiskt-cosmogoniska naturvishet invigda, och för sin visdom vidtberömda (*Hyperboreorum sacra gens*), så synes den benämning af visa Vaner, som i Skandinaviska fornsångerna förekommer, i synnerhet kunna lämpas till dessa Vaner, som förmodligen icke utan många föregående bardalekar lemnade de antågande väpnade främlingarna öppen väg genom sitt land, ehuru minnet af dessa strider bortdött med svärdsklängen. Likväl kan det icke bestridas, det de flesta berättelser om Vanerna äro af helt och hållet mythologiskt ursprung, äfvensom namnet å en annan sida, efter sin historiska betydelse, kan utsträckas äfven till de Slaviska folken, hvilkas benämning *Väna-lainen*, *Vanländare*, dock synes lånt ifrån de före Ryssarne, närmast Finarne, vid kusten boende Venederna. Af Svegers resa till Godheim i Scythien, under hvilken han i Vanahem fästade sig Drottningen Vana, tyckes det likväl, så vida Svegers egen person, hvilket förmodligen icke bör nekas, är historisk, som Van-hem ägde en gifven geographisk betydelse, i hvilket fall, i de

trak.

trakter Svegder berättas genomvandrat, intet land finnes, som kan göra anspråk på detta namn mer än Venedernas, efter hvilka sjelfva Östersjöviken emellan Danzig och Memel af författare, som lefde kort efter Svegders tid (Ptolomæus, Marcian), kallas den Venediska.

I Gardarike lemnade Asarne äfven minnen af sin vandring, hvarföre också deras fordnas Konungaätt, före Varegernas dynasti, räknade sin släkt ifrån Wodan genom Sigurlami, som i Hervara-Sagan, ”en af våra goda urkunder,” såsom den mångkunnige Suhm någorstädes yttrar sig, kallas Odins son. I denna trakt, dit vi hittills följt Sakiska folkstammens tåg, bodde, såsom redan är anmärkt efter Ptolomæi landkort, näst Alanerna Ingillionerne, ungefärligen i trakten emellan Novogrodek och Czernigow, der Ryska Annalisternas Severien låg, samt Svarici flera århundraden efter Ptolomæus, enligt Anonymen från Ravenna, som det tyckes i Mazovien och vstra delarna af Podlesien samt Wolhynien.

Ifrån Gardarike fortsatte Asarne sitt tåg söder till Saxland, utan tvifvel sjöledes, då de mellanliggande länderna med tystnad förbigås. Sachsernes äldsta Nordiska land är öster om Elben, emellan denna och Trave-floden, således Holstein, Sachsen-Lauenburg och Biskopsdömet Lybeck, &c. I detta område bodde Ptolomæi Sassones, och sju århundraden senare

re nämner Konung Alfred samma land Altseaxan. I Medeltiden nämndes dessa Sachser, i synnerhet af Frankerna, Nord-Albinger och Nord-ljudi (Nordfolk), emedan de bodde norr om Elben, men bibehöllo äfven Sachsiska namnet och förekomma under den dubbla benämningen af Nordliud och Sachser, hos Annalister från 9:de och 10:de århundradet 2). Detta Sachsen, som var egentliga och första Germaniska sätet för Wodans dyrkan, och som snart utsträcktes öfver Elben längs Nordsjö-kusten, är äfvenledes det Saxland, som hos Sturleson och i Hervara-Sagan nämnes. Invånarne kallade sig sjelfva Sassan, och deras språk, på gränsen emellan det Skandinaviska och Germaniska, står, i synnerhet i äldre tider, det förstnämnda närmast, hvilket är ett osvikligt bevis för gemensam härkomst. Ännu talas denna dialect med mer eller mindre förändring, i större delen af Neder-Sachsen, men har i synnerhet bibehållit sig i trakterna närmast Elben. Platt-tyskan är en genom Slaviska språken förändrad dialect af det Sassiska. Ifrån dessa Sachsare har Wodans dyrkan utspridt sig till England och det gamla Frankland vid Rhenströmmen (i Geldern), inom hvilka sednare länder, för att dömma af de historiska sångerna i Eddan, om Helge &c., den utbildat sig friare och mera efter sitt eget stamlynne, oaf-

2) Annales Bertiniani. Du Chesne Script. III, 157, 163. Annales Metenses ib. 283, 287, 288 &c.

oafhångigt af den gamla cosmogoniska mythiken, till ett underskönt historiskt Epos, hvars friska ådra flyter genom hela den Germaniska Riddar-poesien.

Ifrån Sachsen tågade den Asiatiska vandrings-colonien öfver de Danska Öarna till Skandinavien, och det synes, som uppbrottet skedt på en gång och främlingarne, som en stormvind, segrande och utan betydligt motstånd dragit öfver Skandiens norra delar till hjertat af halfön, Upland, hvarföre också Konung Gylfe säges förundrat sig öfver att Asarne hade framgång i alla sina företag. Denne Konung Gylfe berättas af Sturleson regerat öfver de land, som nu kallas Sviþiod," hvarvid utan tvifvel hela Svenska väldet menas, efter sin utsträckning i Sturlesons tid; deremot nämnes i Brages sång om Konung Gylfe och Gefion aldeles icke, hvar hans land var beläget, hvilket skulle kunna föranleda förmodan om förväxlingen af en natur-allegori och historiskt verkliga händelser. Vi hafva genom särskilda forskningar öfvertygat oss, att Gylfes, äfvensom Gefions, namn äro allegoriska, och att det förra har en träffande likhet med Gilschah eller jordens Konung i Persernas mythologi, hvilket äfven hans tillnamn i Brages sång "den landrike" synes bestyrka, helst aud eller od, i allmänhet en benämning för egendom *a)*, likväl i synnerhet

a) Kanske samma idé, som öde, uttryckande den lott, man vunnit af den okända gifvaren, eller ens öde.

het utmärker fast land, grund, jordagods *b*). Att Sturleson hänförer berättelsen till Mälarens trakter, kan icke bevisa något, då början af Ynglinga-Sagan nästan helt och hållet hvilar på mythologisk grund, hvilket för hvar och en vid första jämförelsen med Eddorna skall blifva tydligt, äfven som man derigenom skall öfvertyga sig, att den Prosaiska Eddan icke kan vara af Sturleson författad. Emedlertid saknas icke anledningar, att en historisk Konung med detta namn verkligen funnits i Skandinavien vid de Sakiska folkens invandring, hvilken mening en i Södra Sverige ännu bibehållen fornsägen äfven understöder. I en trakt af Småland, utgörande Källero och Wallshults socknar, inom Jönköpings Län, berättas det, att en Konung, vid namn *Gylve*, skall hafva bott i en gård, som efter honom blifvit kallad *Giulve c*). Denna gård, som ännu bibehåller samma namn, ligger utmed Nissan, nära den så kallade Nissa-stigen, en allmän landsväg emellan Jönköping och Halmstad. Emellan Giulve och landsvägen ligger Hofmanna-sjön. På Källero ägor är en stor flat gråsten, vid hvilken, som man kallar det, "ett Kyrkostall" skall *d*) hafva varit inrättadt. En
half

b) Hvaraf odla, odalgods, Upsala öde.

c) *Vi* betyder både Konung eller Gudomlighet; och äfven ett heligt, fridlyst rum.

d) Den dubbla bemärkelsen af *Stall*, som både betyder en *Offerhäll* (στελη), och *Krubba* m. m. är bekant. Jfr 9:de Häftet af Tidskriften Iduna.

half mil från Giulve höjer sig det vördiga Isaberg, omkring hvars spets, då luftkretsen är dunstfull, ett töcken visar sig, som vidskepelsen ansett för en af eld förorsakad rök, och tror, att Konung *Gylve* ännu, i egenskap af Troll härstädes förvarar sina skatter. Flera ortbenämningar i trakten äro af allmogen bragta i förbindelse med berörde fornsägen *e*).

Denne Konung, hvars namn man skulle kunna öfversätta: Götha Konung *f*), har således varit en Herre öfver Götherna, hvilka redan långt före Asarna voro i Norden inhemska, och om denne synes Gylfaginning handla. Emedlertid kan det icke nekas, att Konung Gylves historia är dunkel; men hvem förmår i fornverldens häfder bestämdt åtskilja de till ett nästan oupplösligt förenade mythologiska och historiska elementerna, eller till bevislig sanning bringa sina forskningar; mycket är vunnit om den ledande idéen är sann och forntidens art och de gamla folkens öden i sina hufvuddrag rätt uppfattade. Hvad vi med full visshet veta, är, att Gotherna, ett folk af forn-europeisk stam, redan innehade Skandinavien, då *Svearne*, af Asianisk ätt, der invandrade, — samt länge bibehöllo sig borgerligt oafhängige och till en viss grad i sin bildning skilda.

En

e) C. E. Bexell i ett handbref.

f) Af *Gylli*, en vanlig Dialect-förändring af *Goth* (*t*.

En ibland de mest ansedda stammar af Asianerna hafva Svearne varit, hvilka, såsom vi ofvanföre sökt visa, i synnerhet vidmakt-höllo den religiösa dyrkan och offertjensten. Desse nedsatte sig omkring Mälaren och grundlade vid Sigtuna ett säte för Wodans-dyrkan; de benämnde stället antingen efter *Sigge* Fridulfsson, hvilken, enligt Sturlesons berättelse, synes sjelf der någon tid uppehållit sig, ehuru jag icke kan dölja, att större delen af Sturlesons och Saxos berättelser om Odin tillhöra Gudomligheten af detta namn, — eller också såsom en bostad för Öfverste Presten och Krigsfursten. Landet omkring Mälaren benämndes efter Svearna *Sviþiod*, hvilket synes ursprungligen betecknat folkets namn (Svi-þiod: heligt folk) och icke landet; men redan hos Sturleson äger den sistnämnde betydelsen. Det infattade i början förmodligen endast *Upland*, hvaröfver Svea-Konungarne intill Agnes tid eller omkring 300 år voro enväldsherrar. Svearnas välde inskränktes då äfven Nordanskog af de förra invånarna, och det synes som dessa, i motsats mot *Asarna*, blifvit kallade *Männer*, ett urgammalt ord, som i mythologisk och historisk mening tillhör Hyperboreiska folkstammen, — och de närmaste landen, omkring Svearnas välde, efter dem benämnda *Vestmanland* och *Södermanland* g).

14. Cap.

ex. i Öster- och Westergyllen o. s. v.), samt *Ve*, hvaraf *Lingve* i Volsunga-Sagan, m. fl.

g) Denna mening tillhör egentligen Herr *Rask*. I

14. Cap.

Vi hafva redan, föregångne af den kunnige språkforskaren Rask, i Södermanlands och Vestmanlands namn, der ordet *mann* uteslutande ingår i benämningen, trott oss finna en historisk och mythisk betydelse, men anse ordet såsom en motsats mot Sakernas namn, tillhörande den Hyperboreiska folkstam, som före Svearna innehade landet Nordanskog. *Mann*, som äfven förekommer i flera till samma vestliga stam hörande folks benämningar, finnes redan i Indiens mytologi, der *man h*) är den förstfödde menniskan, hvarmed Eddan äfven tyst instämmer, som benämner menniskoslägtet, i motsats mot Asarna, *mannkind i*). Enligt det gamla Indiska verket Puranas var *Suryen*, eller den strålande (centrifugal-kraften) Solen, en son af *Dhada* (Brahma) och *Adidi* (Allmodren). Suryens son var *Manu k*), ”Indiens förste Konung, af hvilken de berömma sig att hafva

Other och Wulfstans resa. — Mot Norden utvidgade Svearne hastigt sitt välde, hvarföre der intet Man-land förekommer.

h) *Mun*, *monoh*, *mana*; i Indiskan: förstånd, reflection, vilja, o. s.

i) Gylfaginning, 9.

k) Paullini Syst. Brahman. pag. 64, seq. ”Ex Syryen (Sole) natus est *Manu*, primus Indorum Rex, qui sane cum primo Ægyptiorum rege *Menes* unus et idem est. Ab hoc Indi suas se institutiones civiles accepisse gloriantur.” o. s. v. Namnet skrifves äfven *Menus*.

hafva erhållit sina första borgerliga inrättningar.” Denne är tydligen densamme, som Egyptiernas förste Konung *Menes*, som regerade efter Halfgudarna, och om hvilken berättas detsamma, som om Indiernas *Manu*. Han är visserligen ingen annan än Lydiernas *Man*, son af *Cotys*, och sonson af *Asios*, efter hvilken folkets äldsta benämning *Mæonier*, under hvilket namn äfven Homerus känner dem, är bildad *l)*. I Phrygien och Lydien regerade, efter Diodors berättelse *m)* *Mæon*, hvars Drottning var *Dindyma* (Rhea), och dotter *Cybele*. Cretensernas förste Lagstiftare *Minos* kallades också Jupiters son. Huru kan man tvifla, att alla dessa folkens förste Konungar och Lagstiftare, hvilkas spår vi upptäckt just ibland de folkslag, som ett gemensamt släktskapsband förenar, uttrycka en enda till historien öfverflyttad grundidé och, att *Mannus*, Guden Tuiscons son, Germanernas förste Lagstiftare, är aldeles densamma *n)*. — *Mannheim* är, efter bestämningen i Gylfaginning, den af menniskor be-

l) dicti (Lydi) post Mæona Regem Mæoncs *Claudian*.

m) Diodor. Sicul. Lib. III, cap. 58.

n) *Tacitus* de moribus Germanorum, cap. 2: "Celebrant (Germani) carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriæ & annalium genus est, Tuisconem Deum, terra editum, & filium *Mannum*, originem gentis conditoresque." Upsala-Editionen, pag. 273.

bebodda delen af jorden, nedanföre *Asgård* eller den Olympiska höjd, som Gudarne troddes bebo, och sednare än det sistnämnda utur hafvets sköte uppgången. Med inskräntare omfång, synes samma benämning fästad vid *Lydierna* och deras land, äfvensom *Hervara-Sagans* berättelse, ehuru efter vår förmodan lånad af urgamla, till *Asien* mera enskildt hörande mythiskt-geographiska idéer, troligen är lämpad till *Germanien*, efter dess största utsträckning (*Germania magna*) till alla culturfolk af den *Hyperboreiska* ätten. *Jotuns-hemmen* (*Jotnaheimar*) äro der, äfvenledes i mera enskild mening, de yttersta länderne närmast *Östersjön*, hvilken hos gamla författare o) ansågs såsom sjelfva *Norra Oceanen*. *Sturleson* tyckes ännu närmare inskränka betydelsen af ordet *Mannhem*, då han under denna benämning ställer det mindre *Sviþiod* eller *Svealand* i motsats emot det större, ofvanföre *Svarta hafvet* belägna *Sviþiod* (*Herodots Scythien*), som han säger *Asarna* kallade "*Goþhem p*)." Hvar och en finner, att *Goþhem*, eller *Gudarnes hemvist*, om hvilket *Nordens invånare*, liksom andra culturfolk om *Olympen*, "berättade många tidningar," är en mythologisk, af författaren missförstådd idé, och med *Gotland* eller *Gothernas hemvist* vid *Östersjöns södra kust* förväxlas.

XII Del.

N

Det-

o) Så nämner t. ex. *Plinius Weixeln* ibland flodet, som i *Oceanen* hafva sitt utlopp.

p) *Ynglinga-Sagan*, cap. I, 9.

Detta blifver ännu klarare af berättelsen om *Sve-der q)*, som for ut till *Gothem* och blef mördad vid ”*Steni*, en stor stad i östra delen af *Sveþiod.*” Belägenheten af denna stad finner man tydli- gen af *Yngvar Harras* lefnad, hos samma för- fattare *r)*, der den utsättes i *Eistland*. Härvid måste först påminnas, att den tidens Estland icke är det nu under denna benämning kända. *Eistland* kallades i äldre tider trakten vid Östersjön öster om Weixeln, eller Venedernas land och närgränsande områden, hvilka, under denna benämning i trovärdiga handlingar, redan i *första s)*, *sjette t)* och *nionde u)* århun- draden förekomma, så att om namnets geo- graphiska betydelse intet tvifvel kan upp- stå. Detta *Estland* ägde en obestämd sträck- ning i öster, som det synes ända till Kiow (Ö- stergård), eller så långt folk af antingen Hy- perboreisk (Veneder, Gothis &c.) eller Asia- nisk

q) L. c. cap. 15.

r) Cap. 36.

s) Tacitus de mor. Germ.: ”DextroSvevici maris littore *Æstorum* gentes alluuntur matrem Deum venerantur mare scrutantur, ac *solī* omnium succinum, quod ipsi *Glesum* (Glys) vocant, inter vada atque in ipso littore legunt.”

t) Konung *Theodorik* den store skrifver till *Esterna* (apud Cassiodorum, Lib. 5. cap. 2): ”Succina ante omnes homines, patria vestra offerente, suscipitis. &c.” — *Jornandes*, cap. 23, om Ermanarik. ”*Æstorum* quoque nationem, qui longissima ripa Oceani Ger- manici insident, idem ipse subegit.” &c.

u) *Eginhard*, Carl den stores Canzler, i sin Furstliga

nisk (Alaner, Ryssar o. s. v.) härkomst bodde. I denna trakt är *Sten-iska* districtet, en del af Plotzkiska länet vid Weixeln, och i grannskapet *Sten-syka*, nära samma flod, just i det område, der man bör söka Geographens från Ravenna: *patria Svaricum*, och der en liten flod, som faller i Weixeln, ännu heter *Svider*. — Äfven här synes hos Sturleson en förväxling af geographiska ståndpunkter äga rum. Scribenten förtäljer nemligen, att "det mindre Sviþiod kallades *Mannhem*, och att på östra sidan af samma Sviþiod den stora staden *Steni* var belägen," hvilken, af de grunder, som redan blifvit anförda och ännu vidare kunde tilläggas, ovillkorligen måste i det, utom Skandinavien belägna, lilla Sviþiod (Sva-rike: *patria Sva-ricum*) sökas. Högst upplysande kommer oss nu Tacitus till mötes, hvilken ibland Lygiernas vidtutbredda folk, som innehade Schlesien, Pohlen och en del af Lithauen, m. m., och af hvilka han endast nämner de mäktigaste *v*), i ordning ifrån vester till öster —

N 2

näst

Frändes lefnad. "Sinus quidam ab occidentali Oceano orientem versus porrigitur australi littus Slavi et *Aisti* et aliæ diversæ nationes incolunt." &c.

Konung Alfreds Other och Wulfstan, Forsters Ed. p. 98: "Ilþing (Elbing) kommer utur Estland." — ib. "Nära intill Visla (Weixeln) ligger *Witland* (Samland), som tillhör *Esterna*." Många andra bevis kunde anföras, men saken kan redan anses afgjord.

v) Taciti Germ. cap. 43: "Latissime patet Lygiorum nomen, in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet." Ed. c. pag. 295.

näst Helveconæ, som bodde i Stargardska kretsen af Vest-Preussen, anförer *Manimi*, hvilkas land (Manim eller Manheim ?) således tyckes inträffa med patria Svaricum i Mazovien &c. Då Sturlesons stora *Sviþiod*, som tydligen till hela sin omfattning är Herodots *Scythien*, synes utan all historisk grund, endast hvilande på en etymologisk, redan vederlagd, idé hos sribenten, så kan man föreställa sig, att en motsats i gamla sånger af fornminnen emellan *Sviþiod* i Mazovien och det Skandinaviska af honom blifvit missförstådd, och afpassad efter hans ifrån Grekiska mönster (Herodot och Ephoros), som i äldsta tider om-tala ett större och ett mindre *Scythien*, lånta föreställning om det dubbla *Svithiod*.

Oaktadt således Sturlesons berättelse om *Gopþem* och *Mannhem* är mythologisk, är det emedlertid både möjligt och till en viss grad sannolikt af redan anförda grunder, att landet Nordanskog i Sverige verkligen blifvit af *Svearna* (Asarna) nämndt *Mannheim*, men i sådan händelse icke såsom med *Sviþiod* likbetydande, utan såsom en, i afseende på folkens skilda upprinnelse och ålder i landet, detta motsatt benämning.

Upland och kanske större delen af Svealand benämndes, såsom vi redan ådagalagt, efter *Svearna*, *Sviþiod*, hvilket ord, efter särskildta stafningssätt, kan betyda: ett *heligt folk* (*Sviþiod*) och det *heliga folkets land* (*Svithi-od*),
i nyare

i nyare handlingar och Dialecterna *Sverige*, *Sverike*, *Sverje* o. s. v., samt, liksom de sednare benämningarna, med utsträckning till hela Svenska väldet på olika tider, *Svia-velldi*. Folket kallas: *Sviar*, *Svear*, *Svenskar*, *Sviones*, *Sveon*, *Sveones*, *Svethidi*, *Svathedi* α), *Sveti* o. s. v.

Svearnes vandring till Skandinavien infaller otvifvelaktigt i första århundradet och skulle kunna nästan med chronologisk noggrannhet bestämmas. Grekiska staden *Tanais*, vid Donflodens utlopp, var ännu, då Strabo författade, i välmakt. Knappt 50 år sednare nämner Plinius, att någre berättade, det Tanaiterne blifvit mangrannt utrotade y) af framströmmande folk, hvaribland han uppräknar *Svithæ* (Svithæ) och *Asampatæ*. Vid samma tid begynner just Alanernas (Asarnas) namn i trakten af Donfloden att blifva bekant, äfvensom Ynglingarnas kort tid derefter af Ptolomæus nämnes. Vid Plinii tid voro *Svearne* ännu icke bosatta i Skandinavien, emedan deras, som det synes, kort efter vandringen berömda och ansedda namn, i en sådan händelse, icke kunnat vara denne författare obekant, som sjelf uppehöll sig i Romarnes provinser vid Rhenströmmen, vistades i Cöln, och, såsom författare till en,

nu

α) Mathias från Westmünster, pag. 156.

y) Ifrån denna tiden synes *Asow*, vid Dons utlopp, af Alanerna efter all anledning grundadt, räkna sin uppkomst.

nu mera förlorad, historia öfver Germanien, troligen icke underlåtit att om detta land söka noggranna upplysningar. Deremot nämner dem Cornelius Tacitus, omkring 20 år sednare, under namn af *Svioner* (Sveon, Svear), och berättar, att de voro både till lands och sjös mäktiga. Det kan icke nekas, att Tacitus synes använda benämningen såsom ett collectiv, hvilket, efter det berömdaste, tillades de flesta af Skandinavians folk; men då alla öfriga urkunder deremot äro okunnige om något sådant öfverherrskap, så kan författaren under Svearnas stater blott innefatta de till Svealand hörande provinser, öfver hvilkas för honom främmande invånare, Svearne förmodligen till en del utsträckt sin spira. Antager man att Svearne, kort tid efter Plinii vistelse i Germanien, eller omkring år 70, stadgat sitt välde i Skandinavien, och med denna på historisk grund hvilande tidsbestämning, jemförer Thiodolfs slägtlinia ifrån Ynglinga-ätten, samt, efter den vanliga methoden, räknar trenne manliga leder på hvarje århundrade, så infaller *Svegers* födelse omkring år 17, och således Svearnes tåg till Skandinavien vid slutet af hans, eller början af Vanlands regering, hvilken sednare, efter denna genealogiska beräkning, varit född år 50, och således vid vandringens tid 20 år. Då *Yngve* är ett allmänt, redan ifrån Indiska Mythologien och Krigsgudens (Skandas) historia bekant, namn för alla Furstar af Ynglinga-ätten

ätten 2), och hans tillnamn *Frej* återfinnes, såsom benämning, först för solens Gudomlighet, och sedan för en urgammal, i Danska, Anglo-saxiska, Preussiska och Lettiska fornsågner och urkunder berömd mythisk *Konung*, som än heter *Frej*, än *Frö*, *Frode*, *Fru*, *Prutenus* o. s. v.; så har man skäl att anse Yngve Frejs namn såsom en appellativ-benämning, tillhörande en för Svear, Danskar, Sachser, Preussare och Letter m. fl. gemensam stamtafla. Näst Yngve följer *Fjolner*, eller den vise, hvars namn, såsom ett af *Odins* egna, väcker misstanke, om det någonsin ägt historisk betydelse, helst den allegoriskt inklädda meningen i berättelsen om denne Konung, som drunknat i ett mjödkar, ligger så nära, och helt enkelt synes kunna uttydas på drycken, som beröfvar mannen sitt vett eller sin vishet, en omskrifning, som är fullkomligt i de nordiska Skaldernas art a). Af det föregående skulle man kunna anse sig berättigad att sluta, det Svenska Historien först med *Svegder* begynner, och att äfven en del af hans händelser antingen äro mythologiska eller tillhöra stammens vistelse utom Skandinavien.

2) Ynglinga-Sagan, cap. 20: "Yngvi eþa Yngvin var kalladur hvor þeirra ættmanna alla æfi, enn Ynglingar aller samman." Jfr capitlet 12.

a) Fjolners Historia har en träffande likhet med *Glaukos's*. Denne, en son af Minos, drunknade äfven i ett sött vinkar (mjöd). Minos motsvarar Frej, af hvilken Fjolner var en son.

vien. — *Svegder* (Sve-egder) betyder egentligen Svearnes Konung. *Egder*, som äfven i Völuspå, Nordens äldsta urkund, förekommer i denna bemärkelse, betyder också Örn, och kanske ligger i sjelfva valet af Furstenamnet här en djup mening. *Örnen* är i Indiska Mythologien sinnebild för höjden och för *polen*, betraktad såsom *höjd*, hvaraf också öfverensstämmelsen emellan Latinska språkets namn för Örn, *Aquila* och deras *höga nord* (N. O.), *Aquilo*, är uppkommen. Nu förundrar det oss icke, att den Konung, som *förde Svearna till det Nordiska Skandinavien*, företrädesvis blifvit nämnd *Svearnas Örn* eller *Furste*, och hans son, som efter Sturleson var född af *Vana* (Vanalandet), *Vanlander*, ty han var född i Vanaland eller Weixellandet, före vandringsståget åt Norden. Det bör icke lemnas obemärkt, att namnet *Sverker* (Sve-rikr *h*), som har nästan samma betydelse som *Svegders*, begynner med den Göthiska (Konunga-ättling) *Furste*, som uppsteg på Svearnes thron. Men häraf följer, att *Svegders* och *Vanlands* egentliga namn äro oss lika obekanta, som *Tevtochochi* och *Bojoriks* (Tevtonernas anförare, Bojernas Konung), de båda i Tevtoners och Kimbrers krig emot Romarne bekanta härförarnes. Huruvida *Svegder*, såsom
en

b) *Svegders* eget namn skrives i Registrum Upsaliense *Sverker*, son af *Fjolra*, (*Fjolner*). — Hos Johannes Magnus heter likaledes *Fjolmers* (*Fjolners*) son *Svercher*.

en ny *Wodan*, antagit sin stamherres namn *c*) eller om han är densamme som *Tngve*, hvilken, möjligen med historisk betydelse, kunde tillhöra stammens vistelse utom Norden, veta vi ej, men ibland Wodans benämningar förekommer äfven *Sviþurr*, af nästan samma betydelse, som *Svegder*.

Wodan eller Odin är, såsom vi redan sett, de till Europa utvandrade Mediskt-Persiska (Kaukasiska) folkens mythiska Stamherre och medelpunkten för deras religiösa föreställningar och dermed förenade samhälls-inrättningar. Såsom den odödlige himmelens Konung anses han uppenbara sig ibland hjeltarne af sin stam, såsom *Segrare* (Sigurd, Sigge *d*) och *Lärare* (Wodan, Odin, Veda, Vut) eller grundläggare af folkens statsförfattning. Derföre begynner han de Nordiska Konungalängderna, och ett stort antal Furstar och hjeltar nämnas hans söner, under det de i andra traditioner, som det tyckes, någon gång uppträda under stamherrens

c) Enligt Langfedga-tal (Verelii Noter till Götriks och Rolfs Saga, sid. 10) hade *Svia-rike* namn af *Svif-Dag*, Odins son. — Saxo (Ed. Stephan. pag. 8 — 10) omtalar såsom Konung, först i Norrige, sedan i Sverige och Danmark, *Sviðager*, samtidig med Odin.

d) Att *Sigurd Fridulfsson* ingen annan är, än Gudomligheten *Odin*, och att samma mythiska personlighet i Frankernas traditioner är besjungen under namn af *Sigurd Fofnisbane*, läser ingen sakkunnig och oväldig läsare af Afhandlingen om Budha och Wodan, i 10:de Häftet af *Iduna*, bestrida.

herrens eget namn. Men härigenom hafva också de äldsta historiska ättlängderna blifvit på mångfaldigt sätt förväxlade och bortblandade med Wodans (Budhas) mythiska Genealogier. Vid uppräknandet af Nordens äldsta Konungar och Furstar möter samma svårighet, som allestädes i landets äldsta historia; den historiska verkligheten döljer sig ibland allegoriska myther. En stor del af dessa namn tillhöra helt och hållet Mythologien, hvilket framför andra är förhållandet med de första lederna i Anglo-Sachsernas ättlängder, och andra äro med mythiska personligheter förväxlade och deras historia med de sednares sammanväfd. Emedlertid kunna vi betrakta dessa gamla Genealogier såsom en ledning vid uppdagandet af Odinsdyrkans utspridande och de Asiatiska coloniernas första bopålar i Norden. Och då finna vi, att de framför andra trakter intagit det egentliga Svea-land, och att Upland utgjort medelpunkten för den nya Dynastien, som der, under benämningen Ynglingar, blef herrskande, och först efter ett fåfängt försök att i Svithiod grunda ett oinskränkt envælde, nedstigen ifrån sin berömda thron, i Norrige inrättade nya Konungariken, och omsider i detta land, två århundraden sednare, uppnådde målet för samma begär efter öfverväldet. Svearne ansågo sig derföre såsom ett högre och framför andra af sjelfva Gudarna beskyddadt folk, hvilken tro Arnvid den Blinde inför Olof Skötko-

konung således framställer: ”Uppsvearnas ätt är den förnämsta i Nordlanden, ty den ätten är kommen ifrån sjelfva Gudarna; hvilka också länge låtit se sin omsorg för dem, som ifrån dem komne äro, ehuru man den tro nu merändels bortlägga vill” *e*).

Men redan kort efter den Asiatiska invandringen hade, enligt gammal fornsägen, Odins släkt (Asianerne) nedsatt sig vester om fjällen ibland de tappra Nordmännen, hvilka ifrån den ledde sina förnämsta släkter genom *Semingr f*), som än utgifves för Odins son *g*), än för en son af Yngve Frey *h*). Ifrån denna *Seming* härstammade Lade-Jarlarne vid Trondhem och, efter Inledningen till Edda, Norriges Konungar och berömda ätter. Asarnas första och förnämsta hemvist i Norrige bör utan tvifvel sökas i det egentliga Trondhems-landet eller Orkadal, Stioradal, Strinden och Gölardal, der, i grannskapet af Trondhem
på

e) Olof Haraldsons Saga, cap. 96.

f) Namnet skrives äfven *Sömingr*. Med anledning af andra i Ladejarlarnes släkt vanliga namn, som påminna om de Asiatiska främlingarnas hemland, kunde man härleda *Semingr* ifrån Budhas (Wodans) Asiatiska namn Shama, hvilket hos Venderne var känt under förändringen *Semo*, och *Ingr* eller *ingi*, ung man, ättling, son. *Sömingr* (*Saumingr*), *Semingr* är således Sams eller Semos son, liksoni Frithowulf-ing i Anglo-Sachsiska Genealogierna Frithowulfs son.

g) Ynglinga-Sagan, 9. cap.

h) Sturlesons Inledning till Konunga-Sagorna, efter Eyvind Skaldaspiller. — *Semingr* är, efter en vanlig

på *Lader* ifrån uråldriga tider medelpunkten fanns för Norrmännens Gudstjenst, offer och lagskipning *i*). Till denna orten var vägen ifrån Svealand genom dalarna omkring Dal-elfven lätt, då man deremot icke begriper, hvarföre dessa främlingar, som förmodligen segrande framgingo, skulle välja sina hemvist på Halogaland, såsom man vanligen antagit *k*), under sjelfva polarkretsen, der ett strängt och oblidt luftstreck vägrade de nödvändigaste utvägarna för ett culturfolks behof.

Hvilka trakter de Asiatiska främlingarna i Göthaland först intagit och tiden för deras colonisation derstädes, kan med ännu mindre visshet bestämmas, då denna del af Skandinavien, utan egentlig beröring med Norrige, icke af Sturlesons förträffliga chronik vinner sam-

genealogisk beräkning, något yngre, och således samtida med Svegder. — Hakon Jarl, som ledde sin släkt ifrån Semingr, härstammade, enligt Adam ifrån Bremen (Hist. Ecclesiastica, Lib. 2. cap. 15) ifrån Ingvar (Yngve).

- i*) Lader, af lika betydelse med Latris (Plin.) eller Hledre, Seland's förnämsta offerställe, var ett afgudahof, der Semings släkt, Lade-jarlarna, efter hvarandra intill Hakon Jarl, Sigurds son, innehade den förenade Regent- och Prästvärdigheten. — Benämningen af Throndbiem står utan tvifvel i någon förbindelse med *Thronð*, en af Hakon Jarls förfäder i sjunde led.

- k*) Med anledning af titeln på Eyvind Skaldaspillers Sång Halcygatal, hvilken sannolikt har afseende på Templet (Hal) å Lader, och är sammansatt af *Hal*: Tempelsal och *eygr* (för eigandi), ägare, herre.

samma ljus, som så ofta sprides öfver Svealands äldre historia. För de äldsta tiderna äger Göthaland inga andra Annaler, än sina egna, ännu fortlevande traditioner, ortbenämningar och minnesmärken. Följer man den anvisning de lemna, så tror man sig i det gamla riket *Värend* och närmaste trakter af Skåne och Halland upptäcka de äldsta och talrikaste spåren efter den Asiatiska colonien *1*).

Den tydning vi gifvit början af Ynglinga-Sagan, ehuru stridande emot alla hittills vanliga meningar, är likväl, såsom af det föregående ådagaläggas, icke foster af villkorliga gissningar, utan fastmer i öfverensstämmelse med alla verkligt trovärdiga historiska uppgifter. Sjelfva Ynglinga-talen, som före Vanland icke hafva något, att med visshet om *stammen* berätta, *hvilken* då först i höga Norden intog en ny skådeplats för sitt hjertmod, träder genom en tyst bekännelse på vår sida; äfven som det är anmärkningsvärdt, att Thiodolfer, som flitigt forskade efter Ynglingarnes grafställan, icke känner något sådant före Vanlanders tid. — Ynglinga-Sagan bör betraktas, icke såsom en noggrann Chronik; den är en ifrån urgammal forntid grundlagd minnesvård öfver Nordens Anherrar, ristad med en okänd skrift, som ännu till större de-

1) Anledningarne till en sådan förmodan finnas fullständigt utförda i författarens Anteckningar om Värends Historia och Geographi, under en Resa. Manuscript.

delen är oupplöst, och först genom grundliga forskningar i de på andra sidan hafvet belägna forna hemmen, skall bringas i öfverensstämmelse med den öfriga Historien.

Vi hafva i föregående Afhandling sökt ådagalägga, att Nordens första bebyggare tillhört dessa *Ur-inwånare* (Aborigines), som ifrån den aflägsnaste forntid bebott större delen af Europa och Asien, och hvilkas stamförvandtskap med de Semitiska folken ej mindre genom språkens öfverensstämmelse, än den kännedom vi äga om de äldsta folkvandringarna, vunnit en hög grad af sannolikhet. Det enda minne Skandinavien odlade trakter, sedan dessa Nomadfolk blifvit undanträngda till Polens kalla och ofruktbara grannskap, bibehållit af deras vistelse, äro benämningarne för berg, sjöar, strömmar och flera orter i landets nedre delar, hvilke endast af Lappska språket och dess beslägtade språkarter kunna förklaras. Sednare, men redan vid Historiens första gryning, finner man Europas af naturen mera gynnade trakter intagna af en annan folkstam, som under namn af *Galler*, *Cimbrer* (Kimbrer), *Teutoner*, *Guttoner* &c., och det mera omfattande, men tillika obestämda *Hyperboreer*, äfven framträngt till Östersjöns och Nordsjöns stränder och nedsatt sig i det nuvarande Germanien, Skandinavien och en del af Britan-

nien.

nien. De tillhöra den vestliga utgreningen af Kaukasiska folkstammen, och hafva redan ifrån sitt första inträde i Europa, som det tyckes, befunnit sig på en högre grad af bildning. Deras språk och mytologi förråda den närmaste stamförvandtskap, å ena sidan med Indiska och Vestasiatiska culturfolken, å den andra med den Thrakiska folkstammen, ifrån hvilken Pelasgerne, Grekernes och Romarnes ättfäder, voro utgångne. De utgöra hufvudstammen af så väl Skandinaviska som Germaniska nationerna.

Af samma ursprungliga härkomst, men efteråt och under en ljusare tidpunkt af historien, ifrån Kaukasiska bergstrakterna och länderna öster om Caspiska hafvet utvandrade, äro de sednare Germaniska folken, ibland hvilka *Sueverne* och åtskilliga under det nyare universalnamnet *Gother* kända Östeuropeiska folk voro de förnämsta. I sammanhang med dessa, men, som det tyckes, något sednare och i mera direct förenade vandringståg, framträngde till Europa en yngre afdelning af den Mediskt-Persiska stammen. De nedsatte sig emellan Asowska Sjön (Mæotis) och Östersjön, samt utbredde sig äfven öfver den sednares kustländer och en del af Skandinavien. Till dem hörde *Asar* och *Svear*, hvilkas första med historisk visshet kända fädernesland vi trott oss med största sannolikhet kunna bestämma i Stora Buchariet och Kaukasens nordliga bergstrak-

trakter. Med dessa Mediskt-Persiska folk, som efter Alexander den stores fälttåg och segrar öfversvämmade Europas östliga länder, begynner den såsom en egen religion utbildade *O-dinsläran* (Budhaismen), hvilken, såsom en följd af religiösa söndringar emellan de båda hufvudgrenarna af Kaukasiska folken, framställde sig isolerad och oafhändig ifrån den i Vestasien och Indien herrskande cosmogoniska naturdyrkan, och redan i sina äldsta former, t. ex. Skandinaviska Mythologien, röjer omisskännliga drag af den Theosophiska rigtning, som blef dess rådande caracter, och omsider urartade till en Hierarki, känd under namn af Lamaism. Den Nordiska Mythologien, hvaraf Islands och Skandinavians Eddor, Romanser, Sagor, folksmyther och traditioner förvara så märkvärdiga och fullständiga lemningar, utgör, liksom språket, en förening af tvänne hufvud-elementer, lånade ifrån ursprungligen förenade, men under tidernas lopp söndrade religionsformer; hvaraf den yngre är en variant af de Kaukasiska folkens mera cosmogoniska och ifrån Brahmaismen och den gamla Vestasiatiska naturmythiken, mindre aflägsnade och skiljaktiga form af Budhaismen. Till Kaukasen hänvisar derföre Skandinavernas, liksom Parsernas, mythiska Geographi, och det är der, man återfinner de ursprungligen mythiska namnen Asar, Asgård m. fl., hvilka förgäfves sökas i Norden.

Det

Det är slutligen dessa till Europa sednast utvandrade Kaukasiska nationers tungomål (en Medisk dialect, nära beslägtad med Zend, och kanske bibehållen i Osseternas munnart), som gifvit Nordens språk den egna art, hvarigenom Norræna-tunga och dess nära stamförvandt Sassisken, redan i de mest aflägsna tider blifvit skiljde från Germaniens äldre dialecter, hvilka mera närmade sig till Thrakiska språkstammen.

Menniskosläktets historia är, liksom tiden sjelf, ett sammanhängande helt, der hvarje enskild länk först genom sin förening med hela kedjan erhåller fullkomlig betydelse. Under detta allmänna fortskridande till odling står ingen tid ensam, och endast en ytlig framställning af ett lands sednare historia kan förbise dess äldre öden, och den andel, föregående åldrar hafva i utvecklingen af de följandes character. Framför allt gäller detta om Skandinaviens, ett land, hvilket under nära tvänne årtusenden aldrig varit underkufvadt, och ännu i lagar och borgerliga författningar, samt folkets sinnesart och seder bibehåller minnet af sina första invånares enskilda och offentliga inrättningar; och man lærer förgäfvessöka en fullkomlig förklaring öfver detta lands sednare samhällsformer, så länge dess äldsta annaler ligga okända ibland allegoriska myther och missförstådda fornsägnar.

Det är denna öfvertygelse, som förmått författaren, att åt Nordens äldsta historia egna en af nyare häfdetecknares meningar oberoende pröfning, hvaraf förevarande Afhandling lemnar ett enskildt resultat. Han har derunder icke kunnat glömma sina föregångares utmärkta förtjenster; och om det lyckats honom att hinna ett steg närmare det aflägsna mål, hvilket sedan århundraden föresväfvat Nordens störste historieskrifvare, så bör denna framgång icke tillräknas författaren, utan tiden, som med hvarje ny generation utvidgar gränsorna för den menskliga odlingen, samt erbjuder vetenskapliga forskare ökade hjälpmedel, och fördelen af föregångares of-
ta genom en hel lefnads mödor dyrt förvärfvade erfarenhet.

T a l

*Om Vitterhetens och Smakens framsteg i all-
mänhet, och serskilt om deras framsteg
i vårt Fådernesland,*

hållet

i Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvi-
tets-Akademien,

af

AND. FREDR. SKJÖLDEBRAND,

dåvarande Friherre och Stats-Råd.

Vid dess Inträde derstädes som Heders-Le-
damot, den 10. November 1818.

Mine Herrar!

Då mig skett den oväntade hedern att kal-
las till ledamot af detta lysande Samfund, vill
jag icke trötta Eder med framställningen af
de många skäl, J kunnat hafva att annorlun-
da välja. Jag vill endast försäkra Kongl. A-
kademien, att jag lifligt känner huru stor del
godheten och öfverseendet haft i dess val,
och att min tacksamhet svarar deremot.

Denna tacksamhet ökas hos mig af ett kärt och heligt minne. Många år äro icke förflutna, sedan min framledne Fader ägde ett rum bland Kongl. Akademiens ledamöter. I en ålder, den få menniskor upphunnit, nöjd med hvad i ungdomens och mannakraftens år af honom var sedt och för fäderneslandet uträttadt, lemnade han sällan den boning der han åtnjöt lifvets återstående dagar i lugna betraktelser öfver det framfarna. Men Kongl. Akademiens sammankomster voro föremålen för de sista utvandringar, hvartill en redan försvagad syn kunde vägleda honom. Ja, äfven sedan han ej sjelf kunde finna vägen, ej urskilja personer, bevistade han, en eller annan gång dessa sammankomster, och igenkände med innerligt nöje, de röster, han så ofta hört tala snillets och kunskapernas språk. Slutligen, då ingen skymt af dag mer lyste för hans ögon, men förståndets ljus, alltid lika klart för hans starka och upphöjda själ, var Kongl. Akademien ett af de behagligaste ämnen för hans samtal med dem, han ej öfverlevvat, af älskade barn och gamla vänner. Inträdet i ett rum, för mig af dessa minnen helgadt, är en skänk af Eder, mine Herrar, den jag i dubbelt afseende högt skattar.

Kongl. Akademien fordrar ej af de Ledamöter som bekläda Embeten af vidsträckt omfattning, något fullständigt Inträdes-Tal. Må
hän-

hända borde jag begagna detta undantag i hela dess vidd. Men, då något måste talas, väljer jag heldre ett ämne, än att utan detta stöd söka uttryck, värdiga att höras af Eder, mine Herrar! Det svåraste i talkonsten torde vara att säga mycket öfver ingen ting, och säga det väl. Jag vågar ej tilltro mig denna egenskap. Heldre vill jag försöka att säga litet öfver ett stort och vidsträckt ämne. Jag ärnar blott kasta en flygtig blick öfver historien om vitterhetens och smakens framsteg i allmänhet, och serskildt öfver dessa framsteg i vårt Fädernesland, hvarigenom vägen torde banas att besvara en fråga, väckt af tidens anda, nemligen: om våre Skalder böra förkasta allt, som närmar sig till de mest hyfsade nationers smak och framställningssätt, och om de böra antaga till mönster för sina arbeten, hvad vi hafve qvar af Nordens äldsta poesi eller af dess medeltids.

Det har blifvit anmärkt, att karakteren af nationers vitterhet är i ett visst förhållande till deras hyfsning i seder och vettenskapsodling, allt sammanlagdt med det af climat och landets läge beroende lynnet. Mycket kan anföras till styrka för denna sats; men äfven mycket deremot. Den skulle bekräftas af Grekernas exempel, om ej Homer sjungit i en tid, då hyfsning, konster och vettenskaper i hans land förmodligen ej voro i den höjd hvar till de sedan hunnit. Den bekräftas deremot
full-

fullkomligen af de Romares, bland hvilka vältalighetens och skaldekonstens vackraste tid äfven var kunskapernas och hyfsningens. Den bekräftas af den Franska vitterheten, under denna nations mest lysande tidehvarf. Äfvenså af den Tyska, med olika resultater af olika orsaker. Klarhet i styl och sann skönhet i tankar synas der hafva åtföljt klarheten och de rena begreppen i vettenskaperna; men deremot hafva praktfull oreda och mystiskt mörker gått i bredd med syftningen till obestämda och outredda idealer i filosofien. Språket har emedlertid blifvit hyfsadt och riktadt. Den Engelska vitterheten har följt nationens framsteg i öfriga afseenden, med undantag af Shakespear, i hvars arbeten man stundom finner en rå stämpel af hans tid, stundom en otrolig höjning derutöfver. Men om han lefvat i en tid af mera sinnesodling; om han skrifvit med Popes hyfsning — då hade förmodligen hans arbeten i det hela, ägt samma företräde för det mesta af hvad menskliga Snillet frambragt, som de ställen äga, der geniet, brytande alla hinder af tidens råhet, framträder i sin egen ideala form af kraft och skönhet. Milton steg också långt framom sin tid, ehuru mera ljus än Shakespears. Men hvad tid öfverstiga icke sådana genier?

Flere store Skalder hafva hedrat den Engelska vitterheten, efter Shakespear och Milton; men man torde med säkerhet kunna följa

ja nationens omdöme, som ger dessa främsta rummet, utan att förringa de nyares värde, som kanhända böra mer tillskrifva ett olika högt skaldeslag än snillets underlägsenhet, det företräde, som de förstnämnda framför dem vunnit.

Tassos fädernesland, som fordom var Virgiliers och Horatiers, har fortfarit att icke motsäga den i allmänhet framställda satsen. Och de store män af Mediceiska famillen, som på en gång med exempel och uppmuntringar befordrade vitterhetens framgång i deras land, understöddes af det lyckliga klimatets inflytelse, liksom af en hyfsning, naturlig hos ett folk, som lefver på en classisk jord, i en af de behagligaste och mest besökta delar af den odlade verlden.

I en motsatt väg, bekräftas denna sats af den nyare Österländska Litteraturen, der en af klimatet och lefnadssättet eldad bildningskraft, utan stöd af upplysning, kunskaper eller charactersstyrka, förlorar sig i högt ljudande epitheter, stora bilder och liknelser utan möjelig tillämpning. Uttrycken söka en tanke, i stället att tanken skulle söka dem; och orsaken är, jemte slafvars vana att gränslöst upphöja sina Herrar, lättheten att jollra, då man ej orkar tänka.

Men vi hafve sett, utan att det kan tillskrifvas någon af de anförda orsakerna, hu-

ru, från en tid af medelmåttan i hela litteraturrens område, någon gång framträdde ett Snille, som höjt sig till Jätte-storhet; och huru flere vid åsynen af denna höjning, liksom rörde af en electrisk kraft, funnit sig äga en förmåga, som förut var dem okänd, och försökt och lyckats att äfven lyfta sig.

Så ser man på en mark beväxt med marskog, uppstå en reslig tall, som sträcker sin krona åt skyarna, och af dess frö, en och annan stiga till samma höjd. Så uppsteg Corneille ur Chapelains, Hardys och Pradons tidehvarf; och flere store Skalder upplyftades vid hans skyfart.

Men i råhetens och okunnighetens tillstånd, i ett tillstånd som orätt kallas det naturliga, emedan till människans natur hör förmågan att upplysas — och i ett climat, mera hårdt än mildt, sjöngo Ossian och Barderne.

Visserligen är omfattningen af deras idéer, och således äfven af deras poesi, ganska inskränkt, hvaraf uppstått hvad Kellgren kallade *Ossians evigt samma*. Men detta evigt samma är alltid skönt, majestätiskt, fullt af sannt uttryck och ofta rörande. Hit närma sig, fastän på något afstånd, Troubadourernes Sångere, mera romantiska och mindre höga.

Emedlertid bestrider detta helt och hållet den oftanämnda satsen. Så svårt är det att uppställa systemer som ej rubbas af olika för-

förhållanden, då man vill betrakta menskliga naturens verkningar. Om jag här skulle våga att uppgöra ett resultat, blefve det följande. Ett folk uti råhetens och okunnighetens tillstånd, men uppeldadt af händelser, som lyfta tänkesättet och väcka entusiasmen, kan frambringa en poesi med kraft och skönhet, men icke rik på tankar och omväxling af bilder. I denna poesi finns icke hvad vi kalla smak, eller rättare: der fins en original smak, hörande till national-lynnnet. En hyfsad nation måste deremot äga en poesi af större omfattning, af känsla, uppdrifven genom inbillningen, af större rikedom på idéer och olika sätt att uttrycka dem, af mera renhet i språk, fullkomligare dialektik, inera sammanhang och intresse i det hela. Hvad smaken beträffar, är den hos en så beskaffad nation, underkastad många förvillelser.

Föreställom oss en väl skapad och i sin national-dräkt väl klädd invånare af ett land, der den Europeiska hyfsningen helt och hållet saknas, och der sättet att röra och framställa sig aldrig utgjort en konst, t. ex. en Turk, en Persian; ställom honom bredvid en lika väl bildad man af den förfinade världen, och som från barndomen lärt alla de behag, danskonsten bibringar, hvilka han af vanan äfven använder i hvardagslivet. Om vi nu skulle fråga en åskådare, fri från alla fördomar,

mar, hvilkendera af dessa två synes vara herre öfver den andra, blefve utan tvifvel svaret: den förre, och skälet är lätt att finna. Denne i sin lugna ställning synes ingen ting begära eller eftersträfva, då deremot den andras åtbörd visar möda, använd att behaga och vinna bifall.

Men om den hyfsade mannen äfven har alla de kunskaper som tillhöra en vårdad uppfostran, måste hans omgänge i längden blifva mycket behagligare än den andras. Lika så förefaller mig förhållandet mellan de rå nationernas poesi, om de hafva någon och lyckas deri, mot de hyfsades. Likaså Ossian mot Tasso, Racine, Pope.

Höjden af fullkomlighet torde vara den, att med hyfsningens och kunskapernas fördelar, jemte snillets eld, som i alla fall måste förutsättas, förena det osökta, enkla och ädla, som är naturens, i framställningssättet. Som exempel häraf tvekar jag ej att anföra Virgilius. Och att visa motsatsen i sin ytterlighet, vill jag jemföra ett enda ställe i hans Aeneis med dess öfversättning, af en bland Frankrikes mest berömda nyare Skalder.

Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro,

Pandere res alta terra et caligine mersas.

öfversattes, som följer, af Delille.

Permettez qu'un mortel m. m.

— sonde dans ses vers noblement indiscrets;

L'abîme impénétrable où dorment vos secrets.

Och straxt derefter finner man:

Perque domos Ditis vacuas et inania regna

sålunda öfversatt:

. *dans ces tristes royaumes*
Habités par le vide, m. m.

Det torde vara svårt att uppleta något så platt, med så mycken konst hopsatt och inneslutet i så vackra vers, som detta *noblement indiscrets*, denna ogenomträngliga afgrund som genomträngs, dessa hemligheter som sofva, och dessa riken bebodda af tomheten. Deremot, huru enkelt och skönt är icke tanken uttryckt i originalet? Med tillfredsställelse hafve vi sett den bättre öfversatt på vårt språk.

Men detta är icke anfördt som ett prof af stylen i den franska vitterheten i allmänhet. Äfven Delille har ersatt dessa svagheter med en mängd af vackra arbeten; och öfversättningen af Æneiden är utan tvifvel genomför mycken möda, det minst lyckliga af hans hand. Jag har blott velat framställa obehagligheten af det sökta och konstlade i poesien, af det, som i målning och sculptur kallas manner, ett fel hvori de mest hyfsade nationer lättast falla,

Att vidare utveckla min mening, vill jag, från den af vanor ej förvillade naturmänniskans synpunkt, betrakta den franska vitterheten på den väg, der den synes öfverträffa alla andra nationers. De franska Tragedierna, kringskur-

na af reglor, synas alla gjutna i en form, ehuru olika behandling deras ämnen kunna kräva. Språket i dem är alltid högt, äfven då det angår vanliga föremål, alltid förfinadt, utan afseende på personen som talar. Greker och Romare, ja Scyther, Turkar, ursprungliga Americaner, göra till ex. kärleks-förklaringar med samma försynta artighet, som den mest belevade Fransman. Den antagna ständiga höjden i stil, lemna icke nog rum för den starkt frapperande effecten af en tillfällig höjning i människors sätt att yttra sig, som härrör af hastigt uppdrefna passioner, stora olyckor, stor ansträngning af själens krafter. Då uttrycket vanligen öfverstiger dess orsak; hvad höjd fordras icke, när orsaken är stor?

Och den tragiska declamationen, hvori denna nation anses hafva uppnått höjden af förträfflighet — hvilket långdraget högljud, hvilken tjutande klagoton, hvilka djupt hemtade andetag, som mer såra örat än röra hjertat! Medan den ena Skådespelaren sökt att öfverträffa den andra, och alla äfven sig sjelfva, har det sanna och efter meningens fordran afpassade uttrycket allt mer och mer förefallit svagt; och den så kallade styrkan i declamation har småningom stigit till den höjd, att om ej en slags öfverenskommelse och vanan föregått, skulle man tro sig se och höra en samling af vansinniga, der man nu beundrar verdens största Skådespelare.

Men

Men då jag från denna, natur-människans, synpunkt betraktat den franska Tragedien i allmänhet; må jag icke anses som en barbar, hvilken ej finner undantagen, ej äger känsla för de stora och djupa tankar, med en undransvärd klarhet uttryckta, för den sanna konst i händelsernas ledning och utveckling, i målningen af characterer och passioner, som lyser i nämnda vitterhetens mästerstycken — en barbar, som utan rörelse och beundran läser Corneille, Racine, Voltaire. Det är blott afvikelserna från sanning och natur i vissa hänseenden, som jag vågat anmärka.

Äfven bör jag tillägga, det min mening ej kan vara, att naturen bör följas i dess oädlare gestalter, eller att på theatern, det lägsta pöbelspråk bör blandas med det högre, som stundom sker hos Shakespear. Tragediens språk bör väl aldrig sänkas under en viss grad af värdighet; men det hindrar icke att detta språk, vanligen mera enkelt, mindre häftigt och högtrafvande, kan med större verkan höjas och blifva kraftigt ända till förfärlighet när händelsen det kräfver. Hvad den Franska högre Comedien beträffar, torde den i alla afseenden, äfven till declamation, hafva uppnått fullkomligheten.

Den Tyska Tragedien, fri från tvånget af de mångfalldiga reglor, som binda den Franska, kan tillegna sig alla ämnen som i sig
sjelf-

sjelfva, eller med hjelp af dikten, äga nog interesse för theatern. Språket lämpas der mycket efter den som talar; men det händer, att personer, som befinna sig i svåra ställningar, eller inbegripne i stora företag, eller äfven, under glada samtal, gifva sig tid att metaphysicera och klyfva tankar och uttryck. Enhet af tid och rum, någon gång den af handling, öfverskridas utan åtal. Och visserligen vinner Snillet, genom friheten att stiga utom gränsen af det redan skördade och uttömda. Men i vitterheten, liksom i samfundslifvet, urartar den välgörande friheten lätt till sjelfsvåld.

De reglor förnuftet föreskrifver, kunna icke strafflöst brytas, och de torde vara gemensamma för all diktkonst, från Romanen till Tragedien och Epopéen. Sådana äro till exempel den, att allt som säges och sker, måste vara följden af characterer och omständigheter; den att en hufvudsaklig handling måste hos läsaren eller åskådaren väcka en önskan och en fruktan, af hvilkas föremål ettdera vid slutet inträffar, helst på ett oförmödat sätt; att intresset måste växa från början till slut, och slutet afgöra deras öden, som under loppet af handlingen, i synnerhet gjort sig älskvärda eller förhatliga; att om handlingen skulle vara mer än en, böra dock alla bidraga till en gemensam utgång, och att i synnerhet vid slutet, intet nytt interesse får vända uppmärksamheten från hufvudämnet.

En

En regel, som borde förstås af sig sjelf, och som i den Franska Tragedien, noga iakttagen, någon gång varit öfverträdd i den Tyska, är den, att ingen handling, som sårar ärbarheten, får ens tillkännagifvas. I Lessings Emilia Galotti, vet man stunden då en sådan sker, och hjeltinnan tillstår den öppet för sin Far, som derföre mördar henne. Schiller, som med stylens höjd, styrka och behag, förklarar kännedomen af theaterns fordringar, har utfört de svåraste ämnen på ett förundransvärdt sätt, och merändels iakttagit desla reglor. Obegripligt är att han i sin förträffliga Wilhelm Tell, låter en främmande person, Johannes parricida, hvars gerning redan är känd, och hvars närvaro ingen ting uträttar, inträda liksom kastad från skyarna, sedan hela den stora handlingen är fullbordad. Måhända var Schillers afsigt att visa huru sjelfva frihetens hjelte bar afsky för en konungamördare. Men oakadt detta moraliska syfte, förderfvas deraf de sista scenerna af hans Tragedi. Göthe, högst af alla, då han vill vara det, någon gång äfven regelbunden, har oftast satt sig öfver alla reglor; och med något eget stort så intagit sina landsmän, att äfven hans fel af dem förgudas. Jag vill blott anföra hans Tragedi, *Den Naturliga Dottren*, som från en början af förvånande höjd och skönhet, faller till ett lågt och löjligt slut, der hjeltinnan, utan att man vet hvarföre, gifter sig

sig med en subaltern person, under vilkor att giftermålet aldrig skall fullbordas. Man invänder att denna Tragedi är ämnad att utgöra en del af ett helt, sådant som Schillers Wallenstein. Men ehvar det nämnda vilkoret för ett giftermål må finnas, synes det äfven under Comediens värdighet.

Om den Franska Tragedien är allför regelbunden, har den Tyska fallit i en motsatt ytterlighet; och i bägge saknas ofta den förutnämnda gradation i stylen, eller så tillsägan- de den ekonomi med effecten, hvarigenom den med mindre ansträngning kan blifva stor, när det fordras.

Att närmare uttrycka min mening med denna gradation, vill jag anföra exemplet af en Symphoni, der Compositören i början endast nyttjar de mildare instrumenterna, och underhåller åhörarens nöje genom melodiens behag, genom stämmornas lek emot hvarandra, och harmoniens väl beredda vändningar. Der gör den minsta brytning eller förstärkning sin åsyftade verkan; och om någon gång åhöraren skall frapperas med Orchesterns hela styrka, förfelas ej ändamålet. Icke så, när örat ständigt tröttnas af tvära brytningar, af pukor och trompeter, ja, basuner, som nu äfven användas vid glädtiga fruntimmers-arian. Så har misshushållningen med effect sträckt sig äfven till tonkonsten, med lika verkan
som

som i vitterheten. Orsaken är den, jag redan nämnt, då fråga var om Franska Skådespelares deklamation, den alltid närvarande afsigten att öfverträffa.

Men denna afsigt, ledd af förståndet, som upptäcker rätta vägen för de önskade framstegen, har utan tvifvel uppbragt vitterheten till den höjd, der den är, oaktadt ett och annat afsteg. Stor är visserligen denna höjd; och måne den ännu kan blifva större — eller äro menskliga framstegen på denna bana, liksom af en oundviklig lag, begränsade vid en viss punkt? I vettenskaperna kan icke detta sednare antagas. Hvad var Astronomien och i allmänhet de physico-mathematiska vettenskaperna, hvad var Chemien i fordna tider, emot nu; och hvem kan förutse hvar de skola stadna? I vitterheten fruktar jag att gränsen är funnen. Betraktom dess framskridande i en sammandragen tafla.

Troligen hafva många sköna, men oss obekanta stycken föregått Iliaden. Sjelfva tanken af ett så stort Poem, kan ej tros hafva uppstått förr än många mindre voro författade; och innan sådana vers skrefvos som Homers, ja, innan den majestätiska Hexametern uppfanns, måste mycken vers hafva varit skrefven. Mycket skrefs ock i det gamla Grekland efter Homer; men han blef ej der öfverträffad; och trettio Sekler äro snart för-

flutna, utan att han erkännes någonstädes hafva blifvit det.

Den Romerska vitterheten geck ända till Virgilius, Horatius, Ovidius; den Engelska till Shakespear, Milton och Pope; den Franska till Corneille, Racine, Voltaire; den Italienska till Dante, Tasso, Ariosto, Petrarca, o. s. v. Lycklige de efterföljare, som kunna sägas hafva nalkats dessa mönster! Men alla dessa punkter af *nec plus ultra*, fastän på olika vägar, synas inträffa ungefärligen vid samma höjd.

Om den tid skulle komma, då allt hvad vi hafve förträffeligast af fordna och nyare tiders poesi, blefve på ett afgjordt sätt öfverträffadt; må man då dömma att jag haft orätt i en anmärkning förödmjukande för menkliga Snillet, i anseende till ändligheten af dess förmåga; men tröstande då man betraktar gränsens afägsenhet, och den höjd som någon gång är upphunnen.

Att efter betraktelser öfver vitterheten i dess höjd hos verldens längst hyfsade nationer, tala om Nordens i dess barndom, är utan tvifvel ett djupt fall. Men äfven de förstnämnde nationerne hafva haft sin barndomstid. Vår har varat längre än deras; men med en förvånande hastighet hafve vi upphunnit dem.

Af Nordens Poesi, Sagor eller häfder, ehvad de må kallas, från den tid, då vår histo-

storia begyns, hafve vi förmodligen intet qvar, om icke något deraf i nyare Sagor finnes infördt, såsom Volas Spådom och flera traditioner, som tjent till grund för Eddorna. Starkaders visor, af okänd ålder, torde ej med visshet kunna räknas hit. Thiodolfer, Brage den gamle, Are Frode, Sämunder och ändteligen Sturleson, den sista Eddans författare, voro alla mycket nyare, måhända från det 7:de till det 15:de århundradet.

Men, ehuru sent denna Edda blef sammanfattad, i hvilket mörker är den icke insvept, hvilken råhet, hvilken oreda, hvilka motsägelser i hela uppställningen! Gudaskaran förekommer sällan med de egenskaper, den tillhöra; men oftast blott som mäktig i trolldom; och sjelfva Oden tillskrifves den värsta af alla trollkonster, kallad Seid. Det vore obilligt att i denna, mer än i andra hedniska religioner, fordra någon positif rimlighet. Men då religionen är införlifvad med poesi, kan man åtminstone vänta en poetisk rimlighet, det är: ett visst sammanhang mellan det antagna och dess verkningar. Hvilka Gudar, som behöfva de medel, hvarmed svaga människor sträfvat att öfverstiga den levande naturens gräns! Dock — oredan är så stor, att man ej vet om dessa varelser alltid varit Gudar eller en tid människor, eller ömsom det ena och det andra.

Någon gång framskyntar tanken om en allsmäktig Gud, världens skapare, Oden, Allfader, hvaraf våre häfdateknare slutat att med namnet Oden betecknades två olika varelser, en som af ålder, eller af evighet varit Gud, och en, som blef det efter sin död, således slutligen två Gudar af samma namn. Egyptier, Greker och Romare hade hvar sin Jupiter, men desse, likasom Nordens tvänne Oden kunna hafva varit en och samma person eller ideal, i olika traditioner olika föreställd.

Några af personerna i Eddan väcka intresse genom beskrifningen om deras egenskaper; men sällan finner man handlingar som svara deremot. Baldurs begrafning, då hans hustru dör af sorg och kastas på bålet, är poetisk och rörande. Föreställningen af Gerda, sådan som hon vid Waleskjalf visade sig för Frey, är hög och skön, men det är en ljusnad som straxt försvinner i det vanliga mörkret. Målningen af det outhärliga ämnet för skapelsen — eldens och frostens boningar, skilda genom en afgrund, Ginungagap, som öfverfors af stormar, uppkommande deraf att elden drog luft från köldens region — har något poetiskt, och är bygd på en fysisk kännedom, som likväl kan hämtas från hvarje ugn med drag. Men huru lågt faller den i sig själf så höga tanken om skapelsen! Ett slags varelser, Gudar eller ej, döda en Jätte och kasta kroppen i Ginungagap; af köttet blir

blir jorden, af benen berg, af blodet Oceanen, af hufvudet himlen, af hjernan moln o. s. v.

Ön Seland's upprinnelse är lika besynnerlig. Gefion tar fyra oxar, hennes egna söner med en trollkämpe; hon spänner dem för det land, hvars rum intages af Mälaren; de draga det öfver hafvet och fästa det der nu Seland ligger. Måne detta icke är en vanställd och hopblandad tradition efter Pasiphaë och Minotauren, Europa bortförd af en Oxe, eller Dido, som fick så mycket land, hon kunde omgifva med en oxhud?

Mycket skulle kunna anföras, som ännu sannolikare har sitt ursprung från Grekernas Myther; men det tillhör ej mitt ämne. Snarare, jämförelsen mellan de Sånger som till oss öfverfört våra förfäders och Grekernas Gudalära — och det blefve att jemföra Eddan med Iliaden.

Det enda sättet att tilldela våra gamla myther ett vittert värde, är att låna dem en högre syftning och förklara dem för allegorier. Med snille och möda kan detta lyckas. Vill man först utan granskning antaga att en poesi är förträffelig; och sedan använda tänkeförmågan att, i brist på synlig skönhet, uppfinna en inre mening, prisa och upphöja den, kan man lätt uppgöra en stor ideal, som likväl ej har minsta likhet med urbilden.

Likasom jag betraktat den franska Tragediens brister, oförförd af den magiska glans och

och de sanna skönheter dem omgifva; likaså fördomsfritt har jag sökt att bedömma våra nordiska Myther, sådana som de äro; ej sådana som jag helst ville föreställa mig dem. Men, i sanning — hvartill skulle det tjena att öfverhöfvan upphöja det, som vid förnufkets ljus skall snart återfalla till sitt rätta värde. Nej; vi hafve på vitterhetens bana, äran af en sen, men ovanligt hastig lyftning. Nöjom oss med den. Våre gamle Förfäder offrade åt sina gudar; och man offrar ej åt Allegorier. Förmodeligen trodde de på dem helt slätt och rätt, hvilket ej hindras af orimligheten. Derom vittna alla hedniska religioner.

Havamal, om den verkligen vore författad, som det tros, af Oden sjelf eller i hans tid, skulle tillkännagifva en hyfsning, som ej står tillsammans med allt öfrigt af samma ålder. Denna moraliska Sång, som röjer kännedom äfven af den hyfsade människans svagheter, ondska och list, och som innefattar några tankar värdiga Pascal, la Bruyère och Rochefoucault, torde kunna anses tillhöra en sednare tid, och är ändå förundransvärd.

Emedlertid kan ej nekas att våra Myther, om ock de härstamma från andra nationers, hafva en original karakter: att stylen i dem har stundom en hög enkelhet, som på långt håll närmar sig till Homers, och att hela tafflan har en egen dyster hållning, som med val och urskillning kan användas af Nordens

Skal-

Skalder och konstnärer, då de heldre upplifva fosterjordens minnen, än fortfara att trampa den allför nötta banan af Grekiska Mythologien, visserligen vackrare, men ej mycket rimligare än vår. Om likväl något godt skall frambringas ur vårt eget förråd, fordras der till att ur Chaos skapa något ordentligt.

De nyare Sagorna, mest i prosa, någon gång blandad med vers, intaga ett långt, men ej mycket ljusare tidevarf. I den stora mängden af dessa Sagor, äro några få utmärkta genom en naiv berättelse om interessanta händelser. Början af Hervara och hela Gänge Rolfs Saga hafva romantiskt interesse; och der finnas ställen af ett slags episk höjning; men det underbara är mest en rå, opoetisk trolldom. Med ännu några undantag, förtjenar det öfriga, Rimkrönikor inberäknade, ej att nämnas, då fråga är om vitterhet. Det äger endast ett värde, som källor för vår historia, som vittnesbörder om nationens stridbara lynne, och om en viss ädelhet i våra kämpars handlingar. Detta värde är sannt, och visserligen stort.

Man väntar att med Christendomens införande i Norden, se ett nytt ljus uppgå öfver dess vitterhet; men man bedrar sig. De Prester och Munkar, som togo styrelsen öfver tänkeförmågan, hade sjelfve ej mycket ljus att meddela, och de behöfde mörkret för att bibehålla sitt välde. Vi hafve långa tidevarf

att öfverfara innan det blef skingradt; än längre innan Norden kunde sägas äga en vitterhet.

Något före och under Unionstiden, ägde en och annan af Regenterna en viss grad af kunskaper. Sturarne voro icke okunnige. Gustaf Wasa, deras och Hemming Gadds lärning, hans Söner och hans store Soneson fingo vårddad uppfostran. Erik d. XIV kunde kallas lärd för sin tid. Några Psalmer, af honom författade, äro i sin enfald, eller rättare, i sin enfaldighet, rörande minnesmärken af hans böjelse för Skaldekonsten och af den melanholiska sinnesstämning, som, sedan urartad till vansinnighet, vållade hans olyckliga öden. Gustaf d. II Adolph, som redan i barndomen hade förvärfvat ovanliga kunskaper, sedan lyckligen utvecklade, visade ett varmt nit för vettenskaperna i Sverge. Han insåg den falska rigtning undervisningen hade tagit vid Upsala Akademi, och den lamhet hvarmed den behandlades. Han vidtog kraftiga åtgärder att afhjelpa det onda; och tillade Akademien ansefliga donationer, hvarigenom dess Lärare blefvo så lönte, att en fullkomlig verksamhet af dem med rätta kunde fordras. Men, kallad från dessa yrken af sin bestämmelse och stora själars drift att verka på världens öde, gick han till segrarna och döden.

Hans Dotter gjorde mycket för lärdom, för tidens philosophi och classiska språkens kännedom, mycket för vår historia; men lycka-

kades ej att upphjelpa vår vitterhet, ehuru andra länder redan frambragt mästerstycken. Likväl uppstod Stjernhjelm framför sina landsmän; men han steg ej högt, och stod ensam. Carl Gustaf ägde kunskaper; men hans korta och lysande bana omgafs af vapnen. Carl d. XI, med en vårdslösad uppfostran, gjorde så mycket för Sverge, att han kunnat ursäktas, om han ej gjort hvad han gjorde för dess litteratur. Carl d. XII saknade icke naturligt förstånd och kunskaper; men uppoffrade Sverge och sig sjelf åt äran att nämnas den tappraste af verldens hjeltar.

Efter hans död, som afbröt ett kanske hoppfullt bemödande att återvinna en del af hvad han förlorat, sysselsattes nationen att njuta en frihet, lätt och hastigt vunnen; och att utan motvigt försöka den enskilda verkningsförmågan på det allmänna, hvartill hon ej var vuxen. Utmattad efter långa krig och stora ansträngningar, nöjde hon sig nu med att tvi-
sta om inre angelägenheter, och — för en nation, hvars häfder äro så lysande som våra, och hvars nyaste minnen ej äro det mindre, kan det vara tillåtet att framställa den varnande taflan af en korrt förnedringstid — denna nation hade så ledsnat vid ärofulla och dyrköpta bragder, att då krig fördes, var icke ens afsigten allmän att segra! Himlen och Svenska hjeltar vare lof! detta tänkesätt varade ej länge.

Det

Det var först under en tid, så fattig på annan ära, som Sverige beskärdes den, att i vettenskaperna täfla med det öfriga Europa, och att börja nalkas det i vitterheten. I denna framträdde Dalin; och inga gradationer finnas mellan honom och hans föregångare. Hans språk var ett nytt språk, rent och välljudande; hans prosa är full af tanke och behag. Jemförd med en högre fullkomlighet, synes hans poesi förlora; men jemförd med allt som föregick och i början omgaf honom, är den beundransvärd. Hans poesi lästes då med förtjusning; nu icke mer. Besynnerligt är att den, som skref:

Den store Carl var död, och ännu skälfde jorden,
ej kunde skrifva mer af samma halt.

Några vackra begynnelser som ej fullföljas, bevisa hvart han ämnade sig; men han famlade på en obanad väg. Emedlertid kan ej nekas att Dalin gjorde epok; men snart följde en mera lysande. Han hade beredt färgor och penslar; större mästare framträdde att begagna dem.

En Drottning, som med snille och kunskaper gaf glans åt en thron, då fördunklad af dess vanmakt, Lovisa Ulrica, upplifvade sann lärdom och vitterhet i vårt land. Utan förmåga att rikt belöna, ägde hon ett kraftigare medel att väcka täflan, i de bevis af aktning, hon med urskillning visste att gifva för.

förtjensten, och hvilkas värde öktes af den vördnad, hon sjelf ingaf.

Hon fann Klingenstjerna, Celsius, Linné med flera redan mogna i vettenskaperna, Dalin i vitterheten. Den utmärkta heder dem bevisades, uppmuntrade andra att efterfölja dem. Huru blef icke den store, den älskvärde Linné mottagen, då han, merändels en gång om året, kom till Drottningholm att öfverse de tillökningar Drottningen erhållit för sina samlingar, och ordna dem efter hans eget system, det enda rättesnöre verlden äger att igenkänna och classera djur och växter, ja äfven dem, som efter hans död blifvit upptäckta. Dalins och Klingenstjernas grafvård vid Lofö kyrka, är ett lysande monument af Drottning Lovisas kärlek för vitterhet och vetenskaper; af hennes aktning för deras berömda idkare.

Härförd af dessa minnen skulle jag lätt kunna glömma mitt ämne, för att omtala huru de positiva vettenskaperna hos oss i hennes tid allmänt uppnådde, och i vissa delar öfverstego den höjd, hvartill de i andra länder hade hunnit. Och hvar borde väl en sådan afvikelse lättare vinna tillgift, än inför en Akademi, som, stiftad af denna snillrika Drottning, bevarar hennes minne i vördnadens och tacksamhetens helgd. Men, mine Herrar, jag har redan öfverskridit den tid, jag ärnat begära af Edert tålamod. Jag skyn-
dar

dar derföre att genomfara hvad återstår till det föresatta målet.

Lovisa Ulricas tidehvarf blef lika fruktsamt på Skalder och Vältalare, som det var på Vettenskaps-idkare. I Kongl. Vettenskaps-Akademiens Handlingar för denna tid, finnas Inträdes- och Åminnelse-Tal, som kunnat hedra hvad tid som helst. Och flere Herrar, som beklädde Rikets högsta värdighet, intogo samma rang som Talare.

I Skaldekonsten uppstego främst bland många andra, Gyllenborg och Creutz. Deras arbeten äro för väl kända, att behöfva mer än nämnas. Må mig dock tillåtas en anmärkning, kanske vågad, i närvaro af Vitterhets-Domare som vunnit ojäfvigheten genom sina arbeten. Männe vår tid gör full rättvisa åt Grefve Creutz, eller skulle det obeskrifliga nöje, jag i min ungdom åtnjöt vid läsningen af hans Atis och Camilla, ännu förvilla mitt omdöme om dess värde?

Man saknar der philosophi, en viss styrka i uttryck, och en djuphet i tankar, som ger öfning åt läsarens begrepp. Men fordras allt detta i Erotisk poesi? Bör man af Arcadiens invånare begära Romares energi, Ty-skars metaphysik eller Fransmäns esprit? För öfrigt, hvilken klarhet och naiveté i stylen, hvilken musik i verserna, hvilka målningar af naturen, med vårens friskhet, i få rader framställda! Än ser man från höjden vid Dia-

nas Tempel, en utsigt värdig Claude Lorrains pensel; man finner sig der, och verkligen ser, medan man läser, det rika landskapet, den sköna floden, som, efter många omväxlingar,
*- - längst vid himlabryn förvandlas till en strimma,
 Der fälten blekna borrt uti en ljusblå dimma.*

Än fördjupar man sig i en vildare trakt,
*Emellan brått af berg der klippan klippor här
 och finner i en melancholisk dæld,
 - - en flygtig bäck, som klagar och försvinner,
 Se'n på en måssig mark, han allt sitt silfver stänkt.*

Och de ljufva, de milda passionerna, huru sannt och skönt äro de icke uttryckta! Visserligen gifvas Skaldeslag af större värde; visserligen är Atis och Camilla öfverträffad äfven i detta; men af kortare stycken, som, att nyttja en stor Författares ord, *under ingifvelsens stund kunnat börjas och slutas*, till exempel vissa Erotiska Oder — ja, då man läser:

Jag tror mig känna vingens fläkt,

Af dufvorna som draga Fröja,

tror man sig också höra dallringen af strängarna på Apollos lyra.

Men att öfverträffas af några sällsynta drag, som kunna kallas phenomener i Snillets verld, är ett öde som få författare undgått. Och det oagtadt torde Grefve Creutz, äfven utan afseende på tiden då han skref, ej böra nekas ett af de högsta rum bland Svenska Skalder. Men då man jämför hans och Gyllenborgs, jemte några deras samtidas arbeten
 med

med allt, som på vårt språk nyss förut var skrifvet, synas århundraden ställa sig deremellan.

Det synes som naturen, efter en stor ansträngning af dess skapande förmåga, behöfde hvila. Efter detta jättesteg stadnade vår poesi i några år. Man kan ej påstå att den märkligt föll; men icke heller att den höjde sig.

Till denna punkt var Svenska vitterheten hunnen, då Gustaf den III:de steg på thronen, och hvem kan misskänna den ännu högre, hvartill hon af honom blef upplyftad? Han var äfven, hvad han ej behöft vara för detta ändamål, sjelf författare. Och om än det vore sannt, som påstås, att hans arbeten, i anseende till språket, fullkomnades af mera öfvade pennor, hade han förtjensten af dessas val; och ingen lär bestrida honom den af utkasten eller det egentliga innehållet.

Intagen af Corneilles, Racines och Voltaires mästerstycken, och mest bekant med deras språk, ville han derefter dana vårt; men han sökte derjemte att gifva det en gammal Svensk ton. I de stycken han skref för theatern finner man spår af detta dubbla syftemål. Än förekomma starka gallicismer, till ex.: *det är åt mig att m. m.* *), än finnes verbum sist i meningen på de gamlas vis. Om detta blifvit allmänt efterföljdt, och som då vanligen händer, längre drifvet, hade vårt språk sluteligen blifvit ett besynnerligt språk.

Men

*) c'est à moi de &c.

Men Gustaf träffade och använde Snillen, som af egen kraft voro sjelfständiga. Språket förblef det redan hyfsade Svenska; det tilltog i rikedom och styrka; och om det böjde sig något åt gallicismen, kan ej nekas att det tillegnade sig det goda af ett språk, på hvilket så stora mästerstycken voro skrefna. Bruket att slösa med främmande ord, var länge sedan aflagdt; nu användes endast främmande vändningar att uttrycka hvad med egna, ej kunde lika klart och lika korrt uttryckas. Bör man väl misstycka gallicismen i följande vers?

*Nej, Christiern, denna plikt är icke gjord för mig *).*

Och skulle det väl vara tadelvärdt — att likväl med måtta och endast då det behöfs — låna en och annan vändning, ja, ett och annat ord, af nationer som förut i århundraden arbetat att finna uttryck för de nya eller utvidgade idéer de vunnit i mon af deras framsteg i vettenskaper, vältalighet och skaldekonst.

Jag borde här omtala de Författare, som utmärkte Gustaf den III:s tidehvarf, och till hvilkas danande han utan tvifvel sjelf bidrog genom uppmaningar att skrifva, genom inrättningen af en Svensk Theater, der författares möda belöntes med nöjet att se sina arbeten under hans egen tillsyn med prakt uppförda,

*) n'est pas fait pour moi.

förda, genom det värde han i allmänhet satte på sanna Snillen, och genom deras samlande omkring sig i en ny och lysande Akademi, medan han vid återupplifvandet af denna, utan att utesluta vitterheten, riktade dess verkningskraft åt alfvarsammare föremål — men kanske verkade han mest genom det älskvärda omgångssätt, hvars minne ännu prässar tårar ur deras ögon, som det åtnjutit. — Jag borde omtala alla dessa författare; men flere af dem lefva ännu, och fortfara att sprida glans öfver Svenska vitterheten.

Endast några få bland de afledna vill jag nämna, och föga mer än nämna dem; ty deras arbeten äro närvarande i allas minnen, och de hafva haft den sällsynta lyckan att af samtiden njuta den rättvisa, dem ej kan felas af efterverlden.

Genast framställer sig Kellgren, och med honom tanken om smak, alfvar, kraft, djup sinnighet och harmoni. Det steg vitterheten gjort från det näst föregående tidehvarfvet till detta, kan mätas från Creutz och Gyllenborg till Kellgren. Men liksom alla afstånd mellan objecter fjerran från synpunkten förminskas, äro ock framstegen mindre märkliga, sedan vitterheten uppnått en viss höjd. De undgå dock icke det skarpt betraktande ögat.

Hvilket evigt monument har icke Kellgren åt sig sjelf upprest i dessa få rader!

Sko-

Skola Edra helgade grafvar
 Trampas af Tyranner och slafvar!
 Nej; må trældomens blotta namn
 Edra vreda vålnader väcka,
 Och Er arm sig hämnande sträcka
 Ur den eviga nattens famn!

Hans död påskyndades af det Snillet verk-
 samhet, som med hvart arbete gjorde honom
 för sin samtid mera kär, men som redan ha-
 de gjort mer än nog för hans odödlighet! —
 Lehnberg, med lika kraftig som behaglig röst,
 talade till stora mäns ära, och gjorde religio-
 nens stränga läror älskvärda äfven för verlds-
 ligt sinnade. — En Skald, den ojemnaste af
 alla, torde icke synas värdig ett rum bland
 dessa författare. Han är det icke i det hela.
 Men, då stundom orimligheter, stundom svag-
 heter i hans vers, uppbragt läsaren till en
 billig harm, vann skalden ofta genom ett en-
 da drag, en förlåtelse åtföljd af beundran el-
 ler tårar. Man igenkänner lätt den olyckliga,
 den med armodet alltid kämpande Lidner;
 han, som skref i Cantaten till Skaparens lof:
 Molnen hans välde tillbedjande ljunga,
 Stormarne ryta sin Skapares makt.

i Medea:

Fly, Svanen lik, som sig åt vida rymder ger,
 Då hon ej någon vass för sina ungar finner.

i året 1733:

. med Tigren i sitt spår
 På afgrunds sköra hvalf, hon under åskan går

med mycket mer, som till hans fördel behöfver anföras. — Thorild, hvars poetiska ärelystnad öfversteg hans stora anlag, syftade till en så aflägsen höjd, att han sjelf ej kunde skönja den. Men, under det han svindlade i molnen, frambragte han ett och annat drag af etheriskt ljus, hvaraf man kunde ana hvad han hade blifvit, om han ägt det misstroende till sig sjelf, som gör att Snillen genom arbete och egen granskning fullkomnas. Helldre än att underkasta sig denna möda, detta tvång, öfvergaf han den Svenska vitterheten.

Den så kallade Svenske Anakreon, som icke var Anakreon eller någon annan än sig sjelf, stundom hög i det lägsta skaldeslag, alltid qvick, full af sitt ämnes anda, än Teniers, än Hogarths like i målning — eller, att på det enda möjliga sätt beskrifva honom — Bellman — Han, den ovanlige, som hade förlorat, om han tänkt då han skref — författade, uppfann melodier, sjöng; och gjorde sin tid en välgerning; ty han gladde den. — Ett snille af det vackra könet, i alla afseenden värdigt att här nämnas, var Fru Lenngren, hvars hand igenkändes af ett eget behag, af fina och upphöjda tankar, som, ej förkunnade med ordens prakt, intogo läsarens själ, med sin egen skönhet och den högsta konst fördold i dess enkla prydnader.

Skall jag våga att vidröra nyss slagna och ännu blödande sår? Skall jag nämna den smak.

smakfulla, sinnrika, ljufva Skalden och väl-talaren, den älskvärda mannen, hvars lysande börd och höga rang knappt syntes bredevid hans snille — skall jag nämna den vördnadsvärde, som redan i medelåldren utmärkt författare, gjorde förvånande framsteg vid den ålder, då vanligen mensklige förmågan aftynar? Han, som i patriotismens häfder vunnit ett ännu högre rum än i vitterhetens, då han på vårt Riddarhus i nationens namn tilltalade en Konung den han älskade; men som syftade åt despotismen — Dock, mine Herrar! det, hvarvid jag tvekade, är redan gjordt; och Edra tankar hafva redan, från de toma rum, J här betraktat, flyttat sig till Grefve Oxenstjernas och Friherre Adlerbeths grafvar.

Den sednare hann blott nog öfverlefva sin vän, att med en förträffelig Sång beklaga hans bortgång. Nu äro de åter förenade och med tacksamhet helsade af de stora Skalder, hvilkas Sånger de öfverfört på vårt språk.

Om, efter våra Förfäders tro, de sälla döda i Valhall bibehölle sina fordna böjelser och åtnjöte de nöjen, de mest älskat i lifvet; huru skulle då stora Skalders och Konstnärers skuggor der församla sig, och, skilda från alla lägre passioner, meddela hvarandra den osägelige vällust de känt, då de målat eller skapat med ord, marmor, färgor eller toper!

Men taflan af vitterheten under Gustaf d. III:s tid är på långt när ej fulländad; en stor, en skön del deraf återstår. Måtte den orsak länge finnas, som nu förbjuder mig att fullända den!

Emedlertid var vår vitterhet hunnen till en stor höjd; och vi ägde redan Tragedier, som i styl, versification, uttryck af stora tankar och passioner, icke eftergåfvo dem af Frankrikes gyldene ålder; en Lyrisk Tragedi, som, då man tillägger national-interesset till dess eget värde, torde länge stå främst i sitt slag bland alla nationers; vi ägde didaktiska Poemer, Oder och andra mindre poesier af de flesta slag, som kunde hedra hvad land som helst. I den högre Comedien stodo vi ännu långt efter den Franska, eller rättare sagdt, vi hade ingen egen, och vi hafve det ej ännu. Men språket har vunnit den hyfsning, böjelighet och kraft, som erbjuder våra skalder att begagna det i alla vägar. Ett steg är redan gjort genom öfversättningar af Franska Comedier på vers, som bevisa huru språket kan böjas af Snilletts hand.

Detta sköna språk, som, taladt utan affectation eller provins-dialekt, förenar med Italienskans behagliga ljud af vocaler en egen ton af stolthet och alfvar, har, äfven till uttalet varit i fara att bortblandas. Under den tid då öfverflödiga consonnanter, såsom tz,

m. m.,

m. m., låntes från Tyskan, hade också förmodligen uttalet lånt det svassande och gutturala från samma språk; men, i fall så var, hade det småningom med bokstäfverna försvunnit. Gustaf d. III hade sjelf ett så förfinadt och utsökt uttal, att om man ej hört orden, hade man ej visst vetat hvad språk han talade, men snarare trott det vara Franska än Svenska. En Kung, och en Kung med Snille, tages alltid till mönster af sin nation. Hans hof täflade att härma honom; och detta spridde sig derifrån till alla belevade kretsar. Men Svenskarne, churu fallne för efterapning, hafva dock i grunden en egen smak; och endast glömskan af det konstlade återförde snart språket till sitt naturliga ljud.

Allt sedan Gustaf den III:s tid har Svenska vitterheten ej stadnat i sitt lopp. De Skalder, som hedrade det förra tidehvarfvet, hafva utgifvit sina samlade arbeten tillökade med nya, värdiga deras namn; och nya Skalder hafva uppstigit att ersätta de afgangna.

Men det händer att Snillen, ej nöjda med banade vägar, söka sig nya, och träffa ej alltid de bästa. Den Tyska mystiska philosophien intog ej längesedan en eldig ungdom, som trodde sig finna en hög och för profana begrepp okänd mening i skrifter, hvilkas författare syftade åt något, som de sjelfve ej klart förstodo. Och denna filosofi skulle nu an-
vån.

vändas att bringa vår poesi till en aldrig uppnådd höjd. Härtill kom, att nya upptäckta förhållanden i natur-vetenskaperna benämndes med nya ord; dessa nyttjades att öka det mystiska i poesien; och derpå utbrast en flod af obegripligheter, som väckte de förvillades beundran och förståndets farhågor. Toner och rörelser fingo färg, moraliska egenskaper metallitet, o. s. v.

Dock — om några snillen funnos bland dem som föllo i denna yrsel, bör man hoppas att de skola vakna. Först oförväget anfallande, sedan med sanningens styrka bekämpade, dref dem en missförstådd hederskänsla, att heldre söka försvara än rätta sig. Emedlertid hafva vi från de ställen, och till en del af samma händer, hvarifrån de poetiska vidundren utgått, sett några skymter af ljus, några, fastän få och korta stycken, hvilka ej kan nekas poetiskt värde. Måhända hafva Svenska språket och vitterheten äfven under denna kris och under imitation af de bättre Tyska arbeten, bland mycket förkasteligt, vunnit ett litet förråd af uttryck och ordvändningar, nyttiga, i den mån de användas med urskillning och förstånd. Medan man sökt ord för det obegripliga, har man till äfventyrs funnit ett och annat, som kan användas att uttrycka verkliga idéer.

I anledning af allt detta kan jag ej förgäta den gamle Montaignes sinnrika anmärkning,

ning, sedan annorlunda sagd af Boileau, nemligen att *uttryckets klarhet kommer af kunskapens fullhet*. Och hvarföre skrifver man? Utan tvifvel att förstås.

Men hvad bebåda dessa utflygter, dessa djerfva tillbud i flera länder att lyfta sig öfver allt som hittills varit högst ansedt och beundradt? Om de någonsin kunde åtföljas af förnuftet; om allt hvad nye filosofer i ett slags töcken synas ana, kunde blifva klart som de positiva vettenskaperna; då skulle måhända också ett nytt ljus uppgå öfver viterheten. Hittills är det sjelfva förnuftet, som, likt solen, smält vaxet på Icarernes vingar. Efterverlden är förbehållet att se om något eller intet skall uppstå af allt detta. Emedertid är det tillåtet att tvifla.

I det hela har vårt språk gjort beständiga framsteg ända från Dalins tid; och det synes nu, med bibehållande af förr vunna behag, hafva fått en mera manlig utbildning, en mera oberoende ton.

Bland andra geniets försök att afvika från de trampade vägarna, är det, att återtaga det spiåklynne, som rådde hos våra förfäder i råhetens och okunnighetens tid; och den vakkraste af alla känslor, patriotismen, har haft del i afsigten med detta försök. Jag kommer nu till den fråga, jag föresatt mig att slutligen besvara. Bör detta allmänt antagas i vår poesi? Böre vi försaka allt hvad vi vunnit
ge.

genom frukten af egen odling och genom den af andra nationers, så införlifvad med vår, att den ej mer urskiljes?

Ett verkeligt Snille har gjort ett förvånande försök, att med gamla språkets tonart besjunga våra äldsta Myther; och det, icke i en kort Saga eller tillfällig Sång, utan i ett Poem, hvaraf den utkomna första delen redan i längd ej eftergifver de klassiska Epopéerna. Ämnet har fogat sig dertill; och, med ett ord, författaren har lyckats. Men hvarföre har han lyckats? Ej för det, han nyttjat det gamla språkets ton; men för det, han med ett ovanligt snille, och väl bekant med den klassiska och nyare litteraturen, haft en mot föresatsen svarande förmåga, att ikläda den höga och sköna poesien vår urgamla dräkt.

Måtte då någon gång detta skriftsätt nyttjas af dem, i fall de finnas, som kunna använda det som han, och för ämnen hvar till det passar; men måtte det icke med förkastande af allt annat, allmänt antagas, ehuru förförande exemplet må vara. Till hvilket barbari eller barndom skulle vi då falla från den sanna höjd, dit vårt språk och vår vitterhet hafva hunnit! Måtte vi fortfara att odla dem på den väg, der de sig nu befinna, utan att vidare syfta till någon slags efterhärming af nytt eller gammalt. En yngling gör väl att antaga goda mönster för sitt uppförande; en
mog-

mognad man behöfver det ej. Så kan också nu vår vitterhet, följande Snilletts egen drift, och endast handledd af förnuftet, vinna den sjelfständighet patriotismen synes fordra.

Mig återstår nu endast, mine Herrar, att bedja om tillgift för den tid, jag upptagit, och att förnya uttrycket af min tacksamhet för den heder, Kongl. Akademien gjort mig med sitt val.

Svar

af Academiens dåvarande President, Landshöfdingen
von ROSENSTEIN.

Herr Friherre!

Sällan har denna Academie emottagit ett Tal af vidsträcktare omfattning, än det hon nu afhört. Sällan har hon genom ämnets utförande erfarit större tillfredsställelse. För att utreda och besvara en fråga, hvilken ofta, men isynnerhet hos oss i närvarande tid blifvit framsteld, har Ni, Herr Friherre, tecknat Vitterhetens öden hos alla Folk, och i alla Tidehvarf, med en skyndande, men genomträngande blick. Ni har visat, hvaruti Folkslagen liknat hvarandra, hvaruti de åtskilt sig. Ni har målat Nationernas lynnen, deras barn-dom och råhet, deras manna-ålder och framsteg, den höjd de vunnit, nedstigandet från denna höjd och fallet. — Af denna teckning hafva slutföljder blifvit dragne, lika grundade och sanna, som nyttiga och användbara. — Med förbigående af flera fina eller djuptänkta anmärkningar, skall jag endast nämna hvad som hos mig, och jag vågar säga hos Academien, har väckt och bordt väcka en förnöjande uppmärksamhet. Ni har ådagalagt att vitterhet och skaldekonst, hvad man ock må säga om särskilta lynnen och särskilta tycken, lik.

likväl äga säkra och oomkullstötliga grunder; att om ingen gräns gifves för snillet skapelser och för slagen, så gifvas likväl regler, hämtade från naturen och förståndet; att nyhet och originalitet äro herömvärda, då de bestå i uppfinning, men nyheten förkastlig, då den icke har annan grund, än begäret att vara ny och ändra, hvad erfarenheten befästat; med ett ord: Ni har visat, att en art af fullkomlighet gifves, och att då den blifvit ernådd, vore det ock hos andra Folk, man icke bör för att vara egen, blottställa sig att bereda skaldekonsten och vältaligheten ett oundvikligt förfall, eller åtminstone försämrande.

Må det tillåtas mig en liknelse, haltande, som liknelser i allmänhet. Jag vill ej anförade så kallade exacte vettenskaper, der det blefve löjligt att vilja vika från de säkre framsteg, som blifvit gjorde, att skapa sig en ny Geometrie, Astronomie, Physik, Chemie, Medicin och så vidare; ehuru desse vettenskaper äfven fått erfara skadliga verkningar af nyhetsbegäret; men om ett annat Folk äger en förnuftig philosophie, en förnuftig lagstiftning, politik, krigskonst m. m., hvarföre icke följa dem? —

Mera skall jag icke säga för att icke uppehålla Eder och Academien. Ni har besvarat hvad Ni ville besvara, och det med oväld och måtta. — Ett bör jag dock tillägga; En penna har liknat Edert hjerta, och fört allt till

till Fäderneslandet, till detta Fädernesland, hvilket Ni tjent såsom krigare och anförare, såsom röstägande Riddersman, såsom Statsman, underhandlare, rådgifvare, vägledare af en ung och lofvande Furste. — Genom Edra kunskaper, Edra talenter i de konstyrken, som utgöra denna Academies föremål, och i dem som med detta föremål hafva nära släktskap och bära namnet af fria, hade hon rättighet att tillegna sig Eder; och edra förtjenster af fäderneslandet gåfvo henne dertill en ny rättighet, efter hon äger den, att med sig införlifva de män, hvilka i Statens högre värff utmärka sig.

Se der! Herr Friherre, Edra anspråk till Academiens val, dem Ni sjelf blygsamt velat misskänna, och som Ni kanske icke gerna hört omnämnas. Ett enda undantag har Ni gjort, och det är, att vara son af en Academiens Ledamot, den hon ägt, alltid älskat och alltid skall minnas. Och då Edert hjerta talat om den tillfredsställelse Ni härigenom känt, så må det tillåtas mig, att med det afstånd, som är tillbörligt, yttra mitt hopp, att Ni äfven räknar som en tillfredsställelse, händelsen att nu emottagas af en bland de upprigtiga vänner, som Ni äger innom Akademien.

Jag hade tvekat att vid ett glädjande tillfälle omnämna de sednaste förluster Akademien gjort, men Ni har sjelf derom på ett värdigt och rörande sätt erinrat henne. Edra vänner,

Oxen.

Oxenstjerna och Adlerbeth få icke lyckönska Eder och Academien. De äro borttryckta. Academien begråter dem, och då för första gången efter deras bortgång, här med en slags offentlighet talas, huru skulle de icke finna ett rum i Academiens svar likasom i Edert tal. De sörjas bägge med lika rätt af Academien. Likväl, och sedan jag fått förklara Academiens önskan, att länge se Eder trösta henne öfver förluster, gagna och hedra henne, se Eder säll och lycklig, hvarföre skall jag icke än en gång få nämna Adlerbeth och tystna.

Om
Roms Satiriska Skalder
i förhållande till deras Tidehvarf.

Inträdes-Tal

i Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvi-
tets-Academien;
hållet den 25:te April 1820
af

PER THYSELIUS,
Th. Doct., Professor, Prost och Kyrkoherde i Örebro.

Mine Herrar!

När, hedrad af Edert val och tacksam mot E-
der ynnest, jag skall teckna mitt snart förgät-
na namn bland deras, som hedrat förflutna ti-
der, eller ännu länge, så önskar hvarje fo-
sterlandets vän, måtte hedra detta Samfund,
finner jag, med känslan delad mellan mina
brister samt förträffligheten af de yrken, ge-
nom hvilka detta Samfund upplyser och till
en skönare mensklighet förädlar åldrarne, in-
gen bättre begynnelse för mitt tal, än att ut-
bedja mig Edert öfverseende, lifvande och le-
dande bevågenhet. Må hända hade jag rättast
qvarstadnat i den skugga, der mig åligger med
an-

anspråkslös tro vårda Medborgarens, Embetsmannens och Religions-lärarens pligter, nöjd att från vitterhetens sköna yrken, likasom från ungdomens oskyldiga nöjen, vårda en hugnande hogkomst: nöjd med mitt tillfälle, att muntande följa nybörjarens öfningar på den långa banan och, efter den Venusinska skaldens liknelse, om än förslöad själf, söka hvässa äggen af något snille, det naturen begåfvat med lyckligare härdning. Denna verksamhet synes förbehållen åt de aftagande åren. Den är kär för mitt hjerta, såsom en tacksamhetsgärd mot Konung och fosterland.

M. H. J hafven fordrat: J vänten af mig ännu något mera. Jag vördar Edert ädelmod: Önskar kunna motsvara Edert förtroende. — Dömen skonsamt sjelfmisstroendet, som röjes i ett långt dröjsmål, att hörsamma Eder kallelse. Vänten icke mycket af den talare, hvars dag, delad emellan enskilda bekymmer och stundom ovittra yrken, sällan haft någon stund öfrig för vitterhets-älskaren. Viljen J för Edert sköna ändamål någon medverkan af min inskränkta förmåga: Anvisen M. H. en derefter lämpad verkningskrets. Skänken Edra undervisningar och råd. Hedren mig med Edra rättelser. Ett tacksamt hjerta skall till min sista stund erkänna dessa nya, större välgeringar, genom hvilka allenast Edert val må i framtiden på något sätt rättvisas, och frukten af Eder första ynnest icke alldeles gå förlorad.

Ro-

Romerska Litteraturen, nästan i allt ett mer eller mindre lyckligt genljud efter den Grekiska, har dock, själfständig åtminstone uti ett skaldeslag, lemnat de kommande åldrarne ett mönster. Satiren, ingenstädes saknad, der sedernas enfald märkeligen förlorat sig, uppträdde i Grekland på Theatern. Den gamla Comœdiens Skalder, Cratinus, Evpolis och Han som, höjd öfver dem alla, ännu beundras i sina skrifter, den ädle Aristophanes, voro sin tids obevekligt stränga sededomare. Athens Statsmän, Fältherrar, folkledare, Philosopher och Poëter, utan anseende till personen, stundom nämnde och framställde i träffande likhet, blottades på skådeplatsen för tadlets bitterhet, eller skämtets lek: — Ett själfrådigt folk ville så förlustas. Tidslynnets och vanan mildrade de sårades smärta. Sedan menigheten skrattat ut och härigenom likasom förvarat sin frihet, lät den ärenderna gå sin gång och styrdes såsom förr, ömsom af Pericles eller en Cleon. Andra tider kommo: Folket, beröfvadt sin politiska betydighet, behöfde icke eller smickras i sina nycker. Magten, samlad hos några få, verkade mer ömtållighet och afseende för det personliga. Utan tvifvel förlorade sig ock, i mon af sedernas hyfsning, smaken för det som var anstötligt. Så förändrades Theaterns lynne. Den nya Comœdien med sitt sköna valspråk: *Sublato jure nocendi*, valde en allmännare sedemålning; men

all-

alltid igenkände Greklands folk på skådeplatsen Grekiska seder: alltid var tillfället öppet att, om än under länta namn och utan personligt förnärmande, ömsom förlöjligen eller brännmärka afvikelsen från sannt lefnadsvett och bättre seder. Grekland, som således ej behöfde, ägde icke eller Satiriska Poeter, skilde från dem som författade för theatern.

I Rom var förhållandet i flera hänseenden alldeles olika. Konungaväldet, jemnåldrigt med Staten, störtades genom Patricierna, för hvilkas herradöme, under republicanska former, grundvalen lades af Roms sista lagliga Konung. När folket, länge nedtryckt, tillkämpade sig lagarnes skyddsvärn för sin frihet, gäfvos dessa lagar genom Patricierna, hvilka ej förgätit utsätta dödsstraff emot smädesvisor. Vid ett sådant förhållande, och med den tunga alfvarsamheten i Romerska lynnet, var det icke tänkbart, att en personlig Satir skulle drista sig fram på Romerska theatern. Den tidigare mognaden af ett närgränsande folks snilleöfningar var också alltid hinderlig för själfständig täflan, och Grekiska Comedien var redan utbildad till fullkomlighet, när den Romerska, i jemt fortskridande med sedernas hyfsning, ännu icke höjt sig öfver lågheten af Atellanska farcer. Så blefvo Roms Dramatiska skalder, med än så lyckligt anlag för sitt yrke, öfversättare af Greklands. Allmänheten vandes att på theatern finna endast Grekiska

namn, seder och characterer, och smaken bildades så uteslutande för det Grekiska, att äfven i Augusti tid, der Roms störste skalder, under allmänt lugn, i ostörd frihet, med all uppmuntran, som kunde önskas, förtroligt samverkade att höja Romerska litteraturens ära, hade Fundanius, ojemnförlig i sin comiska talang, intet annat val, än att i Theaterintrigens nötta spår framträda med en sparsam Chremes, som lurades af sin sjelfsvåldiga son, en fal flicka och en listig slaf.

Målningen af Romerska seder hade då, med få och obetydliga undantag, ingen plats på den Romerska theatern: och Romerska sederna, att räkna allt ifrån den tid, då segrarne införde rikedomar och rikedomarne yppighet, gånvo dock ett så rikt ämne för konstnärens pensel. Cajus Lucilius, Romersk Ridhare, älskare af Greklands vitterhet, särdeles af dess äldre Comiska skalder, banade då en ny väg och framställde för den läsande Allmänheten, hvad han ej tilltrrodde sig framställa för den åskådande: folkets och de förnämstes laster, nämnda med sina rätta namn, bedömda utan skonsamhet. De angrepne tackade honom väl icke mycket härföre, och förmodeligen var det en följd af deras hämnd, att den satiriska skalden blef på theatern ett föremål för dramatisk bitterhet, och förgäfves sökte upprättelse vid domstolen. Men hans samtid i allmänhet, framför allt de ädlaste och

bäste,

bäste, Scipio och Lælius, gillade och uppmuntrade hans företag. De, om än vårdslost tecknade, dock dristiga, lustbara och träffande caricatur-målningarna: det visserligen icke Atiskt förfinade men desto skarpare saltet i hans skämt behagade, långt fram i sednare tider, Roms högste konst-domare: Hans verser, brutna ur sitt sammanhang, åberopades så ofta af språklärare, införlifvades så gerna äfven i ypperliga författares skrifter, att det har lyckats af dem samla icke just obetydliga fragmenter.

Exemplet manade till efterföljd. Hundrade år efter Lucilius inträdde Horatius, femtio år sednare Persius, och före det andra seclets slut Juvenalis i de berömda spåren: Lärjungar som, förträffliga hvar i sin art, vida öfvergingo mästaren och lemnat kommande tider sins emellan föga jemförliga, men sköna mönster af den lekande, den dystra och den bittra satiren.

Olikheten i val af ämne och behandlingsätt hos dessa 3 Roms ännu med beundran och nöje läste Satiriska Poëter, har icke kunnat undfalla någon. Man har jemnfört dem i poetisk talang och sedemålningens styrka för att afgöra företrädes-tvisten. Föreningen af nytta och nöje, efter Horatii egen omdömesgrund, drager och har dragit de flestes bifall på hans sida. Kraften af en mera kärnfull stil, ymnigare bidrag till kännedomen af förnålderns seder, en alfvarligare bestraffning af sedeför-

derfvet, har dock i andras omdöme höjt de sednare skaldernas ära. Man har ändteligen sökt orsakerna till den stora skiljagtigheten dem emellan, och trott sig finna hvad man sökte i de olika åsigter som tillhöra en man af verldserfarenhet och umgängesvett, en filosofiskt tungsint yngling, eller en under declamationens stränga öfverdrift åldrad Rhetor: och jag medgifver gerna, att denna olika prägel finnes djupt intryckt på Horatii, Persii och Juvenalis' satirer. Dock synes mig, som hade man icke nog aktat på en annan omständighet, hvilken på hvarje författare verkar mycket, men aldra mest på sedegranskaren: Skiljagtigheten i deras omgifvelser, deras tidehvarf. En ren, eller qvalmig luft, den ymnigare eller mera sparsamt tilldelta solvärmén, skuggan och utdunstningen från närstående planteringar verkar obemärkt men säkert inom Floras och Pomonas riken. Skulle icke tidernas olika hyfsning, den större eller mindre friheten för själskrafternas utbildning, medborgerlighetens och sällskapslivets leende eller mulna skiften, efterdömen, medtäflan, uppmärksamheten, bifallet, såsom de med tidsväxlingarna förändras, på lika sätt verka inom Vetenskapernas och Vitterhetens områden? Och verka de äfven i våra tider, der vetenskapernas och vitterhetens vän, stundom förtroligare med tidehvarfven som varit, än med det som är, ofta mest bildas i sitt ensliga lugn

genom omgänget med de döda: huru mycket mer måste de icke hafva verkat i den classiska fornåldern, Greklands och Roms, der all bildning var offentlig, läsningen inskränkt och hvarje man af kunskaper och snille i vida flera hänseenden lefde med och för sina samtida! Verka de änteligen mycket på författaren i hvad ämne som händst: aldri mest måste de verka på honom, som till sitt ämne valt människohjertats och mennisko-lefnadens brister. Skall han skåda och afteckna dem med skämtsam lek, dyster smärta eller glödande harm? Låt äfven det först och främst bero af hans egna lynne; men beror åter detta icke till största delen af tidehvarfvets. Flyttom Persius till Augusti, Horatius till Neros tider, eller någondera till Adriani, hvilken afgörande förändring skulle icke detta äfven åstadkommit i deras tankegång och föreställningssätt! Historien M. H. återbär således här åt satirskaldens charactersdrag det ljus, hon stundom lånar af hans sedemålning: och må hända är det ingen af skaldekonstens alla regioner, som närmare än Romerska satiren förenar alla de ämnen, som blifvit anförtrodda uti Edert Samfunds sorgfälliga hägn — Vitterheten, Verldshändelsernas stora tafla och Antiqviteterna.

Skänken mig då M. H., jag anropar åter Edert ädelmod, eller lemnen åt ämnets vikt hvad talaren icke nog förtjenar, ännu en stunds

uppmärksamhet. — Jag önskade kunna med enkel sanning framställa *Roms Satiriska Skalders i förhållande till deras tidehvarf*.

Det tidehvarf, hvars förfallande seder Lucilius med okonstlad sanning och högsta frihet bestraffade i sina satirer, var, efter Romerska litteraturens annaler, Ennii Accii Pacuvii, Cæcilii och Terentii ålder; efter verldshändelsernas den äldre Catos, den yngre Africani, under hvars befäl Lucilius tillika med Jugurtha stridde vid Numantias murar, så att tidehvarfvets teckning står fullkomnad af Salustii mästarehand, hvilken likväl af missnöje med det närvarande synes häldst hafva tecknat det förflutna i de mörkare dragen. Det mångfaldiga sedeförderf, som ifrån ett torftigt och länge för sin sjelfständighet kämpande folks öfvergång till stora rikedomar och vidsträckta eröfringar städse var oskiljagtigt, frambröt nu mer och mer öfver Romerska republiken. Tryggheten födde öfvermod. Ymnigheten alstrade yppighet. Greklands konster, Asiens veklighet och guld väckte förr okända begär och förjagade mer och mer smaken för det alfvarsamma. Krigsbefäl och medborgerliga företräden eftersträfvades såsom medel till förvärfning och njutning. De äldre och mäktigare slägterna stridde för sin uteslutande besittning. Folket för obehindradt deltagande. Ändamålet var gifvit: om medlen var man icke nogräknad. Domare-maktens missbruk,

bruk, svek, trolöshet och brutna eder blefvo icke mer så sällsynta. Bland Grekiska philosophemer lyssnade man häldst till dem, som lossade religions-banden: Och att i roten förstöra de medborgerliga dygderna, började osedligheten först förgifta de husliga. Likväl, hvad Romerska despotismens ojemnförliga historieskrifvare vittnade om en i grund förderfvad tid: att den icke alldeles var utblottad på goda exempel, skulle det icke fastmer gälla om det utbrytande förderfvets ålder. Der fanns ännu ett icke ringa antal nitälskare för uråldrig Romare-dygd, afsvurna fiender till de nymodiga osederna. Cato stod i spetsen för detta antal. Andre funnos, som önskade förädla rikedomarne genom ett värdigt bruk och förena goda seder med ett förfinadt umgängesvett, medborgerlighetens ära med kunskapernas. Främst ibland dessa utmärkte sig den ädle Scipio och hans vän Lælius den vise. Likstämmigt tankesätt förenade Lucilius med den förstnämnde. Likartade studier och närmare vänskapsband med de bägge sednare. Af Cato hade han lärt yttra sig emot hvar och en såsom han förtjente, oförskräckt och rätt fram, emedan han sjelf hade ett rent samvete. I Lælii och Scipios sällskap öfvades han uti Grekisk läsning och Romersk urbanitet. Så utbildades Lucilii character. Han framträdde med lågande mod, en ovikelig stridskämpe för fornåldern emot samtiden — sko-

nande intet namn, ingen medborgare-class, ej en gång medborgarinnorna. Det sköna valspråket: *Uni æquus virtuti atque Ejus amicis* tillegnades honom af den odödlige skald, som först efter honom upptog den satiriska penseln och i öfrigt föga smickrade sin företrädare.

Det är icke eller svårt, att af Lucilian-ska tidehvarfvets litteraira förhållande förklara hans af en så upplyst och billig domare som Horatius var, anmärkta och i de samlade fragmenterna ovedersägeligen igenkända brister. Grekiska litteraturen var ännu en för ny plantering på den Romerska jorden, för att kunna rätt begagnas. Man smyckade sig, om jag får fortsätta liknelsen, med några aftryckta blad, men någon välsmakelig och närande frukt deraf visste man icke än framlocka. Romerska språket, ännu af inga goda författare förädladt, var för armt och oböjeligt både för bunden och obunden stil. Örat, icke ännu nogräknadt, förnöjdes utan möda. De första ofullkomnade försöken möttes af ett förtida bifall, som låg i vägen för den egna granskningens stränghet. Lucilius, som författade med passion, hade också sällan tid eller hog att granska, erkände äfven upprigtigt, att han ej ville blifva läst af några Aristarcher. *Persium non curo legere, Lælium Decimum volo*, äro hans egna af Cicero åberopade och förklarade ord, och då så var, må man hvarken undra öfver Lucilii half-Grekiska

ska verser, vårdslösheten i hans uttryck, den släpande tyngden i hans Hexametrer, eller förtryta, att vid sidan af Horatii ärofulla yttrande om den ädle mannen, finnes denna anmärkning rigtad emot Poeten: Fluit lutulentus.

Den dam Cato, Lucilius och alla det Romerska fosterlandets vänner bemödade sig att sätta emot det inbrytande sedeförderfvet, bestod icke, kunde icke bestå emot strömmen. Denne vann år från år ökad fart och ny styrka, till dess den undergräft eller störtat alla hinder, och nu oemotståndlig, grumlig och blodfärgad, öfversvämmade hela landet. Om-sider syntes det onda stadna af sig sjelf. Frihetens förtryckare blef lugnets, lagarnes och ordningens återställare: Augustus, Senatens Furste och Folkets beskyddare, sökte godtgöra hvad Triumvirn Octavianus brutit. Ett nytt tidehvarf kom med nya, om icke just bättre, dock anständigare seder. I detta tidehvarf, som blef Romerska vitterhetens gyllene ålder — i skön förtrolighet med Roms första både snillen och statsmän, lefde Qu. Horatius Flaccus.

De starka passionernas låga hade förtärt sitt ämne, eller var utsläckt i blod. Man hade tröttnat vid de våldsamma skakningarna och lemnade utan missnöje statsrodret åt honom, som kunde och ville trygga personlig säkerhet, ägande rätt och lifvets glada njutning. Augustus gjorde ännu mer: höjde statens magt och Romare-namnets ära: utplånade

ha-

hatets minnen: dämpade de uppenbara lasterna, förskönade staden och sällskapslifvet, uppmuntrade konster och vitterhet — och under allt detta, sjelfbeherrskare, som han var, vårdade han frihetens skugga och de gamla styrelse-formernas namn, samt unnade hvar och en så gerna den ljufva drömmen, att republiken var som förr. På medborgarens sida var vinningen säker och betydlig. I ett sådant tidehvarf, der stora laster, likasom stora dygder, måste blifva mer och mer sällsynta, hade Lucilii vildt hotande och grymt förolämpande Satyrer icke varit på sin plats. Nu, att förhöja lustbarheterna under tidens Saturnalier, uppträdde vida skickligare en ung Faun, blomsterkransad öfver de små nätta hornspetsarna, med lätt dans, skalkagtigt löje och minner, som lemnade tvetydigt, om han mer ville roa andra med sig eller sig åt andra. Nu var tiden och stunden för en Satirskald, sådan som Horatius mästerligt tecknas af sin efterträdare:

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico

Tangit et admissus circum præcordia ludit.

Också uppträdde han icke så mycket att ifrå mot lasten, som icke fast mer att förlöjligen de oarter och sedelyten, som besvärade sammanlefnaden. Det Stoiska pedanteriet, den blinda tillgifvenheten för slocknade snillen: den ofördragsamma sträfheten, den arflystnes miss-

lyc-

lyckade list, lycksökarens låghet och krypan-
de fjäsk: med ett ord, det oskickliga i allt blef
ett mål för hans glada lek. Detta offer fram-
bar han åt sitt tidehvarf och sina omgifvelser;
men när han såg tillbaka i det förflutna eller
anade sig in i framtiden — då öfvervældiga-
des hans känsla af en stilla men djup sorg,
och hans ton blef dyster. När i den ärlige
Ofelli namn han klagar stilla men alfvarligt
öfver yppighetens våda och den fredliga landt-
mannens förtryck under en tung vapenstyrel-
se, eller när i en och annan af sann foster-
landskänsla högt upplyftad sång han suckar
öfver de husliga dygdernas flykt och det se-
deförderf som, fortplantadt från fädernas ål-
der, svårare skulle öfvergå till barnen, då i-
genkänna vi Republikens och Bruti vän i sitt
ädla Romerska hjerta. Men att klaga utan än-
damål var icke hans sak. Lefnadsvisheten lär-
de honom fördraga det som ej kunde ändras,
bortleka de fruktlöst tärande bekymren, och
trösta sig deraf, att de kommande dagarna
höljdes af en vis Försyn i nattens ogenom-
trängliga slöja.

I så förtroligt förhållande till sin tid stod
Horatius, såsom granskare af dess seder. Skal-
den följde ock med lika jemna steg tidehvarf-
vets vittra bildning. Nu var Grekiska litte-
raturen rätt införlifvad med den Romerska.
Latiens språk, riktadt, renadt, välljudande,
var nu ett böjligt verktyg för talaren och
skal-

skalden, äfven som för den belevade umgängesmannen. — Känslans högre lyftning, manlig värdighet och styrka, de lekande behagen, den täcka vårdslösheten — allt återstrålade från den skönt polerade spegeln. — Man kunde och ville strängt granska det sanna, sköna och rörande. — Örat hade genom vana vid större och större förträfflighet efter hand förlorat all skonsamhet för det medelmåttiga. Horatius dömde alfvarsamt, icke rädd att med lika mått mätas. Han författade långsamt, granskade länge, lemnade sent till Sosiernes boklåda sina skrifter. Så begagnande sig af sitt tidehvarfs fördelar — har han lemnat de kommande tidehvarfven lärorika, hvarföre icke mera troget följda, erinringar och exempel.

Augusti tidehvarf hade mer än en god sida. Men voro dess seder äfven verkligen goda. Dess prisade sällhet var den nog försäkrad åt efterkommanderna? Svaret härpå är icke tvetydigt. Ännu njöt intet jordens folk varaktig lycka med annat vilkor, än att köpa den samma med sann dygd. — Dygden åter, den husliga likasom den medborgerliga, var ifrån Rom flyktad. Den återställes någon gång hos enskilda; sällan eller aldrig hos nationerna. Augustus förmådde icke eller försökte också må hända icke åstadkomma det omöjliga. Det var honom nog att återföra en liknelse och skuggbild af medborgare-dygder, lika som han sjelf i sin sista tima berömde sig

sig icke just att hafva varit folkets fader, men att skickligt hafva spelat en sådan role. Hans lugna och lyckliga tidehvarf må då tecknas med den bild, hvarunder Horatius varnade Pollio från en Episk eller Dramatisk behandling af borgerliga krigens scener. — Vesuvius hade en tid varit i stillhet. Eldströmmarne voro djupt begrafne under kallnad lava. Vandraren gick der i trygghet, Odlaren lyckades att der framlocka en skön och herrlig vegetation, dristade derinvid åter uppsätta sin trefna boning. Men elden brann ännu i djupet. Ännu några vattendroppar på den svafvelblandade massan — ett jordskalf — en vindstöt, och hela negden kunde med nästa tima återsänkas i lågor och förödelse.

Romerska folkets öde, likt slafvarnes i hvarje enskildt Romare-hus, berodde nu mera af herrskarens lynne. Slafsinnet, lika böjdt till feghet och uppror, går alltid i lasternas sällskap, framkallar alltid tyranner och erbjuder sig till deras redskap. Prisad vare i synnerhet Tiberii tunga jernhand och hans efter Augusti egna uttryck sega, långsamt krossande käftar — Slafsinnet blef snart i Rom utveckladt till hela sin afskyvärda fullkomlighet — Så har ock tyranniet hos intet af alla jordens folk visat sig mera afgrundslikt, än hos det Romerska i dess långvariga förnedring. Nu var nära ett halft århundrade framflutet
 efter

efter Augusti död. Tiberius, Caligula, Claudius hade efter hvarandra vanhedrat sin purpur och förderfvat sitt folk. Den unge Nero, ett everldeligt småde-namn för tyranner, genom fadermord uppsatt på thronen, sökte snart nog trygga sig der genom broder- och modermord — Lärare, Maka, Vänner och stödjare af hans thron: intet var för honom heligt. Ingen last så djurisk och svår, deruti han icke nedsänkte sig med ett slags nöje. — En verkelig plågoande för ett ytterligen förnedradt folk är han af Tacitus tecknad i sitt styrelse-sätt, af Svetonius i sina hemseder; men önskeligare hade varit, om Historien här kunnat bortkasta sin pensel: och J tillåten mig gerna M. H. att från detta tidehvarf blott flygtigt samla några charactersdrag, som egentligen tillhöra mitt ämne.

Neros 14-åriga regering var en Jubeltid för Roms sysslolösa, sjelfsvåldiga ungdom. Den samlades kring hans thron, delade hans usla nöjen och vilda utsväfningar: lefde af hans rof och hjälpte honom plundra. Samma tid utmärktes ock af vitterhetens förderf. Det infördes af Seneca i vältaligheten, af Nero och hans unga smickrare i poesien. Här uppstod, hvad man kunde kalla, en ny schola med afgjord vedervilja för det enkla och sanna sköna. För att grundlägga sin ephemeriska ära sökte den nedrifva snillet och smakens everl-

de.

deliga monumenter. Maro fanns för alfvarsam och tung. Naso och Tibullus blefvo de yrande ynglingarnes mönster. En tom klang, ett Sybaritiskt välljud — barnlek och qvinnlig grannlåt efterjagades i och framför allt. Neros tid var ändteligen en tid af förföljelse mot all högre förtjenst och de sista qvarlefvorna af Romersk dygd — en tid af lömsk angifvelse, försåtlig stämpling, trolöshet i vänskapsförbindelser, söndring inom slägterna. Försummelsen att smickra i Senaten — olyckan att inslumra eller mindre högljudt handklappa vid Neros theatersång — allt tyddes och straffades såsom statsbrott. — Och likväl fanns ännu i Rom ett litet antal frihetens och sanningens vänner: Pætus Thræsea, Helvidius Priscus, Junius Rusticus, hvilka, om de ej vågade angripa, likväl aldrig smickrade tyranniet — nöjde att mot Neronianska hofvets laster sätta den tysta förebråelsen af dygdiga efterdömen, och i Stoiska philosophiens ideer finna den frihet som längst för detta flyktat från lefnaden. Till detta af våldets ljungeldar snart krossade och förskingrade oppositions-parti slöt sig tidens Satir-skald A. Persius Flaccus på det förtroligaste. Hans rena hjerta stod i rak motsats mot sina jemnåldriges oseder, hans sunnda smak mot deras förderfvade. Lucanus, hans skötevän, förnärmad såsom skald, ville hämnas genom deltagande i Pisos conspiracy,

och

och ökade endast offrens antal. Persius inskränkte häldre sin umgängeskrets, sökte bygdens enslighet, studerade och författade för sig sjelf. Men det hemska missnöjet, likt en pil i den flyende hindens sida, följde honom öfver allt. Han måste skaffa sitt hjerta luft och för efterverlden åtminstone anklaga upphofsmännen till sin tids vanära och elände. Hvarje uppmärksam läsare af Persii Satirer, finner huru sorgfälligt han läst sin närmaste företrädares skrifter, huru gerna, i förändradt uttryck, han återgifver Horatii tankar och bilder. Men det lekande behaget, den lätta stilen kunde han icke åter framkalla. Klandre honom derföre ingen! Horatius lefde lycklig eller sorgfri — Persius en Martyr för och med sitt tidehvarf. Hans stil måste då blifva sammanpressad, dyster och tung, som hans hjerta. Halft framkastade vinkar — halft återhållna beklagelser måste ofta sätta läsaren i förlägenhet om hans rätta mening. Må han icke derföre anklagas såsom hade han förgätit stilens första dygd. — Hans företag var ju så vådeligt. Det var blott en susning i rörhvassen, som för den uppmärksamt nedlutade åhöraren vittnade om Midas äsne-öron. Huru vill man då begära fullkomlig tydlighet af den Satirskald, som då han hos sin tids Midas darrande såg äsnans öron i förening med tigerns klor — aldrig nog varsamt kunde med sitt valda språk: *Illic tamen infodiam*, hviska det samma ned i jorden. —

Med

Med Nero, Augusti dotter-dotters dotter-son störtades denna ätt från Romerska thronen. Den ålderstegne Galba, samt de efter sederna af Neros tidehvarf och hof bildade Otho och Vitellius upphöjdes efter hvarandra, och funno snart vid thronens sida sin blodiga graf. En ny Dynastie, hedrad af Vespasiani manliga, Titi älskvärda dygder, men nästan i lika mon vanhedrad af Domitiani efter Tiberii föresyn likasom sorgfälligt bildade laster. — Den Flaviska Dynastien var äfven slocknad. Då uppgick öfver Romerska verlden en sällsynt lycklig tid. Fem goda Furstar — den milda Nerva, hjälten Trajanus, den vettgirige och verksamme Adrianus, Antoniner-na, Philosophen och den dygdige, följde efter hvarandra — och under åttatio lugna och lyckliga år utplånades nära alla sorgliga minnen. I begynnelsen af detta tidehvarf, som också gaf en ypperlig efterskörd åt Romerska vitterheten, lefde äfven Roms fjerde Satirskald D. Junius Juvenalis och begagnade tryggt tidehvarfvets af Tacitus tecknade sällsynta lycka att få tänka utan tvång och fritt yttra hvad han tänkte. — Vål försökte Juvenalis först denna frihet på det förflutna. Den bittra, genom Domitiani död, icke än förson-ta Romare-harmen äggade skaldens djerfva, icke mer äfventyrliga utbrott mot Tyrannen och hans omgifvelser. — Hans stränga sedighetslagar och egna osedlighet — Hans föragt för Se-

naten och törst efter ädelt Romare-blod skönades lika litet, som Domitias laster, Paris, hennes gunstling och tyranniets fega medhjelpare. Denna sena hämnd må synas mindre ädel, och kan jemnföras med Senatens tapperhet mot den fallne tyrannens statyer. Juvenalis försäkrar väl också i slutet af sin första satir, att han ville försöka friheten af sin pensel endast mot dem, som vid Appiska eller Flaminiska vägen hvilade i sina grifter. Men häruti synes han icke hafva varit strängt uppriktig — Målningen af philosophiske hycklare — af smickrande Greker som, mästare i tusende konster, och i sin hungersnöd redo att uppklättra till himmelen, innästlat sig i de förnäma husen — målningen af de med fordna Kejsare-famillen förbundna slägternas förtrytsamma högmod — af fruntimrets hemsynder och ynglingarnes qvinliga förnedring — af vetenskapernas föragt och uppfostrares tacklösa möda — änteligen af alla främmande lasters sammanflöde till Rom, samt stadslefnadens äfventyr och odräglighet — dessa målningar äro för friska och varma att icke vara dragna ifrån ett närvarande. Innehållet af den 9:de Satiren kan icke vara främmande för en regering, under hvilken Antinous blef förgudad, och för dessa orden, *Quod non dant Proceres, dabit Histrio*, anses Juvenalis, under sken af ett befäl, hafva blifvit sänd i landsflykt till Egypten. — Då således strängheten i hans sa-

tir-

tirmålning på ena sidan står i nära förhållande med folkets och stadens djupa, äfven för goda Furstar ohjelpiga, sedeförderf — så synes den å andra sidan nära nog hafva tillvälat sig hela den fria yttrande-rätt, hvilken såsom ett botemedel skänktes af goda Furstar. Och så kunde Juvenalis hafva tillegnat sig sjelf det valspråk han länade åt Lucilius: *Stricto veluti ense ardens*. Det har förekommit mig synnerligt att det första och det sidsta försöket af Romersk Satir så nära liknade hvarandra uti att vara dristigt och fruktlöst. Kransen af Romerska Satirerne var nu fullkomnad — mönstren gifna af sträng sanning, lekande skämt, förbehållsam smärta. Kransen var knuten för en efterverld. Men för Rom hade dess blommor icke mera någon helande kraft. Likasom under en aning att bland Roms Satirskalder vara den sidste hade Juvenalis redan i början af sin första sång uppmanat sig till ohejdad utflykt, häldst lasterna äfven hunnit den ytterlighet, der de måste stadna af sig sjelfva.

Stadna af sig sjelfva? När har man sett det? Men då Satiren och Sedoläran intet vidare kunde uträtta — då äfven Religionen, fördunklad af tidens mörker, smittad af dess förderf, intet vidare förmådde — då stundade folkvandringarnes tid, och en räddande Försyn hade beredt botemedlet i Barbarernas öfversvämning.

Rom blef icke längre jordens Drottning. Dess odlade länder härjades af elden och svärdet. Konster och vetenskaper syntes förlorade i den allmänna undergången. Men ett friskare blod började åter rinna i mennisko-ådrorna. Odlingens spridda frön uppgingo åter der jordmon och luft gynnade. — Den sköna planteringen, vårdad af renare och kraftfullare händer, spriddes vidare och vidare.

Omsider kom ljuset äfven till vår Nord! Må det här länge och rent lysa! Och så ofta, vid läsningen af Roms och Greklands häfder, den tanken uppstiger att förtrycket, eländet och mörkret förbereddes genom sedernas förderf, må i ynglingens och mannens hjerta den öfvertygelsen lifvas, att, äfven hos oss, lugnet, friheten, upplysningen icke blott böra hedras, utan endast kunna bevaras genom husliga och medborgerliga dygder!

*Strödda Anteckningar
till upplysande af Svenska Språket under
Medeltiden och det närmast derefter in-
träffande Tidehvarf.*

Inträdes-Tal

i Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvi-
tets-Academien, hållet den 8. Maji 1821,

af

O L O F S U N D E L,

Actuarie i K. Riks-Archivet.

Mine Herrar!

Eder förekommande godhet emot mig för de
tjenster min inskränkta förmåga varit i tillfäl-
le att för Kongl. Akademien uträtta har, från
mitt antagande till biträde vid derstädes fö-
refallande göromål, af mig alltid med vörd-
nad och erkänsla blifvit emottagen. Denna
belöning var enda målet för min önskan. Jag
eftersträfvade ingen högre. J kunnen derfö-
re, Mine Herrar, lätt föreställa Eder min öf-
verraskning, då jag, ehuru ofta närvarande
vid K. Academiens sammankomster, icke eg-
de

de minsta aning om den heder mig vederfors vid det tillfälle, då Edert val kallade mig till deltagande af Edra rådplågningar. Uti få ord förklarade jag genast Kongl. Akademien min tacksamhet. Jemte förnyandet af dessa vördnads-betygelser utbeder jag mig nu Dess tillgift för mitt dröjsmål att tillträda denna befattning. Mig åligger äfven att förklara anledningen dertill. Trägna göromål vid mina tjänstbefattningar och enskilde angelägenheter hafva i betydlig mon upptagit min tid. Framför allt har likväl medvetandet af egen ofullkomlighet och önskan att söka bidraga till ett Vittert Samfunds tillfredsställelse vid valet af ett ämne, ej ovärdigt Dess uppmärksamhet, medverkat till uppskofvet. Ju längre tiden framskred, innan jag i sådant afseende hunnit stadga mitt val, ju mera tillväxte min villrådighet och desto vanskligare föreföll mig företaget att frambringa några betraktelser, värdiga den lysande krets, inför hvilken de borde yttras, värdiga den plats bland fäderneslandets mest vittre och lärde män, jag anspråkslöst gick att intaga.

Då det från längre tid sedan varit ett bland mina tidsfördrif att vid lediga stunder göra samlingar, hörande till det äldre Svenska Språkets utvecklande i förening med fornhäfderna, blef deraf en naturlig följd att åt ett sådant ämne vända mina tankar. Mängden af dessa anteckningar och det mindre systematiska

tiska samband, hvori de sig befunno, äfvensom sjelfva beskaffenheten deraf, ökade den obeslutsamhet, i hvilken jag, vid sammanfattandet till något helt, blifvit försatt. Slutligen valdes det, som lättast af mig kunde verkställas, att till Kongl. Academiens ompröfvande och granskning förete: *Strödda Antekningar till upplysande af Svenska Språket under medeltiden och det närmast derefter inträffande Tidehvarf.* Ifrån början hade min föresatts äfven varit att i chronologisk ordning uppgifva och bedömma de inhemska källor, hvarutur kännedom af fornspråket kunde med fullständighet inhemtas. Likaledes hade jag för sådant ändamål begynt samlingar dertill. Men ämnet hade må hända derigenom blifvit för vidsträckt för ett korrt tal och tilläfventyrs mera trötande, än verkligen upplysande, samt ändteligen öfverstigande min förmåga. Imedlertid afstod jag från detta företag, lemnande utförandet deraf åt framtiden eller snarare åt en skickligare hand. För öfrigt har jag trott min skyldighet fordra en förklaring, hvarföre jag ansett det vara ett bland K. Academiens föremål att utreda icke allenast de seder och bruk, hvilke tjena till upplysande af våra förfäders fornhäfder, i hvilka deras bedrifter finnas anteknade, utan ock det språk, hvarpå de beskrifvit dem. Detta allt tillhör nu historiens område på ett uteslutande sätt. Här blifver icke frågan om att bedömma värdet

och

och förtjensten af detta språk, dess esthetiska förmoner eller brister. Det språk, hvarom här ordas, är icke någon förändring underkastadt. Det kan icke bringas till någon högre odling. I sådan händelse vore det ett lefvande språk, som tillhörde ett annat Samfund inom Fäderneslandet. Här ankommer det endast deruppå, att med tillhjälp af Critikens regler söka gifva forn-Svenska Språket en tolkning, enlig med våra förfäders tankar, bruk och seder: att vid deras ord och talsätt fästa lika bestämda begrepp, som de sjelfve dervid fästade: att utröna, om de handskrifter, hvilka till våra tider öfverfört qvarlefvorna af detta språk, icke till äfventyrs genom okunnige afskrifvare undergått flera försämringar och derigenom erhållit vanställda förklaringar.

Om vi med granskande ögon fäste vår uppmärksamhet vid de afhandlingar, som sakkunnige män författat till upplysande af våra inhemska fornhäfder, skole vi lätteligen finna att deras bemödanden till utspridande af vidsträcktare kännedom af forntidens seder och bruk, hufvudsakligen gått derpå ut, att åt de i forntiden på modersmålet författade skrifter gifva den tolkning, som är enlig med dåvarande tidens språkbruk, och att ju äldre dessa skrifter äro, desto vanskligare blifver deras bemödande, som vilja säkert bestämma begreppen af ord och talsätt, hvilka då för tiden voro allmänt gällande och enliga med språk-

språkbruket. Om vi till exempel företage oss granskningen af Loccenii Antiquitates Svio-gothicae, och af Dijkmans Antiquitates Ecclesiasticæ, som sprida ett dittills okänt ljus öfver Sveriges fornhäfder, inse vi tydligen, att desse författares hufvudsakliga befattning inskränkt sig till utredande af de i forntidens handlingar förekommande olika sätt att uttrycka sina tankar; att de i den mon träffat sanningens mål, ju vidsträcktare och säkrare kännedom de hunnit förvärfva om forntidens språkbruk. Ja, deras arbeten kunna i visst afseende icke anses för annat än tolkningar och utläggningar af de i forna Lagar, Chrönikor, Sagor och Handlingar brukliga ord och tal-sätt.

Det är en på erfarenheten och riktiga Critiska grundsattser stadgad sanning, att en grundlig språkforskning bör vara stödd på Historiska uppgifter. All annan grund för språkforskning är förkastlig och snarare förvillande än ledande till en säker kännedom af språkbruket. Således finne vi, att vår ryktbare Svenske Språkforskare Ihre uti sitt Glossarium SvioGothicum för det mesta grundat sina undersökningar i det äldre Svenska Språket på våra inhemska historiska urkunder, der sådana med trygghet kunnat anlitas och med säkerhet åberopas. Att den äldre Svenska Historien och Språkkunskapen bör hemtas ur sam-

ma källor, derom öfvertygas vi hufvudsakligen vid rådfrågandet af denne inhemske Språkforskarens mästerliga arbeten. Då man öppnar ett i medeltiden på Svenska Språket författadt historiskt eller filosofiskt arbete, det må angå händelser eller personer, hvilke tillhört vårt Fädernesland eller främmande folkslag och länder, kunne vi deraf i dubbelt afseende oss begagna. Sådane Skrifter upplysa icke allenast våre förfäders seder och lefnadssätt, de lemna oss mer och mindre fullständig kännedom om de nordiska och andra folkslags öden och hvälfningar, samt meddela oss dessutom tillförlitliga prof af det språk, hvaraf forntidens Svenskar i alla lifvets omskiften sig betjent. Då vi rådfråge våra förfäders äldre historiska urkunder och tideböcker, de må vara ristade i sten, skrifna med runor, Mæso-göthiska eller Germanska bokstäfver, på pergament eller papper, finne vi oss deraf i dubbelt afseende uppbygde och upplyste. Dessa skrifter, de må för öfrigt anses så torra och magra som hälst, lemna oss alltid märkliga upplysningar i historiskt, politiskt och litterärt afseende. Rådfrågom dessa på Skandinaviens fordna Språk författade häfder, och vi skole aldrig dervid sakna det nöje, som alltid åtföljer Språkforskning och historiska undersökningar. Vår möda dervid skall rikligen blifva belönt och lemna oss tillfridsställande skördar för våra undersökningar.

Då vi med noggrannhet genomgå dessa urkunder för Svenska Historien och den inhemska språkforskningen med Ihres Glossarium SvioGothicum i handen, skole vi snart med saknad erfara, att en mängd ord och talsätt, som i våra mest kända, äfven af trycket utgifna, medeltids-handlingar förekomma, derstädes förgäfves eftersökas. När man känner de förebråelser, hvilka Ihre af vederbörande auctoriteter erfor vid utgifvandets af detta allmänt värderade och classiska arbete, nemligen att det ansågs såsom Contracts-brott å hans sida att han icke till utsatt tid kunde lemna det utlofvade arbetet i allmänhetens händer, är icke underligt att man vid anställd jemförelse imellan medeltidens skrifter och nämnde ordbok, saknar så många ord och talsätt, som derstädes bordt upptagas och förklaras. För den, som icke inser det mödosamma af företaget att författa en ordbok, och ännu mera en etymologisk, hvilken fordrar de vidsträckta och djupaste undersökningar, skulle det måhända förefalla besynnerligt att finna, huru lång tid Ihres Glossarium fordrade att blifva färdigtryckt. Redan år 1757 skedde början med tryckningen deraf och ej förr, än tolf år derefter, eller år 1769, blef det färdigt att utgifvas *). För att nedstämma det högljudda bifall, samtiden och efterverlden gifvit åt Ihres förtjenster af Svenska Språkforskningen,

*) Sv. Mercur. 1757. Oct. s. 548.

gen, har nyligen en granskare bland annat förebrått Ihre, att han i sitt Glossarium icke upptagit andra ord, än dem, som finnas hos hans föregångare, Erke-Biskopen Spegel, hvilken år 1712 utgaf sitt Glossarium SveoGothicum in 4:to. Detta yttrande strider likväl i dubbelt afseende mot sanningen och rätta förhållandet. Först och främst har Ihre uti sitt arbete icke upptagit alla de ord, hvilka förekomma hos Spegel. Deremot har den förre en mängd ord, som icke finnas upptagne hos den sednare. Omdömet derom är infördt i Dagbladet Nya Extra Posten N:o 20 d. 9 December 1819. På det jag icke må beskylas för partiskhet, vill jag derutur göra utdrag och sedan med anföranden, hemtade ur Ihres och Spegels Glossarier visa hvad tro man bör sätta till nämnde Granskare. Hans egna ord lyda som följer: "Kongl. Vetenskaps-Societeten i Upsala arbetade dels sjelf på Svenska "Språkets uppodlande, genom de recensioner, "hvilka infördes i Acta Litteraria Sveciæ, och "dels var den tidigt betänkt på utarbetandet "af ett Svenskt Lexicon. Slutligen uppdrogs "utförandet af detta åt C. R. Ihre, som också "utgaf en — under titel af Glossarium SvioGothicum, så allmänt bekant och berömd — "ny upplaga af Spegels Svenska Ordbok. Ihre "har nemligen med en ganska lärd möda, under hvarje vocabel hos Spegel, hopsamlat slägt-

”slägtledningen och betydelse-bestämningen,
 ”ur gamla Isländska, Angel-Sachsiska, Tyska,
 ”Nederländska o. s. v. källor; men knappast
 ”på hvart tionde blad förekommer ett ord,
 ”hvilket förut icke redan blifvit upptaget af
 ”Spegel. Det är visst icke min mening, med
 ”denna anmärkning, att på ringaste vis vilja
 ”förminska det anseende, som Ihres Glossarium
 ”så rättvist njuter, bort det! — Men jag vil-
 ”le blott, att under det man så högt lofsäger
 ”Ihres, man icke alldeles må åt glömskan
 ”lemna en Spegels förtjenster.”

Värdet af denna uppgift kan bäst utrönas vid jämförelsen mellan de hos bägge desse författare förekommande artiklar. Vid en i sådan afsigt anställd jämförelse, har jag funnit, att endast på bokstafven B, hvilken hos Ihre innefattar omkring 700 artiklar, träffas ungefärligen 60 ord, hvilka Spegel underlåtit att upptaga. Deremot äger Spegel vid pass 50, hvilka förgäfves eftersökas hos Ihre. Då bokstafven B hos Ihre utgör $46\frac{1}{2}$ folio-blad, skulle, om Anmärkarens omdöme ägde sin rättighet, deraf följa, att Ihre på sin höjd borde framför Spegel hafva ett öfverskott af nära fem ord. Då likväl Ihres Ordbok verkligen äger 60 ord, som saknas uti Spegels, har Granskaren, efter min oförgripliga tanke, endast tillagt Ihre fem öfverlopps-ord, i stället för 60, hvilket utgör blott $\frac{1}{12}$:del af verkliga

liga antalet. Om nu härtill lägges, att Ihre å samma bokstaf underlåtitt upptaga femtie ord, hvilka finnas hos Spegel, blifver Critici omdöme så mycket oriktigare, som han derigenom påstått att Ihre upptagit alla hos Spegel befintliga artiklar. Dessutom, huru kan Ihres Glossarium, såsom innehållande utförliga undersökningar om forn-Svenskans förvand-skap med äldre och nyare Celtiska och Germanska språkarter, kunna komma under benämning af ny upplaga af Spegels Ordbok, hvilken icke innefattar så vidlöftiga undersökningar och härledningar af ordens ursprung?

Några år efter utgifvandet af Ihres Glossarium eller 'år 1773 utgaf Kongl. Secreteraren Abrah. M. Sahlstedt af trycket sina deröfver författade anmärkningar. De fleste gå derpå ut att bevisa det somliga ord och talsätt, hvilka Ihre bland exemplen i sitt Glossarium anført, icke voro i Svenskan bruklige; men Sahlstedt har icke förstått tillräckligen granska och bedömma, hvarifrån Ihre låntagit så beskaffade uttryck. Sahlstedt har icke med nog uppmärksamhet betraktat de af honom granskade ställen, hvilka antingen äro anförde ur medeltidens skrifter eller ock från de i särskilta landskap brukliga ordsätt. Granskaren säger t. ex. sig icke veta att talsättet: *Svarfva åt sig något*, *aliquid per astutiam ad se pertrahere*, är Svenska. Jag medgifver gerna,
att

att talsättet i sednare tider icke varit i bruk; men om han blott gifvit akt, hvarifrån det är låntaget, neml. från S:t Olofs Saga på Svenska rim, sid. 30, der uttrycket förekommer i följande vers: *Skattin lot han allan til sik svarfva, omne vectigal ad se pertraxit* *), hade anmärkningen varit öfverflödig. På samma sätt är förhållandet med talsättet: *Jag vänner ej ther om, de ea re non laboro* **). Ihre citerar Rim-Chrön. s. 212, *Han wille thet alzenkte wanda, id plane nihil morabatur*. Det oakadt säger Sahlstedt: *talem verbi wanda usum non inveni*. När man vill granska andras skrifter, borde man likväl nogare eftersinna bristerna i egna slutsattser. Om Ihre icke anfört författarnes egna ord och ställena, hvarifrån han hemtat dem, hade det varit mera ursäktligt att miss-taga sig om ordförståndet af ett i äldre tider brukligt sätt att uttrycka sina tankar. Men äfven i sådana fall hade granskaren bordt ega så mycken kännedom af språklynnet i forna och sednare tider, att han, utan anförande af stället, der de finnas, kunnat urskilja, om talsättet tillhörde fornåldren eller en närvarande tid. Således hade Sahlstedt bordt af medeltidens och äfven 16:de Seklets handlingar hafva sig bekant att det ålåg en Slottslofven eller Ståthållare på ett Slott, att hålla det *Konungen till trogen hand*; hvaröfver han så yttrar sig:

*) Ihre Gl. Sv. 2: 828.

**) l. c. 2: 1081.

sig: *Dicimus equidem: hålla en något till handa, non vero: till trogen hand*, hvilket sednare uttryck i 16:de århundradets Handlingar var mycket vanligt. Det synes som Sahlstedt icke omfattat Ihres vidsträckta synkrets och hans föresatts att framställa Svenska eller snarare Scandinaviska Språket i all sin vidd, att under hvarje artikel i Glossarium upptaga ej allenast närvarande tids bemärkelser, utan äfven alla åldrars och närskylda nordiska folkslags olika begrepp om ett och samma ord. Således påstår Sahlstedt att Ihre icke rätteligen på latin öfversatt en mängd Svenska ord, och anför bland andra bevis dertill ordet *afbreck*, hvilket Ihre på goda grunder öfversatt med *diminutio*; ty i företalet till Danska Sjörätten eller Sjö-Artiklarne (*Constitutio nautica*) af år 1561 säges: *maanedens vext och afbræck*, *lunæ auctus ac diminutio. Göra fienden afbreck* öfversattes derstädes af Ihre rätteligen med *hosti cladem inferre*, hvilken öfversättning är öfverensstämmande med språkbruket hos de bäste Latinske författare.

Då Ihre på Latin öfversätter *Beklaga* med *accusare*, och åberopar Marci 3 c. 2 v., der det heter: "Och the (Phariseerne) vaktade på honom (Jesus), om han ock skulle bota honom (den borttagne) om Sabbathen, på thet att the skulle få beklaga honom", yttrar sig Sahlstedt det oaktadt: *nunquam hoc sensu occurrit*.

currit. Till så mycket större tydlighet tillägger Ihre, att i stället för det fordna *beklaga* nu för tiden brukas anklaga. Samma bemärkelse har verbet *beklaga* uti de äldre upplagorna af Biblen, i 2. Macch. B. 4: 5; Math. 12: 10; Luc. 6: 7. I Uppenbarelse-Bokens 12: 10 betyder likaledes *Beklagare* accusator. Se Spegels Glossar. s. 40.

När *beklaga* åtminstone på fyra ställen af den äldre Svenska Bibeltolkningen betyder accusare, huru orimligt blir då icke Sahlstedts påstående? Då Ihre haft för afsigt att i Glossarium upptaga alla bemärkelser af ord, förekommande i äldre och nyare tiders skrifter, var deraf en naturlig följd, att han, så mycket möjligt var, skulle bjuda till att uppfatta och utreda alla, vare sig föråldrade och aflagda eller ännu i bruk varande talsätt med deras olika bemärkelser. Den som icke studerat Ihres Glossarium så mycket, att han inser detta, borde icke heller befatta sig med granskningen af ett arbete, hvarom han icke hunnit göra sig riktigt begrep.

Snarare hade Sahlstedt ägt någon anledning att häckla Ihre derföre, att han stundom upptager sådana ord, hvilka helt och hållet äro antingen obekanta eller ock höra till Isländska Språket, utan att i förra fallet anmärka, hvarifrån de blifvit låntagne, eller i det sednare, utan att i äldre eller nyare Sven-

skan något dermed egentligen beslägtadt ord funnits eller ännu finnes. Jag vill blott anföra några få exempel:

Papp, mamma, med påstående, af Ihre, att en sednare tid förvandlat p uti t, hvaraf vårt nu vanliga *patt*, samt att ordets ålder bevittnas af Lat. *Papa* och dess förminskningsord *Papilla*. Härvid bör anmärkas, att Ihre underlåtit upptaga den i bruk varande bemärkelsen af *Papp*, charta multiplex conglutinata, hvilket härledes af det liktydiga Tyska ordet *die Pappe*. Af Ihres Dialect-Lexicon synes likväl, hvarifrån han hemtat detta ord, neml. af Östgöthska munarten, der *Pappe* säges betyda *Spene*. Dermed förtjenar Vestgöthska verbet *Poppa*, Lactère, gifva di och *Poppe*, mamma, att vidare jemföras.

Refvel, asserculus. *Mullrefvel*, asserculus serratus, qui cespites tecta operientes sustinet, lär äfven vara ett landskaps-ord, som jag icke känner och icke igenfinner i Dialect-Lexicon. Det förekommer likväl upptaget i Glossarium, utan anmälan, hvarifrån benämningen är hemtat. Ihre härleder *Refvel* antingen af ett annat, äfven i Glossarium upptaget, men okänt ord, *Räf*, tignum, proprie trabs, quæ in pariete transversim ponitur ad aperturas fulciendas eller af *Reffla*, crenis incidere. Det förra är i skyldskap med Isl. *Ræfr*, cantherius, qui tectum sustinet. Ordet *Refvel* lär äfven
vara

vara i släktskap med det i Gothlands-Lagen 18 c. 17 § befintliga ordet *Ri*, tignum *) äfvensom med dess förminskningsord *Ribba*, asserculus tenuis longusque och Gothländska Landskapsordet *Rej*, bjelke, sparre. Vid detta och dylika mindre bekanta ord hade tydligheten fordrat att tillkännagifva, hvarest det brukades eller på hvilken auctoritet det sig stödde.

Toll, latitudo pollicaris, förekommer äfven i Glossarium, utan anförande af orten der detta ord nyttjas. Författaren förmodar att vi lånt det från Tyska ordet *Zoll*, pollex digitus. Uti Ihres Dialect-Lexicon finnes i stället för *Toll*, genom tryckfel, *Tou*, hvilket af ordningen är tydligt, så vida dess plats är imellan *Tolka* och *Tolle*. Ordet *Toll* lär således med anledning deraf brukas i Helsingland och betyda *tumme*. Vill man nu förena ut-sagorna i Glossarium med dem i Dialect-Lexicon, borde det på sednare stället icke öfversättas med *tumme*, pollex, ipse digitus, utan med *tum*, mensura pollicaris eller latitudo pollicaris. Således uppdagas genom mycken omgång, att denna artikel i Glossarium är ett landskapsord, hvilket derstädes bordt anmärkas.

Likaledes upptager Ihre i Glossarium Isländska ord, hvilka mig veterligen hvarken ega gemenskap med äldre eller nyare talsätt i Svenskan, t. ex.

T 2

Pate,

*) I. Gl. 2: 426.

Pate, rumor, fama. Ett ställe ur Gretla eller Grettis S. (Gretteri robusti Historia, edita Holum 1756 in 4:o) 61. c. För min del känner jag icke att detta ord någonsin varit nyttjadt i Sverige. Vid detta ord, hvilket äfven ur Sagorna anföres af Verelius och Spiegel, anmärkes att nuvarande Isländskan eger samma ord med annan ändelse, *Pati*, rumor incertus. Se Björn Haldorsens Isl. Lexicon.

Tarb, taurus, ett gammalt Isl. ord, som i närvarande tids skrifter heter *Tarfr*, Björn Haldorsen l. c. p. 571, hade efter min tanke icke förtjent en särskild Artikel i Glossarium, utan endast bordt upptagas under ordet *Tjur*, hvilket äfvenledes till mera visshet skedt. Med samma skäl hade alla uti Isländskan befintliga ord förtjent sitt rum i Glossarium. Men så länge vi derstädes sakne så många i medeltidens skrifter förekommande ord och talsätt, borde de blott Isländska icke hafva utträngt de inhemska, utan endast blifvit åberopade under hvarje inländsk artikel. På sådan grund förtjente inga andra ord rum i ett Svenskt Etymologiskt Lexicon, än de som finnas anförda i äldre och nyare Svenska skrifter. Om man med all stränghet ville bedömma ett sådant arbete, vore dock rättast, att ur medeltidens skrifter samla alla äldre och ur bruk komna ord och talsätt uti en särskild ordbok, i hvilken under hvarje artikel de närslägtade

nu brukliga orden endast åberopades och anmärktes. Hvarje Nation borde ega en särskild Ordbok för forntidens språk och en särskild för samtidens. Jag medgifver likväl gärna, att gränsen mellan dessa ordböcker i många fall blefve svår att bestämma. Med skäl tadlas dock Verelius derföre att han, uti sin *Index linguæ veteris Scytho-Scandicæ sive Gothicæ*, sammanblandat gamla Svenska ord, som finnas i Svenska Landskaps-Lagar och andra inhemska källor med dem, som träffas uti Isländska Sagorna. Men om vi vilje följa Ihres exempel i dess Glossarium, skola alla ord med deras särskilda bemärkelser upptagas, hvilka någonsin funnits eller ännu finnas i vårt Språk, antingen de blifvit begagnade i det egenteligen så kallade skrifspråket eller i dagligt tal, och det äfven af allmogen i alla Rikets Landskap.

Vid begagnandet af Ihres Glossarium, hvilket i synnerhet hos utländske Lärdoms-idkare vunnit en stor ryktbarhet, finne vi den säkraste anvisning, huru detta märkvärdiga företag blifvit utfördt, på hvilka grunder det hvilar, hvad till förklarande af medeltidens språkbruk redan blifvit tillgjordt, samt huru mycket, som ännu återstår att utreda och förklara. Väl hafve vi med fägnad hört ryktet förkunna, att en utländsk Lörd, i Köpenhamn, John Olafssen, gjort Samlingar, hvilka på visst sätt

sätt skulle uppfylla denna brist; att rättelser och tillägg till Ihres Glossarium till någon del blifvit tryckte; men att de tryckta exemplaren tillika med handskriften vid en i Köpenhamn timad eldsvåda uppgått i rök; att verket, likt fabelns Phœnix, åter skall hafva uppstått ur askan, och återställdt från förstöring, vara ämnadt att i förnyad gestalt framträda. Dessa utsigter för den äldre språkforskningens framsteg äro visserligen lofvande; men ännu mera tröstande skulle det blifva, om någon inhemsk författare ville på våra egna vidsträckta lärdomsfält sysselsätta sin uppmärksamhet med denna efterskörd, hvilken, ehuru litet ymnig den i första ögonblicket skulle synas, dock blefve tillräcklig att hedra och belöna dens möda, som icke misströstate om framgången af ett så ädelt företag. Vi kunne verkligen skryta med en mängd dels tryckta dels handskrifna handlingar från medeltiden, genom hvilka kännedomen om tidens då varande språkbruk i märklig mån skulle vinna tillvext och fullbordan. Men vi äre för mycket overksamne för att vederbörligen begagna oss af dessa skatter. Någon kunde må hända invända, att alla dessa förråd genom vår förtjenstfulle språkforskare Ihre redan blifvit aldeles uttömde. Men den som aldrig så litet, med Ihres Glossarium i handen, sökt inhemta någon nogare kännedom af

dessa

dessa handlingar, har tillräckligen hunnit öf-
 vertyga sig derom, huru mycket som ännu
 återstår att granska och utreda. Härvid bör
 dock icke obemäldt lemnas, att den af Sven-
 ska Historien, Fornhäfderna och Språkforsk-
 ningen så mycket förtjenta Ledamoten af den-
 na Academie, jag menar Herr Canzli-Rådet och
 Riddaren Hallenberg, har gjort betydliga sam-
 lingar och tillägg till det af Ihre utgifna Glos-
 sarium Sviogothicum. För national-hedern och
 Svenska Språkets etymologiska utveckling vo-
 re det visserligen mycket önskligt, att För-
 fattaren ville ordna och af trycket utgifva,
 hvad han med djup kännedom af ämnet, ge-
 nom vidsträckt beläsenhet och mångårigt be-
 mödande, samlat och grundligen utredt, eller
 ock, då förlaget torde öfverstiga enskild mans
 förmåga, om det på allmän bekostnad kunde
 ske. Den som med granskningens fackla i
 handen genomgår och noga skärskadar de
 tryckta skrifter, hvilka innehålla de i medel-
 tiden på Svenska författade arbeten, såsom
 bägge Rim-Chrönikorna, Alexandri Magni Hi-
 storia på Svenska rijm, Konunga- och Höf-
 dinga-Styrelsen, öfversättningen af Anscharii
 lefvernes-beskrifning, S:t Olofs Saga på Sven-
 ska Rim, och, hvilket jag först bordt anfö-
 ra, våra Landskaps-Lagar, ur hvilka arbeten
 anföranden förekomma på hvarje sida i Glos-
 sarium Sviogothicum, skall genast finna en
 mängd ord och talsätt, hvilka derstädes icke

ens blifvit upptagne, ännu mindre till alla sina bemärkelser utredde och tillräckligen förklarade. Till bevis af hvad jag haft äran andraga, vill jag anföra några exempel utur:

Rim-Chrönikorna.

Företalet sid. vii, *Missvärda*, *sidvärda*, *vanvärda*, *despectui habere*, *contemptui exponere*, *proprie pravo modo vereri*.

Theras högtijd och offer med allo missvärde. *Festa eorum et sacrificia omnino l. prorsus despectui habuit*. Detta verb hade så mycket häldre bordt upptagas i *Glossarium*, som det ännu i dag är brukligt och af Sahlstedt och Lindfors i deras ordböcker finnes anfördt.

Sid. vii. *Osätt*.

Konung Sven skötte hvarken Lagh eller rätt Ty var ibland folket mycket *osätt*.

Rex Sveno nec jus neque fas observavit; ideoque multa discordia populum vexabat.

S. viii. Then som oenlige voro, gjorde jag *sätte*.

Eos, qui inimici erant, reconciliabam.

Sätt, subst. som betyder *reconciliatio*, *mulcta*, *quæ reconciliationis ergo penditur*, förekommer i *Glossarium*, men icke *Osätt*, som bemärker *inimicitiae*, *simultates*. *Verel*. Isl. *ósætti*, n. *controversia*. *Björn Haldors*. *ósættr*, non *reconciliatus*. *idem*. *Osatter*, *dissidentes*, *discordes*. *Hervar*. S. c. 8. *Verel*.

Sid. vii. *Värja* f. 1. *obsides*.

lhre

Ihre förklarar *Vere* eller *Värja* med arx, castellum; men ingendera af dessa bemärkelser passar på detta ställe i Rim-Chrönikan, der frågan är om Ragvald Knaphöfde, hvilken på sin Äriksgata intogade i Vestergöthland utan gisslan.

Utan värja jag in i Vestergöthland drog.
Sine obsidibus Vestrogothiam intravi.

Sid. XI. *Pardis korn*, ett slags kryddfrön, liknande peppar, af Cardemumme-släktet, inhemske på Madagascar och Guinea-kusten, amomum grana paradisi, Linn. *Adelung*. Granum paradisi; cardemomum majus.

I then lund — ther växa uti the edele Par-
dis korn,
In illo luco — — ubi paradisi grana nobilia
crescunt.

Det är så mycket mera besynnerligt att ordet *Paradis* saknas både i Spegels och Ihres Ordböcker, som den förre i egenskap af Theolog ur Bibeln och den sednare såsom Philolog ur Rim-Chrönikan bordt erinra sig ett sådant ord. Till den sednares ursäkt torde dock kunna anföras hans föresatts, hvilken han yttrar vid Bokstafven C, att icke i Glossarium utan i särskildt Lexicon upptaga alla i Svenska Språket förefallande främmande ord. Den som önskar lära känna historien om Ordet *Paradis*, kan åtminstone för dess äldsta bruk i Tyska Språket, derom få nöjaktig underrättelse

telse i Adelungs Grammatisch-Kritisches Wörterbuch.

S. XI. Mädan söloffkar och diurshorn äre
aff landit gäst

Ty är bollane och staffbäckiarene allmoganom
bäst.

Quum vasa argentea et cornua animalium regioni violenta hospitacione sint ademta, ideoque pocula lignea et calices grandiores populo optime congruunt.

Bolle förklarar Ihre med poculum. *Staffbäckiare*, som samme författare hvarken under Artiklarne *Staf* eller *Begare* upptagit, lär vara ett dryckeskärl med fot, af *Staf*, scipio, baculus. Likasom *Stafljus* betyder candela grandior, så kan äfven *Staffbägare* förklaras med calix grandior l. basi impositus. Dessutom yttrar Ihre sin tanke vara den, att detta slags dryckeskärl, som nu kommer under namn af *Begare*, åtminstone för oss SvioGöther icke är inhemskt, emedan i våra gamla lagar och historier väl anföras *Bollar* och *djurshorn*, men icke *Bikare* bland dryckesredskap. Se Ihres Glossarium I: 160. Om Ihre härvid fört sig ordet *Staffbäckiare* till minnes, såsom en i medeltidens Handlingar bruklig benämning, torde hans slutsatts blifvit olika.

Sid. 14. *Druckna*, demergi, submergi, aquis submersum perire, aquis obrui.

Ok drucknade vid Ljungholm i Bomblofjord,
Et apud Ljungholm in sinu Bomblo dicto a-
quis submersus periit.

Jemtländska allmogen brukar ännu i dag,
i likhet med Danskar och Isländare, verbet
Drocken l. *drockna*: Isl. Drukna. Dan. Druckne,
i stället för det i Svenskan brukliga verbet
drunkna.

Sid. 25. *Ospäkt*, licentia, af spak, mitis,
finnes icke hos Ihre.

Han liffde sidan med digher ospäkt,
Postea magna licentia l. turbulenter vixit.

Ospäkt, inquietudo. Hallenberg Nom. Lu-
cis et Vis. 1: 280. Isl. óspekt, factio, turba.
Björn Haldorsen.

Sid. 37. *Umsäga* finnes icke heller i Glos-
sarium, och är förmodligen detsamma som *und-
säga*, minitari, af *und* contra et säga dicere.
Thet var somnom ljuft och somnom lett
Thet Hertog Magnus ther Konungen umsagde.
Quibusdam gratiosum, aliis vero molestum e-
rat quod Dux Magnus ibidem Regi minitaretur.

Under Artikeln *Undsäga*, minari, hade
åtminstone stället bordt åberopas och olikhe-
ten i uttrycket anmärkas.

Sid. 45. Konung Erikz godz var honom
ospart

Hwar han visste thet a wanom

Han tok thet heller än han loth thet hanom.

Ut.

Utgifvarne af *Scriptores Rerum Svecicarum*, p. 16, öfversätta i en not härstädes ordet *Van* med defectus; men derigenom blifver meningen otydlig. Som ordet *van* äfven betyder *Spes*, synes det hafva varit mera enligt med sammanhanget att antaga denna betydelse, hålst det innebär en motsägelse att borttaga gods, hvarpå ingen tillgång gifves. Deremot kan sådant gods lätteligen borttagas, hvilket man har hopp att finna.

Att ordet *Van* på flera ställen i RimChrönikan tages i sådan bemärkelse, inhemtas af följande ställen:

S. 52. Tha äro the bröder skylloga bidia
för honom.

Att honom är thess heller himmerike i vanom.
Tum fratres obstricti sunt pro illo orare, ut
eo potius regnum cœlorum sperare possit. Ut-
gifvarne af andra upplagan förklara här sid.
18. c. 17. *Van* med *sors*.

S. 72. Förthy honom war Konungens dot-
ter i vanom.

Qvoniam illi regis filia in spe fuit l. ei de-
sponsata erat.

Härstädes, s. 25, öfversättes likaledes *Van*
med *sors*; men som Hertig Eric icke ännu
var gift med Norska Prinsessan, Kon. Håkans
dotter, synes *spes* hällre passa här än *sors*.

S. 89. Tha wore mik bätter lön i vanom.
Tum

Tum mihi melius sperandum esset præmium.
Scriptores R. Sv. p. 31.

S. 91. Honom är thess meera nad i wanom.
Eo majori gratia fruendi spes est. Script. p. 32.

S. 102. Sörg ey tik är alt godt i wanom.
Non est quod doleas, bona omnia tibi sunt
speranda.

Utgifvarne af Scriptores R. Sv. hafva s. 36
förklarat i *Wanom* med *in fatis*.

S. 50. *Kraptug*, adj. insignis, magnus.
Ther vart aff en stolz kraptug ridan.
Ibi equitatio solennis et insignis facta est.

Ihre hade egt så mycket större anledning
att vid ordet *kraftig* tillägga den bemärkelse,
hvilken här ostridigt eger rum af insignis, ma-
gnus, och anföra huru ordet i medeltiden hos
oss utsades, som det närmar sig till Isländska
uttalet, i hvilket språk substantivet än i dag
utsäges *Kraptr*, robur, vires, och således be-
visar bägge språkens gemensamma ursprung.
Ihre har vid ordet *Kraftig*, hvilket han en-
dast öfversätter med fortis, såsom dermed öf-
verensstämmande och nära beslägtadt, anført
A. S. *Cræfty*.

Att *vis* och *vitter* i medeltidens skrifter
varit liktydiga ord, synes så väl af tvänne i
RimChrönikan förekommande paralel-ställen
som af Isländska Språket, der *Vis* och *Vitr*,
Vitugr ännu betyda sapiens, prudens. Se Björn
Haldorsens Isl. Lex.

Om Torkel Knutsson säger Rim-Chrönikan sid. 54.

Her Tyrgel Knutzson een wijs man och froo.
Dominus Torkillus Canuti filius vir sapiens
atque prudens.

Och straxt nedanföre:

Tha radde Tyrgel Knutzson

Een wither man och from.

Tum Torkillus Canuti filius imperium moderabatur, vir sapiens ac strenuus.

Härmed kan jemföras Lands-Lagen 3. C. K. B. *Lagmän skola tolf män taga withra och sniella*, hvilket ställe Loccenius på Latin således öfversätter: *Judices provinciales duodecim viros prudentes ac solertes capient.*

Ihre har väl ur Alexandri Magni Rim anført följande ställe:

Han skonar ej folum eller witer.

Non parcit nec fatuis nec sapientibus; men det hade väl icke varit öfverflödigt, om han äfven anført ofvan åberopade och äfven många andra rum ur medeltidens författare. Ordets egentliga betydelse hade derigenom vunnit så mycket större styrka och bekräftelse.

Fol, *fatuus*. Fransyska *Fol*, *Fou*, m. *folle*, *f.* finnes icke i sin ordning upptaget i *Glossarium*, utan blott anfördt under artikeln *Fjoll*. Tydligheten hade fordrat att anföra ordet *Foll*, och hänvisa till *Fjoll*, till rättelse för den mindre kunnige.

S. 223. *Berade sik*, beråda sig, rådföra sig med någon, deliberare, cum aliquo consultare. Ok med Her Erik Nigelson sik berade, Et cum Domino Erico Nicolai deliberare l. consultare.

Då Ihre i Glossarium anför Substantivet *Beråd*, propositum, hvarföre icke äfven verbet *Beråda*, *Berade*, hålst som det finnes i en af Medeltidens Skrifter? Nuvarande Tyskan har ännu qvar detta verb: *Sich berathen*, 1:o se sig till godo, sibi consulere, sibi prospicere, sibi providere. 2:o rådslå, beråda sig med någon, deliberare.

S. 220. *Förfinna*, v. n. comperire. Ok sidan Svenske Herra forfunna, At Konungen them misstrodde allalunda. Et postquam Domini Sveci comperibant, Regem omni modo iis diffidere. Tyska *Vorfinden*, invenire, reperire.

S. 153. *Förvinna*, v. a. reparare, in integrum restituere; vincere, superare. Sverike fick tha ett stort slag Thet hon ey förvinner i mongan dag. Svecia gravi tum afficiebatur damno, quod post longum temporis intervallum reparari nequit. Jfr. Alex. M. Rijn. s. 16. 42. 55. Han skall them rätt alla *förvinna*.

2:a Delen s. 172. *Kätermester*, Skattmästare, Thesaurarius.

It. skal

It. skal Konungen hafva sin träsil, i hvart rike, och en inländskan *Kämermester* i hvart rike. Rex in unoquoque regno fiscum et Thesaurarium habere tenetur.

T. *Kammermeister*, m. på några orter föreståndaren för Finance-Kamaren; på andra ställen den som förestår RäntKamaren, hvilken vanligen står under Kamaren — Præfectus aerarii.

S. 161. *Missgå*, v. n. male succedere. Gud fogade at thet missgick, Deus ita disposuit, ut inceptum male successerit.

T. *Missgehen*, aberrare.

S. 152. *Tving*, tvång, coactio, coactus. Lofva utan tving, absque vi promittere. Isl. *þvingan*. Dan. *Tvingen*. T. Das *Zwingen*. A. S. *Tvingan*, Holl. *Dvingen*, Irl. *Dingim*, T. *Zwingen*, urgere, pellere.

S. 182. *Utbod*, n. 4. (g. o.) expeditio bellica, mandatum in bellum eundi.

Ok ater i hans Utbodh fara.

Et iterum in expeditionem ejus bellicam ire.

S. 472. *Verningssång*, m. 3. epicinium, carmen triumphale; proprie: carmen defensorium. Af *Verna*, defendere, tueri.

Therföre sjunga the (Danske) aldrig vernings-
sang,

Eam ob causam illi (Dani scilicet) carmen triumphale nunquam canent.

Vic-

Victualier, m. 3. pl. 1) lifsmedel, cibaria, alimonia, quæ ad victum pertinent. Dan. *Victualier*, pl. *Fetalie* — *en* — *Fetallie* — broder 1) heluo, 2) pirata seculi XIV et XV. T. *Victualien*, die, cibaria. — *Vitalianen*, piratæ. N. S. *Vitallie*, cibaria. — *Vitallien Broder*, pirata in mari balthico, Seculo XIV et XV. Dähn. Holl. *Victaly*, Ä. *Victual* l. *Victuals*, Fr. *Victuailles*, It. *Vittoaglia*, *Vettovaglia*, *Vittuaglia*, M. Lat. *Victualia*, — *Victualis*, adj. ministerium victuale. *Apulejus*. Fordom: *Fetalie*, Piratæ.

S. 178. Hvar köpmän efter sin bärning fara Hans fetalie lot han them ej spara.

Ubicunque mercatores merces suas petunt eunt, permisit Rex piratis suis, ut eis insidiarentur. Författaren omtalar härstädes, huru Kon. Eric af Pomern lät sköfva sina egna Köpmän.

S. 180. Tha the (Svenske) med therä beskätning utfore

Konungens fetalie for them vore

The togo tha alt thet the haffde

Quum illi (Sveci scil.) tributa sua efferrent, piratæ Regis per insidias illos circumvenientes, omnia quæ secum portarent, illis ademerrunt.

S. 185. Manga Fetalia hult han til Sioo, Köpmän gjorde the myckin oroo.

The togo them fraa hvad the atte

Kastade öfwer bord hwem the matte

Hwad Godz the förwärffde, ther med

Lijka halft behult han thet;

Multos piratas maria emetiri passus est, mercatoribus multas ærumnas adtulerunt, bona omnia illis adimentes, e navi ejecerunt quemcunque valerent, omnium mercium, quas adquirerent, dimidiam partem ipse retinuit.

Putt, defin. *Putten*, m. s. (La. o.) infernus, dæmonium. Far till putten, abi in malam partem. *Putten*, orcus, gehenna. Lex. Lat. Scond. Er. Schroderi. 1637.

Utgifvarne af Scr. R. Svec. T. 1. s. 36, hafva förklarat *Pott* i RimChrönikan med *Kettil*, olla, och föregifvit att ordet *Potta* kommer deraf; hvilket näpligen lär hafva varit författarens tanke och ega sin rigtighet. A. S. *Pytt*, barathrum. N. S. *Pütte*. T. *Pfüze*. Ä. *Pit*. Isl. *Pytt*. Ihre Gl. v. *Puss*. Isl. *Pyttr*, palus, aqua stagnans. Lat. *Puteus*.

Sedan dessa förklaringar föregått, vill jag anföra sjelfva orden ur RimChrönikan.

S. 103. Lön taker han i helvetis *pott*.
Præmium in barathro inferni reportabit. Scr. p. 36.

S. 122. Han vari fördömder nu ok ä
Med Judas ok alle the
Ther nider sittia i Helvetis *pott*.
Nunc et in æternum sit damnatus, una cum
Juda et omnibus, qui in barathro inferni consistent. Script. s. 43. Utgifvarne deraf hafva härstädes icke bifogat någon förklaring öfver ordet *pott*.

Jag

Jag medgifver väl, att utgifvarne haft någon anledning till sin benämning af följande yttrande i RimChrönikan s. 28. Script. 6. c. s. 8. *Then kättil i helfvetit väller*, hvilket Ihre således öfversätter: *Cacäbus ille, qui in inferno fervet*. Icke destomindre torde den af mig anförda och på Ihres auctoritet i dess Dial. Lex. Msc. grundade förklaring öfver ordet *Putt*, *Pott* kunna anses såsom riktigare och med sammanhanget på dessa ställen mera öfverensstämmande.

Manna, v. a. 1. 1) *bemanna, præsidio instruere*. RimChr. s. 105. Script. s. 56.

Kongälla vart tha väl mannat. Urbs Kongella tunc præsidio l. viris bene instructa fuit.

2) (Sjö-o.) *Manna rå, honoris ergo navis antennas nautis instruere*. Ehuru Ihre under VII bemärkelsen af *Man*, miles, anført så väl Svenska ordet *Bemanna*, hvilket äfven förekommer på bokstafven *B* i 2:ne meningar af 1:o confirmare och 2:o vi armisque occupare; urbem vel arcem militibus instruere, som Äng. *Man a Town* och Holl. *Mannen*, har han likväl icke erinrat sig ofvan anförda ställe ur RimChr. Gl. Holl. *Mannen een stad*, munire urbem viris. *Mannen*, nubere viro, tradi viro.

Script. 51. s. 145. När författaren till RimChrön. berättar förloppet af Junker Magni halshuggande på Helge Andsholmen i Stockholm

holm år 1320 Simonis och Judæ afton (d. 27. October *) yttrar han sig således:

A Helgeandsholm man han ledde

Ok ett täpede under bredde.

Ad insulam Sancti Spiritus eum ducentes stragulum humi spargebant.

Häraf synes att *Täpede* är gamla benämningen på *Tapet*; men som hvarken det ena eller andra ordet finnas anförda uti Ihres Glosarium, har jag efter min ringa förmåga sökt fylla denna brist.

Tapet, m. 5. (främ. o.)

1) Pl. *Tapeter*, väggbeklädnaden i ett rum, vare sig af siden, målad väf eller papper, *Tapetes*, *aulæa*, *stragula*, *peristromata*, Amos 6. 4. Och liggen på Elfenbeens sängar och prålen på idor *Tapeter*. *Speg.*

2) *Tapet*, etet, n. 4. (ford. *Täpede*) täcke *stragulum*, RimChrön. s. 145. 2 Mos. B. 26: 2, 5. Längden på hvart tapetet. Ps. 104: 2. Tu utsträcker himmelen såsom itt *Tapet*.

3) (Figurate) m. 3. talämne, öfverläggningsämne, *argumentum dicendi*, l. in quo versatur sermo l. *consultatio*. Bringa n. på *tapeten*

*) Utgifvarne af Script. utsätta i en Not sjelfva Simon Judæ dag d. 28 Oct.; men det skedde icke den dagen, utan dagen förut, likasom Julafton kallas icke Juldagen om aftonen, utan dagen förut. Rosenhane i Konungalängden, s. 27., utsätter Prinsens dödsdag rätteligen d. 27 Oct.

peten eller å bane, — i fråga, de aliqua re mentionem inferre, alicujus rei mentionem facere.

Gr. Τάπησ, ἥλος, ὁ l. Τάπισ, ἰδος, ἡ. Lat. *Tapes*, tapētis, —te, tis, —tum, ti. Fr. *Tapis*, Tapisserie. Äng. Tapestry, *Tapet*, tapet; det sednare ordet öfverensstämmer i anseende till ljudet närmast med *Täpede*. T. *Tapet*, n. *Tapete*, f. Etwas aufs Tapet bringen. Al. T. *Tep-pich*. *Adelung*.

Låtom oss nu öfvergå till en annan af våra inhemska källor för Svenska språkforskningen under medeltiden och deraf erfaras, huru mycket ännu återstår till inhemtande af en fullkomlig kännedom af detta språk, nemligen Alexandri Magni Historia på Svenska Rijm, aff Latinen in på vårt Språk vänd och bekostat genom Hr Boo Jonsson, fordom Sv. Rijkes Drotzet. Tryckt på Wijsingzburg af Joh. Kankel, år 1672 in 4:o. Består af 408 sidor, utom Titelblad, Dedication till Gr. Per Brahe, Boo Jonssons Testamente, 3:ne Kon. Albrechts förskrifningar *). Utgafs efter en i Antiquitets-Archivet förvarad handskrift af Secreteraren derstädes Johan Hadorph. Mycket olika har värdet af denna Skrift blifvit bedömdt. En del hafva med Svedberg **) och Stiernman l. c. ansett henne värd att egas och läsas; andre deremot hafva med den sednares

an-

*) Stiernmans Tal om Lärda Vetenskapers tillstånd s. 76.

**) Schibbolet. s. 306.

antagonist *) satt henne i bredd med Wilkina och Torsten Wikingssons Sagor samt kallat henne den lumpnaste af alla slagdängor. Att detta omdöme är alldeles stridande emot sanningen, kan hvar och en som genomläser arbetet, förvissa sig om. Flere Svenske Lärde hafva varit af helt andra tankar och ansett henne värd sin uppmärksamhet, dels för det gamla språkets skuld och dels för de moraliska och politiska lärdomar, hvilka derstädes öfver allt förefalla. Såsom bevis på det förra åberopas Canzli-Rådet J. Ihre, hvilken så väl i sitt Glossarium, som i sina Disputationer, rörande gamla Svenska språket, anför exempel ur samma Historia och således funnit henne ega förtjenst. I anseende till det sednare eller de Lärdomar, som derutur kunna hemtas, har utgifvaren deröfver afgifvit ett sådant vittnesbörd: "Riks-Drotzet Bo Jonsson har låtit henne på Svenska öfversätta till att deraf förstärka sitt höga förstånd i goda råd och anslag till sin Konungs och fäderneslands välfärd: och ehuru arten af rimmen är fuller helt enfaldig och icke efter den äldsta skaldekonsten författad, är dock boken icke till förkastandes, utan så väl för sjelfva materiens skuld, som de gamla ordalag deri finnas, mer att berömma, än åtskilliga fåfänga och upp-diktade skrifter, fabler och drömböcker, som
ofta

*) Bih. till Stiernmans Tal, s. 10.

ofta af tryck i vårt Rike upplagde varda," m. m. Den som gör sig mödan att genomläsa boken, skall deruti finna en mängd vackra lärdomar, i synnerhet i Brachmanernes vidlyftiga bref till Alexander, hvilket intager sex ark. Likaledes har Professor Lagerlöf, som i Historien och Svenska Språkkunskapen var behörig domare, i sitt handskrifna Collegium öfver Svenska språket, icke utan skäl, kallat denna Historia en skön bok. I sistnämnde afseende är hon ock att anse såsom en dyrbar skatt, emedan hon, jemte våra landskapslagar och första delen af RimChrönikan, såsom författad innan Svenska Språket hunnit försämras igenom utländskt inflytande, utgör en af de bästa källor, hvarutur man kan lära känna språklynnets före medlet af fjortonde århundradet. Vid granskningen af de ställen hvilka Ihre ur detta arbete anfört och förklarat, förefaller den svårigheten att sidorne i det tryckta exemplaret icke äro numererade, hvarföre man icke utan omgång kan uppsöka de ur författaren anförda ställen. Att Ihre icke upptagit och utredt alla bemärkelser och ordalag, som hos författaren förekomma, torde af följande ställen kunna inhemtas:

Draga, v. n. inrymma, capere. Ihre har i Glossarium anfört sex särskilda bemärkelser af detta verb; men icke den af *capere*, i nyss anförda bemärkelse.

Sidan 3 heter det:

Tog ett kaar allt gjordt af eer

Fylte thed med vattn, thet *drog* eij meer.

Vas, totum ex aere confectum, sumens, aquâ implevit, nec illud amplius capiebat.

Ihre har under artikeln *Er* i Glossarium förklaradt den förra af dessa verser; men icke den sednare. Vål säger man ännu i Svenskan att ett kärl drager så och så många kannor. Det oaktadt borde dock ett Glossarium icke sakna en så hufvudsaklig förklaring af det äldre språkbruket. Ehuru således ordet *Draga* i sådan bemärkelse förekommer i äldre tider, har Ihre dock förgätit anföra densamma.

Quida, f. 1. querela ex dolore vel mœore, veklagan af smärta eller bedröfvelse. Dan. *Quide*, ångest, plåga, qval. Item fruktan. Isl. *Quida*, *Quidi*, *Quidr*, metus, pavor.

Författarens ord lyda sålunda:

Häraf växer Landsens quida, Hinc nascitur incolarum regni metus. Då ordet *Quida* härstädes kan bemärka både *metus*, efter Isländskan och Danskan, samt *querela*, efter nu varande betydelse i Svenskan, hade Ihre med sin kända omdömeskraft bordt förklara rätta meningen deraf på anförda ställe.

Om jag vågade yttra min tanke derom, vore jag snarare böjd att förklara ordet *Quida* på detta ställe med *metus*, än *querela*, och det på den grund, att fruktan är det första intryck, som intager folkets sinnen, vid ryktet
om

om ett förestående krig, och klagan blott en yttrad följd af förskräckelsen.

Till ytterligare bevis att min förmodan icke är ogrundad, torde mig tillåtas åberopa några ställen af författaren till Alexandri Rim, hvarest ordet quida ostridigt betyder fruktan, såsom sid. 127.

Hva uthan Quijdo är i Bryst
I strijd döör han icke först,
Ille, cui non est metus in pectore,
primus in certamine non moritur.

Ibid. s. 30.

Han faar them moot ej uthan quijdo
Nec sine metu illos adoritur.

Ibid. p. 32. 39.

Ider Rätzell ok ider Quijda,
Timor atque metus vester.
Häraf torde all tvekan om rätta meningen snart försvinna.

S. 3. Jak hafver tik fangit Borg och Landa,
Arces et Regiones tibi tradidi.

Fangen l. fången är ett föråldradt participium och *Fangit* l. fångit Supinum af Verbet *Få* l. *Fånga*, som här betyder tradere, såsom Ihre i IV:de bemärkelsen af ordet *få* anført. Under ordet *fånga* anmärker Ihre att det blott skiljer sig från verbet *få* genom tillägg af en stafvelse i slutet af ordet; men hvad han lemnat obemärkt är just nyss anförda böjelse af verbet *Få*. Att det verkligen så förhåller sig, upplyses bland annat af de äldre upplagorna af

af Svenska Bibeln, t. ex. den Leydiska af år 1635, där i Matth. 27. c. 53. vers läses: *Tå böd Pilatus att han skulle varda honom fången. Tum jussit Pilatus, ut ipsi traderetur. I stället för fången hafva sednare Bibel-upplagor gifven.*

S. 10. förekommer ett ställe, som lär blifva svårt att uttyda. Der talas om det sätt, hvarpå fruntimmer låta sig förledas, och säges: *Hva blidelika bider the kunno ey synia*
Man ma henne lecka med ett Tnja.

Si quis mitissime petierit, id ei denegare nequeunt, illecebris illam deliniamus.

Danska ordet *Tnde* l. *Indighed*, som betyder suavitas, gratia, dulcedo; item, illecebræ, torde kunna anses såsom i skyldskap med *Tnja*, och *Lecka*, ludere, illudere, eller ock om man skulle antaga en annan läsart af *Locka* för *Lecka*, allicere, synes någon slags mening derutur kunna dragas. Allt beror dock på vidare utredande af ordet *Tnja*.

S. 12. *Nectanabus märkte fruna laat*
Seer henne sorg och stooran graat.

Nectanabus Dominæ sonum vel lamentationem observans, illius dolorem et magnum ejulatum videt.

Under Artikeln *Latr* cachinnus anför Ihre ur samme författare en dubbel bemärkelse af ordet *Latr*, både af *cachinnus* och *sonus* i följande tvänne vers:

Eptir

Eptir at offmyckin fafäng later

Komber opta en sorgilikin later, hvilka han således öfversätter: post nimium vanumque cachinnum sæpe insequitur tristis ejulatus. Härvid bör anmärkas, att jag ej igenfunnit dessa anföranden hos Författaren till Alex. Rim; men väl ett paralel-rum s. 70, så lydande:

Epter alt offmyckin fafäng Later,

Komber opta en sörgelikin Grater. För öfrigt är anmärkningsvärdt att Ihre under Artikeln *Låt*, sonus, hvarken upptagit *Laat* eller *Later*, hvilket dock bordt och kunnat ega rum.

Vid beskrifningen af Alexanders yttre utseende förefalla flera ordasätt, dem Glossarium icke upptagit, såsom *Glut*, *Flut* m. fl. s. 17, 18.

Hans ögon myrk och litit klar

Thet ena svart, thet andra glut

Thet andra stoort och thet var flut.

Oculi ejus obscuri et parum clari erant, unus niger, alter obscure nitens, alter magnus atque manans.

Glut, adj. (g. o.) obscure renitens, Isl. *Glya*, *Glydia*, s. glaucoma, oculorum suffusiones. — *Glyta*, *Glytja*, obscure renitere. Björn Haldorsen.

Gloa, splendere, scintillare. N. S. *Glüen*, candescere. — *Gläran*, splendere. Richey. p. 76.

Flut, adj. (g. o.) manans, fluens. Isl. *Flióta*, (præsens. *Flyt*, impf. *Flaut*, præter. *hefi flolid*) manare, fluere. Jag påstår icke, att denna öf-
ver-

versättning är utan fel, men uppgifver den förklaring, som jag ansett sannolikast.

Sluteligen må ett misstag i öfversättningen anmärkas hos Ihre, hvilket uppkommit af likheten i benämningen Macedon med staden Maceda eller Makeda, belägen i Judiska landet. Se Cellarii Notitia Orbis Antiqui T. 2. p. 491. Följande ställe i Alexandri Magni rim p. 44.

Tha iak snimpst fore Macedon laa, gifves i Glosarium v. *Snima* således: Quum nuperrime Macedoniam obsiderem. Med mera eftersinnande hade Författaren lätteligen kunnat finna, att Alexander aldrig bekrigat Macedonien och att man belägrar städer, icke riken eller landskap.

Om jag på sådant sätt skulle fortfara att med dessa måhända mindre godkända anmärkningar vidare trötta Eder uppmärksamhet, blefve det sent slut dermed och i stället för ett korrt Tal, skulle antekningarne om felande ord och bemärkelser hos våra Philologer och Etymologiska Lexicographer blott ur Rimchronikorna och Alexanders Rim utgöra ett vidlyftigt verk eller en hel ordbok öfver Medeltidens Svenska.

Till att grundligen lära känna medeltidens Svenska, gör icke tillfyllest att endast granska de Skrifter, som från detta Tidhvarf blifvit ända till våra dagar räddade undan den allt härjande tidens förmåga. Vänligen anses

me-

medeltiden sträcka sig till slutet af Femtonde århundradet. Om man derföre med noggrannhet vill inhemta språkllynnet för slutet af detta tidskifte, åligger oss äfven att med uppmärksamhet och granskande ögon skärskåda de skrifter, hvilka under loppet af nästföljande århundraden äro författade. I sådan afsigt har jag sökt draga fördel af våra äldre handlingar, som i Riks-Archivet förvaras. Derutur har jag gjort utdrag till upplysning icke allenast af tidens historia, utan ock det då brukliga skrifspråket och dervid antecknat sådana ord och talsätt, hvilka i allmänhet varit mindre kände eller afvikit från dåvarande och sednare tiders bruk. Mitt syftemål har varit att derigenom bidraga till ytterligare förklaring och bestyrkande af den språkkunskap, hvilken Ihre hemtat ur 16:de Seklets tryckte handlingar. I händelse jag icke alltför mycket skulle trötta Edert redan pröfvade tålmod, Mine Herrar, utbeder jag mig Edert benägna tillstånd att ur mina magra anteckningar få anföra ett och annat prof.

Svartkonst är ett ord, som vanligtvis både i Svenskan och Tyskan bemärker Trollkonst, Häxeri, magia, ars magica; men att ordet äfven utmärker *Artilleri-väsendet* eller egentligen sjelfva *krutet*, res tormentaria, pulveris pyrius, är mindre bekant. Af 2:ne Konung Gustaf I:s Skrifvelser, den ena till Ståthål-

hållaren Bothvedh Larsson Ankar, den äldre, till Agnhammar, dat. Örebro d. 25 Jan. 1543 *), och den andra till Germund Svensson Somme, Ståthållare på Calmarne Slott, dat. Linköp. 20 Juni 1544 **), blifve vi derom förvissade. På förra stället heter det: "Och attu täsligeste äst
 "förtänckt vdi att skicke till en halff läst kör-
 "nekrutt tiit nid till hopen, så att *Svartekun-*
"sten icke motte fattes;" och på det sednare:
 "Tu wiltt ochså vinnläggie tich vm alt thet
 "krut och saltpeter, tu församble och offuer-
 "komme kant, och lat opsättie tich ther på
 "Slottet en godh krutqvarn, så att *svartekonsten*
 "icke fattes, som alder störste macht vpå lig-
 "ger." Ehuru ordet finnes i Riks-Archivets Registratur på tvänne särskilta ställen och för olika år, kan likväl icke med tillräcklig säkerhet deraf dragas den slutsats, att samma ord då varit allmänt antaget och i dagligt tal begagnadt. Möjligtvis hade författaren till dessa bref kunnat begagna sig af detta uttryck såsom en ordlek, hvartill krutets färg gifvit anledning. Deremot är å andra sidan troligt, att artilleriekonstens och krutets uppfinning, hvilka af allmänheten från begynnelsen ansågos leda sitt ursprung från medverkan af onda andar, af sådan anledning kunnat hänföras bland trollkonster. Vare härmed huru som helst, förtjenar likväl en sådan betydelse blif-
 va

*) R. A. R. fol. 17. I. D.

**) Ibid. f. 198.

va anmärkt, för att vid framdeles skeende upptäckter ytterligare granskas och bedömas.

Anskrij, n. 4, betyder nu för tiden häftigt ropande, clamitatio; men i Konung Gustaf I:s Registratur: rykte, fama, rumor, rumusculus. ”Man må heller göra sådana anskrij att vij vele lathe holle en allmennelig vapnsyn nu i vinther i Östergöthland *).”

”Derföre synes oss än nu rådt vare (effter thet är ovitterligit, huem thet gjorde) att vm thu hade ther nåågon Fonge, som sin haltz förbrottidt hade och rätttes (lida dödsstraff) skulle, att man gjorde sådant anskrij, att then våre thenn samme, som them thenn skadenn gjorde, och motte förthen-skulld dö **).”

Tyska ordet *Geschrey*, n. har äfven ännu jemte andra en dylik bemärkelse. Det betyder: 1:o clamor, vociferatio. 2:o Ostentatio. 3:o fama, rumor, rumusculus.

Verbet *Anschreyen*, v. a. irreg. finnes ännu i Tyskan och betyder 1:o) ropa på n. in-clamare. 2:o) anropa, invocare, implorare. Men subst. *Anschrey*, *Angeschrey*, är obrukligt.

Talsättet *Slå en bloot* förekommer i Kon. Gustaf I:s bref till Sten Ericsson Lejonhufvud d. 13 Jun. 1544 ***) och betyder: *begå ett fel, råka*

*) R. A. R. 1543. f. D. f. 17.

**) R. A. R. 1544. f. 352.

***) R. A. R. f. 189. v.

råka i förlägenhet. Orden lyda i sammanhang sålunda: "Doch att vppå honom (Thomes vhon "Ellinger), Canzleren (von Pyhy) och flere the "fonger måtte sådane acht och tillsyn haffd "bliffve, att man icke slår en bloot med them "som alder störste macht vpå ligger."

N. S. *Bloot*, adj. betyder nudus, intectus och är detsamma som blott i Svenskan och *Blooss* i HögTyskan. *Enen bloot slaan* förklarar Dähnert i sin PlattDeutsches Wörterbuch med *Einen Fehltritt thun, uebel zu Schaden kommen*. Samma ordalag förefaller äfven i HögTyskan, *Einen Blossen Schlagen*, propositum non adsequi.

Ducas, m. s. (g. o.) konstgrep, dolus. Ordet finnes i ett bref af Kon. Gustaf I^{*)} der det heter: "Szå fruchter oss nogh, ther fin- "nes en annen Ducas vnder, än man än nv "retteligen betenckie eller besinne kan."

N. S. *Duks*, hemligt bedrägeri, konstgrep, ars, dolus. Dähnert PlattDeutsches Wörterb.

Mummenskantz, ett ord, som i PlattTyskan betyder maskeråd, förekommer på flera stäl- len i Kon. Gustaf I:s Registratur, t. ex.

"Och synnerligen förty, att, när vij haff- "ve alle Galleerne vti en hoop, och våre sijen- "der fast löpe medt theris skipzflota inn j Cal- "marne sundet och sättie ther eller inn j Stock- "holms skäär, eller anner stedz, då hoppes "oss, att vij vele ju bringe them en slijk

"*Mum-*

*) R. A. R. 1545. 2. D. f. 1.

”*Mummenskantz*, att the skole vethe, på hvic-
 ”ken sijden wy äre vm them *).”

— ”Att thet selskap haffver achtet oss en
 ”*mummenskantz*, när the elliest kunne see the-
 ”ris ram och tilfelle **).” Här talas om ri-
 kets fiender.

”Att the thette Rijke och oss alle offver-
 ”falle och en *Mumenskantz* bringe vele ***).”

Gl. T. *Mummenschanze*, *Mummenspiel*, ma-
 skerad, turba personata, af *Mummen*, *Bemum-*
men, persona tegere; personam capiti adjicere,
 och *Schanze*, som bland annat betyder bekläd-
 nad, betäckning, vestitus, obtentus.

T. *Vermummen*, velare, larva tegere, per-
 sona induere. Deraf

Sv. verbet *förmumma*, gå maskerad, hvil-
 ket nyttjas af Serenius, m. fl.

Gl. Holl. *Momme*, personatus, larvatus,
 mommius. *Kilianus*. Ä. *Mummer*, id. to *Mumm*,
 personâ indūtum esse. Fr. *Momeur*, persona-
 tus. Ital. *Mommiare*, *Mummiare*, gå maskerad,
Veneroni. Med. Lat. *Momerium*, larva. Gr.
Μομμῶ, l. *Μορμῶ*, terriculum, spectrum, *Ki-*
lian. strix, mulier horrenda facie, larva. *Peckius*.

Rey, n. 4., ordet finnes i R. A. Registratur †)
 i följande sammanhang: ”Oss fruchter och nogh
 ”att wij och flere gode män her i rikket bliff-
 ”va aldrig aff med then krigzrustningh, som

XII Del.

V

”man

*) R. A. R. 1541. f. 196. v. **) Ib. 1545 f. 148.

***) Ibid. f. 191. v. †) 1545. f. 160. v.

”man altijdh skall sittie vdi, vnderstundom
 ”med inlendzske, vnderstundom med utlenske,
 ”szå att både frelsit, Prester, Köpstadzmän,
 ”Bönder och andre, ledis her nest vidh så-
 ”dant *rey*.”

Rāj, n. 4. (La. o.) 1) (Hels.) buller, stre-
 pitus, hvilken bemärkelse synes vara hit lämp-
 lig. 2) (Med.) rumor inter vulgus. 3) (Je.)
Raj, ilak gerning, malefactum. Gl. Holl. *Rey*
 l. *Reye*, chorea. *Kilian*.

Ichre har *Blöd*, *Blödig*, adj. mollis, effe-
 minatus; men icke verbet *Blöde*, som synes
 metaphoricke betyda: in dubio hærere, in su-
 spenso esse. Stället, der det förekommer, ly-
 der sålunda: ”Äre wy och altijd så *blödige*,
 ”(negligentes, remissi, timidi) på thenne si-
 ”denn, att wy altijd lathe them bruke hiit inn
 ”vpå oss tilföргеffves, alle the förrädere styc-
 ”ke, the vele; vethe vij icke håller, vm thett
 ”våre rådt. Må nu sakenn så *hengie* och *blö-*
 ”*de*, till thess man vijdere therom förtänkt
 ”bliffver *).”

”Dog må thenne sak än nv szå *hengie* och
 ”*blöde*, till tess man yttermere hörer och för-
 ”nimmer, hvart heder thenne handel medh
 ”the Rysser lende vill **).”

Utaf de med Svenskan närslägtade Språk
 har jag icke funnit något verb, som kan tje-
 na till upplysande af ordet *blöda*; men sam-
 man-

*) R. A. R. 1544. f. 220. v.

**) Ibid. 1545. f. 96. 218. v.

manhanget och det liktydiga ordet *hänga*, gifva en nöjaktig förklaring.

Förblödig, adj. brukas i 1544 års Registratur för efterlåten. Om Fogden i Säfvede Härad Eric Jönsson säges: "Att han är ganske oskickeligen och *förblödig* i sin befallning" (in officio remissus), f. 24.

Slampamp, defin. *Slampampen* m. s. (gam. o.) kalasande, frossande, epulatio, heluatio.

Slampampa, v. n. 1. (g. o.) frossa, lefva i sus och dus, græcari.

Bägge dessa ord förekomma i Kon. Gustaf den Förstes Registratur: der ordställningen är sådan:

"Ej heller underhålle wy eder förthen-skuld, att j altijd schole liggie på eder *Slampampen* och vdi Lakane säng *)."

Konungens bref till Esbiörn Skriffvere på Stäkeborg, dat. Norrköping den 21 Junii 1543, lyder i sammandrag sålunda:

"Wi haffve förnummit, Esbiörn, att en part aff thet Sälskap, som ther hoos tig äre på Stäkeborg, *slampampa flux* både natt och dag — — Hyarföre är vår vilie, att thu seer på *brädet*, att ther holles en skälig för-täring, så wy få och något förtäre, när wy komme **)."

N. S. *Slampamp*, s. 1) osmaklig sammanrörd mat. 2) (i gamla skrifter) yppighet i mat och drick. *Dähnert. Richey. Strodtmann.*

V 2

N. S.

*) R. A. R. 1543. 2. D. f. 57. **) Ibid. 2 : 66. v.

N. S. *Slampampen*, v. n. 1) sammanröra dåliga födämnena. 2) frossa, græcari. *Dähnert. Richey.*

Sv. *Slampampa*, f. brukas ännu i dagligt tal om en vårdslös och illa klädd qvinna, femina negligens et incuriose vestita.

I anförda bref anmärkas dessutom tvänne ovanliga uttryck: *Flux*, hvilket är N. S. och bemärker cito, illico, continuo, samt *se på brädet*, hafva noga tillsyn på någon, inspectio-nem alicujus scrupulosam habere.

Tage på, aliquem adgredi, adoriri, petere, invadere.

— — Att the icke göra ther något *pärlemente*, eller tage anten på en eller annan, giffvendes therigenom orsak till någett obestondh — — *).

Jacob Danne skall hafve en Jacht i sziön, viliendes tage på våre vndersåther — — **).

— — haffver förmannet sig i sziön medt en Jacht att öfverfalle Kongl. Maj:ts vndersåter. — — Viliendes tage på våre vndersåther — — ***).

Gl. Holl. *Tacken*, 1) tangere, 2) apprehendere, arripere, captare. Deraf Fr. *Attaquer* och Ital. *attacare*. 3) percutere, lædere. *Kilian.*

Gl. Sv. *Taga*, deprehendere, vi suum recipere. Ihre Gl. v. *Taga* II.

Perlemente, n. (g. o.) betyder i Kon. Gustaf I:s Registratur, buller, oväsande, upp-
ror,

*) R. A. Reg. 1544. f. 241.

**) Ibid. f. 277. v.

***) Ibid. f. 279. v.

ror, tumultus, motus, seditio, rebellio. Då frågan är om Dackiska upproret, yttrar sig Konungen bland annat: Brygge oss ett nytt Perlemente på halsen — *). Att wy åther fhå ett nytt perlemente på halsen igen. **) Som thette pärlemente begynt haffver ***).

Pälmente, (La. o. Ö. G.) hålla samqväm, samtal, mycket och ifrigt tala om en ting. Fordom: *Parlamenta*. Ihre Dial. Lex.

Det är anmärkningsvärdt att ordet *Perlemente* i bemärkelse af trätor och buller icke finnes i äldre Tyska eller NederSaxiska Skrifter, ty i sådan händelse hade helt säkert Adelung i sin Ordbok anført några bevis derpå vid Artikeln: Parlament. Troligen hafva våra förfäder i Skandinavien lånt det från gamla Fransyskan. Ehuru substantivet *Parlement* icke betyder tvist och träta, utan blott högsta Domstolen, där Advocaternes tvister slitas, är den metaphoren deraf lätteligen dragen. Budée i sina anmärkningar öfver Pandecterna, då der handlas om Parisiska Parlamentets och dess särskilda Kamrars upprättande, gifver det icke otydligt tillkänna med dessa ord: "Hæ tres (cameræ scil.) primum fuerunt. Una in maximo Tribunali constituta, quod Parlamentum olim peculiariter, ab actionibus, altercationibusque Advocatorum, ap°

*) Ibid. 1543. 2. D. fol. 147. 159. v.

**) Ibid. f. 172. v.

***) Ibid. 1. D. f. 98.

appellatum esse video *). Fransyske Språkgranskare härleda ordet *Parlement* af Medeltidens Latin *Parlamentum*, och detta åter af *Parlare*, sammandraget af *parabolare*, likasom *Parole* är en förkortning af *Parabola*.

Det var likväl icke endast 16:de Seklet förbehållet att i Svenska Språket inblanda främmande och okända talesätt. Sjuttonde Århundradet företer äfven mångfaldiga prof deraf. För korthetens skull vill jag inskränka mig till ett exempel, ehuru en mängd deraf skulle utan möda kunna andragas. Kon. Gustaf II. Adolph, hvilken sjelf författat Krigs-Artiklarne, dat. Elfsnabben d. 15. Julii 1621, betjenar sig i 27. §. af subst. *Balliande* och verbet *Ballia*, som af en nuvarande Svensk icke så lätt kan förklaras. Stället lyder sålunda: ”Inthett Balliande tillstädes i lägret eller befästningen; Faller någon träta, den skall skiljas åt af Regements-Rätten. Hoo then andra uthmanar till *Balliande*, då stände till Rättens Dom honom att endskylla eller fälla, effter som orsaken är till. Tillstäder och någon Capten, Leutenampt, Fendrich eller Corporal sine underhafvande att *ballia* eller fächta, och sådant icke affvääar och hindrer, han skall derföre straxt afdanckas ifrån sitt embete” m. m.

Bal-

*) Diction. Etymologique par Menage p. 556 v. *Parlement*.

Balliande, n. 4. certamen, pugna; proprie singularis. *Ballia*, v. n. 1. (g. o.) fäkta, pugnare, dimicare, certare, digladiari; proprie ad singulare certamen descendere. Belg. *Balghen*, *Belghen*, decertare, pugnare, conflagere. *Kilian*. N. S. *Balgen*, duello congredi. Jfr Wachteri Glossar. p. 105. Ihre. Gl. I: 155. v. *Bångstyrig*. — *Balgere*, pugnator. Richey Idiot. Hamburg. p. 9. — *Balgen*, *Sich balgen*, gå hvarannan på lifvet. Strodtmann Idiot. Osnabrug. p. 19. af — *Balg*, alvus, venter. id. ibid. Belg. *Balgh*, scortum, pellis, cutis. *Kilian*.

Första anledningen för mig att i närmarre betraktande taga det äldre Svenska språket var den att, då min befattning med Rikets äldre Handlingar, förvarade dels i Kongl. Academien, dels i Riks-Archivet, oundgängligen fordrade en nogare kännedom af forn-Svenskan, har jag för att icke vara främmande i derstädes dagligen förefallande ämnen från början, enligt min skyldighet, sökt förvärfva mig erforderlig kännedom i de till mina yrken hörande delar, hvaribland främst förtjenar nämnas utredandet af det språk, hvarpå dessa fornhandlingar äro skrifna. Hvad i begynnelsen ansågs såsom en pligt, hörande till min tjänstbefattning, öfvergick snart till en rådande böjelse, då dessa urkunder innefattade sådana talesätt, med hvilka jag så till sägandes från inträdet på lifvets bana i min fosterbygd gjort tidig bekantskap. Snart igenkän-

des

des af mig i Rikets äldre skrifter sporr af ord och talsätt, hvilka öfver allt äro gängse i min födelsebygd. Såsom ex. må anföras det uti Biskop Brasks Brefväxling ofta förefallande sätt att uttrycka hälsningar till sina vänner: "Helser vår kere Fadder med många gode nätter åå våre vägne." Endast på denna rad förefalla tvänne ord, som icke utan kännedom af fornsvenskan så lätt kunna förklaras. Att *fadder* här betyder hvarken *pater* eller *compater*, testis lustralis, utan cognatus, såsom Tyska ordet *Vetter* ännu i dag brukas, bevises deraf, att Biskop Brask uti ett af sina bref till Ture Jönsson Ros d. 9. Dec. 1526 säger: "Helse vår fadder H(ustru) Ingeborg med många gode nätter åå våre vägne hvad vi kunne vare eder och henne till gode, göre vi alltid gerne." Om det imellan Biskop Brask och Hustru Ingeborg varit en cognatio temporalis eller endast spiritualis efter Romerska Kyrkans Läresattser, är i alla fall tydligt att *fadder* här kan gifvas med cognata och att samma ord nyttjades om båda könen. Att gode nätter härstädes betecknar *hälsningar* är så mycket ostridigare, som Norrländska allmogen intill vår tid bibehållit samma begrep vid detta uttryck. Således får man i synnerhet hos allmogen i Jemtland dagligen höra: "Unners mång gonätter heimanätt," d. ä. salutationes infinitas e domo vobis adfero.

Lell 1. *Lähl* brukas äfven ännu i de flesta landskap i stället för *Likväl*, tamen. På 1730-talet var ordet ännu allmänt och begagnades af bättre folk i skrifter, hvilket bland annat ses af Ärkebiskop Eric Benzeli den yngres Brefväxling med sin Broder Gustaf Benzelstierna, s. 52 och flerstädes: ”Han arbetade *Lell* derpå.”

För att icke onödigtvis borttaga tiden med anförande af sådane ord och talsätt, hvilka nu för tiden ur skrifspråket blifvit utträngde och föråldrade, samt ännu endast äro gäfve och gängse bland allmogen i långt aflägsna landskap, har jag allenast velat åberopa några få af sådan beskaffenhet. Om jag icke vore förvissad om detta vittra samfunds öfverseende med mina ofullkomliga försök, skulle jag näpligen våga yppa att jag några år borrtåt vid lediga stunder, så mycket en inskränkt tid och förmåga tillåtit, sysselsatt mig med samlande af de i äldre Svenska skrifter och Handlingar befintlige, från den nu brukliga Svenskan afvikande samt de af allmogen endast i behåll varande ord och uttryck. Öfvertygad att uti dessa sednare igenfinna hjälpredor till förklarande af de i medeltidens skrifter gängse talsätt, började jag samla de i min födelse-ort öfliga ordalag och upptäckte snart det samband som eger rum så väl mellan olika landsorters hvardagsspråk, som imellan forntidens högtidligare och landtbrukarens

enskildt gångbare språkbruk. Mina begrep, ehuru sysselsatte med ringa föremål, återbragtes ständigt från det närvarande till forntiden. Jag insåg snart möjligheten för mig att sammanpara ett ännu på visst sätt lefvande med ett för upphöjdare kretsar i det närmaste utdödt språk. Jag påminner mig härvid ett yttrande af Baron Hollberg, hvarigenom han tillägger Landtmannen caractere af den sannskyldige språkforskaren. Hans ord lyda sålunda: ”Dessutom vinner jag af umgänget med bönder i språket. Ty jag lär af dem goda gamla Danska ord, som uti städerna äro förglömde, och hvaruti äfven Lärde män äro okunnige, emedan dylika ord kommit ur bruk och ej annorstädes igenfinnas än i våra gamla Lagböcker *).” Det är allmänt bekant, att vår store språkforskare Ihre år 1766 i Upsala af trycket utgifvit ett Svenskt Dialect-Lexicon, redan trenne år, innan han lemnade sitt Glossarium SvioGothicum till den Lärda världens skärskådande och beundran. Mindre känt är deremot att Ihre troligen ända till slutet af sin lefnad fortsatt och ökat sina Samlingar af Landskapsord, ehuru de sedermera icke ansetts nog viktige att af trycket utgivas. Ett af Ihres egen hand fullskrifvet interfolieradt exemplar af dess tryckta Dialect-Lexicon har, genom dess Sons, Herr Canzli-

Rådet

*) Hollbergs Epistlar I. B. s. 159.

Rådet Albrecht Ihres bevågenhet, blifvit mig till begagnande upplåtit. Redan innan detta exemplar af mig var känt, hade jag af Hr Expeditions-Secreteraren Flintenberg lånt en annan handskrift, nästan af enahanda innehåll, hvaruti framlidne Rectorén vid Upsala Cathedral-Schola Magister Boling gjort dylika anteckningar, som finnas i nyss åberopade exemplar af Ihre. Bägge dessa ordsamlingar, som i det hufvudsakligaste öfverensstämma, har jag med noggranhet genomgått och derutur anteknat det väsendtligaste. Det är svårt att utreda, hvilkendera af dem begagnat den andra. Vål är Bolings handskrift redigare och bättre skrifven. Deremot är Ihres fullständigare. Det är troligt att Rector Boling, hvilken var född Helsinge, gjort Samlingar hörande i synnerhet till dess födelseorts Dialect och att Ihre deraf anteknat hvad han ansett ega förtjenst. Och detta är så mycket sannolikare, som Ihre på främsta bladet af sitt interfolierade exemplar af Dialect-Lexicon bland andra af hvilka han vid samlandet af Landskapsord troligen varit biträdd, äfven uppräknar Boling. De öfrige voro Bruks-Patron Joh. Fredric Angersten, Commministern i Mora Christian Hyckert, Prosten Ugla, Hof-Secreteraren Brauner, Magister Anders Krafft, Markscheidern Geisler och Kyrkoherden Carlsson. Vid slutet af handskrifna anteckningar-

ne har Ihre anmärkt sådane Svenska ord, som ändra sin bemärkelse, då en partikel sättes framför eller efter verbet. Elfdalsboernes declinationssätt af *Kulla* och *Gassen*: utseendet af deras nu brukliga Runor: en jemförelse i alphabetisk ordning mellan Ungerska och Finska ord utur Molnari Ungerska Lexicon, samlad af Professor Velin: Vestgötharnes Rotväl-ska, kallad Månsing, samt några ord ur barnspråket.

Hvad det tryckta exemplaret af Dialect-Lexicon angår, finnas deri många både skriffel och tryckfel. Några deribland har Ihre sjelf uti de handskrifna anteckningarne rättat; men flera tarfva ännu rättelser och förbättringar. Ur Jemt-ländska munn-arten vill jag såsom prof anföra ett och annat fel, som icke egentligen kan komma under namn af tryckfel, utan skriffel eller snarare läsfel: *Jiåru*, strand, littus, hvilket rätteligen bör heta *Fjårå* l. *Fjåra*. Felet ligger tydeligen deruti att handskriften varit så otydlig att man läst I för F, hvilka bokstäfver lätt kunna förblandas i skrift. Att det icke är tryckfel, synes deraf att ordet blifvit flyttadt från Bokstafven *F* till *J* och der satt i sin ordning efter alphabetet. Samma ord finnes äfven på sitt rätta ställe s. 42; men benämnes der *Fjårån*, hvilket likaledes i tvän-ne afseenden är oriktigt; ty först bör icke status definitus, utan indefinitus begagnas i en ord.

ordbok; för det andra bör *ä* rättas till *å*. Således hade det bordt heta: *Fiårå*, icke *Fjärån*. Strandbrädd kallas på Isländska *Fiara*, litus. Ihre har äfven anfört ett annat uttal af samma ord under artikeln *Fjuru*, p. 44, hvilket han rätteligen förklarar med stenstrand vid elfvar och sjöar, som härkommer af stort utfall. I anledning häraf kan jag icke underlåta att yttra min förundran deröfver att en så stor språkkännare som Ihre, i sitt Dialect-Lexicon varit så litet nogräknad, att han flestades förblandat status definitus med indefinitus, casus rectus med obliquus.

Ordet *Fötu*, p. 50, liten stund, momentum temporis, har samma fel som nyss anförda ord. Det heter rätteligen *Föka* eller *Fouka* eller ock med artikel *i Fouk* i stället för *en Föka*. Ihre har under artikeln *Fake*, s. 40., Norrl. liten stund, rätteligen utsatt Jemtlandska ordet *Fåuk*, som det allmänt i orten uttalas. *Vake*, *Vaken*, betyder på Saxiska, Frisiska, Sicambriska (i Westphalen vid Lippe) och Holländska: sæpe, frequenter; it. citò, statim. *Kilianus*, N. S. *Vaken*, *Veken*, sæpe, *Dähn. Richey. Strodtmann.* Isl. *Fak*, præcipitantia. *Fok*, ningor, volatus. *Dan. Snöfog.* Deraf Svenska Landskapsordet *Fyka*, *Fjuka*, blåsa sakta, föras af vinden, leni aurâ ferri, per aëra volare.

Kåns, som enligt Ihres Dialect-Lexicon s. 24 i Skåne säges betyda *Lerskål*, är ett uppenbart läsfel, i stället för *Kåus*. Tryckfel kan det icke vara. I sådan händelse hade ordet fått en helt annan ordning eller ställning i ordboken. Till bevis att mitt påstående eger sin riktighet, vill jag, så väl ur Ihres

Glos.

Glossarium som dess Dialect-Lexicon, jemte andre författare, anföra alla mig bekanta artförändringar af ordet *Kōsa*, calix minor. Bränvins *Kōsa*, calix siceræ, = vini adusti l. chemici. Gothl. *Kausa*, skål. Ihre. D. L. s. 87. Blek. *Kaus*, phiala. Dissert. de Blekingia s. 22. I. D. L. s. 87. Med. Lat. *Caucia*, *caucium*, Cod. Just. Gr. *Καυκίον*, *Χῆσ*, poculum. A. Sax. *Ceac*, Marc. 7: 8. M. Goth. *Kas*, vas quodcunque, crater. Marc. 14: 16. *Kasjins*, figuli. Diss. de lingua Codicis Argentei. p. 16. Ebr. *כוס*, calix, poculum. V. G. *Kosa*, l. *Kōksa*, liten skål, scutella, cymbium, phiala, culullus. Elfsb. *Kögsa*, l. *Kiögsa*, *Kiöksa*, lerskål, phiala, scutella fictilis vel argillacea; testa. Gothl. *Kojsa*, öskar, haustum, urceus. I. D. L. s. 95. Bohusl. *Kåxā*, lerskål. Det är märkligt att Ihre i handskrifna anmärkningen vid detta ord hänvist till artikeln *Kåns*, utan att märka sitt misstag derstädes. Hall. *Köfs*, skål eller stor slef. Norsk. *Kogs*, en skål. Hallager. Jutländska *Kovse*, *Kovske*, Pontopp.

Kåns, *Kons*, l. *Kont* är ett annat i Norrland brukligt landskapsord af Finskt ursprung, *Conti*, som betyder Väska eller säck af näfver att förmedels remmar bäras på ryggen.

Adjectivet *Oom* Jemtl. Yr, Dial. Lex. s. 126, är alldeles oriktigt; men bör vara *Oorn*, *Orn*. Handskriften lär hafva varit otydlig och man hade läsit *m* i stället för *r* och *n*. *Orn* i hufvudet af os, caput nidore affectum est.

Men länge nog har jag satt Edert tolamod, Mine Herrar, på prof. Det är derföre nu hög tid att afbryta dessa betraktelser.

Secreterarens Svar.

Min Herre!

Hvart folkslag räknar tvänne slags språk, ett dödt och ett lefvande. Det ena slaget tillhör Historien och fornforskningen. Det andra tiden och dess skapande Snillen. Begge hafva förråd, som böra samlas, granskas och bestämmas; lagar, som böra utletas och stadgas. Det är Snillet och Smaken, som endast förmå, i odödliga verk, att gifva det lefvande Språket ett väsende, som fortsättes i grafven, evigt och oföränderligt. Så lefva Greklands och Roms Classiske författare ännu i de döda Språken, som de gjort till odlingens tungomål och till mönster för alla kommande. Sveriges forntid har inga dylika mönster att uppvisa; men det har prof på ett redan dödt språk, som, likt de öfriga döda språken, är olika efter de olika tider, hvarpå det lefvat. Det hör Häfdatecknaren och Philologen till att följa dessa förändringar, uppteckna dem med omsorg och trohet, samla de spridda kvarlevorna, vårda och uttyda dem. Undersökningar af denna art utgöra ej blott, såsom Ni, Min Herre, riktigt anmärkt, denna Academies föremål, utan de äro till äfventyrs ett af de förnämsta deribland. De utgjorde en gång hennes ryktbaraste Ledamots mest berömda sysselsättning. Det prof han deraf lemnat, frukten af en mångårig möda, förlorar intet af dess värde genom de ofullkomligheter, som detta arbete har gemensamt med alla mänskliga verk, ännu mindre genom okunniga granskarens skefva och vrångvisa omdömmen. Ni, Min Herre, har anmärkt några af dessa ofullkom-

komligheter på ett sätt, som är enligt med sanningen, enligt med den aktning man är skyldig ett stort namn och ändtligen på ett sätt som vittnar, med hvad uppmärksamhet Ni följt det fordna språkets förändringar. Ni har erinrat i det Tal Ni uppläst, om Saknaden af en Ordbok öfver medeltidens Svenska. En Språklära öfver samma tids dialekt saknas ej mindre. Många af de utdöda orden igenfinnas hos Allmogen i Provinserna. De samlingar Ni gjort, med oförtruten möda, af ord och talesätt, hörande till dessa Provinsers serskilta dialecter, med deras förklaring, såsom tillöknin- gar i den nämde författarens Svenska Dialect-Lexicon, visa det och bidraga med detsam- ma ej litet att upplysa det Nordiska fornsprå- ket. Måtte helsa och ledighet unna er tid att ännu mera öka dessa Samlingar och till- fälle icke fela att en dag låta dem se dags- ljuset! Denna önskan kan Academien med dubbel anledning yttra, då hon änteligen med fägnad ser uppfylld den, att få räkna Er bland sina arbetande Ledamöter, sedan Ni förut ar- betat för Academien ej blott som dess nitiske Tjensteman en längre tid och sednast som dess Vice-Secreterare, utan äfven tvänne gånger, i anledning af Academiens till allmän täflan framsatta frågor, gifvit sådana prof af utmärk- ta kunskaper i fornhäfderna, som blifvit krön- ta med dess stora Pris och nu gifva en pryd- nad åt dess Handlingar.

Minne

af

Framledne Öfver-Intendenten och Commendeuren af Kongl. Nordstjerne-Orden,

Friherre CARL FREDR. ADELCRANTZ;

af

ANDERS FREDRIK SKJÖLDEBRAND,

Grefve, Stats-Råd, Riddare och Commendeur af
Kongl. Maj:ts Orden m. m.

Hoppet att efter fulländad bana på jorden lemna ett namn, som med aktning och välvilja skall ihogkommas, förmildrar ljuft den i sig sjelf rysliga tanken, att för alltid skiljas från alla föremål för hjertats rörelser och förståndets betraktelser. Den ädle man, åt hvars minne Kongl. Akad. ålagt mig att helga ett rum i dess häfder, var utan tvifvel berättigad att hysa detta hopp. Och det har ej blifvit ouppfyldt. Om de förklarade äga något medvetande af det som förefaller i den rymd, der de verkat, njutit och lidit, torde han

fägnas att se huru ett Samfund, der få ännu finnas, som med honom varit samtidige ledamöter, så långt efter hans bortgång ur världen, beslutat att upplifva minnet af hans värde som människa, hans förtjenster som medborgare, som Embetsman, som konsternas och vetenskapernas idkare och befordrare. Skulle likväl denna fägnad blandas med någon förtrytelse, att en sådan anteckning ej blifvit anförtrödd en skickligare hand, kan jag endast hoppas att försona honom då jag framställer hvad han varit och hvad han gjort, med samma enkelhet som följde honom i alla sina handlingar.

Hög grad af vältalighet fordras hos den som ålagt sig att upphöja tvetydig förtjenst, dölja moraliska skuggor, hänleda från dygd och fosterlands-kärlek verkningarna af låga, egennyttiga afsigter. Om jag ägde vältalighetens himmelska gåfva, och kunde vilja så använda den, skulle jag måhända hastigt förstummas. Nu skulle jag önska mig den; men — tack vare den ärans man om hvilken jag skall tala — blott sanning fordras för hans minnesvård.

Carl Fredr. Adelcrantz föddes i Stockholm den 30 Jan. 1716, en tid, för Sverige bedröflig genom följderna af krigslyckans förföriska gunst för den tappraste af senare Seklers krönte hjeltar, och ett grufligt omkast,
ver-

verkadt af hans omätteliga anspråk på hennes varaktighet: tid af matthet efter öfverdrefna ansträngningar, tid af fruktan för allmän förstörelse, svagt upplyst af ett ovisst hopp att hjälten, bragt till sansning i motgångens hårda skola, skulle med stöd af Svenska krigarnes förfärliga, dem öfverlevande namn, och med begagnande af politiska tillfälligheter, till en del återvinna hvad han förlorat, återupprätta hvad han förstört.

Men hjälten föll; och sjelfva spåren af hans utvecklade planer utplånades, då hans sista rådgifvare, som genom dem måhända kunnat rättfärdigas, måste sträcka sitt hufvud under bilan.

Svenskarne, fördragande envåldsmakten, så länge den lände till utvidgande af Rikets gränсор, befastande af dess anseende: så länge en lysande krigsära smickrade deras kära-ste böjelser; hade under olyckor och förluster, under fruktlösa uppoffringar och lidanden, börjat sucka efter friheten. Och thronledigheten begagnades att återvinna den.

De första röster som rörde vår Adelcrantz'es öra, sedan han vunnit förmågan att vid ordens ljud fästa följd af tankar, voro frihetens. Men dessa sköna röster blandades snart med sjelfsvåldets, partihatets, egennyttans. Och måhända, grundlade åsynen af frihetens missbruk hos honom den tanken, att

menniskoslägtets ofullkomlighet, dess brist på dygd och rättsinnighet, gjorde en gräns nödvändig för dess dyrbaraste och ädlaste rättighet. Männe den, som i en tid af folkvälde, vågar kämpa mot anarki, ej är lika förtjent af fäderneslandet, som den, hvilken i en tid af trälaktig undergifvenhet reser sig mot despotismen? Och männe en sann patriot, i begge dessa fall, ej skulle med all sin kraft motverka ytterligheten?

Friherre Adelcrantz var son af Georg Josua Adelcrantz (då Hofarchitekt och Stockholms Stads Architekt) med Anna Maria Köhnman, dotter af Borgmästaren i Sala, Johan Person och Brita Sneckenberg. Fadren, utmärkt i sitt yrke, äfven i det södra Europa, hvilket han på det allmännas kostnad besökte, hedrades af det värde, den yngre Nicodemus Tessin satte på hans förtjenster; och hans minne följer hans gynnares till efterverlden, liksom han i lifvet följde honom i konstsinne, i tänkesätt som medborgare, i framgång och motgång.

Den unga Adelcrantz tillbragte sin första ungdom vid Signildsberg, beläget i trakten af det gamla Sigtuna, rikt på fornålderns upphöjande minnen, och vid ett sund af Mälarn, hvarifrån öppna sig utsigter, som kunnat dana en Landskapsmålare. Men fadrens efterdöme, åsynen af hans sysselsättningar, hade fäst det

det späda sinnet vid Architekturen, ett yrke hvars värde mer allmänt erkäns, emedan dess föremål är att förena verkelig nytta, menniskans trefnad och bekvämlighet, skygd mot luftens skiften, och allt dettas varaktighet, med skönhet i former och prydnader, jemte dessas afpassade förhållanden till det hela och sins emellan.

Men Signildsberg måste försäljas, dels i anseende till husets minskade förmögenhet genom de omåttliga skatter, som en tid hade belastat Svenska jorden, dels emedan fadren blef befördrad till Ordförande i Stockholms Embets- och Byggnings-Collegium, hvarmed den tiden Borgmästare-värdighet var förenad. Nödvändigheten af fadrens beständiga vistelse i hufvudstaden öppnade för fullkommandet af sonens uppfostran en vidare bana; och den blef begagnad.

Ett föremål, som redan i århundraden hade sysselsatt de styrandes omsorg, understödd af folkets önskan, var byggnaden af ett slott, för Sverges Konungar. Birger Jarl hade lagt första grunden, och uppfört en byggnad i det dubbla ändamål af Kungligt palats och fästning. Att dertill valdes en belägenhet, måhända bland de vackraste som funnits för något slott i Europa, torde mer böra tillskrifvas egenskapen af en försvarspunkt mot Vikingar för Mälarens inlopp, än den aflägsna

tidens tycke för sköna utsigter. Efter många händelser och förändringar hade slottet, i Drottning Christinas tid, blifvit förstördt af en vådeld. Carl X hade, under sin korta regering, upptagen af ärofulla krig, endast hunnit gilla planen till en ny byggnad; men Carl XI hade låtit företaga densamma, och en del blef så fullbordad, att den af honom och hans hof kunde bebos.

Denne mäktige och kraftfulle Konung låg andlös, nyss kallnad, i det rum, der han, skild från hofvets förströelser, ofta ensam med tanken och pennan arbetat på stadgandet af Sverges makt genom invärtes ordning och medel till försvar mot yttre anfall. Hastigt utbrast en förfärlig eldsvåda. Med möda hann Konungens lik undandragas lågorna och det öde, som under Bränneåldern var hans företrädares på Sverges thron. Snart låg slottet till största delen i aska.

Ritningen till det nu förstörda var af Johan de la Vallée, en skicklig utländsk Architect. Men den som följdes vid nya byggnaden, sådan som den nu af utlänningar ses med beundran, af Svenskar med nationalstolthet, är af Nicodemus Tessin den yngre. Carl XII hade vid anträdet till regeringen fäst uppmärksamhet vid Tessins förträffliga ritning, förklarar honom sitt välbehag, upphöjt honom till Öfver-Intendent och befallt

fallt att byggnaden skulle företagas, hvartill medel i början anslogos. Men snart behöfdes allt som återstod af hvad Carl XI samlat, allt hvad nationen förmådde utgöra, till ett krig, i sin början rättvist och nödvändigt, men utsträckt öfver gränsen af Sverges sak, öfver den af förnuftets föreskrift, och som brådstörtade Sverges stora makt.

Minnet af denna tid, af denna hjälte, hvars ohejdliga ärelystnad vållade så mycket ondt, borde utprässa tårar från alla Svenskars blödande hjertan, och aldrig anföras till efterföljd. — Men det förljufvas af tanken om en oförliknelig tapperhet och om hjeltens öfriga egenskaper. En stridbar nation glömmar olyckorna och fröjdas af äran. Dock orättvist är att anse denna äran som den sista nationen inlagt; orättvisa äro de utrop, de ideliga förebråelser som gjorts och göras vår tid, våre krigare, att Carolinernas anda är utslocknad. Kunna väl de som föra detta språk ej känna eller hafva glömt Hogland, Walkiala, Keltis, Pumala, Kärnakoski, Svensksund, och de många slagfält dem Svenska tapperheten så nyss, under Adlercreutz, Sandels, Cronstedt, v. Döbeln, helgat åt nationens ära? Hafva de glömt att Carolinerna haft att kämpa mot rå, barbariska horder; men vår tids soldater mot trupper, bland de mest öfvade och krigvana i verlden, och likasom fordom merändels
öf.

öfverlägsna i antal? Det vare för öfrigt långt ifrån mig att vilja nedsätta Carolinernas krigs-ära. Jag anser blott för en pligt att försvara våra nyare soldaters mot ogrundade beskyllningar.

Märkvärdigt är, att efter Carl XII:s död och en sent omsider vunnen fred, Rikets Ständer, oaktadt då uppblossande demokratiska tänkesätt, oaktadt det djupa betryck hvar nationen var fallen, voro betänkte på den knappt började Slottsbyggnadens fullbordan, och anslogo dertill en ansenlig bevillning under namn af slottshjelp. Svenska lynnet har en tendens till stora företag, som icke ens qväfves af de svåraste olyckor och derpå följande vanmakt. Och vi sakne icke nyare prof häraf. Om denna egenskap ej alltid varit nyttig; om den stundom förlängt vanmakten och känningen af de öfverståndna olyckorna, beviser den likväl hvad med denna nation kan uträttas, då dess krafter med klok beräkning användas.

Emot det ansenliga bidraget till Slottsbyggnaden hade Ständerne förbehållit sig domsrätt öfver verkställigheten. Och snart begagnades denna domsrätt till förföljelse mot Architekterne. Man har icke utan skäl varit förundrad att Ständerne inblandat sig i Architekturen; men det härrörde deraf att Architekterne inblandade sig i Politiken. Tessin
och

och Adelcrantz ägde dertill en ostridig rätt, såsom Ledamöter af Riddarhuset. Men den ifver hvarmed de verkade för ett parti, ådrog dem det andras hat; och då var det rådande.

Emedlertid då våra ögon fägnas af den storhet i tanken, den renhet och enkelhet i smak, som bland de förnämsta byggnader i Europa fördelaktigt utmärka Stockholms slott, kunna vi ej utan en sårande känsla påminna oss beslutet vid 1727 års Riksdag, att skilja dess skapare, Riks-Rådet Nicodemus Tessin, från Öfver-Intendents-Embetet och styrelsen öfver Rikets allmänna byggnader. Den store mannens död förekom verkställigheten; men hans trogne följeslagare och medarbetare skildes från begge sina Architekt-sysslor.

Det billiga missnöje som häraf väcktes hos Göran Adlercrantz, det beslut han fattade, att för sonen bereda en annan bana än byggnadskonstens, verkade utan tvifvel fördelaktigt på dennes utbildning. Hans uppfostran riktades nu åt allmän lärdom; hans förstånd odlades och hans åsigter vidgades, då han först i hufvudstaden, sedan i Upsala, fullföljde de studier, som dana skicklige ämnen för hvad Embete som helst. Sluteligen emot en afgjord höjelse, och suckande, fogade han sig efter fadrens vilja, då han, i sitt tjugonde år, ingick i en tjenstebefattning,

som

som visserligen fordrar flit, ordning och redighet, men der det skapande snillet ej finner utrymme för sin verksamhet. Han blef år 1735 Auscultant i d. v. Kammar-Revisjonen, nu Kammar-Rätten. Men förblef det icke längre än till fadrens död, som inträffade 1739.

Det synes som naturen så hade utdelt människors fallenheter till de många yrken som fordras i borgerliga Samhället, att för intetdera skulle fattas ämnen, dels förträffliga, dels åtminstone dugliga som verktyg under andras ledning. Få äro de olycklige, som med brist af begrepp, brist af passioner och liknöjdhet om allt, utom fysiska behof, kunna sägas duga till intet. Vi förskjute gernä den tanken att de borde kallas lycklige, hvilken skulle kunna uppstå af jmförande betraktelsen öfver de stora lidanden som åtfölja snillet, eldadt af passioner, förföljdt af afunden och det yttre lugn, den animaliska trefnad som följer af begges frånvaro.

Vår Adelcrantz deremot kunde anses duglig till allt som fordrar snillets ljus jemte karakterens ädelhet och fasthet. Men det yrke, åt hvilket han egnat sina första bemödanden, hade så fäst hans böjelser, att han dit återvändande med hela sin hug, så snart den heliga pligt hade upphört, som aflägsnat honom derifrån.

Icke

Icke nöjd att med redan vunnen vanlig skicklighet inträda i Embeten, endast vuxen att försvarligt uppfylla dem, var nu hans första omsorg att fullkomna de kunskaper han ägde och förvärfva nya. Med den måttliga förmögenhet han ärft, och det Helmfeldtska stipendium, som blifvit honom tilldelat, företog han samma år en resa till det södra Europa.

Italien, de ädla konsternas fädernesland, allt sedan de vid Barbarernas öfversvämming flydde från Grekland — erbjöd vår unge vandrare allt som lände till hans ändamål. Blotta åsynen af Rom, hvars intryck ökas af den genomfarna traktens tomhet på alla förnöjande ämnen — blotta åsynen af Rom försätter en ung artist, om han är född att vara det, i en själslyftning som hastigt mera verkar till hans bildning, än långa bemödanden i en vanlig sinnesställning. Men ej må det tros, att denna verkan omedelbarligen uppstår af ögonblickets förtjusning. Nej; sjelfva lokalen väcker en oemotståndelig drift att spänna hela varelsens förmåga för att fatta och i utöfningen åtminstone nalkas det förträffeliga som för ögat framställer sig. Omgifven af de störste mästaresh arbeten, så till sägandes, omsväfvad af deras andar, äggad till täflan af en mängd medlärningar, känner den nykomne snart sin plats bland dem, och sträfvar att upphinna och förbigå den ena efter den andra.

Dag-

Dagliga åskådningen af dessa ofantliga lemnningar från försvunna åldrars storhet och förmåga i konsterna, sjelfva kyrko-ceremoniernas prakt, de intagande samljud som dem åtfölja, och allt detta under Italiens sköna himmel, i dess ljufva uppeldande klimat — kunna ej annat än på ett förundransvärdt sätt verka på menskliga sinnet, utveckla dess anlag, upplyfta bildningskraften, föda en smak som såras af det konstlade småaktiga, en djerfhet som ej vacklar vid stora företag. Alla konsterna äro här olika uttryckssätt af en gemensam poesi; och den, som med framgång idkar en af dem, blir åtminstone en säker kännare i de öfriga.

Här, utan ledning af lefvande stora mästare, utan föresyn af började eller nyss fullbordade sköna konstalster, i Målning, Skulptur eller Byggnadskonst — ty sådana funnos icke då i Italien — utbildades likväl vår Adelcrantz till den konstnär, som sedan hedrade fäderneslandet.

I Frankrike såg han flera afsteg från den antika stylen, än föremål af dess renhet. Måhända uppblandades der den smak han i Rom förvärfvat, med den konstlade, manerliga franska. Men, om så förhöll sig, var det till så liten del, att verkningarna deraf, ehuru icke strängt enliga med den stora idealen, likväl ej voro obehagliga, äfven för uteslutande älskare

skare af antiken. Men han förvärfvade i Frankrike den goda ton, den belevvenhet, som, efter återkomsten till fäderneslandet, beredde hans framgång vid Hofvet, och gjorde hans omgänge i allmänhet behagligt och eftersökt. Med den franska artigheten förenade han den värdiga enkelhet, det allvar, som egentligen tillhöra det gamla Manhems söner. Och man skulle kunna tillägga: att den smak han ägde i konsterna, äfven verkade på hans utseende och omgångsätt.

Under hans frånvaro, hade ryktet om hans skicklighet hunnit till fäderneslandet; och han blef år 1742 antagen till Conducteur vid Slottsbyggnaden. Då han ändtligen, efter fem års utrikes vistelse, återkom till Stockholm, inläts han genast i utöfningen af sitt Embete, och blef, ej långt derefter utnämnd till Hof-Junkare hos Konungen.

Den äldre Fredrik satt ännu på Sverges thron. Men den utkorade thronföljaren, Adolph Fredrik, var redan hit ankommen, och förmäldes, år 1744 med den store Fredriks af Preussen syster. Det var ej långt efter denna tid, som Adelcrantz inträdde i hofstjensten. Hans egenskaper tillvunno honom snart det unga hofvets utmärkta bevägenhet; och dertill kräfdes både vetenskaplig bildning och värdighet i uppförande. De äro utdöde, den tidens hofmän, som länge vitt.

vittnat härom. Då Lovisa Ulrika hedrade någon med sitt samtal, sattes merändels hans förstånd och kunskaper på prof. Hon framträdde helt nära den hon tilltalade, och fästade på honom den majestätiska, genomträngande blick, som fordrade vana vid stora världen och en viss kraft i sinnet att utan förlägenhet kunna uthärdas. Hennes val af ämnen och djupsinniga sätt att framställa dem, måste mötas af klart begrepp, sinnesnärvaro och kunskaper, om ej samtalet skulle falla, att aldrig förnyas.

Den ynnest Adelcrantz åtnjöt vid detta hof, fästade honom för alltid vid dess öden. Och hvem kunde utan känslor af tillgifvenhet nalkas Adolph Fredrik, sjelfva urbilden af godhetens och mildhetens majestät, måhända skapad att i lugna tider göra lyckligt ett stilla och dygdigt folk; derföre ej vuxen sin tid.

Adelcrantzes talanger voro icke inskränkte inom hans yrke, dit äfven Ritkonsten i sin vidd är en tillhörighet. Han älskade vitterheten och var deröfver en utmärkt domare. Musiken var ej endast för honom ett flyktigt tidsfördrif. Han var ej utan insigt i dess grunder, och idkade den med färdighet och behag. Medan han delade sin tid emellan sin tjenstebefattning och uppvaktningen vid hofvet, förflöto måhända de lyckligaste, säkert

kert de bekymmerfriaste dagar af hans lefnad; och den bevågenhet han vunnit hos Thronföljaren och Hans gemål, ökades i den mon hans fasta och ädla karakter blef pröfvad och känd. Slutligen närmade sig denna bevågenhet så mycket som möjligt till hvad mellan enskilde kallas vänskap.

År 1750 blef han befordrad till Hof-Intendent, och sändes till Italien och Frankrike, att införskaffa Målare, Bildhuggare m. m. för Slottets inredning och prydnader. En följd af senare vidtagna åtgärder, i hvilka Adelcrantz hade mycken del, är att ett sådant biträde från främmande länder redan i lång tid ej behöfts. Medlertid var Adolph Fredrik uppstegen på thronen. År 1753 företog Adelcrantz å nyo en resa, i ändamål att anskaffa modeller till möbler för slottet. Desse begge uppdrag verkställdes af honom till hofvets fullkomliga nöje; men för den senare resan, utsträckt öfver föreskriften, hotades han att af de maktägande blifva ställd till ansvar. — I sanning var ett fel begånget; men det skedde af nit att se och utvälja det bästa som fanns; måhända äfven, att begagna det sista tillfälle honom erbjöds att i andra länder utvidga sin kännedom af konstens nyare företag och dess framsteg eller återfall.

Lycklig nog att oakadt sin tillgifvenhet för hofvet, ej hafva varit inblandad i 1756

års sammangaddning, undgeck han det öde som vanligen följer misslyckade försök att störta den lagliga eller blott rådande makten. Flere ädle mäns hufvuden föllo nu för bilan. Sexton år senare kröntes ett företag till samma ändamål, med lycka och framgång. De som dertill bidragit, belöntes och upphöjdes. En rättvis efterverld, som pröfvar huruvida omständigheterna gjort den åsyftade hvälfningen oundvikligt nödvändig för nationens frelsning ur öfverhängande fara, eller för dess framtida bestånd, stämplår företaget med ära eller vanära, oberoende af utgången. Men till en lycklig utgång fordras att känna och begagna det ögonblick, då nationen, af stora lidanden uttröttad, ser ingen annan hjälp, och med ett ord: är mogen. Den som misslyckas och straffas, må ej klaga. Han har bordt förutse två vilkor.

Adelcrantz, som redan år 1753 hade blifvit Under-Ceremonimästare vid Seraphimer-Orden och följande året Riddare af Nordstjernan, utnämndes år 1757 till Öfver-Intendent, jemte Grefve Cronstedt, som förut beklädde samma Embete, och som fortfor dermed, tills han blef President i Kammar-Collegium.

Fullbordandet af Nicodemus Tessins plan till Slottets byggnad hade oafbrutet varit anförtrödt åt män, hvilkas namn, i häfderna förvarade, då redan voro en borgen för verkets fullkom-

komlighet. De voro C. G. Tessin, Hårleman, Cronstedt. Nu tillkom Adelcrantz. Med Kansli-flygelns byggnad och fullkommandet af Lejonbacken, sådan som den nu synes, ehuru föråldrad, lade han sista handen vid detta stora monument af nationens kraft, och af byggnadskonstens uppnådda höjd.

Drottningholms präktiga slott var af Carl Gustafs EnkeDrottning bygd, efter den äldre Nicodemus Tessins ritning och under hans styrelse. Det erbjöd redan, jemte dess närmaste trädgård, prydd af rika alleer, sköna bilder och vattenkonster (i sednare tider förstörda) en behaglig vistelse för hofvet under den vackra årstiden. Och Adolph Fredriks hug för Byggnader, äfvensom Lovisa Ulrikas, att försköna deras omgifvelser, fästade sig i synnerhet vid detta Lustslott. Verkningarna af dessa förenade böjelser synas ännu i den så kallade China pavillonen; i Theaterhuset, en gång afbrunnet och åter uppbyggt; i sträckor af våningshus vid Canton för den mängd af folk, som åtföljer ett hof; äfven i den mängd af trän, som, ännu frodiga, beskugga nejderne och tillgångarna till dessa ställen. Men det var Gustaf III förbehållet att anlägga de sköna och vidsträckta lustparker, hvartill en af naturen dels sumpig, dels vild och obehaglig trakt blifvit förvandlad.

Vid allt hvad under Adolph Fredriks tid der företogs blef Adelcrantz anlitad; och han

undandrog sig icke att med hela sin förmåga medverka dertill, ehuru qvald af nödvändigheten att, i anseende till brist på medel, och Konungens påskyndande otålighet, stundom nyttja ett mindre varaktigt byggnadssätt. Men, det oakadt voro medlen otillräckliga; och hädre än att bedröfva den älskade Konungen med inställandet af hans käraste tidsfördrif, anskaffade Adelcrantz utvägar, utan afseende på följderna för hans egen framtida välfärd. Bland andra uppoffringar, pantsatte han i tysthet sitt bordsilfver, hvilket af en händelse blef upptäckt i Gustaf III:s tid, då servicen blef inlöst och honom återställd. Vand att umbäraden, hade han så godt som glömt hvad han förlorat och aldrig gjort ett steg för att återvinna det. Äfven vid Ulricsdal byggdes under hans ledning en Theater med allt hvad dertill hör.

Adelcrantz, som sjelf ägde naturligt anlag för Skådespels-konsten, utmärkte sig vid hofvets sällskaps-theater i synnerhet i de ädlare fadersroller. Han förde Styrelsen öfver det Franska Spektaklet från 1753, då det inrättades, till 1771 då det indrogs. Vårt språk, vår vitterhet hade ännu ej upphunnit den grad af odling, som kunnat göra en Svensk theater, i synnerhet för den högre Comedien, draglig. År 1764 uppdrogs honom äfven styrelsen af Hofcapellet. Vid Kron-Prinsens för-
mälning, år 1766, besörjde Adelcrantz rum-
mens

mens inredning för det unga hofvet, och högtidligheterna. Han blef då upphöjd till Friherre, i hvilken värdighet honom tilläts att upptaga sin broder, Emanuel, då vice President. 1769 blef vår Adelcrantz Kommendör af Nordstjerne-Orden.

Uppdraget att bygga en kyrka, som skulle bära Konungens namn, var honom äfven derföre behagligt. Planens inskränkning efter tillgångarna vållade att denna byggnad ej blef allt hvad han önskade. Men den är vackrare och i renare smak, än det mesta som den tiden byggdes i sjelfva Italien.

Ett hårdt slag träffade vår Adelcrantz, då Adolph Fredrik, på en dag, ämnad åt glädjen, sjelf beredd att taga del i ett allmänt nöje — olyckligt i framtiden för hans Son — hastigt skördades af döden. Hela Sverge, utom några bland dem som härvid sågo nya utsigter öppnas för redan lagda planer — sänktes i den djupaste sorg. Minnet återkallar mig ännu de tårar jag vid 13 års ålder fälde, då jag hörde bland suckar och snyftningar, ljuda omkring mig: ”Han är död, den gode, den milde Konungen; vi se honom aldrig mer!”

Det var ej egenskapernas storhet, ej äran af lysande företag eller krigs-bedrifter som verkade denna kärlek, denna sorg. Det var hjertats godhet, en obeskriflig välvilja, uttryckte i de ädlaste anletsdrag. Hos dem,

som sett honom i lifvet, omsväfvas hans minne af den kungliga mildhetens ljuskrets.

Bland dem, som närmast kände och mest älskade Adolph Fredrik, var Adelcrantz; också var han tröstlös. Den sista tjänst han fick bevisa sin Konung och välgörare, var anordnandet af den sorgeprakt som omgaf hans jordiska lemning, först i Slottet, ställd till allmänt åskådande; sedan vid hans begrafningsakt i Riddarholms-kyrkan.

En Konungs högsta tillgifvenhet kunde den tiden ej skydda en undersåte för partiandans anfall. Den snarare påskyndade dem. Likväl skulle kunna tros att Ständerna, med ett oväntadt afseende, liksom afbidat detta dödsfall, att anställa förföljelsen mot Adelcrantz och flera Embetsmän. Vid 1771 års Riksdag ansågs han bland dem som hade förverkat sina Embeten. Brott söktes. En trappa till Konungens mindre rum var, på dess befallning, för mera bekvämlighet förändrad och byggd af träd. Flera trappor af träd funnos der förut; men Adelcrantz blef anklagad för denna, och, jemte de öfrige Embetsmännen, ställd till ansvar inför en Commission, hvilket var det samma som att vara brottslig dömd.

Frihetens missbruk hade nu hunnit sin höjd. Nationen, förbittrad att se sig styrd af en skändlig vinningslystnad hos egna representanter, att se sig för främmande makters penningar, kastad emellan deras intressen,
utan

utan afseende på dess eget — Nationen önskade slut på oredan; 1772 års Statshvälfning blef derigenom möjelig; och förföljelsen upphörde. Till heder för Gustaf III och för Revolutionens anställare, bör ihågkommas att ingen ny förföljelse ägde rum. Någre, de förste åren derefter, voro de lugnaste och lyckligaste som våra häfder framvisa. Att omtala huru Sverges himmel sedan mulnade, är utom gränsen af mitt ämne.

Den första byggnad som nu företogs (att ej nämna tillbyggnaden och inredningen af Fredrikshof, för Enke-Drottningen Lovisa Ulrika) var ett nytt Operahus. Adelcrantz författade ritningen och besörjde utförandet. En viss manlighet i tanken, utseende af fasthet, få prydnader, men i en stor och enkel styl, utmärka denna byggnad, som jemte det senare byggda motstående palatset, pryder Gustaf Adolfs Torg, utan att med öfverdrefven höjd nedtrycka hjeltens bildstod, i storhet öfver den menskliga, liksom dess urbild var det i kraft och förmåga. Hvad inredningen af Operahuset beträffar, var Adelcrantz bunden af Gustafs egenhet att alltid förena flera ändamål i samma företag. Stora rum för måltiders omvexling med dem i slottet; en präktig våning utåt hela façaden, för Directeuren öfver Spektaklerne m. m. hindrade Architekten att gifva Opera-Salen den vidd, som under sednare tiders brist på medel i Statscassan, kunnat

genom inrymmande af ett större antal åskådare, lättare upprätthålla spektaklerne. Men det kan ej nekas att Theatern, sådan som den blef, är både skön för ögat och välberäknad för ljudet.

Den stora Bron, som förenar Lof-ön med fasta landet, anses som ett af Adelcrantz's svåraste arbeten. Den höjd öfver vattenytan som vid öfverfarten förvånar, är obetydlig emot den från ytan till botten, och en botten af gäslara. Det är således under vattnet som de stora öfvervunna svårigheterna ligga förborgade.

De öfrige broarne på vägen till Drottningholm förbehöll sig Slottets dåvarande Ståthållare, att, som en Embetets tillhörighet, ombesörja, helst han låtit anlägga sjelfva vägen; och Adelcrantz afstod gerna från denna befattning. Allt blef fullbordadt, och sten var redan huggen till ett monument åt Ståthållaren, då hans företag af annan beskaffenhet vållade att stenarne ej användes.

Den sista byggnad, hvari Adelcrantz tog del, var den stora bron, från Slottet till Gustaf Adolfs torg; men det bör ej glömmas att ett stort fel i verkställigheten, begånget af andra, förorsakade en betydlig afvikelse från den ritning Adelcrantz författat. I alla fall hade det varit fördelaktigt för hans minne som konstnär, om han ingen del haft deri. Men hvar finnes den dödlige, som aldrig begått ett misstag?

Det

Det majestätiska Slottet, som från sitt upphöjda läge beherrschar hela staden och dess nejd; två sköna, nästan lika stora strömmar, som nedom dess fot vältrade sina friska skummiga böljor i salthafvets; utsigterna åt Mälaren och hamnen — allt lofvade i denna bro, en af de vackraste punkter som pryda någon stad i verlden. Men, med dessa förmoner följde stora fordringar: en viss likstämmighet med Slottets rena byggnadsart; inga bisaker, utbyggnader, eller anglar; ingen ting konstladt, tungt och sammansatt; ett enkelt stort, med ögats försäkran om varaktighet, utan öfverdrifna medel att vinna den, utgjorde dessa fordringar. Visserligen uppstod en stor svårighet i den holme med det Kongl. Stallet, som åtskiljer strömmarna, och sträcker sig åt västra sidan af Bron. Men olägenheten deraf, långt ifrån att skylas, blef framsatt i dagen; och ställets naturliga skönhet blef till det mesta förlorad, då den ena strömens bräddar höjdes och framskötos, så att dess fordom otvungna, brusande vatten nu flyter fängsladt och nästan osynligt, att lemna en öfverflödigg vidd åt den delade farvägen från Norrmalm till staden och Slottet. Olyckligtvis kan detta i Sekler ej afhjelpas; och de som aldrig sett skönheten af de begge strömmarne, skola aldrig använda ett stort bemödande att återvinna den. Lika ohjelpig är den skada, Slottets och de bägge palatsernas anseende lidit

genom Brons öfverflödiga höjd och den fyllning af omgifvelserna som deraf föranlåtits. Men, upprepom det: Adelcrantz's ritning blef öfverträdd.

Ännu en mängd allmänna och enskilda byggnader hade under tiden af Adelcrantz blifvit utförda, och vittna om hans stora verksamhet. Stylen i dem är olika bedömd; men byggnadssättet var alltid ändamålsenligt och varaktigt; boningarnas inredning alltid väl uttänkt. Flera Orgelverk och en mängd af kyrkoprydnader af alla slag, uppsatte efter hans ritningar, hafva länge varit, och äro till en del ännu bibehållna.

En utvidgad anstalt för ungdomens undervisning i konsterna hade länge utgjort ett föremål för Adelcrantz's omsorger. Målare- och Bildhuggare-Akademien, nu kallad de Fria Konsternas, har honom att tacka för dess nya stiftelse; för de förmåner dit blefvo anslagne; sluteligen, för en statsreglering och nya Stadgar, åren 1773 och 1779, hvarvid Adelcrantz's råd blefvo följda. Den rättvisa och oväld som styrde dessa råd, ådrogo honom fiender och en obehaglig rättegång under andra förevändningar. Men han var nog högsint att förakta illskans anfall, och nog ädel att förlåta dem.

Utnämnd till ständig Præses i Akademien skyndade han ordnandet af dess samlingar. Ett hus skänktes Akademien af en enskild man,
den

den förträfflige Styckgjutaren Meyer, han som i kunskaper öfver sitt egenteliga yrke, göt Gustaf Wasas bildstod. I detta ansenliga hus fann Adelcrantz ett önskad utrymme för Samlingarnas uppställning, och tjenliga salar för den allmänna undervisningen. Till Elevernas framsteg bidrog i synnerhet hans vaksamma tillsyn och den vördsamma tillgifvenhet han visste att ingifva och bibehålla, antingen han uppmuntrade eller rättade.

Tre år af sin ålderdom var han Fullmäktig i Rikets Ständers Contor. Han var Ledamot af Slottsbyggnads-Directionen, sedan omedelbara styrelsen öfver samma verk öfvergått till Ståthållaren öfver Slottet. Adelcrantz var ständig ordförande i Brandförsäkrings-Contoret, alltifrån dess första inrättning 1722, Ledamot af Vetenskaps-Akademien, och af den Akademi, som nu, 26 år efter hans död, helgar en stund åt hans åminnelse.

Men, då — efter en lefnad uppfylld af mödor, stundom förljufvad af en lysande framgång, alltid af förtjent och åtnjuten allmän högaktning, någon gång förmörkad af orättvisans och otacksamhetens anfall; sluteligen måhända af bristande utkomst — vår Adelcrantz upphunnit den sällsynta ålder af 80 år, nedlade han alla sina Embeten (år 1795), och tillbragte den korta återstoden af sitt lif i den vises lugna väntan på döden.

Han

Han kunde ock möta den med samvetets lugn. Han hade ej att förebrå sig någons olycka, ej ouppfyllda pligter, ej orättmätigt förvärfvad egendom; utan tvärt om, alltför liten omsorg för egen utkomst: ett fel hvaraf han ensam led, och öfver hvars följder han aldrig klagade.

De fria konsternas Akademi har i sina häfder anteknat, att han, en tid efter sitt rörande afsked derifrån, lutande mot grafven, och med svigtande steg, understödde af vänskapen och vördnaden, ännu en gång besökte Akademiens Salar, och åtnjöt ett af sina käraste nöjen, då han besåg expositionen af Svenska konstnärers och deras lärlingars arbeten. Den kraftyttring af hans lågande kärlek för konsterna, var den sista. Han afled 14 dagar derefter, den 1 Mars 1796, mer af lifskrafternas upplösning än af bestämd sjukdom. Hans stoft hvilar i den graf han sjelf hade valt på S:t Catharinas kyrkogård.

Under betraktelsen af hans lefnadslopp, hafva hans ädla sinnelag och hans egenskaper blifvit nog kända att ej vidare behöfva skildras.

Friherre Adelcrantz var den siste af sin ätt. Han hade aldrig varit fästad af Hymens band, men var icke främmande för den passion, som nästan alldeles fördrefven af sednare tidens lättsinnighet, fordom någon gång vållade förvillelser och olyckor; men i allmänhet bidrog till ädla bemödanden att blif-

va värdig det älskade föremålet, bidrog till dygder och sedlighet i lifvets mest eldiga och farliga ålder. Adelcrantz hade, ännu ung, egenat sin dyrkan åt en Hoffröken, som var den samma värdig. Omständigheterna hindrade deras förening. Men hans böjelse följde honom genom lifvet, passion i passionernas ålder, vänskap och vördnad i vishetens.

Ett af hjertats behof för vår Adelcrantz, var utöfningen af faderliga omsorger och välgörningar. Han upptog sin enda Brorson, blefven faderlös, att uppfostra och handleda som eget barn. Men en förtidig död beröfvade honom föremålet för denna ömma omvårdnad. En tid derefter intog hans systerson den sörjda ynglingens ställe, och hugnade honom med grundadt hopp, att egenskapen af skicklig architekt skulle innom 'släkten fortplantas. Det var denne fosterson som ändtligen, sörjande, tillslöt hans ögon.

Friherre Adelcrantz hade till vänner alla de rättsinnige som ägde förstånd att inse hans värde, hjerta att skatta det. Men i närmaste förtrolighet med honom voro, från ungdomen, Matthias Benzelstjerna och sednare, Sergel, hvars tillgifvenhet påstås i sista åren af Adelcrantz's lefnad, hafva visat sig i mer än toma betygelser.

Hans bild är af Sergel huggen i marmor, af Roslin målad, af Ljungberger modellerad för den medaille, som Gustaf III lät slå öfver honom, då Operahuset var fullbordadt, med öfverskrift: *par fama labori*.

Minne

af

Framledne Öfver-Intendenten och Riddaren

P. T H A M

till Dagsnäs,

uppläst i Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademien, den 3. Dec. 1822,

af

P. A. W A L L M A R K,

Canzli-Råd och Kongl. Bibliothekarie.

Mine Herrar!

Begäret att ännu efter döden fortvara i efterlevandes minne är människosjälens medfödt, och ett af de högsta bevisen för dess odödlighet. Men så vist har tingens allgode Upphofsman utsträckt banan för detta begärs verksamhet, att den omfattar ej allenast de stora bedrifterna, de stora snillebragderna men äfven de medborgerliga dygderna, det ädla bemödandet för fosterlandets och ännu närmare omgifningars upplysning, väl och sällhet. Han ville, att, om detta begär å ena sidan skulle tillskynda menskligheten stora lidanden, så

skul-

skulle det ock, å den andra, bereda henne de ljufvaste ersättningar, och han ställde därför, gent emot eröfraren, som öfver högar af lik och ruiner söker vägen till minnets tempel, den välgörande vise, som ej sökt, men funnit den genom fredliga idrotter och milda dygder.

Denna visserligen ofta upprepade anmärkning, Mine Herrar! är ingalunda främmande till mitt ämne. Er godhet har velat anförtro mig att i en enkel lefvernes-beskrifning förvara i edra Handlingar minnet af eder framledne Ledamot, Öfver-Intendenten och Riddaren af Kongl. Nordstjerne-Orden, Välborne Herr Pehr Tham till Dagsnäs, och jag skyndar att fullgöra en pligt, redan kär för mitt hjerta, innan den ålades mig af Eder förtroende.

Framledne Öfver Intendenten Tham föddes på Fidei-Kommisset Stora Dahla i Vester-göthland den 22 Dec. 1737. Föräldrarne voro Herr Pehr Tham och Ulrica Ulfsparre. Farhågan att förlora ett älskadt Barn, den enda arfvingen till en stor förmögenhet, föranledde fadern att ägna en större uppmärksamhet åt hans fysiska uppfostran under barndomens år, än som på den tiden var vanlig och måhända, i anseende till sonens goda konstitution, fordrades. I afseende på den *moraliska* utmärkte han sig äfven för en grundsatts som troligen mera härrörde från faderskärleken

ken än från någon theoretisk åsigt af uppfostrings-konsten. Han ville nemligen att hans unga son skulle uppvexa i den största frihet. Allt slags tvång bannlystes och skulle ända till namnet vara honom okändt. Ingen vågade motsäga honom, ännu mindre sätta sig emot hvad han ville, huru besynnerligt eller öfverdådigt det än måtte vara. Endast i ett afseende utmärkte sig Fadern för *stränghet*. Hans religiositet hade hela otålsamheten och stelheten af Ulrica Eleonoras tid och kontrasterade på ett sällsamt sätt med den alltför stora *laxitet* och neologism i grundsattser, som han för öfrigt ådagalade. Jag har trott mig böra nämna denna omständighet, emedan den innehåller en vink till upplysning af åtskilliga drag i Sonens lefnad och förhållande och dessutom ej är för Psykologen oviktigt.

Vare sig att man, som Rousseau riktigt anmärker, ej frestas att missbruka någon annan frihet än den man ej beständigt äger, eller att den unga Thams tidigt vaknade vettgirighet och håg för tankens sysselsättning uppträdde som hans skyddsgud emot de vådliga verkningarne af ett sådant uppfostrings-sätt: nog af: han blef ej hvad man befärade att han skulle blifva. Sjelfsväldet sträckte hos honom sitt inflytande endast till det yttre. Ett visst etourderi i sätt att vara och att uttrycka sig voro de spår deraf som under hela hans följande lefnad gjorde sig gällande.

Vid

Vid 14 års ålder skickades han, efter väl begagnad undervisning i sina föräldrars hus, år 1751 till Upsala Högskola, anförd af Mag. sedermera Prosten i Fägred, Joh. Victorin, en lärare som han alltid med utmärkta loford omtalade. Under den tid af tvänne år som han der tillbragte, hade han ett önskligt tillfälle att följa sin håg för läsning, och han begagnade det på ett sätt, som ådrog honom Lärares och kamraters uppmärksamhet. Sedermera, lemnad åt sig sjelf, gaf han, genom det tillfälle han ägde att kunna förskaffa sig hvad arbete som helst, hvarpå hågen lekte, en ännu friare fart åt sitt kunskaps-begär. Han läste mycket, men, vi böra tillstå det, icke alltid med urval, ordning eller sammanhang. På de menskliga kunskapernas fält sträckte han sin uppmärksamhet till alla blommor; men denna uppmärksamhet var mindre Biets än Fjärilens. Om denna läsning ej bildade honom till grundlighet i något visst yrke, så ingaf den honom likväl aktning för alla och blef i hans senare år, då en stor förmögenhet öppnade för honom Mecenaters bana, en lycklig anledning att äfven sträcka sin uppmuntran och sitt understöd till idkare af de mest olika yrken.

Redan som yngling älskade han de sköna konsterna, i synnerhet Architecturen, hvari han bildade sig efter Hårleman och Rehn. Det var de Sköna Konsterna som han hade
att

att tacka för sin befordran, först till Hof-Junkare och sedan till Hof-Intendent, hvartill han utnämndes vid 25 års ålder. Det var äfven dem som han hade att tacka för sådana vänner som Ehrensvärd och Sergel. Men ehuru han visserligen icke blef Konsternas sångmötrogen — och huru var det väl möjligt? delade han likväl gerna sin tid med Historiens och Antiquiteternas; och hvad de praktiska kunskaperna angår, sysselsatte han sig något senare, både af böjelse och pligt, med Landt-hushållningen och alla dess grenar.

För dessa sina favorit-yrken gjorde han, efter slutade studier, en resa till Stockholm. Vi tvifla ej att han för den verld, hvari han der uppträdde, var lika främmande, som hon borde vara det för honom. En ung man, som för sin utkomst behöfver redan i första ögonblicket vinna andras välvilja, nödgas ofta i sitt yttre uppförande antaga det conventionella i deras sätt att vara eller åtminstone att förändra sitt eget; en förändring, som oftast är fördelaktig, emedan det är ovanornas och råhetens förvandling till skick och seder. 'Tham, född till en stor förmögenhet och sökande ingen annan ära än en värdig medborgares af det stånd han tillhörde, fann intet skäl att antaga andra former än han medförde från sin provins, äfven om det stått i hans förmåga, och Verlden — (ty sådan är den) förlät, af aktning för lyckans företräden, för bördens och

rike-

rikedomen, hvad hans vänner eller de som närmare kände honom öfversågo för dem han erhållit af naturen, ett ädelt och känslofullt hjerta och ett eldigt snille. Under detta sitt vistande i Stockholm besökte han den för sina finansiella skrifter då så bekanta CommerceRådet Nordencrantz, med hvilken han äfven stod i aflägsna släktförbindelser. Denna bekantskap blef afgörande för den unga Thams framtid, emedan den redan vid 23 års ålder eller den 3 Aug. 1762 förde i hans armar den förträffliga Maka, som sedan i mer än ett halft sekel förljufvat hans dagar. Jag skulle förebrå mig att ibland de egenskaper, hvarmed natur och lycka gynnat Henrika Nordencrantz, hafva nämnt hennes förmögenhet, om det ej varit den, som i synnerhet beredde det unga parets snara förening. För den inköptes detta Dagsnäs, som nu utgör sin orts prydnad och stolthet, men som då ägde sitt förnämsta värde af de båda unga personers älskvärdhet, som gingo att der börja sin långa och sköna bana af välgörande och medborgerlig verksamhet.

Må det vara mig tillåtet att af detta första skifte i Öfver-Intend. Thams lefnad hemta det första, likasom det skönaste, beviset för hans förstånds och hjertas vackra egenskaper! Utrustad med allt hvad i den stora verlden ger anspråk på hvad man kallar lyc-

ka, dömd, om jag så må säga, af sjelfva ödet att tillhöra henne genom lifligheten af sitt snille och sin kärlek för sällskapslivet, som i Hufvudstaden alltid har sitt största behag, och äfven uppmanad dertill af sjelfva sina käraste böjelser och sysslosättningar, dömmar han sig sjelf vid 23 års ålder, vid denna ålder, då hans likar vanligen blott tänka på att njuta lyckans företräden — att förtjena dem och hastar att i en aflägsen Landsort ägna sig åt Landtbrukets enformiga mödor och familjelivets allvarsamma pligter. Så känsligt var hans hjerta för naturens enkla skönhet och det stilla livets behag, och så upplysta hans begrepp om hvad som utgör en sann lycka. Hans mod att följa hvad hans förstånd bjöd är så mycket berömligare som Hofvet och Hufvudstaden på den tiden mera än någonsin öppnade för ynglingar af hans stånd och förmögenhet de mest leende utsigter.

Här erbjudes mig ett ypperligt tillfälle att i all sin rörande skönhet framställa icke blott taflan af den sällhet, som en upplyst Egendomsherre bereder sig derigenom att han sjelf vårdar sin ärfda eller förvärfda jord — men äfven taflan af alla de fördelar som han derigenom kan tillskynda sitt fädernesland och sina medborgare. Men jag förflyttar mig i stället på tankens vingar till Dagsnäs: jag tänker mig der dess vördnadsvärde grånade ägare

ägare ännu bland de lefvandes antal: jag vandrar vid hans sida i skuggan af höga lundar. Jag hör honom säga, som den gamle hos Claudianus: *dessa Ekar ha varit ollon i min hand: jag går längre: jag ser hans fredliga eröfringar från en motsträfvig natur, berg och stenfält förvandlade i bördiga åkrar och ängar; — ännu längre, och jag ser leende byar framkallade ur moraser; jag inträder i de trefliga hyddorna, jag ser den Gamle öfverallt motagen af deras invånare med ögon strålade af glädje och som säga mig, att han här är mera än Herre; — jag skiljer mig för eit ögonblick från honom för att tala med en landtman, som ådragit sig min uppmärksamhet: jag hör honom utbrista i välsignelser öfver Gubben der borta, såsom ortens tillflykt ej allenast mot nöden, men äfven mot det, som ofta är rysligare, mot våld och förtryck af underordnade Embetsmän — och jag kan ej afhålla mig från att utropa: J ynglingar af hans stånd och förmögenhet, J, som äflens för en höghet, som ej skall gälda med annat än förödmjukelser och ledsnad de uppoffringar den kostar eder, O! resen till Dagsnäs: Lären der att J ej kunnen finna er förlägna om utvägar att gagna och hedra er fosterjord och att bland edra medborgare bibehålla edra namn i en välsignad äminnelse.*

Hof-Intendenten Tham hade med sin unga fru tillbragt flera år på Dagsnäs, sysselsatt med dess bebyggande, förskönande och odlande, då hans faders död öppnade ett ännu vidsträcktare fält för hans verksamhet och meniskokärlek. Innehafvare af en stor possession och betagen hoppet att se sig återlefva i några ättlingar, trodde han sig kunna förena hvad han var skyldig aflägsnare arfvingar med hvad hans hjerta och hans böjelser af honom fordrade, om han, vårdande sina egendomar som om han verkligen skulle öfverlemnadt dem åt en egen Son, använde den inkomst de årligen skänkte och genom hans kloka hushållning årligen förstörde, till föremål, som hans hjerta eller tycken bestämde. Med en sådan plan för sina utgifter, anförtrodde han dessa inkomster åt sin förträffliga Maka, som ifrån detta ögonblick blef förvaltarinna af hans kassa och som ädelt sörjde därför att den aldrig var tom när fråga blef att göra en medborgerlig uppoffring eller att bispringa någon nödlidande.

För mig öppnar sig nu en femtioårig rymd af Hof-Intend. Thams lefnad. Den intages af förtjenster af flersfaldig art, förtjenster, som grundat och befäst det anseende som nu så rättvist omgifver hans namn, och som redan förebådades af hans ungdom.

Då jag har att tala inför ett lärdt Samfund, och ett, som tillegnat sig honom för hans förtjenster om de kunskaps-grenar som utgöra föremålet för dess verksamhet, så kan jag ej undgå att aldräförst tala om dem. Jag bör då öppet bekänna, M. H., att jag anser dessa Hof-Intendenten Thams förtjenster om våra yrken mera bestå i det understöd och den uppmuntran han lemnat dem som ägnat sig deråt, än i hans egna skrifter öfver dessa ämnen. Det var till någon del på hans bekostnad som Professor Sjöborg bereste Blekingen och utgaf sin Beskrifning öfver denna Provins, på hans bekostnad som Herr Hilfeling bereste Gothland och aftecknade dess märkvärdigheter. Det är äfven han som bekostade tryckningen af flera delar af Warmholtz *Bibliotheca Historica*, för att ej nämna en mängd mindre drag af samma berömliga frikostighet emot litteraturen och dess idkare, hvaraf jag i närvarande ögonblick kunde vädja till fleras lyckliga erfarenhet, äfven inom denna aktningsvärda Samling. Kanhända är det också endast genom sitt understöd och sitt beskydd som Mecenater aldräbäst uppfylla sin plats i den Lärda Republiken. Ganska få äro, i alla länder, de, som med sådana uppmuntringar äfven kunna förena den, som efterdömet af egna ypperliga arbeten skänker, och de äro hos oss,

utom

utom Eder krets, M. H., mera ett föremål för vår öfverraskning än de billigtvis kunna eller ens böra vara det för våra förväntningar.

Det skulle synas, M. H., som fruktade jag att tillstå det Hof-Intendenten Tham, som Antiquarisk författare ej visar sig på en lysande sida. Nej, en sådan fruktan vore en förolämpning mot hans minne, som ej fordrar mer än rättvisa, för att vara tillräckligt upphöjdt hos både samtid och efterverld. Jag behöfver då ej, för Er M. H. förtiga att äfven inom denna klass af hans skrifter, svarar besynnerligheten af hans satser fullkomligen mot besynnerligheten af hans skrifart. En af dessa satser och hvartill förmodligen den historiska märkvärdigheten af den trakt hvori han bodde och de fornlemningar som der omgäfvat honom gifvit honom anledning, var den, att Scenen för vår forntids märkligare händelser icke varit Upland, men — Westergöthland och trakten kring Dagsnäs. Dit var det som Oden aldraförst anländt med sina Asar och endast der var det rätta Sigtuna beläget. Det var verkligen ett nöje M. H. att, särdeles i hans samtal, höra huru skickligt han viste begagna sina antiqvariska och historiska kunskaper, i förening med sin kännedom af lokalen till stöd för denna sin favoritsats. Den är ett nytt och märkvärdigt prof af de vidunderliga resultat hvartill man kommer, då
man

man från några få likligheter gör allmänna slutsattser och bemödar sig att uppställa dem som afgjorda sanningar. För hvilka orimliga hypoteser, t. ex. inom Naturkunnigheten, har man ej funnit stöd i redan gjorda upptäckter eller, i saknad deraf, experimenterat sig till sådana? För huru många stridiga läror i Politiken ha ej Historiens facta måst tjena och tjena de ej ännu alla dagar till skydd och vehikel? Och inom sjelfva Religionens område, ges det väl eller har det väl gifvits någon sekt, något kätteri, huru orimligt som helst, som ej åberopat Bibelns egna språk och uttryck till sitt försvar? Inom de vetenskaper, som närmare sysselsätta sig med utredandet af människoslägtets och folkslagens äldsta tillstånd äro hypoteserna ännu mångfaldigare och stridigare. Se vi ej, i ett af våra sällskapsspel, huru man med tillhjälp af endast sju träbitar kan sammansätta en nästan oräknelig mängd figurer? Är det då underligt att man inom vetenskapernas område i allmänhet och inom de nyssnämndas i synnerhet, der bitarne (och hvad annat än styckverk är väl all mensklig kunskap?) der bitarne säger jag äro så ofantligt många och så ofantligt olika, kan sammansätta ännu mångfaldigare och vidunderligare figurer? Detta bör således icke ingifva oss någon fördom mot de antiqvariska kunskaperne. Det är endast på detta sätt,

sätt, som den ursprungliga formen en gång skall återfinnas. Imellertid böra vi ej låta oss förvillas af dessa Puzzle-lekar och fortfara att mera än alla sådana värdera de outtröttliga forskares bemödanden, som ur de vidsträckta ruinerna af vårt störtade kunskapstempel samla bitarna sådana de erbjuda sig, obekymrade om de passa till den eller den figuren eller ej, emedan det endast är genom sådana bemödanden, som kunskapernas tillväxt verkligen befordras.

Hof-Intendenten Thams skrifter i Landt-hushållnings- och andra ännen kunna ej fränkännas det värde, som en skrift alltid erhåller af det nyttiga eller vackra i dess ändamål, i synnerhet torde den *om uppdämningar*, tryckt 1782 med 7 Tabb. i 4:o, ännu förtjena uppmärksamhet. Jag skulle önska att kunna förbigå hans skrifter i religionsännen; men då de började hans litterära namnkunnighet, så må det mig tillåtas att här med några ord återkalla deras minne. Ett visst slags lättsinnighet i dessa ännen hörde till modet på den tid hvori Herr Tham aldräförst uppträdde som författare. Som en hyllning åt detta mode (ty hos honom var liksom hos många af hans samtida denna lättsinnighet mera låtsad än verklig) författade han på fransyska ett bref till den bekante *Linguet*, hvori han tog Voltaires försvar emot Linguets angripelser.

ser. Ehuru Voltaire visserligen kunnat umbära Herr Thams försvar (som Herr Tham troligen insåg) var det dock ett ganska säkert medel att i hast göra sig känd, så vida det alltid är en sanning att den, som på ett eller annat sätt kommer i förhållande till stora författare, icke undgår att vinna en viss märkvärdighet. Brefvet ådrog Herr Tham en ganska allvarsam replik äfvenledes på fransyska, men icke af *Linguet*, (hvilken helt visst lika litet som *Voltaire* hade någon kunskap om den litterära tvisten i nordn) utan af Herr Ehrenborg till Hofdala i Skåne. Ungefär vid samma tid författade Hr Tham en förklaring öfver Luthers lilla Cateches, den han önskade få antagen i stället för *Syebellii*, och som han i denna afsigt ingaf till Consistorium i Skara, som i de höfligaste ordalag vägrade sitt bifall till tryckningen på grund af de i Skriften förekommande irrmeningar. Uppbragt af detta afslag, vände sig Herr Tham direct till Konung Gustaf III med anhållan att han ville ålägga Consistorium i Skara att godkänna hans Cateches, och i vidrigt fall om tillstånd att få trycka den utan censur. Han uppmuntrades förmodligen till detta steg af den verkställighet, som Konungen några år förut gifvit det förslag om indragning af 15 öfverflödiga Helgdagar, som Hr Tham redan vid 1769 och 1771 års Riksdagar förgäfves sökt genomdrif-

va och hvarföre Konungen under en middagsmåltid i Wengersborg om hösten 1772 offentligen komplimenterade honom — en ära som han gerna älskade att omtala. Härmed upphörde hans författarskap i religiösa ämnen, ehuru han ej underlät att i sina öfriga skrifter då och då gifva ett sidohugg åt Jungfru Mariä Bebådelse-dag och Midsommarsdagen, som han påstod kosta riket två millioner årligen och som han derföre ville hafva flyttade på Söndagar: hvarom han ännu vid 1818 års Riksdag uppläste ett memorial på Riddarhuset.

Man misstager sig mycket, om man här af skulle sluta, att Öfver-Intendenten Tham med mindre aktning betraktade den allmänna Gudstjensten. Tvertom, han bevistade den gerna sjelf och ville att äfven andra skulle göra detsamma. I samvetets helgedom förmår blott Gud nedtränga, och det hör oss ej till att dömma till någons religion af annat än hans handlingar — och huru kunna vi då neka Tham egenskapen af en god Christen, han, hvars hela lefnad var en utöfning af Christendomens hufvudstycke — människokärleken.

He can't be wrong, whose Life is in the right.

Imellertid kan det ej nekas, att hans medborgerliga anseende ingenting skulle förlorat, om han erkänt, att han lika litet var kallad att förbättra Svebelii Cateches, som Lidners

Spa-

Spastara och Enebons prosaiska Poesi (hvar med han som bekant, äfven sysselsatte sig).

Som Riksdagsman har Hr Tham i sitt Stånds Protocoller lemnat många bevis af den uppmärksamhet hvarmed han följde öfverläggningarne. Att de bära stämpeln af hans lynne behöfver lika litet anmärkas, som att de röja hans uppriktiga kärlek för fosterland, Konung och Medborgare.

Jag har nämnt Hr Thams kärlek för sitt fosterland och sina medborgare; och jag befinner mig åter på ett fält, der jag alltid skall hållas uppe af mitt ämne och berättigas till Eder uppmärksamhet. Jag skall ej omtala de stora uppoffringar hvarmed han under svåra missväxtår lindrat de nödlidande i sin ort, ej de medellösa ynglingar derifrån, som han vid Gymnasium och Akademien understödt, ej de konstnärer, som han sysselsatte. Nej, men jag skall, jag bör ej förtiga den patriotiska frikostighet hvarmed han under 1808 års olyckliga krig omfattade Westgötha Landtvärn, då han lemnade åt hvar och en af gemenskapen en gratification i penningar, och åt Adjutanterne hvar sin väl utrustade tjensthäst, emedan detta vackra drag rättvist nedkallade på honom hans Öfverhets belönande uppmärksamhet. Han utnämndes efter revolutionen 1809 till Öfver-Intendent och Riddare af Nordstjerne-Orden. Ledamotskapet i Edert Samfund, M.
H.,

H., var den sista af de utmärkningar af detta slag som han erhöll. Af de fria Konsternas Akademi, äfvensom af Landtbruks-Akademien, Vetenskaps-Societeten i Upsala, Patriotiska Sällskapet och Skandinaviska Litteratursällskapet i Köpenhamn var han förut medlem.

Som enskildt man betraktad i sitt dagliga lif och umgängssätt förtjente Öfver-Intendent Tham menniskoforskarens uppmärksamhet, och denna uppmärksamhet slutade alltid med att förvandla sig i aktning och tillgifvenhet. I hög grad fri och okonstlad fordrade han samma frihet tillbaka och fördrog understundom sjelfva råhetens. Det var omöjligt att icke i hans sällskap strax finna sig hemma-stadd. Hans konversation var intressant genom det originella och oftast paradoxa i hans meningar, genom det träffande och fyndiga i hans omdömen, och genom hans gåfva att lätt finna och uttrycka sig. Till den grad afskydde han förtälet, att han äfven hos dem, som icke allenast icke gjorde honom rättvisa, men bemödade sig att hos honom finna fel och löjligheter uppsökte och med nöje framställde hvad de kunde äga förtjenstfullt. Som en följd af hans lifliga lynne fann han ett särdeles nöje af nya bekantskaper, vid hvilka tillfällen de gamla alltid anmärkte att han var mest intressant, äfvensom han också gerna, af samma orsak, sökte nya föremål för sin ynnest

ynnest och välgörenhet, likväl utan att i någotdera failet intagas af kallsinnighet mot de äldre. Han älskade frihet och i vissa enskilda fall, äfven ett slags sjelfsvåld; men så snart fråga var om det allmänna, om rättvisa, tro och ära, då var han en obeveklig försvarare af strängheten. Hans ädelmod och liflighet gjorde att penningar sällan länge stannade i hans händer och likväl var han en stor älskare af god hushållning och klok beräkning. Utan att af egen erfarenhet hafva någonsin känt behovet, innehade han till en sällsynt grad den sköna konsten att på det mest grannliga och äfven obemärkta sätt förekomma eller lindra andras. I sitt hus uppfostrade han flera mindre förmögna så väl egna som i synnerhet sin fars släktingar af båda könen, åt hvilka han dels gjorde Bröllopp dels skänkte hemgift, dels biträdde med ackorder och med en verkligt faderlig omvårdnad följde från deras yngre år till en fulländad bana af välstånd eller äreställen. Den utmärkta aktning de hvar i sin krets njuta, som värdiga Embetsmän eller förträffliga husmödrar och makar, gör ära åt hans urskillning lika som åt deras bemödande att svara emot hans välgerningar.

Hans underhafvande ägde, som jag redan anmärkt, i honom mindre en Husbonde än en vis och god fader och välgörare. Sedan de
af

af erfarenheten öfvertygats om fördelarne af alla hans ekonomiska företag, hans nya anläggningar och inrättningar, sökte de vid alla sina egna hans råd och undervisning. Och de behöfde ej söka dem lika litet som hans hjälp när de befunno sig i någon förlägenhet; ty hans aldrig slumrande uppmärksamhet var van att förekomma sjelfva deras önsknin-
gar. Hans tillgifvenhet för dem var så stor att han utsatte som ett oeftergifligt vilkor för att kunna antagas i hans tjenst, att vara född på hans gods; och det finnes intet exempel att han under hela sin sextioåra landtlefnad afvikit från detta vilkor. Men också var att komma i hans tjenst och att göra lycka det-
samma.

Men icke blott för sina underhafvande: äfven för sin ort lefde och verkade han på ett ädelt sätt. I slutet af 1780-talet lyckades det honom att befria allmogen i Skaraborgs Län för den så kallade *Mönsterskjutsen*, som mycket tryckte den, och när, genom en författnings-stridig åtgärd från Landshöfdinge-Embetet, en plåts tillökning i Bevillningen affordrades hvarje Bonddräng i Länet ej allenast för år 1795, men äfven som restantie för de sju föregående åren, så uppträdde åter Hof-Intendent. Tham såsom allmogens målsman inför Thronen, och hans klagomål hade den verkan att Bonddrängarne återfingo den
re.

redan erlagde Plåten och att Landshöfdinge-Embetet förständigades att ställa sig Bevillnings-författningens föreskrift till noggrann efterrättelse. Behöfver jag efter dessa drag, M. H., säga att Öfver-Intendenten Tham är sörjd i den ort der han lefde och att dess tårar runnit på hans graf?

Så framlefde han, gynnad af en för hans år och kroppsstyrka ovanlig helsa, ett i alla hänseenden lyckligt lif, under det han tillbragte en viss tid af året på *Dala*, en annan på *Dagsnäs*, en kort tid af sommaren på en egendom i Nerike, och äfven årligen gjorde ett besök i Stockholm. Men i allmänhet var det *Dagsnäs*, detta Féslott, som han sjelf framtröllat ur oländiga marker, och hvars *Bonde* han älskade att kalla sig, som i synnerhet tillegnade sig honom. Der omgafs han äfven af en natur, som han kunde sägas hafva skapat; af vidsträckta lundar af våra ädlaste trädslag, som han sjelf planterat och i hvilka han äfven med framgång eröfrat åt vårt klimat flera Amerikanska trädslag såsom *Pinus Larix*, *Thuja* och *Abies taxifolia*. Der hade han äfven omgifvit sig med flera af våra märkvärdigaste runstenar, så att Skaldens ord:

Te Nemora et Te Saxa loquuntur
 här i alla afseenden kunna lämpas till honom;
 men icke nog dermed. Här hade han ett ut-
 valdt Bibliothek och de dyrbaraste samlingar
 i kon-

i konsterna. Allt förenade sig således att göra Dagsnäs till ett nytt *Tusculum*, dit alla resande in- och utlänningar, Lärde och Artister ställde sin kosa och der Provinsens förnämsta och mäst bildade invånare hade sin gladaste föreningspunkt. Här sväfvade Nöjets Genier och Gratierna hand i hand med de allvarsamma vetenskapernas, och sjelfva antiqvariernas Gud tvangs här att åtminstone lyssna till en yster ungdoms sånger och att betrakta, om ej att deltaga, i deras dans och lekar.

Men det är ej mer, detta söngmöernas, detta glädjens, och de medborgerliga dygdernas Tempel. De hafva försvunnit de ädle, som der emottogo vår hyllning, försvunnit, för att numera endast lefva i vårt tacksamma minne. Fru Tham afled i Aug. 1817. Huru skulle jag våga ett ord till dens lof, som blott synes hafva lånat en dödligs hamn för att under 55 års sammanlefnad med en visserligen, oaktadt sina många ädla egenskaper, ingalunda på fel och svagheter lottlös man, framställa för verlden och sitt kön det fullkomligaste Idealet af en värdig Maka och Husmoder? Hennes djupt sörjande Make njöt äfven den lyckan att icke länge öfverlefva henne — den största, näst den att hafva ägt henne. Han dog på Dagsnäs den 5:te Aug. 1820, 82 år, 7 månader och 14 dagar gammal.

Förteckning på framlidne Öfver-Intendenten och Riddaren Pehr Thams utgifne Skrifter *).

Tankar om Christiernins Föreläsningar om Växel-Coursen. Stockholm, 1761. — 8:vo.

Om Helgedagar. Stockholm, 1769. — 8:vo.

Om Uppdämningar. Med 7 Tabeller. Stockholm, 1782. — 4:o.

Lettres à Mr Linguet au sujet de ce qu'on trouve dans ses Annales sur Voltaire, et sur la Secte dite Philosophique. 1782. — 8:vo.

Till Herr En . . m, med flere denne Tidens unge Författare. Stockholm, 1793. — 8:vo.

Göthiska Monumenter, samlade och beskrifne af Pehr Tham. Stockholm, 1794. — 4:o, med plancher.

Den bästa och mest användbara af hans Skrifter, deruti Texten är nog kort och ofullständig, men enkel och passande för ett arbete af detta slag. Om han fullbordadt detta arbete med begagnande af de samlingar han hade och dem han kunnat få; hade det säkrare och bättre bevarat hans Minne, än allt, hvad han för öfrigt under hela sin lefnad utgifvit. Han ansåg detta såsom en liten början till något större helt, men hans tankar vände sig alltid till något nytt; också tyckte han, att detta ej var så alldeles hans eget, emedan han endast påkostat de samlingar andra gjort.

Fyra Bref till Lector Luth i Skara, innehållande några anledningar, att i vår Nordiska Historia äro flere misstag, samt angående våre Wästgötiske Monumenter och Antiquiteter. Såsom Bihang till Skara Stifts Tidning för år 1794. — 8:vo.

Politiska Erhindringar. Tredje Stycket. Stockholm, 1795. — 8:vo.

De föregående Stycken återopas, såsom ännu ej utgifne. Dock finnes ett Fragment af Första Stycket. Stockholm: 1793. — 4:o. Ett Ark, utan slut.

Anteckningar under och i anledning af en Resa ifrån Westergöthland till Stockholm, gjord åren 1796 och 1797. Stockholm, 1797. — 4:o; med Plancher, af hvilke några föreställa högst oväntade ämnen.

*) Benäget meddelad af Hr Prof. Sjöborg.

D — a. d. 5 Mars 1798. Har ingen annan Titel, men handlar om Öfverflöd, hvaraf Kaffe försvaras, men Bönedagar, Tobak, Agio och Kurs förkastas.

Politiska Anteckningar. Första Stycket. Stockholm, 1799. — 4:o; med Plancher. Häråf har icke mera utkommit.

Om Kaffe, Bränvin, Tobak. Stockholm, 1799.

Jemförelse, 1799.

Här anföres, att man i Tyskland förbudit Böcker om Trigonometrien och om Insekterne, emedan man trodde att det var fråga om Treenigheten och om Jesuiterne, — — och att man i Sverige förlorat en million derföre, att Marie Bebådelse-Dag blifvit flyttad från d. 25 Mars, till en Arbetsdag, d. 26.

Svar och Anmärkningar vid Svaret rörande Marie Bebådelse-Dag.

Dessa Svenske små stycken, alla in 8:vo, bestående hvardera endast af 1, 2 å 4 Blad, äro märkvärdiga såsom bidrag till Författarens karakteristik både som enskilt man och författare.

Bref till några lärde Herrar i Köpenhamn 1802. — 4:o, med ett i Koppar stuckit mynt. Bihang: Bref till Mag. Gust. Knös, som då var i Rostock. Härmed följer äfven ett i Koppar stuckit mynt.

Histoire d'Engelbrecht Engelbrechtson, extrait du 22:me livre de la Chronique Suédoise et Gothique de Johannes Magnus. Skara, 1811. — 8:vo; lär vara ett slags Receptions- eller Inträdestal i Göthiska Förbundet.

Anmärkningar till förbättring af Ordaförståndet i vår Äldsta Nordiska Historia, 1817. — 4:o, med Plancher.

Anmärkningar i anledning af Herr Professor Müllers Afhandling om Guld-Hornen, 1817. — 4:o, med ett Kopparstick.

Flerc Memorialer vid Riksdagarne, i synnerhet om Helgedagars indragning, flera articlar i Dagbladen.

I Manuscript:

Förklaring öfver Luthers Cateches, ingifven till Consistorium i Skara (förvaras på Kongl. Bibliotheket i Stockholm).

F ö r s l a g

till

Inskrifter och Minnespenningar,
hvilka Kongl. Vitterhets- Historie- och Anti-
quitets-Academien uppgifvit, eller gillat
åren 1822 — 1825.

INSKRIFTER.

1 8 2 2.

N:o 1.

Å piedestalen af en Obelisk på Borås torg.

Till Minne
Af Glädjen
Då

CARL XIV JOHAN

Hugnade Borås
Med Sin Höga Närvaro

1821 Den 21 Aug.

Restes Denna Sten

Af
Stadens Invånare.

N:o 2.

På en Minnesvård öfver Öfver-Intendenten m. m.
THAM och dess Fru, på Björklunda Kyrkogård.

Åt
PEHR THAM
Till Dagsnäs

Utmärkt
För Medborgerliga Tänkesätt
Genom Frikostighet
Och Nitfull Befordran
Af Lärdom
Konst- och Naturodling
Inom Fäderneslandet.
Född den 22 Dec. 1737.
Död den 5 Aug. 1820.

Och Hans Maka
HENRIKA NORDENCRANTZ
Hvilken
Med Tålig Dygd
Och Verksam omsorg
Offrat
Åt Andras Vål
Hela Sin Lefnad.
Född den 27 Maj 1747.
Död den 20 Aug. 1817.

Af
De Saknades Släktingar.

N:o 3.

På en Minnesvård öfver Bergs-Rådet, m. m.
DAHLBERG, på S:t Johannis Kyrkogård.
NILS DAHLBERG
M. D. Bergs-Råd, C. W. O.
Född den 1 April 1736.
Död den 3 Januarii 1820.

För
Fäderneslandet Vetenskaperne Menskligheten
Verksam Under Sin Lefnad
Välgörande Ännu Efter Sin Död.

Kongl. Sällskapet Pro Patria
Reste Stenen.

N:o 4.

*På en Minnesvård öfver General-Lieutenanten
Frih. von CARDELL, på Ladugårdslands Kyr-
kogård.*

CARL von CARDELL.

Friherre

General-Lieutenant

Svenska Artilleriets Chef.

Född 1764 den 24 April.

Död 1821 den 17 Sept.

Djup Kännare Af Krigets Vetenskap
Hjelte I Dess Utöfning.

N:o 5.

På Tyslinge Kyrka i Örebro Län.

1823

Under CARL XIV JOHANS Regering

Sattes Tyslinge Kyrka i Stånd

Choret, Sacristian och Tornet

Ombygdes.

*Vid ingången till Friherrliga Rosenhanska
Grafven i Husby Kyrka i Södermanland.*

På ena sidan:

Här

Gömdes Stoftet

Af

Konungens Kammarherre

Frih. FREDRIC BENCT ROSENHANE

Född 1720. Död 1800.

Och dess Husfru

Grefvinnan EVA SOPHIA STENBOCK

Född 1728. Död 1807.

Vördadt af Barn

Och Talrika Vänner

Välsignadt af Underhafvande

Och i Nödens Hyddor.

I Samma Grift

Hvilar

En Begråten Dotter

Frih. CATH. MAGD. ROSENHANE

Född 1759. Gift 1797.

Med Landsh. R. N. O. FAB. ULFSPARRE

Död Barnlös 1799.

Den äldre Dottren

Och hennes Man

Upsatte Vården.

På andra sidan:

Bland Ädla Förfäder

Hvila Här

Värdige det Ärfda Namnet

De Sista Söner af Deras Ätt

Lieutenanten vid K. Söderm. Reg:te

Frih. JOH. GUST. ROSENHANE

Född 1762.

Vädeligt Omkommen 1782.

Och Hans Bröder

Stats Secreteraren

C. N. O. och K. C. XIII O.

Frih. SCHERING ROSENHANE

Upplyst Häfdatecknare

Nitisk Embetsman

Född 1754. Död 1812.

Minnet Tecknade

Enda Öfverlevande System

Frih. SOPHIA ELEONORA ROSENHANE

Född 1757.

Gift Med

Hof-Marskalken R. N. O.

JOHN J. F. JENNINGS

Hvilka Anslogo

Varaktiga Medel

Till Underhåll

Af Deras och Sitt

Trygga Hvilorum

N:o 2.

*På en Grafsten öfver Prosten D. MATTH.
FLODERUS, i Rasbo Kyrka.*

Här Jordades

D. 7 Jan. 1823.

Prosten i Rasbo. L. N. O.

Doct. MATTHIAS FLODERUS

Född 1766.

Aldste

Äldste Sonen GUSTAF, Född 1797.
Och enda Dottren MATHILDA Född 1805.

Döde inom Nitton Dygn.

Maka och Moder

Egnade Minnet

Af Tredubbel Sorg

Åt Medlidande Hjertan

N:o 3.

*På en Minnesvård öfver Hans Excellence Stats-
Rådet m. m. Grefve LAGERBRING och dess
förut aflidna Fru Grefvinna.*

Grefve CARL LAGERBRING

En af Rikets Herrar, Stats-Råd, R. och C. af K. M. O.

Född 1751. Död 1822.

Hvilar här

Vid Sidan af en älskad Maka

Fru ULRICA DOROTHEA BRUNSTRÖM

Född 1745. Död 1818.

Viktiga och trogna Tjenster

Under ett halft Århundrade

Egnade

Konung och Fädernesland

Bevara hans Minne.

N:o 4

*På ett Monument öfver Prosten Dr KJEL-
LIN, såsom Nitisk befrämjare af en vidsträckt
mossodling; rest af några Fryxdalens Invånare i
Wermland.*

Här Vanns.

Från Oländig Mosse Bördigt Fält

Åt Företagets Främjare

Prosten Doct. A. F. KJELLIN

Restes Minnesstenen

Af Kringboendes Tacksamhet

År 1823.

N:o 5.

N:o 5.

På en Klocka, tillhörig Säfvar Församling.

Öfverst, rundtomkring:

Helig! Helig! Helig! är Herren. Es. 6: 3.

På ena sidan:

Uti

CARL XIV JOHANS

Sjette Regeringsår

då

G. L. af Schmidt

var Landshöfding i Vesterbotten

och

Doct. E. A. Almqvist

Biskop i Hernösand.

Är Säfvar Kyrkas Första Klocka

i Stockholm gjuten

af G. Horner.

1823.

Den nya Församlingen bestod kostnaden.

Bruks-Patr. E. Forssell hade omsorgen.

På andra sidan:

Fåfängt höjes malmens ljud,

Om ej Anden dyrkar Gud

Uti kärlek, tro och lydnad.

Vaka, bed, för Herran träd

Och hans Tempel, hjertat kläd

Uti Helighetens prydnad.

Rundtomkring nederst:

Tacker Herran i Hans Portar! Lofver Honom i Hans gård!

N:o 6.

*På en Obelisk, som Kongl. Maj:t i Nåder
beslutit att låta upprepa vid Gôta Canal, på det
ställe*

*ställe mellan Sjöarne Venern och Vettern, der
högsta Landtryggen träffas.*

Åt

CARL XIII

Af

CARL XIV.

MDCCCXXII.

N:o 7.

*På en Minnesvård öfver Revis. Secr. af RI-
SELLS och dess Syster Fru QVENSEL, på
Malmö Kyrkogård.*

På ena Sidan:

Revisions Secreteraren

LARS PETER af RISELLS

Född i Visby den 21 Oct. 1784.

Död i Helsingborg den 23 Aug. 1822.

Lyckliga Natursgåfvor

Och Vårdad Uppfostran

Danade Honom Tidigt

Till Samhällets Tjänst

Hans Nyttiga Mödor Belöntes

Af Konungens Nåd,

Medborgares Agtning

Och Vänners Förtroende.

Moder och Svåger

Tecknade Minnet.

På andra Sidan:

JOHANNA ULRICA RISELL

Född den 6 Julii 1790.

Gift 1807.

Med Kammereraren E. QVENSEL

Fann Sin Sällhet

I Pligternas Vård,

Anhöriges Kärlek

Och Allas Agtning.

Död

Död den 6 Aug. 1822.

Begråten
af Moder,
Make och Fem Barn.

I Mose Bok 48 C. 21. v.

1 8 2 4.

N:o 1.

Öfver General-Majoren m. m. J. von HER-
MANSONS Graf i Kastlösa Kyrka i Skåne.

General Majoren, General Qvartermästaren,
Directeuren af Fortificationen C. S. O.

JOHAN von HERMANSON

Född den 19 Mars 1726. Död den 19 Nov. 1793.

Hvilar Här

Sedan Han Gagnat
Med Djupa Insigter
Och Osparda Mödor
Ett Älskadt Fosterland,
Försvarat Dess Jord,
Tryggat Dess Fästen,
Ökat Dess Antal
Af Ädla Efterdömmen,
Och Gifvit för Allt
Gudi Äran.

Vördnad och Sanning
Tecknade Skriften.

Vården Sattes
Ar Ende Sonen

FREDR. JOH. von HERMANSON

Herre till Rynge.

N:o 2.

På en Minnesvård öfver Svenska Arméens seger vid Fyllebro i Halland år 1676, upprest af Länets Hushålls-Sällskap.

Konung CARL XI
Biträdd af RUTGER von ASCHEBERG
Vann Här
Sin Första Seger
Den 17 Augusti 1676.

Innevånare af Halland
Reste Minnesvården
Under
CARL XIV JOHANS
N. N:de Regeringsår.

N:o 3.

På Piedestalen af General-Lieutn. m. m. Friherre von CARDELLS Bröstdild, i Artilleri-Skolans Lärosal på Marieberg.

CARL von CARDELL,
Friherre,
General Lieutenant, General Fält Tygmästare,
Chef för Artilleriet,
C. S. O. St. K., R. S. O. med St. K.
Denna Krigs Skolas
Upphofsman och Eftersyn.

N:o 4.

På Vintrosa Kyrka:
Ombygd
Af Vintrosa Församling
Under
CARL XIV JOHANS
VI:te och VII:de Regeringsår.

N:o 5.

N:o 5.

På Upsala Academiebyggning.

På framsidan:

CAROLINA REDIVIVA.

På andra långsidan:

Rege CAROLO XIV JOHANNE

Fundata MDCCCXIX.

Consumata MDCCCXXV.

Cancellario Filio.

N:o 6.

*På Piedestalen af Hans Maj:ts Konungens
Bröstmild, i Invalid-Inrättningens stora Sal på
Ulriksdals Slott.*

CARL XIV JOHAN

Stiftare.

1 8 2 5.

N:o 1.

På Annerstads nya Kyrka i Vexjö Stift.

Nybygd

I

CARL XIV JOHANS

VII:de Regeringsår.

N:o 2.

Öfver ingången till Jemjö Kyrka i Blekinge.

I

CARL XIV JOHANS

VI:te Regeringsår

Bygdes

OSCARS Kyrka

af

Jemjö Församling.

N:o 3.

Öfver Hans Exc. Fältmarskalken m. m. Graf-

ur

ve FAB. WREDES Graf på Juleta Kyrkogård i Södermanland.

Grefve FABIAN WREDE Till Fogelsta

En af Rikets Herrar, Fältmarskalk,
Stats-Råd, Öfverste Kammar-Junkare
R. och C. af K. M. O.

Född den 23 Nov. 1760.

Förtjent Utan Anspråk.

Upphöjd Utan Afund.

Olörfärad På Stridsfältet.

Rättrådig Upplyst Sjelfständig

I Rådsalarne Och Hofven.

Fast Och Oombytlig

I Stormiga Skiften,

Lifvad Af Känsla

För Sanning Och Rätt

I Enskilta Företag

I Allmänna Åligganden.

Efter 12 års Smertsam Bräcklighet

Åter Förenad Den 16 Jan. 1824

Med En Älskad Maka

Fru AGATHA BREHMER.

Född 1774. Död 1810.

Till Hvilkens Steft

Han Bjöd Sitt Eget Här Samlas.

N:o 4.

*På en Minnessten vid Loka Helsobrunn, hvar-
med Högstsal. Hennes Maj:t Drott. LOVISA
ULRIKA beslutit föreviga minnet af sin Gemåls,
Konung ADOLPH FREDRIKS, derstädes
återvunna helsa.*

Af Vördnad

För Den Stora Drottningens Minne

Har uppresandet Af Stenen

Sådan Den Beslöts

Blifvit

Blifvit

Efter 63 Års Saknad Verkställighet

Besörjdt

Af

Frih. CARL BONDE.

N:o 5.

*På ett Monument öfver Hert. JOHAN af
Östergötland och Dess Gemål Hertiginnan MARIA
ELISABETHS Graf i Linköpings Domkyrka.*

Under Detta Hvalf

Hvila

GUSTAF VASAS Barnabarn

JOHAN

Hertig af Öster-Göthland

Född 1589. Död 1618.

Och Dess Gemål

MARIA ELISABETH

Född 1596. Död 1618.

Stiftets Biskop

Reste Stenen

182 . .

N:o 6.

*På en Klocka, tillhörig Vännäs Församling i
Vesterbotten.*

På ena sidan:

Uti

CARL XIV JOHANS

8:de Regeringsår

Då

G. L. af Schmidt

Var Landshöfding

O. Hambræus

Prost

År

Är Vännäs Kyrkas Första Klocka
i Stockholm gjuten
af S. Chr. Grönvall
Den Nya Församlingen
Bestod Kostnaden
Brukspatr. O. Forssell
Hade Omsorgen.
På andra sidan:
Hörer Allt Folk!
Märke till Land!
Och Hvad Deruti Är:
Ty Herren, Herren
Hafver att Tala Med Eder.
Ja Herren Uti Sitt Heliga Tempel.
Mich. 1: 2.

N:o 7.

På Halsbergs Kyrka i Strengnäs Stift.
Ombygd
I
CARL XIV JOHANS
VI:te Regeringsår.

Ps. V: 8.

N:o 8.

På en Klocka tillhörig Lena Församling.
På ena sidan:

I
CARL XIV JOHANS
7:de Regeringsår
Då C. von Rosenstein Var Ärke-Biskop
Frih. B. W. Fock Landshöfding
O. Bressman Pastor
Efter 172 år
Omgjuten i Stockholm
Af S. C. Grönvall.

På andra sidan:

Kommer och låter oss gå upp på HERrans berg,
till Jacobs Guds Hus, att han lärar oss sina rätter.

Es. 2 C. 3 v.

N:o 9.

På Harstads nya Kyrka i Linköpings Stift.

I Det Nionde Året

Af

Konung CARL XIV JOHANS Regering

Bygdes

Af Wäderstads och Harstads Församlingar

Detta Herrans Hus

Der Af Ålder

Haristada Kyrka Stått.

MINNESPENNINGAR.

1 8 2 2.

N:o 1.

*Belöningspenning för utmärkte jordbrukare
och andre förtjente Personer, af Westmanlands
Kongl. Hushållningssällskap.*

Åtsidan: Konungens Brösbild och Namn.

Frånsidan: En krans af Ek eller Oliv, och derinom den-
na inscription:

Af

Westmanlands

Kongl. Hushålln. Sällskap

Till

.....

För

.....

N:o 2

N:o 2.

Öfver H. K. H. KronPrinsen, såsom Upsala Academie Canzler, af samma Academie.

Åtsidan: Hans Kongl. Höghets Bröstdbild med omskrift: *Jos. Franc. Oscar Princ. Hæred. Regnor. Svec. & Norv.*

Frånsidan: En ung man i Grekisk underklädnad, stående vid ett altare och hållande på venstra armen upplyftad en sköld, ögat vändt tillbaka, fästadt på Guldinnan Minerva, som står bakom Honom i hjälm och harnesk; hennes högra hand hvilande på den Unges högra axel, venstra handen utsträckt håller i hans sköld. På altaret ett svärd, en vågskål och en öppen bok: vid foten en Esculapii staf, ett vattupass och en lyra. Omskrift: *Magnis Didicit Præhudere Fatis.* I afskärningen: *Cancellario Suo Academiæ Upsaliensis Pietas.*

N:o 3.

Öfver Biskop RYDELIUS, af Svenska Akademien.

Åtsidan: Bröstdbild med omskrift: *ANDREAS RYDELIUS Th. D. Episcop. Lundens.*

Frånsidan: En man i fotsid Grekisk klädnad i begrundande ställning med högra framarmen på den venstra; i högra handen ett skriftför, i den venstra en pappersrulle. Öfverskrift: *Cui mentem animumque Delius inspirat.* I afskärningen: *Philos. et orator egregius.*

N:o 4.

Belöningspenning för Gruf-, Hytte- och Bruksarbetare, af Jern-Kontorets Fullmägtige.

Åtsidan: Ett smedstäd, en blåsbälg, hammare och tång samt en Mercurii staf; på sidorna ett uppferdringsverk och en masugn; öfverst Jerntecknet omstråladt.

Från.

Frånsidan:

*För Flit
Och
Skicklighet
I
Bergsmanna
Trken.*

N:o 5.

*Öfver Bergs-Rådet RINMAN, af Vetten-
skaps-Academien.*

Åtsidan: Brösbilden med omskrift: *SVENO RIN-
MAN, R. Coll. Metall. Consil. E. O. V.*

Frånsidan: En Cub, med jernteknet å framsidan och
derpå liggande 4 å 5 volumer böcker, med om-
skrift: *Laudem ferent. I afskärningen: In memor.
Soc. meritiss. Ac. Sc. Sv. 1823.*

1 8 2 3.

N:o 1.

*Öfver Riks-Drotset Gref M. G. DE LA
GARDIE, af Svenska Academien.*

Åtsidan: Brösbild med omskrift: *MAGN. GABRIEL
DE LA GARDIE, Comes, Regn. Svec. Dapif.*

Frånsidan: En regnboge, med öfverskrift: *Media nimbo-
rum in parte coruscat. I afskärningen: Sublimis
Largus Munificus. Ob. 1686.*

N:o 2.

*Öfver Directeuren m. m. Schwan, af Borgare-
Ståndet.*

Åtsidan: Brösbild, samt Vasa-Ordens Commendeurs- och
Nordstjerne-Ordens Riddare-tecken. Omskrift: *H.
N. Schwan IV:de gången Taleman.*

Frånsidan, En Eklöfskrans; inom den i rätta rader:
Borgare. Ståndets Tillgifvenhet.

N:o 3.

Öfver Landtmarskalken m. m. Herr Grefve De Geer, af Ridderskapet och Adeln.

Åtsidan: Brösbilden, med omskrift: *Grefve Carl De Geer Landtmarskalk.*

Frånsidan: En Eklöfskrans, inuti den i rätta rader:
Adel, Kraftfull Och Lugn. — I afskrifningen derunder, utom Eklöfskransen: Af Ridderskapet och Adeln 1823.

N:o 4.

Öfver Professorens Doct. O. Swartz, af Kongl. Vettenskaps-Academien.

Åtsidan: Hufvud à l'antique, med Nordstjerne-Ordens-tecknet på fältet, och öfverskrift: *O. Swartz. M. D. Botanicus Celebr.*

Frånsidan: Örten och Blomman Liljeconvalj. Omskrift:
Honos dum prata virebunt. — I afskrifningen: Secretario Suo Meritiss. Def. MDCCCXVIII Acad. Scient. Sv.

1 8 2 4.

N:o 1.

Till åminnelse af Deras Kongl. Högheters Kron-Prinsens och Kron-Prinsessans höga Förmäling, af Rikets Ständer.

Åtsidan: Deras Kongl. Högheters Brösbilder, conjugerade eller bakom hvarandra, med omskrifna namn och Tittlar. *Jos. Fr. Oscar. Princ. Hered. Regn. Sv. & Norv. Josephina Max. Eug. Princ. Leuc.*

Frånsidan: Himla-Sphæren, utmärkt med sina förnämsta kretsar, Polkretsen, Aequatorn och de bägge
Tro-

Tropikerna, samt Eccliptican, på hvilken sednare de Norra Himmelstecknen äro utmärkta, genom deras antagna och brukliga Sigler: Solen tecknad eller omgifven med strålar i dess största Nordliga höjd eller declination, i början af kräftans tecken, med omskrift: *Temporis Læti Lux Candidissima.* I afskärningen eller i bøjningen nedanför Sphæren: *XIX Jun. MDCCCXXIII.* och derunder: *Auspicato Celsiss. Connub. Acclam. Ordd. R. Svec.*

N:o 2.

Öfver Götha Canals öppnande 1822.

Åtsidan: Konungens Brösthild med omskrift: *CARL XIV JOHAN, Sveriges, Norriges, G. och W. Konung.*

Frånsidan: En afskärning af Canalen vid Sveriges landthöjd, der en Obelisk ses på ena sidan af Canalen. En flodgud på hvardera stranden hvilar hvar med sin hand på framstäfven af en i Canalen befintlig slup, på hvilken synes Östergöthlands och Westergöthlands vapen. I fonden 2:ne Slussportar och på afstånd skeppsmaster med segel. Öfverskrift: *Förenade;* och i afskärningen: *År 1822 den 22 och 23 September.*

N:o 3.

Kongl. Patriotiska Sällskapets Skådepenning.

Åtsidan: Konungens Brösthild med omskrift: *CARL XIV JOHAN Sverig., Norr. G. och W. Konung.*

Frånsidan: Sällskapets vanliga stämpel.

N:o 4.

Öfver Commerce-Rådet och Riddaren J. ALSTRÖMER, af Svenska Akademien.

Åtsidan: Brösthild med omskrift: *JON. ALSTRÖMER Consil. Commenc. Equ. Aur. de St. Pol.*

Från-

Frånsidan: Mercurius stående, föreställd såsom Herdarnes Gud med en vädur vid sidan. — Omskrift: *Hic Labor Hinc Laudem.* — I afskrifningen: *Industria fabrilis per Patriam instauratori.*

N:o 4.

På en Skådepenning till Hedersbelöning åt Kammar-Waktmästaren ANDERS LÖFGREN för 39 års trogen tjänst vid Kongl. Hofvet.

Åtsidan: Konungens Bröstdbild med namn och Titlar.

Frånsidan:

Af
K. CARL XIV JOHAN
Till Anders Löfgren
För 39 Års Trogen Tjänst
Vid Kongl. Hofvet.

1 8 2 5.

N:o 1.

Öfver Assessoren m. m. GAHN, af Kongl. Wetenskaps-Academien.

Åtsidan: Bröstdilden med öfverskrift: *J. G. GAHN, Assess. Coll. Metall.*

Frånsidan: Ett bord med en degel, en chemisk lampa och en retort. Öfverskrift: *Indiciis monstrata recentibus abdita rerum.* — I afskrifningen: *Art. Chem. Peritiss. Soc. Ol. Dil. Ac. Sc.*

N:o 2.

Öfver Riks-Råd. m. m. Frih. S. ROSENHANE, af Svenska Akademien.

Åtsidan: Bröstdbild och omskrift: *SCHERING ROSENHANE Lib. Bar. R. Sv. Senator.*

Frånsidan: Orions hälte eller 3:ne på snedden i rad ställda stjernor, utgörande 2:ne fält- och en hjälmprydnad i Friherrliga Rosenhaneska Vapnet. Öfverskrift: *Utroque Polo Spectabile Sidus.* — I afskrifningen: *De Patria Apud Ext. et Suos Miritiss.*

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01049 6251

